

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 17

ANDRA KAMMAREN

1963

23—24 april

Debatter m. m.

Tisdagen den 23 april

	Sid.
Utrikesdebatt.....	3
Meddelande ang. studiebesök på Kungl. Dramatiska teatern.....	69
Interpellation av herr Bohman ang. anläggande av ledningar för mass- transport av olja och naturgas.....	69

Onsdagen den 24 april fm.

Svar på interpellation av herr Palm ang. intagningsförfarandet vid universiteten.....	74
Tumba pappersbruks framtida ställning.....	76
Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse..	106
Ändring i byggnadslagen m. m.	112
Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.....	119
Åtgärder mot trafikfarliga djurpassager.....	139
Möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning.....	140
Kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.....	142

Onsdagen den 24 april em.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete.....	143
Sänkning av rösträttsåldern och myndighetsåldern.....	162
Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare....	165
Fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana.....	170
Älgjakten.....	173
Interpellation av herr Persson i Heden ang. statsgaranterade vår- brukslån.....	174

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 24 april fm.

<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 15, ang. Tumba pappersbruks framtida ställning	76
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 32, om ändrad lydelse av 6 § förordningen angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall, m. m.	106
— nr 33, ang. upphävande i viss del av den vid förordningen om särskild varuskatt fogade varuförteckningen, m. m.	106
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 13, ang. av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse.	106
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 16, om viss ändring av bestämmelserna angående inregistrering av fartyg m. m.	112
— nr 17, om översyn av kyrkomusikerstadgan.	112
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 13, om ändring i byggnadslagen m. m.	112
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 9, om utvidgning av Gotska Sandöns nationalpark	119
— nr 11, ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.	119
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 17, om utredning rörande reklamens omfång och kostnader	139
— nr 18, om åtgärder mot trafikfarliga djurpassager.	139
— nr 19, ang. möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning	140
— nr 20, om utredning rörande sjukfrekvensen för män och kvinnor	141
— nr 21, om kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.	142

Onsdagen den 24 april em.

<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 22, om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete.	143
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 14, ang. användande av riksbankens vinst för år 1962 samt ang. återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel.	162
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 18, om sänkning av rösträttsåldern m. m. och ang. sänkning av myndighetsåldern.	162
— nr 19, om förlängning av preskriptionstiden för borgensåtaganden	165
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 42, om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för kostnader för viss psykologisk samtalsbehandling och rådgivning.	165
— nr 43, om förbud mot försäljning av vissa livsmedelsimitationer. .	165
— nr 44, om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare.	165
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 17, om fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana.	170
— nr 18, om anteckning i fastighetsbok angående fast fornlämning. .	173
— nr 19, om lagstadgad förhandlingsskyldighet vid ifrågasatt expropriation	173
— nr 20, ang. älgjakten.	173

Tisdagen den 23 april

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 17 innevarande april.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr Andreasson, som vid kammarens sammanträde den 12 nästlidne mars med läkarintyg styrkt sig tills vidare vara hindrad att delta i riksdagsgöromålen, samt att herr Ståhl, som vid sammanträdet den 2 innevarande april beviljats ledighet tills vidare från riksdagsgöromålen, denna dag åter intagit sina platser i kammaren.

§ 3

Utrikesdebatt

Herr talmannen lämnade ordet till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON, som framförde det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 162 avsedda meddelandet, så lydande:

Herr talman! När en ledande engelsk tidskrift för någon tid sedan hade en serie utförliga artiklar om vårt land, så hävdade en av författarna, att Sverige under 1930-talets kriser och under världskriget drog sig in i ett skal av isolering gentemot omvärlden. Nu skulle vi däremot ha brutit denna isolering och blivit på ett helt nytt sätt engagerade och intresserade av vad som händer i världen omkring oss, även i fjärran världsdelar. Radio, press och TV förser oss med stoff som ökar våra kunskaper och vänder våra blickar utåt. Allt flera svenskar reser utomlands, för sitt nöjes skull, för att utveckla handels- och industrikontakter eller för att delta i någon form av in-

ternationellt arbete — stundom t. o. m. som soldater till Ghaza eller Kongo. Allt detta har påverkat våra åsikter och våra värderingar. Horisonterna har vidgats. Svenskarna vill inte föras in i någon särskild fälla, inte hänföras till någon skarpt definierad grupp av länder. Deras »instinkter och deras intressen pekar alla mot en öppen värld», sammanfattar artikelförfattaren.

Herr talman! Även om talet om isolering förefaller oss överdrivet, kan vi ändå känna igen oss i denna beskrivning. Under åren efter fredsslutet har vi blivit allt starkare medvetna om det ökade ömsesidiga beroendet mellan alla folk, i kris och krig lika väl som i fred. Exempelen och erfarenheterna är talande. Konflikten i Korea fick långvariga och allvarliga konsekvenser för hela världens ekonomi och då även för vår egen. När stormakternas militära och politiska intressen konfronterades kring Kuba förra hösten, fick vi en åskådlig påminnelse om faran för öppet krig och för vad ett sådant skulle innebära för oss alla. När det gäller de ömsesidiga impulserna i det fredliga samarbetet vet vi, att en ökande världshandel i så fria former som möjligt är en av förutsättningarna för ekonomiskt och socialt framåtskridande. Vi vet också, att framstegen inom vetenskap och teknik är direkt beroende av ett fruktbart internationellt utbyte, av en vetenskapens international. Den snabba nyhetsförmedlingen och de moderna kommunikationerna gör att idéer, upptäckter, uppfinningar, tänkesätt och beteendemönster sprider sig till alla folk oberoende av nationella och ideologiska gränsdragningar. Denna utveckling vill vi bejaka. Till idealet »en öppen värld» vill vi

Utrikesdebatt

också gärna bekänna oss. Endast genom ett vidgat internationellt utbyte på alla områden kan garantier skapas för en fortsatt fredlig samlevnad mellan alla folk. Man måste göra allt för att riva ned murarna av likgiltighet, okunnighet, ovilja, misstroende och fördomar mellan nationerna. Det ömsesidiga beroendet kräver ömsesidigt hänsynstagande och ömsesidig vilja till förståelse.

Begreppet fredlig samlevnad bör präglas av detta synsätt. Det får alltså inte fattas i inskränkt bemärkelse, såsom endast ett tillfälligt vapenstillstånd mellan två eller tre ideologiska block, som är varandras dödliga fiender. Visst finns det djupgående skillnader mellan de ekonomiska och sociala systemen i öst och väst. Det finns också betydande skiljaktigheter i samhällssystem mellan länderna inom den icke-kommunistiska världen. Men skillnaderna tenderar snart att utjämnas i en epok, som karakteriseras av massproduktion och en snabb spridning av idéer och värderingar. Det bör vara vår förhoppning, att denna utveckling skall präglas av en demokratisk och progressiv samhällsyn och en vilja till fredligt internationellt samarbete.

De frågor som nu berörts har samband med den viktiga verksamhet, som går ut på folkrättens kodifiering och vidareutveckling. Det vore enligt vår uppfattning olämpligt att söka formulera principer, som syftar till att reglera blott och bart relationerna mellan två eller tre mot varandra stående block. Sådana försök skulle med nödvändighet gå ut över de små staternas särart och ställning. Det är till dagens mångskiftande samhälle av självständiga stater som de internationellträttsliga regler måste anpassas, som nu kodifieras och utvecklas genom Förenta Nationerna. I detta samhälle finns många unga nationer, men inga omyndiga. Liksom lagen i en enskild stat bl. a. är till för att skydda den svage mot den starke, så måste vi söka främja ett internationellt

regelsystem, som bevarar staternas självständighet och individualitet men samtidigt främjar det internationella samarbetet och tillåter uppkomsten av större ekonomiska och politiska enheter.

I världen av i dag har folkrätten förvisso ännu inte ersatt maktpolitiken. Garantien för att den fredliga samlevnaden skall fortsätta fotas än så länge inte på existensen av bindande regler för staternas uppträdande utan på den moderna varianten av jämviktspolitiken, d. v. s. terrorbalansen. De viktigaste kärnvapenmakterna har till sitt förfogande så väldiga förstörelsemedel, att de kan tillfoga varandra dödliga skador. Samtidigt är dessa förstörelsemedel så uppbyggda, att de beräknas räcka till för att efter ett angrepp mot det egna landet rikta ett förödande slag mot fiendens hemort. Det anses på sina håll rent av önskvärt, att båda parter har denna förmåga att svara på ett första anfall, eftersom ingen av dem då frestas att slå till först. Enligt denna paradoxala tankegång skulle en ytterligare ökning av rustningarna i vissa lägen stabilisera balansen och trygga freden. Men vårt sunda förnuft säger oss, herr talman, att en balans med ständigt tyngre vikter på ömse sidor inte i längden erbjuder någon tillförlitlig garanti för freden. Även om ingen stat tänker på att medvetet börja ett krig, kvarstår dock risken för krig genom misstag eller felbedömning. Denna risk kan även beräknas öka allteftersom de modernaste vapensystemen blir alltmer automatiserade och för att vara effektiva måste få verka enligt sina egna lagar, när de väl satts i gång. I ett läge av nervös högspanning kan även på detta område maskinen bli människans herre med en för den mänskliga civilisationen förödande effekt.

Vi har under hela efterkrigstiden levat i en ständig växling mellan spänning och avspänning. Kriser har dykt upp på skilda delar av vårt klot och skapat oro för en krigisk utlösning. Dess-

Utrikesdebatt

emellan har försök gjorts till sammanjämkning och till förhandlingar syftande till en minskning av spänningen.

Om vi söker karakterisera dagsläget, kan vi med lät vara behärskad tillfredsställelse notera, att en rad lokala tvistefrågor antingen lösts eller åtminstone blivit mindre inflammerade. Det algeriska folket har efter år av kamp och umbäranden vunnit sin nationella oavhängighet. Det forna moderlandet har markerat sin villighet att på grundval av jämlikhet enligt Evian-avtalet lämna sin medverkan till återuppbyggnaden. Tvisten mellan Nederländerna och Indonesien om Västra Nya Guinea har lösts under aktiv medverkan av Förenta Nationerna. Konflikten mellan Kina och Indien om gränsdragningen i Himalaya befinner sig inte längre i ett akut militärt skede. I Berlin har inte på länge några allvarliga incidenter jagat upp stämningen, och inga initiativ har tagits som skapat risker för en politisk och militär utlösning. Konflikten kring Kuwait har mist sin aktualitet, och de inre omvälvningar, som ägt rum i andra arabstater, har åtminstone inte hittills stört freden i området eller föranlett utländsk intervention. Å andra sidan kan ju innebörden och konsekvenserna av de senaste dagarnas händelser i Jordanien ännu inte överblickas. Stormakterna visar genom sin inställning bl. a. i nedrustningsförhandlingarna, att de är intresserade av att sinsemellan åtminstone hålla en dialog i gång.

När vi pekar på alla dessa blygsamma exempel på avspänning, kan det med visst fog sägas att vi är nöjda med litet. De stora internationella motsättningsningarna, där stormakternas direkta intressen är engagerade, har förblivit olösta, och rustningstävlan fortsätter i stigande tempo. Just under det gångna året har vi varit bekymrade åskådare till den kanske allvarligaste kris som skakat världen under efterkrigsåren. Det är väl ännu för tidigt att dra några slutliga lärdomar av Kuba-affären. Delar av händelseförloppet utspe-

lade sig bokstavligen för öppen ridå, men andra är ännu väl bevarade hemligheter. Så mycket kan väl emellertid sägas som att krisen fick sin särskilt allvarliga karaktär därigenom, att den aktualiserade den för freden grundläggande frågan om maktbalansen mellan stormakterna och att parterna var på sitt sätt var beredda ta betydande risker för att bevaka sina militära och politiska intressen. Samtidigt visade krisen, att stormakterna i ett verkligt tillspetsat läge ryggar tillbaka för åtgärder, som skulle göra en världsbrand oundviklig, och att de även är angelägna att inte driva motsidan in i en återvändsgränd, där valet står mellan kapitulation och krig. Värt att uppmärksamma är också, att kärnvapenmakterna just när kraftmätningen var över bedyrade sin villighet till krafttag för att lätta spänningen i världen, så att farliga kriser i fortsättningen skall kunna undvikas. Vissa praktiska åtgärder, som parterna vidtagit efter krisen, får ses mot denna bakgrund.

Ur svensk synpunkt erbjöd Kuba-krisen i ett avseende särskilt intresse. Det problem, som här aktualiserades, gällde ju placeringen av kärnvapen inom ett geografiskt område, där sådana vapen inte tidigare funnits, alltså just den fråga, som behandlas i Undén-planen om inrättande av kärnvapenfria zoner. Det bekräftades, att till följd av kärnvapnens alldeles särskilda karaktär försök att förändra maktbalansen just i fråga om dessa vapen har utomordentligt allvarliga konsekvenser. I värsta fall kan de leda till en urladdning. Bättre åskådningsundervisning kunde inte lämnas av att Undén-planen bibehåller sin fulla aktualitet. Vår förhoppning är, att den så småningom inom ramen för nedrustningskonferensen i Genève skall bli föremål för allvarligt menade förhandlingar. Men en förutsättning för att sådana förhandlingar skall leda till verkliga framsteg är enligt vår bedömning, att kärnvapenproven äntligen stoppas.

När konferensen i Genève efter jul-

Utrikesdebatt

uppehållet återupptog sitt arbete den 12 februari i år, stod det klart att just denna fråga skulle bli det första och viktigaste överläggningsämnet. Generalförsamlingen hade förra hösten med en överväldigande majoritet — låt vara utan kärnvapenmakternas röster — antagit en resolution, som fördömde alla prov och som krävde ett stopp senast den 1 januari 1963. En stark opinion över hela världen anser, att tiden nu är inne att göra allvar av försöken att hejda utvecklingen av nya, alltmera fruktansvärda typer av vapen och att hindra kärnvapnens spridning till ytterligare länder. Man kan tala om ett folkligt krav, att alla ansträngningar skall sättas in för att förmå kärnvapenmakterna att komma överens om ett provstopp.

Vad som gjorde att man emotsåg förhandlingarna i Genève med särskilda förväntningar var att parternas ståndpunkter, bl. a. genom brevväxlingen mellan president Kennedy och premiärminister Chrustjov, hade på väsentliga punkter närmats till varandra. Man var sålunda redan överens om att i ett avtal ta in ett förbud mot alla experiment i luften, i rymden och under vattnet utan någon som helst kontrollapparat. Vad avser underjordsprov hade Sovjetunionen tagit det viktiga steget att acceptera tanken på inspektioner. Man var vidare enig om att godta förslaget om automatiska seismiska stationer, s. k. svarta lådor, på det egna området. Oenigheten kvarstod dock om antalet inspektioner och även om antalet stationer.

Konferensen har hittills förgäves väntat på att denna vittgående åsiktsöverensstämmelse också skulle leda till en överenskommelse. Att resultat uteblivit är desto mera beklagligt som den säsong nu närmar sig, då de stora proven i luften och i yttre rymden brukat äga rum. Även under konferensen och alltså efter FN-resolutionen har för övrigt vissa prov genomförts både i Nevada och i Sahara.

I detta läge var det naturligt, att de åtta utanför NATO och Warszawa-pakten stående staterna inledde informella överläggningar om möjligheten att ta ett nytt initiativ för att bryta dödläget. Utgångspunkten har varit vissa synpunkter och uppslag, som de tidigare framfört vid konferensen. Av Sverige hade framkastats tanken, att den politiskt särskilt känsliga frågan om antalet inspektioner kanske skulle bli lätthanterligare, om avtalet inginges för en längre period, t. ex. sju år, och en totalkvot fastställdes för hela denna period. Av andra stater hade föreslagits en viss metodik för de olika förhandlingsfrågornas upptagande. Vare sig ett formligt initiativ kommer till stånd eller inte, kan de åttas positioner i Genève inte vara likgiltiga för kärnvapenmakterna, som kommer att möta en starkt kritisk opinion, bl. a. i Förenta Nationerna, om de inte kan påvisa något som helst resultat av konferensen.

Även om världsoinionen faktiskt har betydelse, så bör vi naturligtvis inte göra oss några illusioner om att aldrig så inträngande vädjanden eller uppslagsrika anvisningar från utanförstående stater skall kunna tvinga kärnvapenmakterna till en uppgörelse, som de inte själva önskar få till stånd. Det är ju här fråga om avgöranden, som för dessa stater är av betydelse för deras egen militära säkerhet och för hela maktbalansen. De måste ta en rad hänsyn, som är svåra att överblicka för andra stater. Men såvitt kan bedömas har de faktiskt vissa gemensamma intressen just när det gäller ett provstopp, nämligen att hejda det ruinerande uppskrivandet av rustningsspiralen och att hindra kärnvapnens spridning. Om därtill i ett visst läge kommer en önskan att lämna ett verkligt bidrag till avspänningen och att underlätta nedrustningsförhandlingarna, borde det finnas vissa möjligheter för en uppgörelse. Det kan då för kärnvapenmakterna vara av betydelse att begagna sig av de utvägar,

Utrikesdebatt

som de mindre staterna anvisat. Om de beslutar sig för att gemensamt bygga en bro, kan det vara bra att ha ritningar till hands.

Det är karakteristiskt, herr talman, att frågan om kärnvapnens spridning även blivit ett av de centrala problemen när det gäller det europeiska samarbetet och Tysklands ställning. Amerika, som på västsidan bär ansvaret för kärnvapenarsenalen, har motarbetat tillkomsten av fristående nationella kärnvapenstyrkor. Samtidigt har amerikanerna måst ta hänsyn till sina europeiska allierades önskemål att få ta del i planläggningen för kärnvapnens användning och vinna någon grad av kontroll över deras användning. De vill skingra farhågorna, att USA skulle tveka att sätta in sina kärnvapen till skydd för de europeiska NATO-länderna. Dessa målsättningar är inte lätta att förena. Tills vidare har man sökt överbrygga svårigheten genom förslag om någon typ av multinationell eller multilateral styrka med deltagande av de NATO-makter som så önskar. Det finns emellertid inte anledning att tro, att USA skulle vilja ge upp rätten till det slutliga avgörandet om insättande av sina kärnvapen. Detta är ett av skälen till att problemet ter sig så besvärligt. Under tiden ökar risken för att andra länder kommer att söka följa Frankrikes exempel att tillägna sig egna kärnvapen.

Sett ur sovjetisk synpunkt ter sig just denna risk som stor och oroande. Man är där benägen att i planerna på en kärnvapenstyrka inom NATO se en möjlighet till ökat västtyskt inflytande över kärnvapnens användning. Man varnar därför kraftigt mot alla dessa planer och säger sig bli tvungen till motåtgärder, om de skulle realiseras.

I Sverige har vi anledning att följa dessa frågor med stor uppmärksamhet. Vår egen säkerhet kan beröras av viktigare ändringar i kontrollen och innehavet av kärnvapen i Europa. Vidare kommer utvecklingen av det europeiska

samarbetet, indirekt även på de områden där vi vill delta, att påverkas av relationerna mellan NATO-makterna på kärnvapenområdet. Den kris som detta samarbete genomgår just för närvarande sammanhänger ju nära med de olika åsikter som företräds främst av Frankrike och USA beträffande de strategiska grundproblemen, Europas organisation och Tysklands ställning.

Med tanke på Tysklands centrala betydelse för det politiska och strategiska läget i Europa och för förhållandet mellan stormakterna är det i och för sig inte förvånansvärt, att Tysklands- och Berlin-frågorna kvarstår olösta. En uppgörelse om dessa frågor skulle väl innebära, att en avgörande ändring inträtt i hela världsläget och att man kunde med förtröstan se framåt mot en period av fred och internationellt samarbete. Så optimistisk vågar ingen vara. Förhoppningarna för närvarande kan inte sträcka sig mycket längre än att en krigisk utlösning av motsättningarna skall kunna undvikas och att under tyskarnas egen medverkan någon form av samförstånd skall kunna uppnås mellan stormakterna om garantier för en fortsatt lugn utveckling.

Fastän Tysklands- och Berlin-frågorna vid sidan av nedrustningen får anses vara de allvarligaste internationella diskussionsämnena, återfinns de inte på Förenta Nationernas dagordning. Denna omständighet har i någon mån att göra med stadgans särskilda bestämmelser om de förhållanden som orsakats av andra världskriget. Men främst är här fråga om en återspeglning av svårigheten att inom Förenta Nationerna få till stånd en fruktbar diskussion om konfliktsituationer, där stormakternas vitala intressen är direkt engagerade. Om vi vill vara realistiska, måste vi konstatera, att Förenta Nationerna inte utvecklats till det organ för kollektiv säkerhet som många hoppades vid organisationens tillkomst. Stormakternas samarbetsvilja har inte räckt till för att

Utrikesdebatt

ge organisationen verklig exekutiv kraft. Å andra sidan har inte de fått rätt som på till synes goda grunder hävdade, att organisationen skulle förlamas, om inte de ständiga medlemmarna av säkerhetsrådet kunde samarbeta. I ett flertal fall har den stora majoriteten medlemsstater kunnat verka genom generalförsamlingen, med säkerhetsrådets uttalade eller tysta samtycke, i syfte att isolera konflikthärdar från direkt stormaktskonfrontation. Suez- och Kongoaktionerna är här de två viktigaste exemplen. Även Kubakrisen gav oss en påminnelse om betydelsen av att ha tillgång till en organisation som Förenta Nationerna. Alla tre parterna skyndade sig ju att föra frågan inför säkerhetsrådet. Här fick de tillfälle att för varandra och inför världsopinionen lägga fram sina ståndpunkter. Under tiden tog generalsekreteraren kontakt med parterna och medverkade i de överläggningar som ledde fram till uppgörelsen. Utan Förenta Nationerna hade läget antagligen blivit ännu farligare. Trots sina uppenbara brister som säkerhetsorganisation förtjänar Förenta Nationerna alltså att omfattas av medlemsstaternas fortsatta förtroende, och alla ansträngningar bör göras för att stärka organisationens ställning. Ur denna synpunkt är det önskvärt att Folkrepubliken Kina snarast möjligt får tillfälle delta i Förenta Nationernas arbete.

För vår egen del har stödet åt Förenta Nationerna varit ett huvudelement i vår utrikespolitik under efterkrigsåren. Vi har i världsorganisationen funnit en naturlig ram för en aktiv utrikespolitik från en neutral nations sida, vare sig det gällt deltagande i fredsbevarande aktioner, såsom i Ghaza och Kongo, multilaterala insatser till hjälp åt u-länderna eller andra verksamhetsområden. Denna linje skall fullföljas.

Aktionen i Kongo har under de senaste åren varit Förenta Nationernas viktigaste insats på säkerhetsområdet. Lyckligtvis förefaller det som om man

nu skulle kunna se något ljusare på läget i Kongo än under landets hittillsvarande tillvaro som suverän nation. De faktorer i juli 1960 som föranledde den kongolesiska regeringens begäran om militär FN-hjälp synes nu till stor del ha eliminerats, och tyngdpunkten i hjälpinsatsen kan förläggas till det civila uppbyggnadsarbetet. Svenska medborgare har på Förenta Nationernas kallelse utfört ett oppoffrande arbete. Svenska liv har offrats. Läget medger nu en gradvis avveckling av den militära delen av Förenta Nationernas verksamhet i Kongo, vilket innebär, att de svenska flyg- och truppkontingenterna redan har kunnat minskas något.

Att läget äntligen tagit en vändning till det bättre kan i hög grad tillskrivas generalsekreteraren U Thants och hans medarbetares outtröttliga verksamhet liksom det generösa stödet från många medlemsstater. Ett annat uppmuntrande tecken är att förbindelserna mellan Belgien och den forna kolonien på senare tid konsoliderats. Premiärminister Adoulas besök nyligen i Bryssel gav belegg för en strävan hos båda regeringarna att återupptaga det samarbete, som så plötsligt avbröts i juli 1960. Belgien har också förutsättningar att praktiskt tillmötesgå Kongos önskemål om ekonomisk och teknisk hjälp.

Även bortsett från Kongo har Förenta Nationernas uppmärksamhet under senare år varit inriktad på den nationella frigörelseprocessen i Afrika. De alltjämt beroende områdenas rätt till nationell självständighet är allmänt erkänd. Svårigheterna gäller takten och sättet för genomförandet av självständigheten. Inom svensk opinion möter de afrikanska frihetssträvandena uppriktiga sympatier. Vi hoppas, att de skall kunna realiseras så snabbt som det är möjligt under bevarande av lugn och ordning. Uppenbarligen måste vissa risker tas i en så genomgripande process. Det finns risker i att gå fram för hastigt. Det finns också fara i dröjsmål. Den

Utrikesdebatt

lokala befolkningens bästa bör vara rättesnöret.

Med tilltagande otålighet och indignation har Förenta Nationernas medlemmar också bevittnat den fortsatta och skärpta rasåtskillnadspolitiken i Sydafrika. Generalförsamlingen har förra hösten ånyo i skarpa ordalag fördömt denna politik såsom stridande mot stadgans grundläggande principer om mänsklig värdighet. Här är inte bara fråga om att enskilda individer utsätts för förödmjukelse och förföljelse. En hel befolkningsgrupp, ja majoriteten av landets befolkning, behandlas systematiskt av sitt lands myndigheter som icke fullvärdiga medborgare. De underkastas legala och administrativa åtgärder som strider mot principen om likhet inför lagen. Vi kan aldrig erkänna att skillnad i hudfärg skall innebära skillnad i rättslig ställning.

Herr talman! Den översikt, som här lämnats, visar att tendenserna i den internationella politiken inte är entydiga. Nya lägen kan snabbt uppstå till följd av förändringar både inom blocken och mellan dem. Övuntade kriser kan ånyo flamma upp. De grundläggande förutsättningarna för den svenska utrikespolitiken har dock inte rubbats. Vi anser fortfarande, att neutralitetspolitiken, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, bäst tjänar Sveriges intressen, samtidigt som den utgör ett bidrag till lugnet och säkerheten i norra Europa. Neutralitetspolitiken är inte ett självändamål. Den utgör inte heller någon garanti för vår trygghet, men den framstår för oss med våra historiska traditioner och vårt militärpolitiska och geografiska läge som det bäst ägnade medlet att bevara freden. Skall den fylla detta syfte och vinna respekt i omvärlden måste den bedrivas med konsekvens och fasthet. Östen Undéns insats är här riktningsgivande. Med tillfredsställelse kan vi notera, att ingen av stormakterna ger uttryck åt missnöje med vår utrikespolitiska grundlinje eller sö-

1* — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 17*

ker påverka oss att ändra denna. Tvärtom tycks denna politik överallt erkännas som ett väsentligt bidrag till jämvikten och freden i norra Europa. När vi gör detta påpekande, så sker det inte för att antyda, att vår politik skulle vara beroende av godkännande från stormakternas sida. Men om dessa har förtroende till Sveriges vilja och förmåga att följa en oavhängig linje, så ökas vår tillförsikt, att politiken i händelse av kris och krig skall bidra till att skydda vår fred. I fredstid kan den även fortsättningsvis tillåta vänskapliga och fruktbringande relationer med stormakterna liksom med andra stater.

Att stormakterna i väster hyser förståelse för vår allmänna hållning har framgått bl. a. vid de besök, som svenska regeringsmedlemmar avlagt i dessa länder under det senaste året. Besöken har enligt svensk åsikt främjat de intima förbindelserna mellan våra länder. Det är regeringens förhoppning, att min förestående resa till Moskva skall på samma sätt befästa det nära och vänskapliga grannskapsförhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen.

Sveriges trygghet är uppenbarligen nära förbunden med våra nordiska grannars. De nordiska länderna har valt olika vägar i sin säkerhetspolitik, Sverige och Finland neutraliteten, Danmark och Norge anslutning till Atlantpakten med den särställning inom pakten, som deras baspolitik utgör. Den ömsesidiga respekten och förtroendet har härigenom på intet sätt minskats. Vi känner alla djup tillfredsställelse över att Norden har varit relativt oberört av de friktioner och konflikter som på så många andra håll i världen fått en ofta våldsam utlösning. Den jämvikt, som kan sägas råda i Norden och som är en av förutsättningarna för lugnet och stabiliteten, måste naturligtvis ses mot bakgrunden av den stora maktbalansen i världen och får bara sin mening i detta större sammanhang. Men den politik, som vart och ett av de nordiska län-

Utrikesdebatt

derna för, utgör också ett bidrag därtill.

Herr talman! Vi är i Sverige starkt medvetna om att freden i Norden är nära avhängig av freden i världen. Vaket och uppmärksamt måste vi följa vad som sker och försöka göra insatser för avspänning och utjämning närhelst tillfälle ges. En intresserad och välinformerad folkopinion är också grundvalen för en demokratisk samling kring vår utrikespolitik.

Vidare anförde:

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Jag måste erkänna att det kanske är en smula tvivelaktigt, om det verkligen har funnits tillräckliga skäl för att nu besvara riksdagen med en utrikesdebatt. Vi hade ju för inte så lång tid sedan en handelspolitisk debatt, i vilken vi ingående diskuterade de utrikesfrågor som just nu förefaller mest näralliggande ur svensk synpunkt.

Den regeringsdeklaration som vi nyss lyssnat till och som inlett denna överläggning visar knappast heller på något särskilt behov av att nu ha en diskussion i dessa ämnen. När den väl kom mig till handa — för en gångs skull i god tid, vilket jag ber att få tacka för — hade jag svårt att där hitta någonting, som var överraskande eller som egentligen kunde reta till motsägelse. Det mesta föreföll vara korrekt, väl avvägt, kanske inte särskilt originellt.

Eftersom regeringsdeklarationen denna gång alltså knappast ger material för någon mera ingående debatt skall jag i stället tillåta mig att ta upp vissa mera allmänna frågor. Det är uppenbart, som också säges i regeringsdeklarationen, att läget i världen alltjämt är mycket oroligt. Minst en gång om året får vi en utrikespolitisk kris, varvid världsfreden tycks vara hotad. En rad aktuella frågor kvarstår också olösta. Berlinfrågan och Kommunist-Kinas

ställning och politik är ständiga oros-element. För dagen kan man inte undgå att känna mycket stark oro över vad som håller på att hända både i Laos och i Mellersta Östern. En konflikt skulle, särskilt på det senare stället och om den finge större omfattning, kunna få mycket allvarliga konsekvenser också för andra områden.

Men ändå kan jag inte hjälpa, att jag inte tycker att det *bara* finns mörka sidor. Det kan t. ex. vara nyttigt att göra en jämförelse mellan hur det ser ut nu, 18 år efter andra världskriget, och hur det såg ut 18 år efter det första världskriget — 1937. Då var Nationernas förbund praktiskt taget alldeles förstört. Förenta Nationerna lever i dag alltjämt kvar och kan, trots sin stora omfattning och sina svåra uppgifter, inte sägas ha förlorat sin verkningskraft. Då skramlade diktatorerna Hitler och Mussolini oavbrutet med vapnen, och ingenting tydde på att de hade något intresse av att bevara freden. Inte heller nu saknas diktatorer i världen, men diktatursträvandena har ändå inte nått riktigt så långt som på den tiden, och en del tyder också på att dagens diktatorer är en aning mera försiktiga. Kanske, jag upprepar *kanske*, vågar vi ändå hoppas att denna generation skall slippa att uppleva ett nytt världskrig. Några liknande förhoppningar kunde knappast någon hysa år 1937. Förändringen beror otvivelaktigt till stor del på terrorbalansen, men det finns kanske också andra orsaker. Vågar man hoppas, att de ledande statsmännen för närvarande har litet större insikter och ansvars känsla, är litet mindre benägna till önsketänkande än vad som var fallet för 25 år sedan?

Den svenska utrikespolitikens huvudlinje, alliansfrihet i fred med syfte till neutralitet i händelse av krig, har oerserverad anslutning från alla våra demokratiska partier och från det övervägande flertalet av vårt folk. Denna

Utrikesdebatt

enighet har stort värde och det av många skäl. Det allra viktigaste är att denna vår enighet skapar förtroende utanför våra gränser för att det inte skall bli några plötsliga kastningar i den svenska utrikespolitiken. Just därför har Sverige också vissa möjligheter att utöva ett stabiliserande inflytande i sitt hörn av världen.

Kravet på utrikespolitisk enighet kan självfallet missbrukas. Det kan bli nya trådar i den spindelväv som våra makt-havare omger oss med. Det kan utnyttjas till kättarprocesser: »Tyst i ledet, annars får ni inte resa till FN!» Det kan motivera en spetsfundig dogmatik, som inte får uttolkas av andra än socialdemokratiska överstepräster och -prästinor.

Men enigheten kan också vara något annat och värdefullare. Enighet i stället för debatt är farlig, men enighet efter debatt är något av det förnämligaste man kan komma fram till i ett demokratiskt land. Om de, som i andra frågor hyser skilda meningar och som även när det gäller utrikespolitik kommer från i viss mån skilda utgångspunkter, ändå når fram till ett gemensamt resultat, då har det demokratiska meningsutbytet uppnått just vad det kan nå när det är som allra bäst.

Vad vi måste syfta till är därför att bevara en gemensam utrikespolitisk handlingslinje, men inte att hålla en specifikt socialdemokratisk utrikespolitik utanför diskussion och kritik. Det målet kan vi nå, tror jag, om vi är beredda att visa ömsesidig hänsyn. Men det ligger i sakens natur att ansvaret därvid främst ligger på regeringen. Kort efter det excellensen Nilsson tillträtt sin nuvarande befattning gjorde han ett offentligt uttalande, som glädde mig mycket, därför att det tycktes visa att han ville åsyfta just enighet efter debatt och på grundval av ömsesidig hänsyn. Det finns också en formulering i dagens regeringsdeklaration, som jag tycker ger ett mycket gott ut-

tryck för vad vi är överens om: »Vi anser fortfarande», heter det, »att neutralitetspolitiken, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, bäst tjänar Sveriges intressen, samtidigt som den utgör ett bidrag till lugnet och säkerheten i norra Europa. Neutralitetspolitiken är inte ett självändamål. Den utgör inte heller någon garanti för vår trygghet, men den framstår för oss med våra historiska traditioner och vårt militärpolitiska och geografiska läge som det bäst ägnade medlet att bevara freden. Skall den fylla detta syfte och vinna respekt i omvärlden måste den bedrivas med konsekvens och fasthet». Här slutar citatet. Jag skulle inte finna svårt att infoga detta citat i ett anförande som jag själv skulle hålla.

Inte minst viktigt är det att här ånyo understrukits, att ett tillräckligt starkt försvar för Sveriges frihet och fred är en omistlig förutsättning för att den utrikespolitiska handlingslinjen skall kunna fullföljas.

Men, herr talman, det finns nog ändå skäl att föra debatten ett steg längre. Vi är ense om att Sverige strävar efter att iakttaga neutralitet i händelse av krig. Samtidigt hoppas vi väl alla att det inte skall bli krig, utan fred; för min del vägar jag i mera optimistiska stunder inte bara hoppas utan t. o. m. tro det. Men vad syftar den svenska utrikespolitiken till i händelse av fred?

Begreppet neutralitet härrör som bekant från kabinettspolitiken, det spel av regeringar med länder och folk som pågått i flera hundra år. Kriget ansågs där vara den givna insatsen, för att inte rent av säga den naturliga formen för utrikespolitiskt umgänge. Den svenska utrikespolitiken, sådan den gestaltats under ett århundrade, har betytt och betyder alltjämt att vi inte vill vara med i ett spel med kriget som insats. Numera finner man också i andra länder, icke minst hos stormakterna, ett växande medvetande om att krig är

Utrikesdebatt

vansinne. Det är bara i länder med mindre politisk erfarenhet, som någon alltfjämt kan tro att det är möjligt att vinna något av värde genom krig. Alla andra vet, att det i ett modernt krig inte finns några segrare, utan bara förlorare. I verkligheten betyder detta en växande förståelse för en ståndpunkt, som länder som Sverige och Schweiz redan under lång tid har intagit.

Men därmed måste hela utrikespolitiken ändra karaktär. Skall man komma ifrån att hela tiden spela med krig och krigsrisker, måste man i deras ställe sätta organisation, i det mellanfolkliga samarbetet liksom på sin tid när nationalstaterna skulle byggas upp. Självfallet får man inte det resultatet gratis. Ju starkare dessa organisationer måste bli, desto mera begränsat utrymme blir det för de enskilda ländernas och regeringarnas handlande. Det har säkert sina olägenheter med en sådan begränsning. Men den utgör helt enkelt ett pris, som måste betalas för en utveckling som för bort från kabinetspolitiken och kriget och fram till en mera tillfredsställande mellanfolklig samvaro. Säkert dröjer det lång tid innan det målet uppnås, och övergångstiden, i vilken vi nu tycks leva, har mycket stora besvärigheter med sig. Ett gott exempel är de förhandlingar i Genève om provstopp för kärnvapen, som utförligt berörs i regeringsdeklarationen. T. o. m. så begränsade resultat som det här är fråga om är det långt ifrån säkert att man kan uppnå på sakens nuvarande stadium. Erfarenheterna från Genèveförhandlingarna visar också, att småstaternas möjligheter att påverka utvecklingen är mycket begränsade. De kan knappast göra mera än stå till hands med olika alternativa uppslag, som skulle kunna användas, om stormakterna verkligen vill komma överens. Finns det inte en sådan vilja till överenskommelse, ja, då har småstaterna inga egentliga möjligheter att driva fram något resultat.

Däremot har jag svårt att riktigt förstå den parallell mellan Kubakrisen och Undénplanen som dras upp i regeringsdeklarationen. Här kanske utrikesministern kan ge en närmare förklaring till den fäkunnige.

De organisationer som kan medverka till att vi får en bättre mellanfolklig ordning är rätt många. De har växlande omfattning och växlande uppgifter. I vissa av dem, som t. ex. NATO och Västeuropeiska Unionen, kan Sverige med hänsyn till sin traditionella utrikespolitik absolut inte vara med. Det innebär ingen kritik och utesluter inte alls att också de sammanslutningarna i och för sig och ur sina egna medlemmars synpunkt har viktiga, fredsbevarande uppgifter. Det är bara det att just vi inte skulle kunna göra någon nytta för andra och att vi förmodligen skulle göra skada för oss själva genom att vara med där. Men där inte vårt krav på att få bibehålla alliansfrihet i fred, med syfte till neutralitet i händelse av krig lägger hinder i vägen, har ett land av Sveriges typ alla skäl att engagera sig med kraft och utan skuggrädsla. Det bör vi göra just därför att de växande internationella sammanslutningarna bidrar till att allmänt förverkliga det syfte, som djupast sett ligger bakom vår utrikespolitik: att få bort spelet med krig som insats och att ersätta det med organisation, så att man resonerar i stället för att slåss.

Främst bland dessa organisationer tänker vi självfallet på Förenta Nationerna. Vad som i regeringsdeklarationen sägs om Förenta Nationernas värde och betydelse men också om att dess möjligheter är starkt begränsade, synes på det hela taget vara riktigt. Vi bör ju ändå komma ihåg, att Förenta Nationerna i motsats till det gamla Nationernas förbund inte bara överlevat utan också vid vissa tillfällen kunnat lämna otvetydiga bidrag till fredens sak. Skulle man lyckas förverkliga de planer på en särskild FN-trupp, som

Utrikesdebatt

enligt uppgift diskuteras av de nordiska försvarsministrarna i Stavanger just nu, vore det förmodligen ett nyttigt bidrag till fortsatta strävanden av samma typ som hittills.

Men Förenta Nationerna är trots allt en ganska ömtålig planta. Världsorganisationen har till stor del opinionsbildande uppgifter, och den behöver därför också stödet av en så långt möjligt enhällig opinion. Jag vill t. ex. erinra om att det också i Sverige fanns en del människor — själv hörde jag *inte* till dem — som var mycket missnöjda med Kongooperationen. Skall Förenta Nationerna få det nödvändiga stödet av opinionen, exempelvis i vårt land, är det ytterst angeläget att det inte får bli en partisak. Skulle Förenta Nationerna inför något större antal människor framstå som en socialistisk eller socialdemokratisk organisation, rubbas själva dess grundvalar.

Det är därför jag för min del skarpt har reagerat mot tilltaget att locka generalsekreterare U Thant att tala vid den socialdemokratiska partidemonstrationen på Gärdet den 1 maj. Det är inte tal om att missunna socialdemokraterna ett bra dragplåster. Det hör ju till det inrikespolitiska spelet att man försöker ordna det så bra som möjligt för sig i det hänseendet. Nej, det olyckliga ligger i att detta indragande av generalsekreteraren i ett inre svenskt partievenemang riskerar att identifiera honom och hans organisation med ett visst politiskt parti. Jag är angelägen att understryka, att min kritik inte alls riktar sig mot generalsekreteraren utan uteslutande mot inbjudarna. Jag tror att dessa gör honom och Förenta Nationerna en björntjänst, även om de kanske kan locka något tusental demonstranter extra.

I ett uttalande häromdagen antydde utrikesministern, att samma möjlighet ju också kunde finnas för andra partier. Det är med förlov sagt rena spegelfäktet. Vi andra har inte alls sam-

ma möjligheter som regeringspartiet i det hänseendet. Skulle det vara riktigt, som det har sagts i pressen, att inbjudan framfördes av ambassadör Rös-sel, blir ju detta ännu klarare. Vi andra har ingen ständig representant i Förenta Nationerna, och inte heller kan vi hålla oss underrättade om när generalsekreteraren planerar att besöka Europa.

Jag skall emellertid inte nu ta upp någon närmare diskussion om den här frågan. Jag vill bara uttrycka den förhoppningen, att missgreppet inte får en sådan negativ inverkan på den svenska opinionen som man skulle kunna befara. Vi, som inte vill delta i en socialdemokratisk partidemonstration, kan nämligen ändå vara lika ivriga anhängare av Förenta Nationerna.

Förenta Nationerna är en omistlig del, kanske den viktigaste, av det mellanfolkliga organisationssystem som håller på att byggas upp. Men dess arbete försvåras uppenbarligen genom sammanslutningens mycket stora omfattning. Man måste där ta hänsyn till ett mycket stort antal medlemsregeringar, och man måste fördela sitt arbete över otaliga verksamhetsfält i alla delar av världen. Organisationen blir därför också tungrodd.

I klar insikt om detta problem förutsätter FN-stadgan därför i artikel 52 att det vid världsorganisationens sida skall finnas regionala sammanslutningar. Vad som för Sveriges del är aktuellt är därvidlag främst det västeuropeiska och det nordiska samarbetet. Det är uppenbart att man inom ett sådant regionalt begränsat samarbete kan vinna både större intensitet och större smidighet i organisationen, liksom samarbetet kan drivas längre än om det på en gång skulle omfatta alla världens länder. Det framgår också tydligt, när man ser på vad som har uppnåtts och vad som håller på att uppnås inom det gamla OEEC, det nuvarande OECD, Europeiska ekonomiska gemenskapen och

Utrikesdebatt

EFTA. Alldeles särskilt betydelsefullt är för oss det nordiska samarbetet, där vi kommit mycket långt, nästan utan fasta organisationsformer.

Sveriges deltagande i både europeiskt och nordiskt samarbete begränsas genom vår allmänna utrikespolitiska hållning. Erfarenheten exempelvis av det nordiska samarbetet visar emellertid, att den begränsningen oftast inte skapar några avgörande hinder. Inom de verksamhetsområden där vi över huvud taget kan vara med, och det är så gott som allting utom militärpolitik och maktpolitik, har vi möjligheter att medverka till verkligt konkreta resultat. Det är ingen överdrift att säga, att det är just här, i detta geografiskt begränsade samarbete, som det finns särskilt stora möjligheter för svenska insatser. Och vi kan aldrig slå oss till ro och bara driva med strömmen. Det är både vår skyldighet och vår rättighet att efter måttet av vår begränsade förmåga ge ett eget positivt bidrag för att nå det stora målet: fred och frihet genom organisation och samarbete i stället för en ständig fruktan för krig eller slaveri.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Regeringsdeklarationen är en skildring av vissa sidor av den internationella utrikespolitiska situationen, sådan den ter sig ur svenskt perspektiv, jämte några korta satser här och där som karakteriserar den svenska utrikespolitiken. I stället för att göra en liknande rundmålning eller ta upp de handelspolitiska problem, som berörts för inte så länge sedan, eller göra några mer allmänna spekulationer, skall jag i huvudsak nöja mig med en kommentar till regeringsförklaringen. En del nyanser och kritiska reflektioner kommer att framträda, fast man i den grupp jag företräder är helt ense med regeringen och alla demokratiska partier i vårt land om huvudlinjen i vår utrikespolitik:

alliansfrihet och neutralitet med stöd av ett starkt försvar.

Denna svenska utrikespolitik bör inte hindra vare sig regeringen eller andra från uppriktiga reflektioner om sådant som försvårar en utveckling mot samförstånd och fred i världen. Ty opinionsbildningen är betydelsefull för denna utveckling, och därvidlag kan vi i Sverige spela vår roll i den utrikespolitiska debatten på det internationella planet.

Det är värdefullt att regeringen så klart bekänner sig till idealet om »en öppen värld». Den talar säkert här för hela folket. Men låt mig vara ännu mer tydlig. När man talar om en öppen värld, måste det ju innebära att man beklagar den andliga järnridå som finns i Europa sedan rätt länge och att man naturligtvis också beklagar den avskrämda mur tvärs igenom Tyskland som byggts upp för inte länge sedan. Vad kan mer stå i strid med tanken på en öppen värld än en sådan mur! Vi gläds naturligtvis när kulturella och vetenskapliga kontakter utvecklas som genombryter järnridån. Därvidlag har en hel del uppnåtts under senare år.

På sina håll förordar man att vi svenskar bara skulle resa till länder, vilkas politiska system vi gillar. Följden skulle bli att även besöken hos oss från andra länder än de demokratiska naturligtvis skulle minska. Turistresor skulle egentligen bara organiseras, anser man på dessa håll, till demokratiska stater. Jag tror att detta är ett kortsynt resonemang. Vi som tror på demokratien måste glädjas åt att få tillfälle, ute eller hemma, att undanröja missförstånd och okunnighet om vad demokratien innebär i praktiken. I den fredliga tävlan mellan olika samhällssystem är turistresor och kulturella och vetenskapliga kontakter mellan länderna en sak, som just demokratiens stater bör särskilt välkomna. Vi har allt att vinna på det, och freden har nog också en del att vinna

Utrikesdebatt

på det. Till undvikande av missförstånd vill jag tillägga, att detta inte betyder att mer propagandabetonade slag av resetrafik är lika angelägna.

Regeringen konstaterar att förhoppningarna om fortsatt fredlig samlevnad i världen grundas på terrorbalansen. Denna utan tvivel riktiga iakttagelser ger en skrämmande karakteristik av världsläget. Skildringen blir emellertid skev och missvisande om man inte lägger till att vad Europa beträffar huvudorsaken till spänningen och krigsriskerna ligger i den ena sidans ovillighet att låta folken i satellitstaterna själva välja sitt politiska system. Det vore välgörande om det någon gång emellanåt från regeringshåll uttalades, att vi i Sverige finner tyska folkets rätt till återförening självklar. Jag beklagar att regeringen inte har begagnat tillfället till ett sådant uttalande i dag. Utrikesministern fällde nyss följande yttrande: »Med tanke på Tysklands centrala betydelse för det politiska och strategiska läget i Europa och förhållandet mellan stormakterna är det i och för sig inte förvånansvärt, att Tysklands- och Berlin-frågorna kvarstår olösta.» Det må från en sida sett vara sant. Men man nöjer sig med detta uttalande utan att därtill foga någon reflektion sådan som talet om demokratin och en öppen värld borde motivera. När det nyssnämnda uttalandet om Tyskland får stå ensamt och närmast har en svagt ursäktande karaktär, då måste man ändå beklaga att inte utrikesministern har begagnat tillfället att undanröja varje möjlighet att tolka honom som om han ville ursäkta nuvarande splittring i Tyskland, som beror på yttre våld.

I regeringsdeklarationen talas om att rustningstävlan fortsätter i stigande tempo. Ja, det är ett fruktansvärt och nedslående faktum. Inte ens förhoppningarna om en överenskommelse om att inställa kärnvapenproven under erforderlig kontroll har infriats. De neutrala deltagarna i Genèvekonferensen

har gjort energiska ansträngningar, men de har inte krönts med framgång, även om parterna kommit varandra närmare, vilket i och för sig är mycket glädjande. Vad diskussionen om ett nytt preciserat medlingsförsök från de neutrala staternas sida beträffar delar jag regeringens mening, sådan den uttrycks i förklaringen. Det är beklagligt att Sveriges och Indiens hållning härvidlag tycks ha väckt missnöje bland de andra neutrala staterna. Men detta kan inte vara avgörande för vår inställning.

Får jag tillägga att ur allmän internationell synvinkel är det uppenbarligen vida bättre om man ordnar en kontroll för mycket än en kontroll för litet. Jag inser till fullo att man beträffande de neutrala medlingsförsöken kan hysa delade meningar om det lämpligaste förfarings sättet, men jag tror att i dagens läge den försiktiga svenska hållningen är den klokaste.

Nedrustningen i övrigt bör naturligtvis ske steg för steg. Parallellt med en minskning av kärnvapnen bör gå också en nedrustning av andra, mera konventionella vapen, så att inte den militära maktbalansen rubbas. Detta är vi i de demokratiska grupperna i denna kamrarsense om. Många människor tycks emellertid fortfarande tro att det skulle vara lämpligt att man avskaffade kärnvapnen även om man inte kunde åstadkomma någon nedrustning i fråga om de konventionella vapnen. Men så förhåller det sig inte, ty östblockets överlägsenhet i fråga om konventionella vapen skulle för många stater i Europa skapa ett ytterst riskfyllt läge, om man försökte en så obalanserad rustningsbegränsning. Regeringen har tidigare varit med om att markera samma ståndpunkt som jag här företräder beträffande den balanserade nedrustningen, och jag hoppas att regeringen kommer att framhäva detta vid olika tillfällen, så att man motverkar uppkomsten av ett känslotänkande som eljest kan bli riskabelt.

Skildringen av Kuba-krisen belyser

Utrikesdebatt

på sitt sätt utrikesministrarnas och regeringens ovillighet att tala ett någorlunda öppet språk. Utrikesministern sade att Kuba-affären »aktualiserade den för freden grundläggande frågan om maktbalansen mellan stormakterna» och att den visade att »parterna var på sitt sätt var beredda att ta betydande risker för att bevaka sina militära och politiska intressen». Utan tvivel är detta riktigt. Men varför dölja att detta var en framskott från Sovjets sida för att stärka sin maktposition och *rubba* den militära maktbalansen, medan Förenta staterna ville försvara och *återställa* maktbalansen? Skulle det vara några svårigheter för regeringen att klart säga ut detta? Regeringen kunde ju protestera mot den undersökning av fartyg som företogs från amerikansk sida under Kuba-krisen. Jag har alls ingen invändning mot det. Men varför skulle man då inte också kunna ge en riktig skildring av Kubakrisens karaktär av ett aggressivt försök att *rubba* den militära maktbalansen? En sådan riktig skildring måste vara också ett svenskt intresse, ty ju flera stater det är som presenterar fakta, desto större utsikter finns det för att det skapas en opinion som kan minska risken för nya utslag av en aggression som sätter freden i fara.

Får jag i förbigående, herr talman, säga att man naturligtvis kan beklaga eller inte beklaga att Undén-planen om kärnvapenfria zoner har förlorat i aktualitet. Jag tror inte att det är mycket vunnit med att, som utrikesministern gör, låtsas att den skulle i dagens läge ha kvar sin aktualitet.

I regeringens rundmålning kan naturligtvis inte allt nämnas. Ingen begär det. Men det är väl i alla fall en smula iögonenfallande att ingenting sägs om de under de senaste veckorna uppdykande risker som utvecklingen i Mellanöstern har medfört för freden och inte minst för staten Israel. Förenta Nationerna synes mig här ha en viktig uppgift att *i tid* vidta åtgärder för att

förebygga en militär aggression som skulle kunna få ödesdigra konsekvenser. Jag hoppas att regeringen vill ta upp till omsorgsfullt studium vad som kan göras från FN:s sida för att minska riskerna för krigiska konflikter i denna brandfarliga del av världen.

Utrikesministern framhävde att Förenta Nationerna trots sina brister är ett nyttigt instrument och förtjänar vårt förtroende. Jag instämmer helt däri, om därmed menas att vi skall göra vårt bästa för att stärka FN och öka dess möjligheter att verka utjämnande vid internationella konflikter och så minska riskerna för krig. Huruvida folkrepubliken Kinas medlemskap kommer att stärka FN vet jag inte, men jag anser att de principiella skälen till förmån för medlemskapet är mycket starka. Vi har från vår sida stött regeringen på denna punkt. Jag vill emellertid tillägga att det inte är uteslutet att ett sådant medlemskap kan leda till att vetopolitiken i säkerhetsrådet kan komma att blomstra ganska kraftigt, vilket ju i och för sig inte är önskvärt. Men den risken är knappast någon tillräcklig anledning att motsätta sig folkrepubliken Kinas medlemskap.

Regeringen talar om multilaterala insatser för hjälp åt utvecklingsländerna. Får jag bara helt kort uttrycka ett beklagande av att regeringen inte i praktisk politik vill motsvara de förväntningar som sådana yttranden kan motivera. Det kan inte nog upprepas att vi i Sverige faktiskt inte netto offrar någonting för utvecklingsländerna, om man gör en jämförelse med läget för några år sedan. Vi förtjänar nämligen mer på att från dem köpa varor till sänkta priser än vad hela vår utlandshjälp kostar.

I den mån vi är villiga att ge mer till Förenta Nationernas multilaterala hjälp kan vi i viss mån få även andra stater att ge mer. Det är det vi på vårt håll tycker att Sverige borde göra men som regeringen inte vill.

Utrikesdebatt

Är det mätte för att överskylla denna attityd som utrikesminister Torsten Nilsson nu har gjort ett försök att gifta ihop FN och den socialdemokratiska förstamajdemonstrationen? När tidningarna meddelade att Stockholms arbetarkommun, vars ordförande Torsten Nilsson är, hade sänt en inbjudan till FN:s generalsekreterare U Thant att delta i förstamajdemonstrationerna med ett tal blev jag liksom många andra ytterst förvånad. Det är självklart angeläget för oss alla att vi, vilket parti vi än tillhör, inte drar in FN:s ledning i partipolitiska strider och motsättningar.

Det socialdemokratiska framträdandet den 1 maj har sedan gammalt uppfattats och uppfattas alltjämt som en partidemonstration som är riktad mot övriga partier i vårt land. Om socialdemokratien vill arrangera föredrag av FN:s ledning är det naturligt att välja en annan dag än just 1 maj med dess särskilda partipolitiska karaktär.

Det är klart att jag frågade mig, om generalsekreteraren erhållit tillräckliga informationer om vad han givit sig in på, men jag kom till den slutsatsen att det knappast var min uppgift såsom ordförande för ett med socialdemokratien konkurrerande parti att uppträda som rådgivare åt U Thant. Däremot borde utrikesministerns egendomliga förfaringsätt bli föremål för kritisk belysning vid första lämpliga tillfälle, vilket uppenbarligen dagens debatt utgör.

Alla inser att bakom utrikesministerns inbjudan ligger inte bara intresse för upplysning om FN utan också en partipolitisk avsikt att inför svenska folket ge intrycket att den kämpande socialdemokratien är nära förbunden med FN och dess arbete för fred. Det är mot detta förfaringsätt man måste bestämt reagera. Inte minst gäller detta när en sådan partipolitisk aktion på detta område ledes av landets utrikesminister. Utan att vilja göra det hela till en större angelägenhet än den är vill jag konstatera att utrikesministern har vi-

sat prov på en omdömeslöshet som är överraskande och beklaglig.

Jag ser i pressen att man inbjudit generalsekreterare U Thant att gå i spetsen i tåget med utrikesminister Torsten Nilsson och LO:s ordförande Arne Geijer. Eftersom det göres gällande från socialdemokratiskt håll att allmänheten skall få klart angivet vad som är partipolitiskt och vad som är något annat i demonstrationståget förmodar jag, att utrikesministern kommer att bära en skylt på vilken det står »jag är partipolitiker», Arne Geijer en skylt där det står »jag är facklig ledare», medan däremot U Thant kommer att ges en skylt på vilken det står »jag är partipolitiskt neutral» eller måhända ett plakat, som herr Erlander känner väl till från karnevalen i Lund: »medföljer ej tåget».

Inte minst uppseendeväckande är det att ambassadör Agda Rössel på uppdrag av Torsten Nilsson vänt sig till Thant och detta till och med innan Thant erhöi sin skriftliga inbjudan. Hur uppdraget uppfattades framgår av att ambassadör Rössel gjorde en hänvändelse även till doktor Bunch, som är FN:s biträdande generalsekreterare, och till Indiens kabinettschef Narasimhan. Efter utrikesministerns uppmaning till henne diskuterade och förhandlade hon precis som om det hade gällt en officiell hänvändelse. De båda nämnda tjänstemännen hos FN har emellertid ingenting att göra med Thants privata föredrag. Här ser utrikesministern vad han har satt i gång. Det synes mig som om utrikesministern borde inse att våra ambassadörer inte bör användas som skickebud för privata socialdemokratiska föreningar.

Regeringen gör i slutet av anförandet en deklARATION som jag tycker är mycket väsentlig: »De alltjämt beroende områdenas rätt till nationell självständighet är allmänt erkänd. Svårigheterna gäller takten och sättet för genomförandet av självständigheten. Inom svensk opinion möter de afrikanska

Utrikesdebatt

frihetssträvandena uppriktiga sympati-er.» Vi instämmer väl alla häri. Men, herr utrikesminister, bör inte detsamma gälla för de folk och stater som varit fria och självständiga men som under och efter kriget berövats sin frihet? Vi känner otålighet och indignation över rasåtskillnadspolitikerna i Sydafrika, tilllägger regeringen. Även däri instämmer säkert alla. Men vad känner vi för Ungerns och de baltiska folkens öden? Borde inte de känslorna någon gång uttryckas även i nuvarande läge och inte bara för fem eller tio år sedan?

»En intresserad och välinformerad folkopinion är också grundvalen för en demokratisk samling kring vår utrikespolitik.» Med dessa ord slutar regeringsförklaringen. Jag instämmer helt i den meningen men jag tror att opinionen hade blivit bättre informerad om man mera kunnat undvika ensidighet och skevhet i skildringen av det utrikespolitiska läget. Därigenom hade man också kunnat skapa bästa möjliga förutsättningar för en värdefull enighet i arbetet för internationellt samförstånd och fred.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! En öppen värld med ökat ekonomiskt, kulturellt och enat fredligt samarbete mellan folken där maktpolitik och terrorbalans ersatts av folkrättsliga regler som grundval för nationernas samlevnad är ett önskemål som tecknas i regeringsdeklarationen. I en sådan önskan kan man obetingat instämma, men man måste samtidigt ha klart för sig hur långt avlägset ett sådant mål torde vara. Man kan t. ex. peka på de stora svårigheterna att vid nedrustningskonferensen i Genève nå en begränsad överenskommelse om ett provstopp beträffande kärnvapen. Och man kan peka på oroshärdarna här och var. Visserligen är det ju riktigt som sägs i regeringsdeklarationen att vid tidigare oroskällor för tillfället inte finns några direkta konflikt-

anledningar. Detta gäller t. ex. Kongo, Algeriet, Kuba, Berlin och den indisk-kinesiska gränskonflikten. På andra punkter är dock läget just nu mera ovisst, ja en aning oroande. Jag syftar i första hand på striderna i Laos. Det är tydligt att det finns stormaktsintressen bakom dessa. Här är kanske inte Moskva och Washington huvudorter. Peking ligger nog närmare till hands. Striderna på bl. a. Krukslätten kan således vara uttryck för något av en ny politisk situation med världsaspekter.

Förhållandena i Mellersta Östern, senast aktualiserade genom oroligheterna i Jordanien, kan också komma att medföra bekymmer. Läget är väl inte akut men skärpta motsättningar mellan arabvärlden och Israel är inte uteslutna.

Hur som helst — när man betraktar läget ute i världen och FN under åren av dess tillvaro — måste man med regeringsdeklarationen konstatera att FN alltså är ett bräckligt instrument i fredens tjänst. Förhoppningarna på detta organs möjligheter har varierat från tid till annan och varit olika för skilda bedömare. Helt säkert är det emellertid en lång och mödosam väg fram till ett läge där FN kan erbjuda en allmän trygghet. Något annat är väl knappast att vänta om man blickar tillbaka på årtusenden av fejder och drabbningar mellan olika grupperingar inom mänskligheten. Men vetskapen härom får inte inge pessimism, den måste tvärtom sporra till ökade ansträngningar. Kontakten mellan människorna i vår värld har ju blivit mer och mer intim. Uppenbarligen har vi också anledning räkna med att den utvecklingen kommer att fortsätta stödd av teknikens nya landvinningar på såväl kommunikationernas som andra områden. Man får hoppas att detta skall kunna bidra även till att mildra motsättningar och befästa fredlig samvaro, något som väl hägrar som ett mål i fjärran för de flesta.

Den socialdemokratiska förstamajde-

Utrikesdebatt

monstrationen har tilldragit sig en viss uppmärksamhet. Visst kan man hålla med både herr Heckscher och herr Ohlin när de ifrågasätter huruvida en person i FN:s generalsekreterares ställning bör engagera sig i en partipolitisk manifestation. Men jag tror inte att det finns anledning att ge den saken nära nog världspolitiskt format, som skett genom en del åtgöranden.

Självfallet är, som framhålles i regeringsdeklarationen, en kodifiering av folkrätten av stor betydelse, men erfarenheten säger oss att folkrättsliga doktriner i konfliktsituationer kan bli värda knappt mer än papperen de är nedtecknade på. Samförstånden mellan folken kan emellertid efter hand bilda underlag för en annan syn på dessa frågor och därigenom underlätta de folkrättsliga reglernas upprätthållande. Helt säkert är det dock i detta sammanhang liksom i fråga om den interna rättsordningen i staterna ofrånkomligt med en yttre påverkan i form av moraliska, ekonomiska och andra sanktioner. Folkrätten kan inte annat än i begränsad omfattning ersätta maktpolitiken utan att man har tillgång till sanktioner. Nog kan den saken ofta ordnas om det gäller konflikter mellan småstater, men inte f. n. vid förvecklingar mellan stormakterna. Det är som jag nämnde en lång och mödosam väg fram till en annan tingens ordning.

Under det senaste året har nya schatteringar kommit fram i världspolitiken främst genom motsättningar inom de båda blocken. På västsidan tycks dessa gälla frågor om kärnvapnen inom Atlantpakten. Två av staterna, USA och England, har ju sedan länge haft kärnvapen. USA är dock den klart ledande kärnvapenmakten på västsidan till följd av de resurser som fordras för ett effektivt utnyttjande. Emellertid gör som bekant Frankrike nu anspråk på ett eget effektivt kärnvapen och har också skaffat sig ett sådant, låt vara hittills av begränsad omfattning.

Från amerikanskt håll söker man eliminera dessa motsättningar genom att föreslå en multilateral kärnvapenstyrka, där dock bestämmanderätten ytterst torde komma att ligga hos USA. I sitt TV-tal häromdagen avvisade de Gaulle den tanken och höll bestämt fast vid de franska kärnvapenplanerna. Det är inte bara på franskt håll som man numer anser att Västeuropa inte kan lita på ett kärnvapen under amerikanskt bestämmande. Man tycks även i kretsar utanför Frankrike anse att Västeuropa behöver ett eget kärnvapen för att trygga sin säkerhet.

I regeringsdeklarationen framhålles att viktiga ändringar i kontrollen och innehavet av kärnvapen i Europa kan komma att beröra även vår egen säkerhet och att den ekonomiska utvecklingen i Västeuropa också torde komma att påverkas av relationerna mellan NATO-makterna på kärnvapenområdet. Jag vill inte komma med någon motsägelse; tvärtom anser jag dessa perspektiv vara av sådan betydelse att jag tillät mig erinra om dem i den handelspolitiska debatten för någon månad sedan. Ur alla synpunkter har vi anledning att vaksamt följa utvecklingen på kärnvapenområdet. Vi behöver bara tänka på Sovjetunionens påtagliga misstro mot Västtyskland och på de sammanhang som det fransktyska fördraget uppenbarligen har med militärpolitik och kärnvapenproblem. Mycket hänger på hur dessa frågor löses. Det kan ske på ett sådant sätt att vi får ett kärvare klimat i vår del av världen. Man kan heller inte bortse från att frågan om en västeuropeisk kärnvapenstyrka kan utvecklas så, att Danmark och Norge kan ställas inför nya problem.

Vad östsidan beträffar har vi det senaste halvåret kunnat bevittna säregna skådespel vid de östeuropeiska kommunistpartiernas kongresser. Företrädare för Kina har i skarpa ordalag fördömt Jugoslavien på grund av bris-

Utrikesdebatt

tande ideologisk renlärighet. I lika skarpa ordalag har företrädare för Sovjetunionen på motsvarande sätt fördömt Albanien. Men i själva verket har kanske saken gällt Kina och Sovjetunionen. Till följd av den säregna terminologi som använts kan det ytligt se ut som om motsättningarna låg helt på det ideologiska planet. Men är då detta enbart en ideologisk konflikt? Kan inte andra intressen också vara med i spelet? Sovjetunionen och Kina har olika bakgrund i fråga om historia, kultur och geografiskt läge och i fråga om politiska aspirationer. Sådana förhållanden kan i vissa lägen väga tyngre än ideologiska faktorer. Den rätta läran och dess riktiga uttolkning kan lätt skjutas åt sidan, när staterna anser sig tvingade att med all kraft hävda vad man betraktar som realpolitiska intressen. Det är ju också ett känt fenomen att till och med en ny inre politisk regim, vilande på annan ideologisk grund, gärna ärver ur det förgångna av den tidigare regimens utrikespolitiska attityd, till den del denna haft realpolitisk förankring.

Kina vill uppenbarligen inte spela någon andraplansroll inom kommunistblocket, utan visar tydliga tecken på att vilja göra Sovjetunionen äran stridig som kommunistvärldens ledande makt. Landet för just nu en expansionistisk utrikespolitik och har hållit dörren öppen för anspråk på landområden som tidigare varit kinesiska, bl. a. sådana som på sin tid erövrades av det tsaristiska Ryssland. Kinas intressen tycks för närvarande främst vara riktade mot Sydostasien, och ingenting motsäger att striderna i Laos sammanhänger därmed.

Dessa motsättningar mellan Sovjetunionen och Kina är väl inte nya, men har skärpts avsevärt under senare tid. Mot den bakgrunden bör man bedöma förhållandet mellan Kuba-krisen och den indisk-kinesiska gränskonflikten som utvecklades till ett regelrätt gräns-

krig. På sitt sätt betecknande för situationen är att Sovjetunionen tillsammans med England riktat en allvarlig varning till de stridande grupperna i Laos att fullfölja den neutralisering av landet, varom stormaktskonferensen om Laos efter stora besvärligheter enades förra året.

Jag tror att man bör uppmärksamma förhållandena inom blocken när man söker bedöma relationerna mellan öst och väst. En viss förbättring i förhållandet mellan Moskva och Washington tycktes inträda efter Kubakrisen. Kontakter och samtal mellan prominenta företrädare för de båda stormakterna var en tid mycket vanliga. Denna förbättring tycks nu ha övergått till vad som kan sägas vara avvaktan och väntan. Det ligger nära till hands att söka orsaken i inre problem inom blocken. Frågan är om Sovjetunionen kommer att välja någon skärpning av attityden mot väst för att inte ge den kärvare kinesiska politiken och propagandan för stort spelrum inom östblocket. Men oavsett hur det blir med den saken, är det inte troligt att Sovjetunionen vill i en konflikt med västsidan binda sig så, att kineserna lämnas mer eller mindre fritt fält för operationer och expansion i Asien. Ett mål för Sovjetunionen kan vara att upprätthålla hyggliga relationer med västsidan och samtidigt söka nå något slags överenskommelse med Peking.

I nuvarande läge borde såväl USA som Sovjetunionen ha intresse av ett provstopp beträffande kärnvapnen. Båda länderna har genomfört provserier som gett dem kärnvapen, klart överlägsna vad någon annan stat nu kan prestera. Ett provförbud borde kunna sätta stopp för de aspirationer som finns inom blocken beträffande kärnvapen. I regeringsdeklarationen anges att förhandlingarna om provförbud vid Genèvekonferensen hittills strandat på svårigheter beträffande inspektion och kontroll av förbudets efterlevnad. Dock

Utrikesdebatt

tycks man genom de s. k. »svarta lådorna» ha funnit en metod som i princip kunnat godtagas av både Washington och Moskva, men nu strandar det hela på i vilken utsträckning inspektioner och kontroll skall tillåtas.

Det kan förefalla som om endast ett tuppftjät sålunda skulle återstå till en överenskommelse. Men man kan inte vara helt säker på detta. Är orsakerna till meningsskiljaktigheterna verkligen att helt finna i frågan om kontrollen? Frågan kan i varje fall ställas, om inte andra stater inom blocken för närvarande har sådana aspirationer att en förbudsöverenskommelse av den anledningen skulle vara svår att uppnå och om inte USA och Sovjets nu till synes fastlåsta positioner till någon del kan botten i sådana besvärigheter inom blocken. Är detta förhållandet kan svårigheterna att nå en överenskommelse uppenbarligen bli långt större än vad som utåt kan synas. I så fall får man inte vara alltför optimistisk beträffande provförbudet trots att detta ändå är ett ganska begränsat mål för en konferens. Man kan också i detta sammanhang beklaga att frågan om Kinas medlemskap i FN inte blivit löst och att detta land därför inte kan känna sig bundet av bl. a. de förpliktelser ett sådant medlemskap ändå måste anses innebära.

Regeringsdeklarationen — den första efter utrikesministerskiftet — får väl i viss mån betraktas som en programförklaring av utrikesminister Nilsson, som uppenbarligen går in för att konsekvent och målmedvetet följa grundprinciper som företrädaren hävdat. Undénplanen om inrättande av kärnvapenfria zoner bibehåller sin fulla aktualitet, heter det. Säkert är detta riktigt, men förutsättningen för att vi permanent skall vara anslutna till en sådan zon måste enligt min mening vara ett stopp för kärnvapenprov inom rimlig tid och sedermera en successiv allmän nedrustning. Som ett medel att efter förmåga främja en sådan utveckling för

freden bör överenskommelser om atomfria zoner kunna tänkas få en effekt.

Neutraliteten är i regeringsdeklarationen föremål för ett klart och otvetydigt ställningstagande. I allt vad där sägs angående denna politikens bedrivande kan jag reservationslöst instämma. Inte minst gäller detta att neutralitetspolitiken måste bedrivas med konsekvens och fasthet, om den skall fylla sitt syfte att medverka till fredens bevarande. Det är glädjande att man i deklarationen ansett sig ha fog för att konstatera att ingen av stormakterna ger uttryck åt missnöje med vår utrikespolitiska grundlinje eller söker påverka oss att ändra denna, utan att neutralitetspolitiken tvärtom tycks allmänt erkännas som ett väsentligt bidrag till jämvikten och freden i norra Europa.

Sammanfattningsvis vill jag säga att världspolitik på senare tid förefaller att ha visat vissa andra nyanser och perspektiv än terrorbalansen block mot block. Denna balans finns dock kvar, även om de båda sidorna nu ådagalägger en viss återhållsamhet. Hur och med vilken kraft de nya strömningarna kommer att utvecklas kan väl ingen förut säga. Man får utgå från att stormakterna opererar med all den försiktighet som situationen kräver och inte går in för förhastade slutsatser och åtgärder.

Det finns som nämnt inte någon som helst anledning att ompröva riktlinjerna för vår utrikespolitik. Neutralitetspolitik, strävan att stärka världsorganisationen och dess insatser, medverkan efter förmåga i strävandena för överenskommelse om nedrustning, deltagande i fredligt internationellt samarbete på olika områden, successivt ökade insatser för utvecklingsländerna, ett alltmer omfattande ekonomiskt och kulturellt samarbete, främst med våra grannländer, och bevarandet av den nordiska samhörigheten måste alltjämt vara kännetecken för den svenska utrikespolitiken.

Utrikesdebatt

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag registrerade med tillfredsställelse den uppslutning — låt mig gärna kalla det så — kring regeringsdeklarationen som har kommit till synes i partiledarnas kommentarer till densamma. Uppslutningen tog sig bl. a. det uttrycket att herr Heckscher ansåg att det var tvivelaktigt om det över huvud fanns behov av en utrikespolitisk debatt i dag, eftersom de demokratiska partierna är ense om de allmänna riktlinjerna i vår utrikespolitik. Jag har ingenting emot den rundmålning av det utrikespolitiska läget som herr Heckscher gjorde och i vilken han jämförde situationen 18 år efter det första världskriget med de förhållanden som vi har i världen för närvarande. Jag kommer till samma slutsats som han, nämligen att det trots alla orosmoln och trots alla friktionsanledningar ändock ser bättre ut i dag än vad det gjorde vid motsvarande tidpunkt efter det första världskriget.

Jag har under min korta tid som utrikesminister ofta understrukit önskvärdheten av att vi efter debatt söker komma fram till enighet. Det vare mig fjärran att hysa sådana planer som herr Heckscher tycktes syfta på — jag vet inte exakt vad han menade; det var väl ett sådant övertramp som kan inträffa då och då — när han gjorde gällande att situationen inte fick bli den att socialdemokratiska överstepräster skulle diktera vad de andra skulle tycka i utrikespolitiskt avseende. Jag trodde att herr Heckscher alldeles frivilligt hade kommit fram till de ståndpunkter han gav uttryck åt.

Jag skall emellertid nu söka göra vissa klarlägganden i anledning av frågor som har framställts av de föregående ärade talarna.

Herr Heckscher har inte förstått vad vi menat i regeringsdeklarationen med att kombinera Kuba-krisen med Undénplanen. Jo, Kuba-krisen och dess följder

gjorde att det blev ett gemensamt stormaktsintresse att hålla kärnvapnen borta från Latinamerika. Det är inte bara så att ryssarna nu har dragit tillbaka sina kärnvapen därifrån — vilket naturligtvis måste tillfredsställa amerikanerna — utan det kan också påvisas ett gemensamt intresse av att hela Latinamerika blir en kärnvapenfri zon. Det var detta jag menade när jag nämnde att Undénplanen fortfarande har sin aktualitet även i den praktiska politiken. Jag kan också tala om för herr Heckscher att vid mitt besök hos den amerikanske utrikesministern gav denne uttryck åt att det var önskvärt att bevara Latinamerika som en kärnvapenfri zon.

I övrigt har jag egentligen ingenting att säga beträffande de allmänna synpunkter herr Heckscher framförde i sitt anförande.

Herr Ohlin sade i sitt anförande att han bara skulle göra några kommentarer till regeringsdeklarationen. Han uttryckte sitt missnöje över att vi inte i vår deklaration hade sagt någonting om önskvärdheten av det tyska folkets rätt till återförening i fred och frihet, och att vi inte heller tidigare från regeringens sida hade framhållit den saken. Och herr Ohlin undrade om inte regeringen äntligen kunde göra ett sådant uttalande. Men sådana uttalanden har gjorts från regeringens sida gång efter gång. Om herr Ohlin så önskar, kan vi emellertid upprepa dem. Jag instämmer med herr Ohlin om att det är önskvärt att tyska folket kan återförenas i fred och frihet.

Men man kan inte ta med allt i en regeringsdeklaration. Både herr Heckscher och herr Ohlin har förklarat att det egentligen inte finns någonting originellt i deklarationen, och då tycker jag ju inte att man behöver upprepa allt som sagts tidigare. Jag kan emellertid göra det nu, med risk för att denna deklaration blir ännu mindre originell.

Sedan förklarade herr Ohlin också

Utrikesdebatt

att han inte var helt tillfreds med vad som i regeringsdeklarationen säges beträffande förhållandena i Främre orienten. Jag kan hålla med om det. Förhållandena i Främre orienten är så pass labila att det är svårt att ge en riktigt färsk bild av det aktuella läget. Och eftersom vi varit så tillmötesgående mot oppositionen att vi hade vår deklaration färdig redan i förra veckan, så råkade vi ut för malören att deklarationen inte blev så brännande aktuell i det avseendet. Det har skett en del efteråt just i denna del av världen. Men jag kan försäkra herr Ohlin att vi självfallet med den största uppmärksamhet följer utvecklingen i Mellersta östern, där ju utvecklingen under tidigare år har visat sig lätt kunna leda fram till explosionsartade urladdningar. Vi har också genom vår medverkan i FN:s vaktstyrka i Ghaza en speciell anledning att alldeles särskilt intressera oss för vad som händer i denna del av världen.

Som vi alla vet har under de senaste tre månaderna nya regimer upprättats i Irak och Syrien, medan två fraktioner sedan september förra året kämpar om makten i Jemen. Där har med egyptiskt stöd en ny republikansk regim konstituerats, men den gamla monarkistiska regimens anhängare, som har fått hjälp av Saudi-Arabien gör alltjämt motstånd i vissa delar av landet, och läget har ännu inte stabiliserats.

En ny federation omfattande Egypten, Syrien och Irak har också nyligen proklamerats, och veckoslutets regeringskris i Jordanien står i direkt samband därmed. Den gamla regimen där fick gå, emedan en majoritet i parlamentet förklarade att regeringens politik inte stod i samklang med de panarabiska federationssträvandena.

Som jag framhöll i mitt inledningsanförande har emellertid de inre omvälvningar som ägt rum i olika arabstater åtminstone inte hittills stört freden i området eller föranlett någon utländsk intervention.

Vad Jemen beträffar har vi tvärtom sett hur medlare från Förenta staterna och Förenta Nationerna verksamt har bidragit till att lokalisera och avinternationalisera rivaliteten om makten där. Stormakterna har hela tiden i anmärkningsvärd grad hållit sig utanför schismen.

Det kan också sägas att relationerna mellan Israel och dess arabiska grannar inte har undergått någon egentlig försämring. I pressen har man spekulerat åtskilligt — både den svenska och den internationella — om vad som skulle hända om också den nuvarande regimen i Jordanien förändrades och landet anslöt sig till den nya arabfederationen.

Särskilt har man pekat på att en sådan utveckling kan leda till en allvarlig kris, varigenom komplikationer skulle kunna uppstå. Däröfver är det naturligtvis inte lätt att i dag spå. Mycket beror på de närmare omständigheterna kring en eventuell kris och det slags förhållande som skulle kunna etableras mellan Jordanien och de övriga i federationen ingående staterna. Alla parter är säkert medvetna om den mycket allvarliga situation som skulle uppstå, om det kom till väpnade sammanstötningar. Vad vi kan och måste hoppas är, att en eventuell krissituation omedelbart bringas till FN, som redan har tagit på sig ett stort ansvar som övervakare av vapenstilleståndet mellan Israel och dess arabiska grannar.

Herr Ohlin påpekade i sitt anförande en annan sak, där han inte var oense med regeringen, och det gällde de neutralas medlingsförsök i Genève beträffande provstopp. Att jag nu tar upp detta mera ingående har sin grund inte bara i herr Ohlins påpekande, där jag är helt överens med honom. Det beror också i någon mån på att det i dagens tidningar meddelas från Genève, att Sverige bär ansvaret för att en kompromissplan i provstoppsfrågan icke framlagts under konferensen, vilket kan ge en missvisande bild

Utrikesdebatt

av Sveriges ståndpunkt. Kontakterna mellan de åtta ledde fram till en vittgående enighet både om formuleringen av en gemensam appell och om vissa förslag rörande de fortsatta förhandlingarna. Avsikten var då att söka ge några anvisningar om på vad sätt kärnvapenmakerna lämpligen skulle kunna angripa de huvudsakliga, kvarstående meningsskiljaktigheterna — antalet inspektioner, modaliteterna för deras genomförande, antalet och förlägningsorterna för automatiska seismiska stationer, s. k. svarta lådor. Det fanns en förhoppning att de åtta staterna redan före påsk i ett gemensamt dokument skulle kunna framlägga dessa tankar och uppslag. På en punkt bedömde emellertid de åtta staterna frågan olika. Vissa av dem ansåg att dokumentet borde innehålla ett positivt förslag beträffande antalet inspektioner. Andra stater åter, däribland Sverige, ansåg att en sådan precisering borde undvikas.

Skälet för denna ståndpunkt, herr talman, var först och främst en principiell övertygelse att alltför konkreta medlingsanbud i storpolitiska sammanhang ofta snarare låser positionerna än hjälper parterna till en uppgörelse, och att medlarens eller förmedlarens egen ställning lätt kan komprometteras genom att hans motiv misstänkliggöres. Det kunde till och med ifrågasättas om han icke i själva verket handlade i ena partens intresse. Vi har frågat oss om det i det föreliggande läget verkligen skulle ha tjänat något praktiskt syfte att komma med något preciserat förslag.

På svensk sida hade man icke haft någonting emot att de neutralas initiativ trots denna meningsskiljaktighet fullföljdes, varvid självfallet de två beslömningar jag nyss angivit skulle redovisas. Denna tanke vann emellertid icke stöd från alla delegationerna. På svensk sida finns emellertid fortfarande en förhoppning om att kontakterna

mellan de åtta staterna skall fortsätta i förtroendefull anda och att det skall bli möjligt att nå en vidsträckt enighet om någon form av aktion från de åtta.

Egentligen visade det sig att vi var så ense om de allmänna riktlinjerna för vår utrikespolitik att det skulle behövas en förstamajdemonstration i Stockholm för att det skulle bli litet liv över debatten. Jag skall inte göra detta till en stor sak, eftersom jag inte anser att den är det. Jag skall bara med några ord försöka förklara hur jag själv ser på frågan. Herr Heckscher gjorde gällande att även om han inte ville delta i förstamajdemonstrationen, var han lika stor anhängare av Förenta Nationerna, och det är självfallet att så är förhållandet. Den storpolitiska eller världspolitiska aktion — för att använda herr Hedlunds uttryck — som herr Heckscher gjorde sig skyldig till när han sände telegrammet till U Thant, tror jag tillkom i hastigt mod. Man kan kanske säga att han siktade mot skogsbrynet men träffade ögonbrynet. Jag tror att hans aktion var mest ödesdigert för honom själv.

Men jag skall medge att när jag deltog i förberedelserna för att få Förenta Nationernas generalsekreterare att besöka Stockholm, ingick det som ett led i min strävan att skapa ett större intresse här i landet kring utrikespolitiken. Jag har mina erfarenheter från andra departement. Man kan kanske säga att vi inte skall sätta likhetstecken mellan försvars-, social- och utrikesdepartementen. Men jag vill understryka att under min tid som försvarsminister försökte jag sprida upplysning inte bara om försvarspolitiken utan också om utrikespolitiken och försvarspolitiken värde för vår utrikespolitik. På samma sätt var det självklart för mig att sprida upplysning om den inrikespolitiska verksamhet vi bedrev, när vi utkämpade våra strider om socialpolitikens framtida utformning i vårt samhälle.

Utrikesdebatt

När jag sedan kommit över till utrikesdepartementet har jag från början klart deklarerat min önskan, därför att jag tror det är nödvändigt, att en allt större del av Sveriges folk aktivt skall delta i utrikespolitiken. Och vad kan skapa större intresse kring utrikespolitiken från hundratusentals människor i vårt land än om man kan få Förenta Nationernas generalsekretärare att komma hit och lägga fram sina synpunkter för Sveriges folk? Enbart det förhållandet att det är *han* gör ju att människorna kommer att lyssna i högre grad än på både herr Heckscher och mig och herr Ohlin och många andra som försöker sprida utrikespolitisk upplysning.

Herr Heckscher efterlyste i sitt anförande den svenska utrikespolitikens innebörd utöver detta att hålla oss utanför krig. Jag skall tillåta mig, herr Heckscher, att med utgångspunkt just från den kritik som riktats mot min åtgärd som ordförande i Stockholms arbetarkommun, göra några kommentarer till herr Heckschers synpunkter på denna fråga.

Det är riktigt som herr Heckscher säger, att man mycket ofta talar om den svenska utrikespolitiken i ordalag som om denna hade till enda uppgift att skydda svenska intressen, i främsta rummet vår fred i händelse av krig. Det sägs att neutralitetspolitiken i fred har sitt enda berättigande genom att den, som vi hoppas, ökar våra chanser att undgå att dras in i ett stormaktskrig. Naturligtvis — däri ger jag herr Heckscher rätt — är denna motivering för vår politik viktig. Den måste faktiskt bestämma vårt handlande i alla frågor som vetter åt det militärpolitiska hållet.

Vi får vara noga med att icke binda oss, har vi sagt, till en stormakt på ett sådant sätt, att en annan stormakt får grundad anledning tro, att vi i händelse av en konflikt helt enkelt icke kan eller vill stå utanför. Den senare

stormakten skulle då dra sina slutsatser och vår säkerhet skulle utsättas för en allvarlig påfrestning.

Jag använde nyss uttrycket »grundad anledning tro». Jag gjorde det därför att vi naturligtvis inte, när vi dag för dag för vår utrikespolitik, skall ängsligt snegla åt alla håll och låta oss påverka av varje missnöjesyttring som kan komma från stormaktsställ. Vi utgår givetvis från att stormakterna bestämmer sin verkliga hållning till oss även i tillspetsade situationer utifrån sakskalet och utifrån en objektiv bedömning av var deras egna intressen ligger. Missnöjesyttringen kan självfallet vara taktiskt betingad, och det kan vi ta med ro.

Genom vår egen politik drar vi alltså den bestämda gränsen för vårt eget handlande. Det ligger i sakens natur att avgörandena där ofta gäller vad vi måste underlåta och vad vi inte kan säga. — Med detta kan jag adressera mig till herr Ohlin. Han tycker att vi skall uttrycka oss mera i klartext. Men i varje fall i det avsnitt han i dag var inne på — det där jag talade om maktbalansen — kan det väl inte råda något större tvivel om vad regeringen menar.

Om man låter den angivna motiveringen för vår utrikespolitik vara den enda — alltså syftet att såvitt möjligt öka våra chanser till fred i händelse av konflikt omkring oss — får den svenska utrikespolitiken i mångas ögon ett negativt drag. Det är emellertid så, att vi med övertygelse kan hävda att den svenska politiken också tjänar det positiva syftet att upprätthålla lugn och stabilitet i vår del av världen. Redan detta är ingalunda en ovärdig målsättning i ett lands utrikespolitiska strävanden.

Därtill kommer emellertid, mina damer och herrar, att vi inom den ram som vi själva fastställt i själva verket har en ganska vid marginal för en aktiv svensk utrikespolitik, och denna

Utrikesdebatt

möjlighet måste vi ta tillvara. Vi kan också göra vissa insatser i anslutning härtill. Det är enligt min mening naturligt att Förenta Nationerna kommer främst i blickpunkten när vi talar om Sveriges vilja att engagera sig internationellt. Vi har inte bara allt intresse av att Förenta Nationerna stärks och att dess förmåga att både förekomma och övervinna kriser, som inte kunnat förhindras, ökas så mycket som möjligt. Vi har också handlingsfrihet när det gäller att ge uttryck åt detta intresse.

Vi har inte några politiska eller ekonomiska bindningar åt något håll, vilka kräver förhandskonsultationer eller särskilt hänsynstagande. Samtidigt tillhör vi den grupp av länder som Förenta Nationerna ofta finner det lämpligt att anlita för olika slags uppdrag. Vi har också villigt accepterat sådana uppdrag: i övervakningskommissionen i Korea, som medlare och övervakare i Främre Orienten, som kontrollörer i Kashmir och i Libanon och som polis-trupp i Ghasa och Kongo.

Herr talman! Jag tror att Sverige inom Förenta Nationernas olika verksamhetsområden skulle kunna göra ytterligare insatser. Med det stora och ökande intresse för utrikespolitiken och inte minst för Förenta Nationerna som nu finns i Sverige kommer det helt säkert också att finnas fler svenskar än tidigare, som är villiga och även välutrustade för att ta itu med olika slags internationella uppgifter.

Det har nu talats om olika slags utrikespolitiska målsättningar. Därvid har man i främsta rummet — herr Heckscher var inne på det — tänkt på vad staten och myndigheterna kan göra. Utrikespolitiken kan emellertid, herr talman — och där kommer jag tillbaka till utgångspunkten för mina åtgärder också som Stockholms arbetarkommuns ordförande — inte längre bara karakteriseras som en fråga om relationerna mellan enskilda stater eller grupper

av stater. De otaliga förbindelser som finns mellan enskilda personer och organisationer i olika länder ingår också som en del i utrikespolitiken. Ett exempel på detta är enligt min personliga uppfattning förhållandet mellan de nordiska länderna. Jag tror att de slags folkliga förbindelser som finns mellan de nordiska länderna förvisso är något att eftersträva i den vidare utvecklingen av internationella förbindelser över huvud.

I den bemärkelse som jag nu antytt måste utrikespolitiken bli en hela folkets angelägenhet, i vårt land lika väl som i andra länder. Jag tror att vi genom tålmodigt arbete i denna riktning kan lämna ett litet bidrag i fredens tjänst. Det var därför, herr talman, som jag inte — jag skall erkänna att man kan kritisera mig för det — kom på tanken att åtgärden att förmå FN:s generalsekreterare att tala vid första majdemonstrationen i Stockholm — med en klar upplysning om de betingelser under vilka detta skulle ske — skulle kunna föranleda en svårartad inrikespolitisk debatt här hemma.

Det är som jag sagt: om något annat av våra inrikespolitiska partier hade vidtagit en sådan åtgärd, skulle jag långt ifrån ha protesterat. Jag skulle ha sett det som ett led i partiets upplysningsverksamhet, och jag skulle kanske hellre ha besökt mötet än protesterat mot det. Jag medger att man kan ha olika uppfattningar om detta, men min personliga avsikt har endast varit att ge ett bidrag till upplysningsverksamheten om de utrikespolitiska förhållandena i världen, vilka jag tror kommer att bli alltmera påträngande för vårt folk.

Herr HECKSCHER (h) kort gemåle:

Herr talman! Först en liten rättelse! Jag har aldrig sagt att jag var tveksam om behovet av debatt över huvud taget nära partierna är överens. Jag har bara

Utrikesdebatt

uttryckt en tvekan om behovet av utrikespolitisk debatt just nu, och jag konstaterar att dagens deklaration inte heller ger vid handen att någon debatt var behövlig.

Det är väl som hans excellens utrikesministern säger, att det är enigheten om flertalet andra frågor som ger relief åt spörsmålet om förstamajdemonstrationen i Stockholm. Jag har veterligen aldrig givit spörsmålet några världspolitiska dimensioner. Jag kan inte finna att det är mer världspolitiskt att avsända ett brevtelegram än att skicka upp en ambassadör. Hade jag haft en egen ambassadör hos Förenta Nationerna kunde jag ha bett den ambassadören att gå upp och tala med generalsekreteraren i stället för att telegrafera direkt. Men tyvärr hade jag inte någon ambassadör som kunde framföra högerpartiets synpunkter, medan däremot utrikesministern har en ambassadör som framför socialdemokratiska partiets synpunkter. — Värre var det inte med den saken.

Hans excellens utrikesministern säger att syftet med inbjudan till FN:s generalsekreterare är att skapa större intresse kring utrikespolitiken på samma sätt som utrikesministern tidigare, när han var chef för andra departement, sökte skapa större intresse kring försvarspolitik och socialpolitik. Jag undrar, herr talman, vad hans excellens utrikesministern och åtskilliga av hans partivänner skulle ha sagt om högerpartiet inbjudit överbefälhavaren att gå i spetsen för ett demonstrationståg. Det hade nog inte upptagits så särskilt väl på socialdemokratiskt håll. Jag tycker att jämförelsen belyser hur olämpligt det aktuella förfarandet var.

Vad utrikesministern vägrar erkänna att han mycket väl förstår är, att om utrikespolitiken, om arbetet i Förenta Nationerna och i andra internationella sammanslutningar skall, som utrikesministern säger, göras till en hela folkets angelägenhet, så skall det vara hela folkets och inte halva folkets angelägenhet.

Förstamajdemonstrationen är i ovanligt markerad grad en halva folkets angelägenhet. När hans excellens utrikesministern inbjöd mig att komma med och lyssna undrade jag vad Axel Danielsson skulle ha sagt — det är hans bild som skall förekomma på förstamajmärket i år — om att inbjuda borgare till tåget. Han skulle snurra i sin grav om han visste att något sådant skedde. Han skulle inte ha velat ha borgare med i tåget. Detta är i markerad grad socialdemokraternas eget demonstrationståg och inte något annat. Därför skall organisationer och personer såsom Förenta Nationerna eller svenska krigsmakten och generalsekreterare U Thant eller general Rapp inte vara med i detta slags demonstrationståg.

Jag skulle vidare gärna vilja framföra några reflexioner i anslutning till andra delen av utrikesministerns anförande. Jag tror att det är riktigt som han säger att det behövs ytterligare svenska insatser i FN. Sådana behövs också i andra internationella organisationer. Jag är ledsen över att utrikesministern inte tog upp frågan om en särskild FN-trupp, som jag snuddade vid i mitt anförande. Jag tror nämligen att en sådan skulle vara av betydelse. Denna fråga har väl särskild aktualitet just nu, när vi står inför möjligheten av att en allvarigare kris kan utvecklas i Främre orienten. Det är nämligen inte alls otänkbart, att utvecklingen kan komma att ställa ökade krav på Förenta Nationernas vaktjänst inom detta område och att det i så fall från olika synpunkter kan bli ganska besvärligt att få den personal och de möjligheter som i detta sammanhang kan komma att erfordras. Intresset för frågan om Främre orientens problem ur svensk synpunkt gäller inte bara Israels läge i den situation som kan uppkomma utan också de krav som kan komma att ställas på FN i ett sådant sammanhang.

Jag förstår bättre nu än jag gjorde när jag läste regeringsdeklarationen vad

Utrikesdebatt

utrikesministern menade när han talade om sambandet mellan Kuba och en kärnvapenfri zon i Latinamerika. Han menade uppenbarligen att om alla latinamerikanska stater inom sitt område hade skapat en kärnvapenfri zon så hade det inte funnits några kärnvapenbaser på Kuba heller. Detta är i och för sig riktigt, men sannolikheten för att Fidel Castro skulle ansluta sig till en kärnvapenfri zon förefaller mig mycket obetydlig och jag tvivlar på att just diktatorer av den typen är intresserade av sådana lösningar.

Jag är tacksam och glad åt utrikesministerns formulering då han sade att den svenska utrikespolitikens huvudlinje innebär att vi inte kan delta i organiserade åtgärder i frågor som vetter åt militärpolitiken. Detta är en mycket klok och riktig angivelse av de konsekvenser vi skall dra av det förtroende som man bör ha för vår alliansfria politik.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Man kan inte upprepa allt, säger utrikesministern. Naturligtvis inte. Vad jag vände mig mot var den systematiska ensidighet som utmärkte regeringsframställningen, där man i ena fallet inte ville uttala någon kritik men i fallet Sydafrika t. ex. i högsta grad kritiserade och utan tvivel på goda grunder.

Utrikesministern kommenterade inte ens mina reflexioner om försöken att introducera atomvapen på Kuba och inte heller jämförelserna mellan Sydafrika å ena sidan och Ungern och Baltikum å den andra. Jag hoppas det betyder att utrikesministern instämmer i mina reflexioner på de punkterna.

Vad beträffar Främre orienten är det ju glädjande att regeringen följer utvecklingen noga, men vad jag önskade var något mera än detta, nämligen att Förenta Nationerna, som redan är engagerade i denna del av världen, skulle i god tid förbereda sig för den situa-

tion som skulle uppkomma i händelse av en arabisk aggression. En sådan har ju direkt förutsagts på ledande arabiskt håll som en del av arabstaternas politik. Även om Förenta Nationerna inte har eller gärna kan ha någon generalstab, kan man anlägga samma tänkesätt som en sådan och förbereda sig i tid för vad som kan inträffa. Detta kan bli något av ett elddop för FN-organisationen.

Det är möjligt att det är sant att relationerna mellan arabstaterna och Israel inte har försämrats, men detta är knappast någon anledning till lugn, ty dessa relationer är om man anlägger ett långsiktigt perspektiv så allvarliga som de över huvud taget kan vara efter de deklamationer som har gjorts från vissa ledande arabstaters sida.

Vad beträffar frågan om inbjudan till herr U Thant att komma hit och tala den 1 maj, instämmer jag med utrikesministern att detta inte bör göras till någon jättefråga. Men saken är signifikativ och har ändå sitt intresse och den berättigar en kommentar.

Nu säger herr Torsten Nilsson att han anser att man skall arbeta för större intresse för utrikespolitiken — det är utrikesministern som talar. Han har försökt få hit U Thant — detta var ett led i denna strävan, och det var tydligen åter igen utrikesministern som talade. Men sedan växlar han gestalt och blir ordförande i arbetarkommunen. Då väljer han att inbjuda U Thant att tala här just den 1 maj. Han gav en upplysning av intresse i dag att det inte hade föresvävat den kände socialdemokraten, att inte säga partitaktikern Torsten Nilsson att någon skulle kunna fästa vikt vid att U Thant engagerades just den 1 maj. Herr Torsten Nilsson — jag säger inte utrikesministern, ty jag måste försöka följa med honom när han växlar från den ena gestalten till den andra, och jag ber om ursäkt om jag inte alltid hoppar rätt — är alltså en sådan politisk oskuld att det föll honom inte in

Utrikesdebatt

att någon människa kunde tänka på sådant. Han säger att relationerna mellan organisationer i olika länder och förbindelserna med folken är viktiga för utrikespolitiken. Ja visst är de det, men att den socialdemokratiska arbetarkommunen i Stockholm och Förenta Nationerna som organisation är organisatoriska skapelser, mellan vilka man bör uppehålla sådana förbindelser, det visste jag inte. Det är tydligt att Torsten Nilsson har uppfattat det så när han har engagerat ambassadör Rössel att ta upp förhandlingar med både generalsekreteraren och andra högt uppsatta personer i FN.

»FN skall vara en hela folkets angelägenhet.» Ja visst, men att man skall välja just den 1 maj när det finns trehundra sextiofyra andra dagar och när man vill markera att det skall vara en hela folkets angelägenhet, det är ändå överraskande. Man kunde välja en bättre dag, en samlingens dag. Hade utrikesminister Torsten Nilsson — jag hoppas väl rätt nu — velat samla hela folket kring FN-tanken tror jag att både herr Heckscher och herr Hedlund och jag gärna skulle ha varit med om att ordna en dag som bättre förtjänar hela folkets intresse för en samling kring FN än vad en förstamajdemonstration kan göra.

Jag vet inte, herr talman, om jag vågar vara så personlig att jag berättar att när vi fick en ny utrikesminister senast, tillfrågades jag av en bekant om vad jag trodde om skiftet. Jag svarade att jag hade all anledning att tro att den nya utrikesministern blev en mycket skicklig och duktig företrädare för den svenska utrikespolitiken — med ett litet frågetecken: jag var inte alldeles säker på om han skulle kunna hålla en tillräckligt skarp gräns mellan utrikespolitiken och partipolitiken. Det frågetecknet kvarstår, tyvärr.

Herr HAGBERG (k) kort genmäle:
Herr talman! Det må vara förståeligt

att en ny utrikesminister gärna vill tolka recensionerna av sitt programtal inför riksdagen så välvilligt som möjligt. Det är emellertid inte utan risker att göra det. Vill han tolka de kommentarer som de borgerliga partierna har gett som blommor så ligger det nog närmast till hands att tänka på kaktus.

Låt oss ta herr Ohlin som utrikesministern var så tacksam mot. Jag räknade för mig själv åtminstone sex olika punkter där herr Ohlin mer eller mindre bestämt vände sig mot deklarationen. Och dessa punkter var inte betydelselösa saker. Jag nämner bara ett par.

Herr Ohlin vände sig mot att man skall förstöra kärnvapnen därför att detta, säger herr Ohlin, skulle göra det socialistiska blocket starkare än NATO.

Jag utgår ifrån att detta inte kan vara regeringens ståndpunkt, det står i varje fall på intet sätt uttryckt i deklarationen, som tvärtom företräder en rakt motsatt mening.

Eller står herr Ohlins förklaring att Undénplanen inte är aktuell i överensstämmelse med deklarationen? Nej, det gör den naturligtvis inte. Den står i strid med deklarationen. Uppfattningarna i den frågan gäller ju inte några perifera saker! De berör egentligen något centralt i den politik som vår nye utrikesminister säger sig vilja genomföra, och varför skall man dölja detta? Varför inte i stället klart säga ifrån att vi inte är eniga om detta, tyvärr.

Till och med herr Hedlund, som ju var så välvillig egentligen, hade ju en reservation beträffande Undénplanen i det att han menade att först måste det bli ett provstopp innan Undénplanen kunde bli aktuell. Men Undénplanen innebär ju, herr Hedlund, för det första att man skall begränsa antalet kärnvapenländer och för det andra att man skall sträva efter att skapa kärnvapenfria och raketvapenfria zoner. Vare sig det nu blir ett provstopp eller inte måste ju dessa strävanden likväl bevara sin fulla aktualitet. Jag skulle till och med

Utrikesdebatt

vilja gå så långt att jag säger att Undénplanens förslag är ännu väsentligare därest ett provstopp inte kommer till stånd.

På en punkt instämde däremot herr Ohlin med utrikesministern helt och fullt. Det var en sak som utrikesministern hade ägnat många ord för att förklara, nämligen att Sverige bröt de neutrala staternas front när det gällde att åstadkomma en ny giv nere i Genève. Där var herr Ohlin ense med utrikesministern.

Tillåt mig därför att använda den här korta tiden till att ställa en allvarlig fråga till utrikesministern. När vi nu har fått klarhet på denna punkt och fått redovisade de skäl varpå regeringens ståndpunkt i Genèveförhandlingarna bygger, skulle jag vilja fråga: Ämnar nu regeringen ta något initiativ och i så fall vilket för att bryta dödläget i Genève och förhindra att nedrustningskonferensen helt bryter samman? Det är ett väsentligt spörsmål som skulle förtjäna några minuter från herr utrikesministerns sida.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Först ytterligare några ord till den högviktiga frågan om U Thants besök i Stockholm den 1 maj.

Jag är tacksam — den här gången. Jag har *inte* förut, herr Hagberg, uttryckt min tacksamhet för blommor jag har fått från oppositionsledarna. Jag har bara konstaterat att vi var överens på det hela taget beträffande neutralitetspolitiken. Jag anser det vara ett utrikespolitiskt svenskt intresse att slå fast att denna överensstämmelse i uppfattningar beträffande neutralitetspolitiken består. Om vi sedan har olika bedömningar av vad som sker ute i världen, olika bedömningar av Latinamerika som kärnvapenfri zon, av östblockets förhållande till väst, av den tyska frågans läge, o. s. v. är ju detta icke något hinder för enighet om vår neutralitetspo-

litik. Vi kan vara överens om den alliansfria politiken och ha olika uppfattningar när det gäller att värdera vad som sker ute i världen.

Herr Ohlin sade någonting om att han hade givit mig en personlig karakteristik när jag tillträdde utrikesministerposten. Han hade sagt att han var betänksam på en punkt, nämligen att jag inte skulle kunna dra en gräns mellan utrikespolitiken och partipolitiken. Det var tydligen så att jag hade en radar-känning inom mig som sade att herr Ohlin hade givit denna karakteristik. Jag ville givetvis inte komma herr Ohlins spådom på skam. Det är kanske anledningen till att jag i all min oskuld — för att använda herr Ohlins uttryck — har medverkat till att U Thant kommer hit och inte får delta i vilket möte som helst utan på det antagligen största möte vi kan anordna i detta land. För den allmänna upplysningen tror jag fortfarande att detta har sin stora betydelse.

Till herr Heckscher vill jag bara kort och gott säga att han tydligen lever kvar i sekelskiftets föreställningar om socialdemokratien. Han säger — jag vet inte om han uttryckte sig exakt så här — att Axel Danielsson skulle rotera i sin grav om han fick veta att vi inbjöd borgare till vårt förstamajtåg. Ja, det är möjligt att Axel Danielsson med utgångspunkt från den tidens samhälle skulle reagera på detta sätt i sin grav. Men, herr Heckscher, det har hänt någonting sedan sekelskiftet i detta land. Det är mot bakgrunden av denna samhälleliga utveckling, till vilken socialdemokratien i hög grad har bidragit, som vi inte längre anser det vara någonting i och för sig upprörande om en eller annan människa eller låt oss till och med säga tusentals människor med borgerlig åskådning vandrar i ett demonstrationståg när det gäller en fråga där vi har en likartad uppfattning, nämligen önskvärdheten av att sluta upp omkring Förenta Nationerna och dess verksamhet. Jag hoppas nu att vi skall kunna

Utrikesdebatt

lämna frågan om demonstrationen i Stockholm.

Herr Heckscher beklagade att jag inte i mitt senaste anförande tog upp frågan om tillskapandet av en särskild nordisk FN-trupp som skulle kunna sättas in i händelse av behov. Jag är för min del helt överens med herr Heckscher om att tillskapandet av en sådan trupp kan vara önskvärt. Jag kan nämna att det förhållandet att det inte redan har framlagts en proposition i denna angelägenhet beror på hänsyn till våra nordiska grannar. Det pågår, som herr Heckscher sade, i dagarna en överläggning mellan de nordiska försvarsministrarna i Norge. Man har där tagit upp denna angelägenhet. Eftersom det var ett önskemål från våra nordiska grannfolk att Sverige inte skulle rusa i förväg har vi inte företagit oss någonting på denna punkt.

Beträffande frågan om den kärnvapenfria zonen i Latinamerika kan inte det förhållandet, att herr Heckscher anser att Castro skulle vara motståndare till att Latinamerika blev en kärnvapenfri zon, vara argument för att Undénplanen inte skulle ha sin aktualitet, om det kanske kan visa sig att de båda mäktiga parterna på kärnvapenområdet blir intresserade av att Latinamerika skall vara en kärnvapenfri zon. Och det finns vissa tecken som tyder på att båda parter kan bli intresserade. Jag ansåg därför — och jag framhårdar i denna uppfattning — att det inte är uteslutet att just Kuba-krisen på sitt sätt kan ha medverkat till att Undénplanen kommer att aktualiseras i denna del av världen.

Jag vet inte om jag skall behöva göra någon ytterligare kommentar till herr Ohlins senaste anförande. Det är i alla fall en ensidig karakteristik, när han säger att regeringsdeklarationen var systematiskt ensidig. Det måste vara ett ganska enögt betraktelsesätt som kan leda fram till en dylik slutsats.

När herr Ohlin vidare förebrår regeringen för att inte ha lämnat någonting

annat än en beskrivning av förhållandena i Främre orienten förstår jag inte heller vad han menar. Han säger att Förenta Nationerna i varje fall borde förbereda sig på vad som eventuellt kan komma att ske. Hur vet herr Ohlin att Förenta Nationerna inte gör det, även om man inte har någon generalstab till sitt förfogande? Jag skulle för egen del inte vara överraskad om man i Förenta Nationerna allvarligt diskuterat den framtida utvecklingen i Främre orienten. Det kan inte vara något skäl i och för sig att rikta en anmärkning mot regeringsdeklarationen, om vi begränsar oss till den beskrivande redogörelse som jag lämnade i mitt inledningsanförande.

Vad gäller den viktiga frågan om provstoppsförhandlingarna i Genève kan jag säga — och jag ber att få understryka det — att vi fann förhandlingsläget vara sådant att det inte skulle ha gagnat försöken till en uppgörelse om provstopp, därest vi hade lagt fram ett konkret förslag. Det är sådant som man har på känn, precis som man när det gäller förhandlingarna vid en facklig konflikt känner sig för hos berörda parter och söker utröna huruvida ett medlingsförslag av den ena eller andra sorten skulle vara till gagn eller inte. Sedan man efter dessa sonderingar fått klart för sig att båda parter skulle betrakta ett sådant förslag som ovälkommet, vidtas inte någon sådan åtgärd, i varje fall inte enligt de sunda och enkla begrepp som vi brukar tillämpa i dylika sammanhang.

Herr Hagberg frågade emellertid sedan om det från Sveriges och de övriga sju neutralas sida kommer att tas något initiativ i Genève inför det dödläge som kan tänkas ha uppstått där. Jag vill då säga att i varje fall Sverige kommer att medverka till att utöva påtryckningar på kärnvapenmakterna. Men å andra sidan har det kanske heller inte undgått herr Hagberg att man under de senaste dagarna har fått meddelanden från olika delar av världen, vilka tycks härröra från kärnvapenmakterna själva, om att

Utrikesdebatt

underhandskontakter dem emellan kommer att tas inom den närmaste tiden. Det anser jag vara det allra viktigaste, ty — som jag sade i regeringsdeklarationen — trots alla påtryckningar, trots att vi har mobiliserat världsoinionen och trots alla försök till uppslag och idéer om hur en sådan provstoppöverenskommelse skall kunna se ut, hjälper det inte, om inte den verkliga viljan finns hos stormakterna att träffa en sådan överenskommelse. Det är därför som jag personligen fäster avseende vid varje sådant rykte därför att det kanske kan innebära en uppslagsända att nå det resultat, som vi alla strävar och längtar efter.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår nu något bättre vad utrikesministern avsåg när han tidigare i dag talade om Undénplanen, men jag tror fortfarande inte att han har rätt. Utrikesministerns resonemang går nämligen, såvitt jag förstår, ut på att om hela Latinamerika inklusive Kuba hade varit en kärnvapenfri zon, skulle ryssarna inte ha fraktat dit några kärnvapen. Det må vara hänt att det kan vara på det sättet. Vad jag bestrider är sannolikheten att något sådant skulle inträffa. Även om man i övrigt och i Latinamerika hade fått till stånd en kärnvapenfri zon, tvivlar jag i hög grad på att Kuba skulle ha varit med, och då har Undénplanen uppriktigt sagt ingen aktualitet i detta sammanhang.

Beträffande frågan om en FN-trupp kan jag säga att jag med stor tacksamhet noterar vad utrikesministern sade. Jag tycker att det är naturligt att han av hänsyn till de nordiska länderna inte vill föregripa något ställningstagande. Jag fattade i varje fall hans uttalande så, att han i princip inte förhåller sig avvisande till tanken.

Jag skall inte säga så mycket mera

om förstamajdemonstrationen. Det förefaller mig som om utrikesministern försöker intala oss att han betraktar socialdemokraternas förstamajdemonstration som en något slags utvidgad ABF-cirkel, och det tycker jag ändå är att gå väl långt. Vi andra kan inte gärna se saken på det viset och vi tror, uppriktigt sagt, inte heller att utrikesministern gör det — inte ens Torsten Nilsson.

»Det har hänt någonting sedan sekelskiftet.» Ja, vad som har hänt är att socialdemokraterna har tagit makten och att de begagnar makten efter egen önskan. De begagnar sina ambassadörer efter egen önskan utan att ta hänsyn till att vi andra har anspråk på att ambassadörer inte skall användas för partiändamål. Det är det som har inträffat och det är bara att konstatera att utrikesministern inte vill förstå att detta kan ge anledning till tråkiga reflexioner för honom och hans parti — det tar han mera lugnt — men det är tyvärr också så att det går ut över dem som socialdemokraterna drar in i sina partipolitiska manifestationer.

Däremot är det uppenbart, och det vill jag till slut notera, att vi när det gäller den grundläggande bedömningen av utrikespolitiken och den utrikespolitiska debatten allesammans ser saken ganska likartat. Särskilt vill jag ta fasta på vad utrikesministern sade i sin senaste replik, nämligen att enigheten om den alliansfria politiken ingalunda utesluter att man kan ha olika bedömningar av läget i olika delar av världen om på vilket land den alliansfria politiken skall tillämpas. Om man utgår från den principen, tror jag att vi kan få en värdefull utrikespolitisk debatt utan att behöva ha några kättrarprocesser.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! I mitt föregående anförande belyste jag ensidigheten i regeringsdeklarationen. Jag tänker inte

Utrikesdebatt

upprepa det men bara ta ett exempel. När utrikesministern med rätta talar om våra känslor i fråga om den behandling som den sydafrikanska färgade befolkningen får undergå och de nya staternas rätt till frihet, skulle naturligtvis en enda mening om att vi också har några känslor i fråga om den rätt till frihet, som tillkommer även nationer och folk som varit fria men förlorat friheten, ge en helt annan färg åt hela regeringsdeklarationen.

Herr talman! Min som jag tyckte mycket lugna förklaring om det önskvärda i att Sverige inom FN verkade för förberedelser i tid när det gällde ett förebyggande av en kris i Nära östern föranledde utrikesministern att fråga, hur jag kunde veta att man inte redan gjorde sådana förberedelser. Jag har inte sagt att sådana för närvarande inte pågår. Om utrikesministern kunde upplysa om att man håller på med förberedelser, vilka utrikesministern tror är effektiva, vore det en utomordentligt glädjande information. Men så långt gick inte utrikesministern. Då är vi väl överens om att Sverige i FN bör arbeta för att effektiva förberedelser skall göras och att de göres i tid. Då skulle jag, herr talman, anse att det vore ett betydelsefullt resultat av dagens debatt, som därigenom ingalunda skulle bli så menlös som utrikesministern från början befarade.

Herr HAGBERG (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill tolka utrikesministerns svar på min fråga positivt. Jag vill också med belåtenhet notera den gränsskillnad han gjorde när han konstaterade varom enighet råder mellan regeringen och dess borgerliga opposition: enigheten begränsas till neutraliteten. Men det är ju ingen hemlighet att meningarna har skilt sig och fortfarande skiljer sig ganska starkt i fråga om neutralitetens innebörd.

Det vore nog bra om regeringen inför svenska folket efter herr Ohlins

tydliga deklaration i dag klargjorde, att folkpartiets ledare är motståndare till att åtgärder vidtas för att avskaffa kärnvapnen ur de nuvarande krigarsensalerna. Ty detta är ju innebörden i hans förklaring. En regeringsrepresentant har i Genève sagt att enbart en av dessa flermegatonsbomber representerar fem gånger så stor sprängkraft som alla projektiler tillsammans som har funnits sedan krutet uppfanns. Det är ganska anmärkningsvärt att folkpartiledaren uppträder till försvar för att sådana krigsmedel skall finnas.

Jag vill också konstatera, att hur viktig neutralitetspolitiken än är — och denna politik ger det parti som jag representerar sitt oförbehållsamma stöd — så är också den kompletterande Undén-planen av synnerligen väsentlig betydelse och karakteristisk för regeringens politik. Även därvidlag har som bekant folkpartiet reserverat sig.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag kan fatta mig kort. Herr Heckscher anförde som han tyckte litet skämtsamt, att jag måhända betraktade vårt demonstrationsmöte i Stockholm såsom en vidgad ABF-cirkel. Varför inte? Varför kan inte denna del av vår upplysningsverksamhet betraktas som en sådan? Herr Heckscher börjar nalkas mitt betraktelsesätt. Det kan jag bara inregistrera med den största tillfredsställelse.

Man bör överlåta åt Förenta Nationernas generalsekreterare att själv bedöma i vilka möten han är beredd att delta och i vilka han inte är beredd att delta. Man kan väl inte fränkänna honom allt omdöme? När man lyssnade till herr Heckscher kunde man få intrycket att första maj bara firas i Sverige. Men herr Heckscher har påpekat att U Thant är asiat. Man skall inte glömma bort att han inte bor så långt från Peking, där man ju har flera hundratusental deltagare i möte-

Utrikesdebatt

na varje första maj. Alla påståenden om att generalsekreteraren skulle sväva i okunnighet om vad han givit sig in i är felaktiga. Det kan jag visa skriftliga bevis på.

Herr Heckscher är fortfarande inte riktigt klar över mitt resonemang beträffande händelserna i Kuba och det sätt på vilket de skulle aktualisera Undén-planen. Han sade att om det hade funnits en överenskommelse om att Latinamerika skulle vara en kärnvapenfri zon, så skulle detta ha avhållit Sovjet från att placera kärnvapen på Kuba. Var det inte så? Om jag missuppfattat det, inregistrerar jag det med tillfredsställelse; jag hade inte tänkt polemisera mot påståendet som sådant. Vad jag ville säga var att det faktum att Sovjet placerade atombomber på Kuba gjorde att frågan om en kärnvapenfri zon aktualiserades på ett brutalt sätt för Förenta staterna och dess folk. Och genom det sätt på vilket Kuba-krisen sedan utvecklades fann Sovjet det nödvändigt att dra tillbaka sina kärnvapen från Latinamerika. Själva händelseförloppet under Kuba-krisen aktualiserade sålunda Undén-planen i denna del av världen.

Beträffande vad Förenta Nationerna skall göra åt de eventuellt kommande händelserna i Främre orienten vill jag säga, att jag utgår från — jag har inget bevis för det — att händelserna där inte kan förbigå Förenta Nationernas ledning. Den måste ju med intresse följa händelseförloppet just där. Att anta något annat vore att underskatta Förenta Nationernas ledning. Beträffande Sveriges roll i detta sammanhang vill jag understryka att Sverige härvidlag liksom i alla andra sammanhang där det uppstår oroshärdar i världen är berett att medverka till att sanera och dränera dessa för att om möjligt säkra en lugnare utveckling för framtiden.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Hagberg att hans skildring av min

ståndpunkt saknar varje förbindelse med verkligheten. Vad jag förordat är en målmedveten nedrustningspolitik som skall gälla både kärnvapen och andra, konventionella vapen. I den frågan har jag följaktligen samma uppfattning som den svenska regeringen.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag tycker i likhet med herr Heckscher att det kan anses tveksamt om det i dag finns någon påtaglig anledning eller något mera påfallande behov av en utrikespolitisk debatt, i varje fall då det gäller de allmänna utrikespolitiska frågorna. De handelspolitiska problemen har vi ju så nyligen debatterat här i kammaren att ett upprepanande nu förefaller överflödigt.

Detta konstaterande, herr talman, leder mig fram till att det i varje fall för min del inte finns särskilt mycket att tillägga utöver vad som sägs i regeringsdeklarationen. Det innebär också att jag kan fatta mig — inte bara kort, vilket jag för det mesta brukar göra, utan till och med osedvanligt kort. Inte heller de inlägg som gjorts utöver regeringsdeklarationen ger mig anledning till några vidlyftiga kommentarer. Dagens debatt ger det intryck som dessa debatter alltid brukar ge, nämligen att vi i de grundläggande utrikespolitiska frågorna är till den grad samstämmiga, att det till och med är svårt att variera de ord, med vilka vi uttrycker samma sak. Detta är givetvis en styrka och i och för sig en fördel. Men man skall inte blunda för den negativa verkan av denna enighet, nämligen den att allmänhetens intresse för de utrikespolitiska frågorna är tämligen lamt. Jag menar inte med detta, att vi skulle försöka konstruera några motsättningar mellan partierna för att därigenom skapa spänning och på så sätt också öka intresset för vår utrikespolitik. Jag tror inte att det skulle vara lämpligt att beträda en sådan väg. Vad jag närmast menar är att de flesta av oss här i kammaren kanske

Utrikesdebatt

skulle kunna medverka till att stimulera intresset för de utrikespolitiska frågorna för att skapa den välinformerade folkopinion, varom det talas i sista meningen av regeringsdeklarationen. Jag skall återkomma till detta senare.

När jag efter detta, herr talman, går över till att ta upp ett par saker till behandling, vill jag till att börja med livligt instämma i deklarationens bejakande av den ideologiska grundval för vårt handlande på det utrikespolitiska fältet som fått beteckningen »en öppen värld». Detta sammanfaller helt med den demokratiska arbetarrörelsens, med socialdemokratiens uppfattning i dessa stycken. Vad jag möjligen vill tillägga till den i och för sig riktiga satsen i regeringsdeklarationen, att »endast genom ett vidgat internationellt utbyte på alla områden kan garantier skapas för en fortsatt fredlig samlevnad mellan alla folk», och »att man måste göra allt för att riva ned murarna av likgiltighet, okunnighet, ovilja, misstroende och fördomar mellan nationerna», är att allt detta givetvis är bra och riktigt men att jag tror, att det är lika nödvändigt att också riva ner de mer konkreta murar som nu består i form av tullar och handelshinder av olika slag. Denna debatt är visserligen inte avsedd för att ta upp de handelspolitiska frågorna, men måhända hade ett påpekande i deklarationen av även detta viktiga rivningsarbete varit motiverat.

Vad som i deklarationen sägs om folkrätten, maktpolitiken och terrorbalansen kan jag helt ansluta mig till. Tyvärr måste man konstatera att freden i dag helt bygger på jämviktspolitiken och inte på några bindande regler för de enskilda staternas uppträdande. Det är en farlig grundval som världsfreden vilar på. Farlig inte bara därför att den är högexplosiv — bomben kan en dag krekera av misstag. Grunden är farlig också därför att den är så svår att ersätta med något annat. Maktblocken i öst och väst misstror varandra och vågar

inte släppa till någon del av den arsenal som konstituerar terrorbalansen och som ersättning få en överenskommelse. Jag tror det är utifrån denna värdering — tydligen samstämmig — på båda sidor som man får söka orsakerna till misslyckandena i nedrustnings- och provstoppsförhandlingarna. Varken öst eller väst vill ersätta det som man nu betraktar såsom en viss säkerhet gentemot det andra blocket, nämligen hög-effektiva vapen, med ett avtal vars värde man misstror. Man kan givetvis, som man gör i regeringsdeklarationen, peka på de resultat, visserligen obetydliga — som uppnåtts genom att smärre tvister kunnat lösas förhandlingsvägen. Det finns i alla fall anledning att uttala tillfredsställelse med dessa resultat.

Men olösta kvarstår de stora motsättningarna, där stormakterna är direkt engagerade. Att fortsätta med försöken — inom Förenta Nationerna och på annat sätt — att närma stormakterna till varandra för att till det yttersta söka finna vägar till uppgörelser i de stora tvistefrågorna, måste för vårt land framgent liksom hittills vara en angelägen uppgift. Fortsatta förhandlingar mellan maktblocken i syfte att nå uppgörelser med fredliga medel är mänsklighetens enda hopp inför framtiden. Skulle detta hopp helt grusas, förhandlingarna alldeles upphöra och världsfreden därmed uteslutande bli beroende av terrorbalansen, med allt fruktansvärdare vapenarsenal på ömse sidor, fruktar jag att man i längden inte kan styra utvecklingen. Då kommer de ständigt ökande riskerna för krig att också utlösa ett tredje världskrig, med allt vad detta kommer att innebära för länder och folk.

Vi hoppas alla att världen skall undgå detta öde. Freden har ofta varit i fara men kunnat räddas, kanske främst beroende på att ingen av stormakterna vågat eller velat släppa loss förödelser. Så var fallet i Kuba-krisen och på sätt och vis även i Kongo. Det är tillfreds-

Utrikesdebatt

ställande att Kongo-frågan nu ser ut att kunna lösas och att den tidigare förvirringen ersatts av ett relativt lugn. Här har FN:s insatser varit helt avgörande för den lyckosamma utvecklingen. Vad som i någon mån förvånat mig i detta sammanhang är att vissa svenska kretsar ställt sig bakom och slagit vakt om den skräckpropaganda som tydligen emanerar från katangesiskt håll, en propaganda som tagit till uppgift att misskreditera inte bara FN utan även de svenska insatserna i Kongo. Långt hellre än att försöka misstänkliggöra de svenska insatserna har vi all anledning att vara tillfreds med att vårt land fått möjligheter att i Kongo utföra ett betydelsefullt uppdrag i fredens tjänst.

Efter detta vill jag, herr talman, säga några ord om en annan händelse som den senaste veckan upprört huvuddelen av vårt folk — avrättningen av den spanske kommunistledaren Grimau. Detta blodsdåd har på nytt bevisat francofascismens verkliga karaktär. Den som till äventyrs trodde på en uppmjukning av det spanska terrorregementet har hårdhänt och brutalt tagits ur den villfarelsen. Om inte händelsen vore så allvarlig skulle man vilja säga, att diktatorns motivering för att vägra nåd är skrättretande. Grimau avrättas för påstådda brott under inbördeskriget. Det skall en blodsregim som den spanska med all den terror, all den tortyr och all den hänsynslöshet den utvecklat under 25 år ha mage att anföra till sitt försvar. Detta är upprörande. Avrättningen kan rimligen inte tolkas på annat sätt än som en simpel hämndeakt från maktägarens sida. Tror man att man bekämpar kommunismen med dylika medel torde man gruvligen missta sig.

»En intresserad och välinformerad folkopinion är också grundvalen för en demokratisk samling kring vår utrikespolitik.» Med dessa ord avslutas regeeringsdeklarationen. Att söka skapa denna intresserade och välinformerade folk-

opinion har alltid varit en strävan för det parti jag företräder. Och jag trodde i min enfald att andra partier i detta avseende befann sig på samma våglängd. Men det var tydligen en felbedömning. Högern — eller kanske rättare herr Heckscher — försöker tvärtom förhindra strävandena att intressera och informera människorna för och i de utrikespolitiska frågorna. På annat sätt kan inte hans till dumhet gränsande ömdömeslöshet tolkas att försöka förhindra generalsekreterare U Thants medverkan den 1 maj i Stockholm. Större beskäftighet får man söka efter. Något så urbotat tokigt som att ett partis ledare försöker lägga sig i vilka talare ett annat parti engagerar till ett offentligt möte trodde jag inte vi skulle behöva uppleva.

Herr Ohlin har nu ställt sig på samma sida. Han talade i sitt inlägg om att Torsten Nilsson försökte åstadkomma ett gifte mellan demonstrationen och FN. Herr Ohlin anstränger sig tydligen i sin tur för att försöka åstadkomma ett gifte mellan sig och herr Heckscher. Jag skall gärna välsigna den förbindelsen.

Därtill kommer detta övermaga sätt från herr Heckschers sida — i varje fall om tidningsreferaten från hans tal i Falun är riktiga — att insinuera att U Thant därför att han är burman inte riktigt visste vad han gav sig in på. Jag vill beteckna detta som en hutlöshet som det finns anledning att på det bestämdaste brännmärka. Denna tarvliga rädsla för att socialdemokraterna möjligen skulle kunna få någon politisk goodwill av U Thants medverkan drar ju endast ett löjets skimmer över högern och herr Heckscher. Om det är det herr Heckscher eftersträvar, så gärna för mig. Fortsätt och gå på i de ullstrumporna, så kommer vi att vinna många fler anhängare än vad jag tror U Thants tal på Gärdet någonsin skulle ha kunnat ge oss.

Vi har redan fått flera belegg för hur folk har reagerat för vad man kallat högerns oförskämda tilltag. Och det är

Utrikesdebatt

inte bara folk på vår sida som har reagerat mot detta. Det kan vara intressant att konstatera att även en tidning som Nya Wermlands-Tidningen, som i varje fall står den tidigare högerledningen nära, reagerat mot detta tilltag. Jag skall be att till kammarens protokoll få läsa in ett stycke ur Nya Wermlands-Tidningen:

»Professor Heckscher är en i många hänseenden ypperlig partiledare, rörligt snabb i tanken och med tyngd i repliken men han har, antingen av egen drift eller på grund av influens från dåliga rådgivare, en vana som redan hunnit bli en smula påkostande, nämligen tekniken att skriva brev och skicka inbjudningar och komma med inviter på snart sagt löpande band. Nu har han till och med i affären U Thant sänt ett telegram till Förenta Nationerna.

Om resultatet av denna framstöt skulle bli den att U Thant ej anser sig kunna fullfölja avsikten att tala i Sverige har man ej gagnat högern utan faktiskt spritt en smula löje över dess möjligheter att åstadkomma manifestationer ovanför vardagslivets nivå. Bättre än att häckla andras åtgöranden vore att söka åstadkomma något positivt för egen del som kan stimulera medborgarnas intresse för aktuell högerpolitik.»

Det är så sant som det är sagt.

Men det allvarligaste i hela denna affär är, som jag ser det, inte att herr Heckscher i partipolitiskt nit gjort sig skyldig till en fadäs, utan det är försöket att förhindra strävandena att skapa intresse för och informera om de utrikespolitiska frågorna ute bland en bredare allmänhet. Behovet av att tillvarata varje tillfälle till en sådan information är uppenbar. Någon medverkan från högerens sida i dessa strävanden är tydligen inte att räkna med. Det borde kanske beklagas — vilket jag inte är alldeles säker på. Vi får väl försöka klara även den uppgiften — som så många andra — högerens medverkan förutan.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafssons i Stockholm inlägg var egentligen av den art som man inte svarar på. Men för att visa att jag är i kammaren och har lyssnat till det vill jag i varje fall replikera helt kort på en enda punkt.

Vad jag sade om att generalsekreterare U Thant därför att han är burman inte kan väntas så väl känna till förhållandena här i Sverige innebär ungefär detsamma som att jag inte särskilt väl känner till partiförhållandena i Burma. Jag skulle vilja fråga herr Gustafsson om han kan upplysa kammaren om partiförhållandena i Burma och vad som förekommer där på förstamajdemonstrationerna.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Detta är ju ett typiskt försök att blanda bort korten genom att ställa en motfråga. Det verkar nästan som om herr Heckscher hade gått i herr Hagbergs skola. Den taktiken användes allmänt på det hållet.

Jag känner inte till de politiska förhållandena i Burma, men jag tror att U Thant är tämligen väl medveten om vad en förstamajdemonstration innebär, vilket utrikesministern redan har försökt förklara för herr Heckscher. Jag tror inte att saken blir bättre ju längre herr Heckscher försöker försvara fadäsen.

Om jag nu skulle sluta litet elakt skulle jag kunna säga att herr Heckschers företrädare, herr Hjalmarson, ju hade en enastående förmåga att komma med dumma påståenden. Det verkar nästan som om herr Heckscher till och med har lyckats överglänsa herr Hjalmarson.

Utrikesdebatt

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Om det är så som utrikesministern här tidigare i dag tyckte mena, nämligen att en svensk socialdemokratisk förstamajdemonstration är en utvidgad ABF-cirkel, så är jag inte övertygad om att det är något som man kan vänta att FN:s generalsekreterare känner till. Jag visste det i varje fall inte tidigare.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Det gör väl ändå saken bättre, herr Heckscher, om det är en utvidgad ABF-upplysning. Då är ju det partipolitiska momentet borta, och då finns det ju så mycket mindre anledning för herr Heckscher att reagera i detta sammanhang.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag tycker för min del att socialdemokraterna har handlat så riktigt när de engagerat FN-chefen på förstamajdemonstrationen i Stockholm, att det är onödigt av herr Gustafsson att blanda in kommunisterna i den frågan.

Jag vill också råda herr Ohlin att rita i protokollet — han har ju justeringsmöjligheter — så att inte hans dementi för en stund sedan kommer att framstå i en alltför komprometterande dager.

Den nye utrikesministerns programtal inför riksdagen, som formats till en regeringsdeklaration, är inte invändningsfritt — särskilt saknar man viktiga ting — men det är i stort sett ett bra tal. På flera punkter känner jag ett spontant behov av att instämma.

Viljan att skapa en intresserad och välinformerad folkopinion för att befordra en demokratisk samling kring den svenska utrikespolitiken kan man förstå. Högers och folkpartiets extraturer på utrikesfältet bör emellertid vara en varning för alla illusioner. Om alliansfriheten och neutraliteten kan sägas

vara ett klassintresse för Sveriges arbetare, bönder och likställda har de båda av storfinansens stödda partierna åtskilliga gånger hunnit demonstrera, att för deras uppdragsgivare är anslutningen till denna politik tillfällig och villkorlig.

Inte ens utrikespolitiken kan lyftas över klassintressena. Om regeringen och dess utrikesminister inte vill förstå detta riskerar de många besvikelser.

De borde klargöra detta för sig även när det gäller en sådan variant av utrikespolitiken som militärfrågan är. Regeringen lyfter den över de borgerliga oppositionspartierna genom att befria den från det demokratiska och folkliga innehållet, genom att godta rustningsindustriens och militärledarnas krav. Det är symboliskt för enigheten mellan regeringen och dess borgerliga opposition, att den nya försvarsordningen, som för fyra år framåt höjer de genomsnittliga militärutgifterna med 700 miljoner kronor om året, endast mötte opposition i fråga om en halv stabspastor eller en merkostnad på cirka 10 000 kronor.

I detta liksom i utrikesministerns förklaring i dag finns inte en antydning av förståelse för nödvändigheten av den nedrustning, som ägnas en så högstämmd hyllning.

Nu är den fredliga samlevnaden mellan stater med skiljaktiga sociala system en fråga om liv och död för folken. I detta fruktansvärda läge är den internationella kommunismens viktigaste doktrin *fredlig samlevnad*. Jag vill lovorda regeringsförklaringen för att den så klart och för första gången hittills tagit ställning för doktrinen *fredlig samlevnad*. Doktrinen är som sagt kommunistisk, men den är inte något kommunistiskt monopol. Den motsvarar helt tidens, livets och folkens djupaste behov och måste därför tilltala varje normal människa. Därför lägger vi särskild vikt vid att den svenska regeringen understryker densamma.

Maktbalansen och kapprustningen kan inte bevara freden.

Utrikesdebatt

Viktigt är däremot nedrustning, kärnvapenförbud, provstopp och ett starkt FN med Kina som medlem. I allt detta liksom i regeringens löften att verka för avspänning och nedrustning, som också hör till den fredliga samlevnadens politik, instämmer vi med regeringen.

Årets förstamajdemonstration kommer i hög grad att ägnas dessa problem. I Stockholm får vi tack vare utrikesministerns initiativ höra och hylla den nye FN-chefen. Första maj som den fredliga samlevnadens, Förenta Nationernas och den oförgätlige Axel Danielssons minnesdag — det borde göra årets första maj till något alldeles särskilt.

Det är avslöjande för den svenska högerns sinnelag att den sörjer häröver, försöker hindra FN-chefens strävan att göra första maj till en ny FN-dag och aktivisera massorna för den fredliga samlevnadens stora ideal.

Så mycket har klarlagts genom herr Heckschers tilltagsenhet som att den fredliga samlevnaden, ett starkt FN och en för FN och freden aktiv FN-ledare inte är högerpolitik. Högerpolitik är kanske motsatsen.

I regeringsdeklarationen utpekas en beväpning av Västtyskland med kärnvapen såsom en fara för Sveriges säkerhet. Vi instämmer i denna viktiga slutsats.

Tysklandsfrågan bedömes av regeringen som det viktigaste internationella konfliktproblemet jämsides med nedrustningsfrågan. Regeringsdeklarationen går så långt härvidlag att den uttalar att en uppgörelse i Tysklands- och Berlinfrågan skulle innebära, »att en avgörande ändring inträtt i hela världsläget och att man kunde med förtröstan se framåt mot en period av fred och internationellt samarbete».

Ja, så viktig är denna fråga. De som bestämmer Västtysklands politik är samma andas barn som de vilka i vår tid utlöst de båda världskrigen. De förbereder nu det tredje världskriget och de har hunnit långt på väg. Detta underlättas av att Tyskland ännu 18 år efter det

andra världskrigets slut inte har erhållit ett fredsfördrag som reglerar de olösta frågorna. Den västtyska regeringen är den enda regering i Europa som reser territoriella anspråk på andra länders bekostnad och i enlighet därmed även gör anspråk på Västberlin, som ligger 200 kilometer från västtyska gränsen, långt inne på Tyska demokratiska republikens område.

Ett fredsfördrag skulle lösa dessa frågor och alltså enligt den svenska regeringens förklaring möjliggöra »en period av fred och internationellt samarbete».

Om regeringen i enlighet med denna sin förklaring vill verka för avspänning och utjämning, måste den verka för ett fredsfördrag. Den måste då också ompröva sin arbetshypotes, att en normalisering av relationerna till Tyska demokratiska republiken skulle erkänna Tysklands delning. Den har redan erkänt Tysklands delning genom att normalisera relationerna till Västtyska förbundsrepubliken. Att inte normalisera relationerna till TDR är detsamma som att uppmuntra den enda regim i Europa som ställer krav på andra länders territorium och därmed hindrar den avgörande ändring i hela världsläget som betyder »att man med förtröstan kan se framåt mot en period av fred och internationellt samarbete».

Jag vill alltså föreslå utrikesministern att ge den svenska politiken en mer realistisk och konstruktiv inriktning i Tysklandsfrågan såsom en konsekvens av de riktiga uttalanden som i dag gjorts i regeringsdeklarationen. Det handlar ju inte bara om att få ett riktigt alibi inför historien; det handlar också om att befordra fredssaken och tjäna den svenska neutraliteten.

Deklarationen fastslår att uppgörelsen i Karibiska havet är ett argument för Undénplanen. Det kan väl bara tolkas så, att Kuba-affären belyst faran för en småstat som Sverige av att anskaffa egna kärnvapen och att ökade ansträng-

Utrikesdebatt

ningar är nödvändiga för att i första hand göra Norden till en raket- och kärnvapenfri zon. Om detta är en riktig tolkning, kan vi nöja oss med att instämma.

Men oktoberkrisen i Karibiska havet vittnar inte bara om hur nära den amerikanska politiken i enlighet med framlidne Mr. Dulles' testamente balanserade på katastrofens rand; den gav ett ökat eftertryck åt den fredliga samlevnadens linje. Den svenska regeringen skall samtidigt ha ett erkännande för att den tillbakavisade de amerikanska anspråken på att bestämma över svensk sjöfart. Det var också ett litet bidrag till den fredliga samlevnadens princip.

Deklarationen fastslår att svensk utrikespolitik i samband med svenska regeringsbesök vunnit förstäelse och erkännande hos stormakterna i väster. Den uttrycker förhoppningen, att utrikesministerns förestående resa till Moskva skall »befästa det nära och vänskapliga grannskapsförhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen». Varje förnuftig människa instämmer häri. Ingenting talar heller för att resan blir en besvikelse.

Utrikesministern riskerar inte att i Moskva mötas av försäkringar, att den stora faran för Sovjetunionen och Finland hotar vid den svensk-finska gränsen. Det borde inte tillåtas den svenska militärledningen att inför ett eventuellt besök av president Kekkonen och premiärminister Chrustjov upprepa sådana befängda påståenden.

Men om nu deklARATIONEN och utrikesministern tillmäter förstäelse och välvilja gentemot den svenska neutralitetslinjen så stor betydelse för att bevara Sveriges fred och säkerhet, borde väl *garantier* för den svenska neutraliteten framstå som naturliga behov. Sverige är ju den enda av Europas neutrala stater som saknar sådana garantier. Detta är kanske förklaringen till att vi har fjorton gånger så höga militärutgifter som det neutrala Finland, tolv gånger så

höga som Österrikes och fyra gånger så höga som Schweiz'.

Detta sakförhållande tyder på att de namngivna neutrala staterna tillmäter stormaktsgarantierna för sin neutralitet en större betydelse som skydd för freden och den nationella säkerheten än ekonomiska jättebelopp. Vi vet också att om ett nytt storkrig bryter ut blir det raketer och kärnvapen som kommer att fälla avgörandet och att våra fyra miljarder kronor till militära ändamål — som om fyra år blir fem miljarder — inte ger oss så mycket som kan rymmas under en lillfingernagel som skydd mot en sådan form av krigföring.

Om jag riktigt förstått den tidigare utrikesministerns invändningar mot stormaktsgarantier för Sveriges neutralitet, skulle sådana kunna beröva oss rätten att frångå neutraliteten. Men de svenskar som vill ha rätten att ingripa i ett krig är säkert mycket lätt räknade. De finns inte i regeringspartiet — och om de finns kan de troligen lokaliseras till högerpartiet.

Freden och säkerheten har dock officiellt blivit alla partiernas gemensamma bekännelse. Värnet för detta har trots miljarderna inte kunnat anpassas till ett nytt storkrigs karaktär — den enda situation i vilken Sveriges fred skulle hotas. Därför borde ingenting försummas när det gäller att befordra säkerhets- och fredskravet. Utan att underskatta värdet av den ensidigt fixerade neutralitetspositionen borde vi kunna vara överens om att själva ensidigheten inte ger någon garanti för tryggheten.

Jag hade hoppats att denna gång få ett svar på min interpellation till utrikesministern i anslutning till att svenska företag, däribland regeringskontrollerade, deltagit i en utställning i Sydafrika och trots FN-beslutet om bojkott av sydafrikanska varor och andra sanktionsåtgärder, som vunnit sådana sympatier hos svenska folket, importerar dessa produkter. Tyvärr kom mina för-

Utrikesdebatt

hoppningar på skam, såvida inte avsnittet om Sydafrika i deklarationen skall betraktas som ett svar. Där sägs det med rätta:

»Med tilltagande otålighet och indignation har Förenta Nationernas medlemmar bevitnat den fortsatta och skärpta rasåtskillnadspolitikerna i Sydafrika. Generalförsamlingen har förra hösten ånyo i skarpa ordalag fördömt denna politik såsom stridande mot stadgans grundläggande principer om mänsklig värdighet. Här är inte bara fråga om att enskilda individer utsätts för förödmjukelse och förföljelse. En hel befolkningsgrupp, ja majoriteten av landets befolkning behandlas systematiskt av sitt lands myndigheter som icke fullvärdiga medborgare. De underkastas legala och administrativa åtgärder som strider mot principen om likhet inför lagen. Vi kan aldrig erkänna att skillnad i hudfärg skall innebära skillnad i rättslig ställning.»

Nej, vi kan inte det, men en del av den svenska storfinansen gör det. Regeringsorganet Aftonbladet anklagar Marcus Wallenberg för att hans företag deltar i utställningen och bryter mot FN-beslutet. Wallenbergs tystnad stämplas som illojalitet mot Sverige. Men regeringen har ju också varit tyst, ända till nu. I FN var den blyg i överkant. När det statligt subventionerade och statsägda SAS mot FN-beslutet deltar i utställningen har regeringen även tigit. Den regeringskontrollerade Vin- och spritcentralen importerar för fullt och under påkostad reklam de blodfärgade sydafrikanska vinerna och tvingar i samband med konflikten i verkligheten det svenska folket att köpa dessa produkter.

Låt mig bara uttrycka den förhoppningen, att dagens deklaration skall bli mer än ord.

Vi är i princip för handel med alla länder, men det ges undantag. Vi skulle prisa varje begränsning av handeln visavi de spanska och portugisiska blod-

regimerna. Vi fäster stor vikt vid att FN beslutat sanktioner mot Sydafrika. Jag tror att regeringen också kan inse svårigheten i att lova att stärka Förenta Nationerna och samtidigt nonchallera dess beslut.

Jag hoppas också att regeringen i gärning undanröjer motsättningen mellan det riktiga talet om stöd åt u-länderna och den samtidiga minskningen av handeln med dessa. Om den vill göra slut på diskrimineringen av handeln visavi u-länderna, bör den ta tillbaka ansökan om associering med EEC, vars stärkan- de bara kan innebära nya stridsåtgärder mot u-länderna och deras handel.

Dessa marginalanteckningar görs inte för att förringa värdet av regeringsdeklarationen, snarare för att framhålla det som är av värde i denna.

Låt mig, herr talman, sammanfatta några önskemål som borde vara naturliga komplement till regeringsdeklarationen.

Regeringen bör enligt vår mening undersöka frågan om huruvida stormaktsgarantier för den svenska neutraliteten skulle öka Sveriges säkerhet och möjligheter att bevara freden utan några för Sverige farliga förpliktelser och förbehåll.

Regeringen bör sätta in alla tillgängliga krafter för att bryta dödläget på Genèvekonferensen och medverka till positiva beslut, inte minst protestera när amerikaner och fransmän återupptar kärnvapensprängningar i Nevada och Saharaöknarna.

Regeringen bör mer energiskt gå in för att göra allvar av Undénplanen genom att försöka vinna Östersjöns strandägare och de nordiska staterna för att göra Östersjön och Norden till en raket- och kärnvapenfri zon samt genom att själv avstå från alla förberedelser i syfte att skapa tekniska förutsättningar för svenska atomvapen.

Regeringen bör återta associationsansökan till EEC, i enlighet med FN-beslutet avbryta handeln med Sydafrika

Utrikesdebatt

och på motsvarande sätt begränsa varu-
utbytet med Spanien och Portugal.

Vakthållningen kring neutralitetslin-
jen behöver inte ålägga oss någon neu-
tralitet gentemot fredssträvandena. Det
är nödvändigt att klargöra för folk att
vi lever i en ny värld, en ny epok, och
detta gäller inte minst utrikespolitik
och strategi.

Nu lyfter raketerna människan ut i
kosmos. De nya vapnen säges kunna
förinta fjärdedelen av jordens befolk-
ning under de första timmarna i ett
storkrig med kärnvapen. USA säges för-
foga över 40 000 kärnladdningar, till-
räckligt för att förinta en mångdubbelt
större befolkning på vår planet. De
kärnladdningar Sovjetunionen förfogar
över kan, enligt Chrustjov, inte användas
i Västeuropa utan att skada Sovjet-
unionen och dess förbundna. Det är
kanske därför amerikanska generaler
och vetenskapsmän nu försäkrar att
ingen stat kan segra i ett nytt krig, och
det är kanske en samma anledning som
herr Heckscher i dag har förklarat att
ett nytt krig vore ett brottsligt vanvett.

Men ännu mer avgörande än vapnen
och den nya tekniken är den världs-
revolution, som sopar bort gamla sty-
relser och produktionsformer, vilka inte
längre är livsdugliga, och därmed ock-
så banar vägen för en varaktig fred.
Kolonialismen ligger på dödsbädden, vil-
ket ett sextioårligt nya stater efter det
andra världskrigets slut bär vittnesbörd
om. Ett socialistiskt läger, som omfat-
tar tredjedelen av jordens befolkning,
har uppstått. Dessa fakta ökar förviss-
ningen om att freden kan bevaras. Mer
än allt annat bör detta vara den gemen-
samma nämnaren för våra varmaste
förhoppningar och vår framtidstro.

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Den 3 december 1962 in-
ledde generalsekreteraren U Thant en
debatt i FN:s finansiella kommitté med
följande uttalande: »Ett finansiellt bank-
rutt FN skulle vara ett ineffektivt FN

om det över huvud taget skulle kunna
överleva.» Jag vill be kammarens ärade
ledamöter en stund stanna inför de or-
den och tänka något över den utomor-
dentligt allvarliga realitet som de in-
nebär.

Vi har, som här flera talare berört,
under de gångna åren gång efter annan
väckts till medvetande om labiliteten i
världsläget genom häftiga urladdningar
och uppdykande kriser än här, än där
runt hela jordklotet. Ingen kan i dag
med någon säkerhet beräkna var det kan
komma att fatta eld nästa gång. Det kan
bli i Asien eller Afrika, Mellanamerika
eller Europa. Kubakrisen var ett av de
tillfällen då hela världen höll andan i
spänning och då i varje ögonblick kata-
strofer av en oerhörd räckvidd skulle
kunna inträffa.

På den oroliga planet där vi satts att
leva — och någon annan står ännu inte
till buds — är det helt ofrånkomligt att
man har en institution, som omedelbart
kan rycka ut för att släcka i tid innan ka-
tastrofen är ett faktum. Det organ som
har skapats för att hålla fred framför
allt och framför alla andra är Förenta
Nationerna. Man kan kritisera FN och
peka på dess uppenbara brister, men i
dag står oss ingenting annat och bättre
till förfogande. I vissa situationer och
under vissa konstellationer — det har
erfarenheten visat — kan Förenta Na-
tionernas insats vara av avgörande bety-
delse.

Detta organ, som ständigt borde ligga
i full beredskap, är nu förflamat av brist
på pengar. Därför att pengar saknas är
och förblir under de närmaste månader-
na FN urståndsatt att fylla sin primära
och helt dominerande uppgift. Att en
värld, som offerar tusentals miljarder
dollar på rustningar varje år, inte skall
ha råd att kosta på sig en brandkår som
kan släcka i tid, förefaller mig helt
barockt.

Under Kubakrisens mest akuta skede,
när allt hängde på snabba, precisa och
adekvata åtgärder, var det tal om att

Utrikesdebatt

sända FN-observatörer till Kuba för att övervaka nedmonteringen av Sovjets kärnvapen. Den planen strandade på Fidel Castros motstånd, men frågan är om det hade varit möjligt att genomföra den ens om Castro givit grönt ljus — av det triviala skälet att Förenta Nationerna saknade nödiga medel för att åta sig stora, nya engagemang.

Förenta Nationernas nu högeligen akuta ekonomiska kris beror inte på organisationens ordinarie budget utan på de extraordinära och högst betydande utgifterna för de fredsbevarande aktionerna i Mellersta Östern och Kongo. Den första beslöts av generalförsamlingen den 3—5 november 1956, och den senare av säkerhetsrådet den 14 juli 1960. De båda aktionerna kostar tillhoppa cirka 11,5 miljoner dollar varje månad. Men eftersom det ansetts vara möjligt att krympa de deltagande styrkorna under hösten, väntas kostnaderna för andra halvåret 1963 stanna någonstans i närheten av 40—50 miljoner dollar.

Av de 110 medlemsstater, som nu finns i FN, ligger 57 efter med sina betalningar till aktionen i Mellersta Östern och 67 till Kongoaktionen. Detta är huvudorsaken till att FN den 1 juli 1962 måste redovisa skulder på 120 miljoner dollar, och de skulderna står fortfarande kvar oguldna.

För att över huvud taget kunna hålla dessa ur fredssynpunkt livsviktiga fredsaktioner i gång beslöt FN förra året att lägga ut ett obligationslån, med vilket man hoppades få in 200 miljoner dollar. Hittills har tecknats 140 och betalats in 125 miljoner. Obligationerna har tecknats av 58 nationer, bland dem Sverige. Frankrike, som bestämt motsatt sig att obligationslånet skulle läggas upp, har förklarat att man kommer att reducera sitt ordinarie bidrag i sadan mån, att några medel till ränta och amortering på detta obligationslån inte skall utgå från franskt håll.

Orsakerna till den bristande betalningen är av två slag dels ekonomiska

när det gäller de små staterna, som har svårt att skaffa pengar, och dels politiska när det gäller de stora länderna, främst Sovjetunionen, Frankrike och Förenade arabrepubliken. Sovjetunionen har hela tiden med obönhörlig fasthet och konsekvens hävdad att Mellersta Östernaktionen var olaglig, därför att beslutet fattades av generalförsamlingen och inte av säkerhetsrådet, som enligt Sovjetunionen ensamt varit behörigt. Man har också hävdad att Kongooperationen visserligen beslutats på lagligt sätt av säkerhetsrådet, men att generalsekreteraren har överträtt sina befogenheter vid aktionens genomförande.

Vidare hävdar Sovjetunionen, att kriserna framkallats genom aggressiva handlingar av olika stater och att därför de aggressiva själva skulle stå för kostnaderna.

Det ivriga understrykandet av säkerhetsrådets monopol på aktioner av detta slag beror uppenbarligen på att de fem permanenta medlemmarna i rådet, däribland Sovjet, har veto och att därför inga fredsaktioner skulle kunna tillgripas mot dess vilja. FN skulle på så sätt bli urståndsatt att handla.

De försumliga betalarnas situation blir så mycket starkare, därför att ingen gärna vill tänka sig att göra allvar av den påföljd FN-stadgan innehåller för dem som inte betalar, nämligen förlust av rösträtten. Det skulle betyda att Sovjet drevs bort från FN, och det vill ingen.

I sitt svåra betryck vände sig Förenta Nationerna den 20 december 1961 till internationella domstolen i Haag och ställde frågan, om utgifterna för de båda aktionerna var att betrakta som FN:s egna utgifter. Den 20 juli 1962 kom svaret, som blev jakande. Domslutet är en bok på flera hundra sidor, som genomlyser hela problemet om de olika FN-organens kompetens och inbördes ställning. Domslutet var som väntat inte enhälligt.

Under höstsessionen 1962 ägnades i

Utrikesdebatt

Förenta Nationerna mycken tid åt frågan, huruvida domstolens beslut skulle accepteras av FN eller inte. Det är alldeles uppenbart att generalförsamlingen inte var bunden av domstolens beslut. Det skulle sålunda till ett självständigt beslut från Förenta Nationernas sida, att domslutet skulle accepteras. Så skedde också med övervägande majoritet. Men Sovjetblocket, Frankrike, Förenade arabrepubliken och flera andra röstade emot. Det blev alltså genom domslutet och genom FN:s beslut att domslutet skulle accepteras fullt klart, att kostnaderna skulle betraktas och behandlas som FN:s egna kostnader. Däremot var ingenting utsagt om hur kostnaderna skulle fördelas. Att fördelningen inte kunde ske helt efter den vanliga bidragsskalan var uppenbart. Därför tillsattes i höstas en grupp på 21 man representerande olika länder med uppdrag att försöka komma överens om denna fördelning.

Gruppen har i en rapport den 29 mars i år redovisat sitt uppdrag men har tyvärr misslyckats i försöken att skapa någon form av enighet. Uppgiften var väl också orimligt svår. Rapporten innehåller en skiftande provkarta på olika metoder att göra fördelningen men egentligen ingenting därutöver. Nu skall en extra rådsförsamling inkallas till den 14 maj, men hur den skall kunna finna lösningar, som blir accepterade och som framför allt leder till att de som inte har betalt ändrar ståndpunkt och kommer med sina bidrag, är för mig en gåta.

Men om detta inte lyckas, vad händer då? Ja, trots att osäkerheten i Mellersta Östern under senare tid har tilltagit kraftigt, som vi redan hört genom revolterna i Irak och Syrien, trots inbördeskriget i Jemen och de senaste dagarnas händelser i Jordanien är det sannolikt, att FN måste reducera sina styrkor i Mellersta Östern. Trots att situationen inte är lugnare i Kongo, måste FN reducera sina styrkor även där. Förmodligen blir man om ingenting nytt inträffar

tvungen att till den 1 januari 1964 ha dragit bort både vaktstyrkorna i Ghaza och styrkorna i Kongo.

Av den utomordentligt kraftiga deklaration som USA:s representanter avgivit i FN i höstas har jag fått det mycket bestämda intrycket, att man inom den amerikanska administrationen bedömer det som helt utsiktslöst att nu gå till kongressen med begäran om anslag för att betala något utöver de 32,02 procent av FN:s kostnader som Förenta Staterna redan bestrider. Att de amerikanska skattebetalarna skulle vilja betala vad Sovjet eller Frankrike vägrar att erlägga är inte troligt. Något hopp om att USA skall träda in och rädda FN i dess ekonomiska och politiska nödsituation tror jag därför inte att vi kan våga hysa.

Men, ärade kammarledamöter, i så fall står vi med en världsorganisation till fredens bevarande, men en organisation som i brist på pengar är helt urståndsatt att fungera. Detta är en djupt allvarlig situation. Det är, herr talman, något helt orimligt alldeles särskilt från de små nationernas synpunkt. Ingen av oss kan stå till svars med att lämna Förenta Nationerna i sticket. Vi kan inte göra det, även om vi klart ser dess brister och även om vi skulle kritisera de aktioner som genomförts. Vi har ingenting att sätta i Förenta Nationernas ställe.

Enligt min mening bör Sverige fortsätta sina ansträngningar att via FN-delegationen och på annat sätt verka för rimliga fördelningsregler när det gäller kostnaderna för dessa fredsbevarande aktioner. Därvid måste man hävda principen om allas solidariska ansvar — vart land efter måttet av dess ekonomiska krafter. Något finansiellt veto bör inte få finnas.

Men vi kan gå ett stycke längre. Skulle de beslut som fattas vid det extra råds-mötet komma att gå i sådan riktning, att det finns någon grundad förhoppning om FN:s fortsatta existens — ty det är den det gäller — måste och bör vi på vår

Utrikesdebatt

sida göra en extra ansträngning för att hjälpa organisationen över dess nuvarande svårigheter. Vi kan göra det genom att inte omedelbart kräva ut de högst betydande fordringar Sverige har på Förenta Nationerna för sitt deltagande i fredsaktionerna i Kongo och Ghaza utan i stället ta emot betalningen i form av nya obligationer. Jag medger att detta vore en uppoffring, men jag anser att vikten av att ha ett fungerande FN såsom instrument i fredens tjänst är av så dominerande betydelse, att vi icke skall undandra oss den uppoffringen.

Låt mig uttala förhoppningen att hans excellens utrikesministern vill ha detta intrikata problem under synnerlig observans.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Att jag nu besvärar kammaren med att under några minuter återvända till den regeringsförklaring som tidigare i dag föredragits har sin grund i den passus, som speciellt intresserade mig och som gäller nedrustningsförhandlingarna i Genève. Jag har av regeringen beretts förmånen att delta som medlem av vår delegation vid dessa förhandlingar. Jag befinner mig i en friare ställning än kanske någon annan av de övriga delegationsmedlemmarna, eftersom jag icke på något sätt är en den svenska statens tjänsteman. Jag anser mig därför ha möjlighet — och även böra använda den — att anlägga friare synpunkter på det arbete som bedrivs i denna delegation än vad de direkt tjänsteställda lämpligen kan göra.

Såvitt jag förstår är nedrustningskonferensen för närvarande vår — kanske efter vårt deltagande i FN — mest uppmärksammade, för att inte säga påpassade position i det nu aktuella rent politiska avsnittet av det utrikespolitiska området. Vi utgör en av 17 deltagarnationer i nedrustningsförhandlingarna och — som herr Cassel nyss påminde om — en av 110 nationer i FN. Vad vi

gör eller inte gör i dessa sammanhang ter sig kanske här hemma mindre betydelsefullt, men det råder inget tvivel om att vi har mycket uppmärksamma åskådare inte minst i världspressen.

I den neutrala — eller rättare sagt icke paktanslutna — gruppen är Sverige det enda land som konventionellt brukar räknas till de tekniskt utvecklade länderna, medan de sju övriga räknas till u-länderna. Jag nämner dessa mest för att få dem till kammarens protokoll. Tre av dem är från Afrika: Förenade arabrepubliken, Etiopien och Nigeria, två från Asien: Indien och Burma, samt två latinamerikanska: Brasilien och Mexiko.

Det råder inget tvivel om att Sverige inom denna grupp kommit att inta något av en särställning. Vi har haft speciell militär och tekniskt-vetenskaplig expertis att tillhandahålla i Genève, och inte minst det arbete som denna expertis utfört har skänkt vårt eget och därmed hela den icke allierade åttastatsgruppen inre styrka och handlingskraft såväl i förhållande till väst- och östblocken som inbördes, beroende på att man har kunnat känna tillit till de fakta som våra experter lämnat och som måste ligga till grund för varje förslag som förs fram vid denna ingalunda enkla konferens.

Jag skulle också efter att ett år ha fått förmånen att på nära håll följa Genèvekonferensen vilja använda denna plattform till att inför kammaren betyga, att det vid denna konferens verkligen har utförts ett mycket skickligt och ambitiöst arbete, främst naturligtvis av chefsdelegaten ambassadör Alva Myrdal men även av hennes avbytare ambassadör Edberg i Oslo och hennes närmaste medarbetare, vår ambassadör i Genève Carl Henrik von Platen. Samma vitsord kan även ges de militära och vetenskapliga till FOA knutna experter som i olika omgångar arbetat inom delegationen.

Man måste djupt beklaga att Genève-

Utrikesdebatt

förhandlingarna råkade in i ett dödläge när konferensen började den 12 februari i år, såsom skildrats i regeringsförklaringen. Ur denna återvändsgränd har i varje fall hittills ingen kunnat anvisa någon utväg. Det är visserligen sant att några om än blygsamma framsteg kunnat noteras. Det gäller både det långsiktiga — jag skulle nästan vilja säga det oändligt långsiktiga — arbetet på en traktat om allmän och fullständig nedrustning, som är den överoptimistiska beteckningen på konferensens huvuduppgift. Men det gäller även de specialuppgifter som ligger framför — dels provstoppet som har varit föremål för mycken diskussion, dels de »medverkande åtgärder», om man kan översätta termen »collateral measure» så, som också är föremål för debatt.

Beträffande numerären av de väpnade styrkor inom de båda supermakterna som skulle få finnas under nedrustningens första etapp gjordes redan tidigare en kompromiss mellan väst och öst, som gick ut på omkring ± 2 miljoner man. Men om allt övrigt — om atomvapen och annan beväpning, om vapenbärare och baser, om nedrustningens takt och typ liksom om hela den invecklade och omdiskuterade kontrollapparaten — råder alltjämt allmän och fullständig oenighet, för att travestera beteckningen på konferensens huvuduppgift. Här föreligger verkligen djup söndring, och det är den som är den egentliga förklaringen till dödläget.

Ett par små framsteg har gjorts även denna vårsession, och de bör också registreras. I debatten om provstoppet accepterade först ryssarna, efter långvarigt totalt nejsägande till all internationell kontroll och fasthållande vid mer konventionella och nationella organ bl. a. med s. k. svarta lådor — tre årliga inspektioner genom internationella organ på såsom misstänkta utpekade platser; sådan kontroll alltså som de tidigare energiskt hade motsatt sig. Senare inträffade, i samband med rykten

om modifiering av den amerikanska ståndpunkten att de lokala inspektionerna skulle vara minst 8 à 10, att USA-delegationen sänkte kravet på antalet dylika inspektioner till 7. Mellan det ryska förslaget om maximalt 3 inspektioner och det amerikanska på minst 7 är alltså den klyfta befäst som inte kunnat överbryggas.

Det andra framsteg som noterats denna vår är det överraskande medgivandet av den ryske chefsdelegaten Tsarapkin — det gjordes för resten i ett ganska aggressivt anförande, riktat mot Förenta staterna — att den ryska statsledningen vore villig gå med på det för något eller några år sedan framförda förslaget om en direktförbindelse mellan Kreml och Vita huset som ett bidrag till försöken att förebygga vad man under huvudrubriken »medverkande åtgärder» brukar kalla »krig genom misstag eller olyckshändelse». Även om den amerikanske chefsdelegaten uttryckte stor tillfredsställelse över detta tillmötesgående, så ansågs det inte tillräckligt betydelsefullt att tas med i den rapport som strax före påsk lämnades in till FN:s generalsekretariat. Det visar att saken inte får överdrivas.

En stötesten utöver dem jag nämnt är att Sovjet envist vägrar att över huvud taget diskutera de s. k. modaliteterna för kontroll vid provstopp, d. v. s. hur och av vilka inspektionerna på platsen skall utföras.

Ryssarna kräver att man först skall godkänna det ryska förslaget i princip, innan man diskuterar modaliteterna och övriga detaljanordningar. Det är en något egendomlig förhandlingsordning. Däremot har amerikanerna och engelsmännen, enligt vad en neutral iakttagare måste konstatera, förklarat sig villiga på punkt efter punkt att i varje fall diskutera möjligheterna till förhandlingar om sådana detaljer som måste klarläggas innan man går till principbeslut i huvudfrågan.

Som utrikesministern framhållit har

Utrikesdebatt

inställningen till frågan om provstoppet kommit att bli symbolen för de båda huvudmakternas vilja och förmåga att träffa överenskommelser. När man lyssnat till dessa förhandlingar har man fått en bestämd känsla av att de båda parterna vill och behöver komma till en uppgörelse; bägge känner att det ekonomiska trycket av den forcerade kapprustningen med hypertekniska militära instrument i längden blir outhärdligt och att detta i för stor utsträckning måste ta i anspråk medel för den civila försörjningen. De baxna inför konsekvenserna. Men ingen litar tillräckligt på den andre för att ge något på hand eller för att ens närma sig ett resonemang i huvudfrågorna.

Man diskuterar livligt vad som kommer att hända i den första stöten: hur mycket ett ryskt anfall mot Amerika över oceanerna skulle utplåna av den västra kontinenten och i vilken utsträckning man därefter skulle vara i stånd att ta sig samman för att uppta ett effektivt försvar. Ryssarna för naturligtvis på sin sida ett motsvarande resonemang. Det är just för att ingen skall få en chans att rikta den första stöten som man så utomordentligt noga måste bevaka varandra och vara på sin vakt.

Allt detta gör att man i Genève bokstavigt talat väntar på ett förlösande ord, och det har man gjort framför allt under dessa värveckor. Det skulle vara något slags trollformel som liksom i de vackra sagorna kunde få människorna att se på varandra med nya ögon. Men detta ord är ännu osagt. När det skall sägas vet ingen.

För drygt ett år sedan lade de åtta neutrala staterna fram sitt bekanta memorandum som i hög grad förnyade och friskade upp diskussionen i nedrustningskonferensen. Förslaget gick ut på att kontrollen skulle omläggas från att ha varit tänkt som ett politiskt till att sortera under ett objektivet vetenskapligt organ. Det är nu inte så värst mycket kvar av detta förslag, men det fyllde

sin funktion som ett diskussionsuppslag, och det har säkerligen ännu inte spelat ut sin roll om konferensen får fortsätta sitt arbete.

Ett liknande försök har även denna vår gjorts från de icke-allierade staternas sida. Detta förslag har länge varit under bearbetning. Det har i denna debatt antytts vad förslaget innebär, och jag skall inte gå in på några detaljer — jag känner mig därvidlag bunden av sekretessplikt. Men så mycket vill jag säga att enligt min uppfattning skulle detta förslag, som hade godkänts av regeringarna i sex av dessa icke-allierade länder, ha kunnat fylla en viktig mission såsom ett nytt element i diskussionen vid en tidpunkt då Genèvekonferensen är på väg att tyna bort och då man är allvarligt bekymrad för hur den skall kunna föras vidare.

Vad som hänt illustreras bäst av följande. I dagens svenska tidningar finns en redogörelse för ett anförande som vid gårdagens sammanträde i nedrustningskonferensen hölls av en av chefsdelegaterna i den icke-allierade gruppen. Han uttalade en mycket stark kritik för den hållning som Sverige i denna fråga kommit att inta. Det bör icke undanhållas vare sig riksdagen eller Sveriges folk att han ger uttryck åt en mening som omfattas av samtliga övriga stater inom gruppen. Därmed har jag uttryckt mig nog tydligt för att klargöra att man ansett att detta förslag skulle ha inneburit något väsentligt utöver de allmänt välvilliga vädjanden som man sysslat med i drygt ett år, och att man starkt kritiserar Sverige för vårt veto. Det finns nämligen nu inte längre någon möjlighet att föra fram detta förslag. Sverige är inte utan ansvar för det nuvarande dödläget.

Min bestämda mening är — jag hoppas att detta uttalande når utrikesministern — att vad vi gör i Genève, det måste göras tillsammans med de övriga icke-alliansbundna staterna. Om dessa småstater uppträder isolerat och

Utrikesdebatt

kanske till och med slår ihjäl varandras förslag är deras insatser från början dömda att bli resultatlösa. Vi kan därför inte räkna med att alla de förslag, som de icke-allierade staterna framlägger, till alla delar skall vara tilltalande för oss. Vi måste som vid alla andra förhandlingar jämka och gå till mötes; man måste ge och man måste ta för att över huvud taget komma till positiva resultat.

Det är en lärdom som jag har fått och som jag hemställer till utrikesministern och utrikesnämnden att tänka på. Skulle vi bli isolerade och tvingas att agera på egen hand i Genève blir våra möjligheter att vinna inflytande utomordentligt begränsade.

Jag har haft behov av att säga detta.

Hela företaget i Genève är otroligt svårt och mycket långsiktigt. Konferensen har pågått drygt ett år och praktiskt taget inte kommit någonstans. Man kan naturligtvis säga att det vore lika bra att denna konferens ajournerades och att ledamöterna reste hem. Ingenting vore enklare. Men frågan är om det får hända. Vilka blir de psykologiska konsekvenserna ute i världen, om denna sista ansträngning att komma ett tuppfiät mot nedrustning och allmän avspänning skulle misslyckas? Utrikesministern påminde om att stormakterna har planer på utrikesministermöte. Naturligtvis skulle en konferens på denna nivå vara utomordentligt värdefull; det är möjligt att man på en sådan konferens skulle kunna åstadkomma någonting. Men jag vill som utrikesministern säga, att den dag man är färdig att bygga bron mellan blocken är det nödvändigt att ha materialet klart, och det står Genèvekonferensen till tjänst med. Jag tror inte heller att ansträngningarna att skapa goodwill och förtroende på det personliga planet genom umgänge i Genève är bortkastade. Det är nu nödvändigt att man spottar i nävarna och tar nya tag för att hitta nya uppslagsändar som kan tillföras den tynan-

de debatten, som står och stampar vid provstoppet. Det är den inte minst allvarliga och påfrestande uppgiften för svensk utrikespolitik i detta läge.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Jag skall i detta anförande försöka hålla mig inom regeringsdeklarationens ram. Jag skall inte tala om U Thant och Stockholms arbetarkommun, och jag skall inte tala om de europeiska stormarknadsfrågorna och inte heller om u-hjälpen, fastän jag där känner ett behov att helt instämma i vad herr Ohlin här tidigare sagt i debatten. Jag skall försöka att hålla mig till det utrikespolitiska läget i allmänhet. Det är då rimligt att jag liksom många andra talare före mig uppehåller mig vid Förenta Nationerna.

Herr Heckscher sade att Förenta Nationerna, i motsats till Nationernas förbund, inte förlorat sin verkningskraft; Förenta Nationerna hade lämnat »viktiga bidrag till fredens sak». Herrar Ohlin och Hedlund framhöll att vi naturligtvis skall göra vårt bästa för att stärka FN.

Herr Cassels anförande formade sig till något av en apoteos av Förenta Nationerna. Han var med rätta bekymrad över den dåliga finansiella ställning som Förenta Nationerna nu har. Det glädde mig alldeles särskilt att höra att herr Cassel menade, att vi svenskar inte bör vara för återhållsamma då det gäller våra egna kontributioner. Ja, det kanske inte är riktigt fint av mig men jag kan inte låta bli, herr talman, att uttrycka förhoppningen att denna generositet också kommer att finnas kvar då det gäller bidragen till Förenta Nationernas sociala och ekonomiska verksamhet.

Jag går nu över till att tala om regeringsdeklarationen, där det sägs att för Sveriges del har stödet till Förenta Nationerna varit ett huvudelement i vår utrikespolitik under efterkrigsåren. Det sägs att vi i världsorganisationen har

Utrikesdebatt

funnit en naturlig ram för en aktiv svensk utrikespolitik. Den linjen skall fullföljas, heter det.

Detta är en sak som vi, oberoende av partitillhörighet, helt kan instämma i. Jag ställer mig då den frågan, herr talman, vilka möjligheter vi i Sverige har att ågera inom den världsricksdag som Förenta Nationernas generalförsamling utgör. Det torde då vara viktigt att konstatera en sak som väl alla känner till men som många inte fäster så stort avseende vid, nämligen att Förenta Nationernas generalförsamling inte är något fast och oföränderligt. Tvärtom har Förenta Nationerna förändrats åtskilligt, inte minst under de senaste åren.

Vi kommer ihåg hur det var när denna världsorganisation skapades. Då var det västmakterna som var de dominerande. Förenta Nationernas syftning blev västorienterad. Organisationen var präglad av västmakternas värderingar och kulturmönster. Själva arbetet inom Förenta Nationerna var av västlig eller låt mig säga anglosaxisk typ både vad beträffar administrationsmetoder och lagstiftningsprocedurer. Det var västmakterna som från början och under många år framåt hade bestämmanderätten inom FN:s generalförsamling — en bestämmanderätt som bara begränsades av Sovjets veto i säkerhetsrådet. Från början fanns det endast fyra afrikanska stater inom Förenta Nationerna; nu är det 33. Från början fanns det 13 afroasiatiska stater; nu är det 55. Exakt hälften av medlemsstaterna är alltså från Asien eller Afrika.

Nu är det emellertid en sak som är viktigare än den geografiska distribution jag här redovisat. Det är fördelningen efter medlemsstaternas inställning till de båda maktblocken, öst och väst. Vi urskiljer därvidlag en grupp bestående av alliansfria stater.

Begreppet »alliansfrihet» är givetvis svårt att definiera. Jag har tagit ordet alliansfrihet i dess mest vidsträckt betydelse, så att jag räknat sådana stater

som Guinea, Mali och Indonesien till de alliansfria staterna, fastän de i påfallande grad tyr sig till öst, liksom staterna Malaya, Liberia och Kamerun, som tyr sig till väst. Jag kommer då fram till att Förenta Nationerna i dag har 56 alliansfria stater av sammanlagt 110 medlemsstater.

Jag är fullt medveten om att man inte får lägga in för stor betydelse i sådana här siffror. Men så mycket säger de som att de alliansfria staterna numera är mycket inflytelserika inom FN. Och jag vågar, herr talman, gå så långt att jag säger att FN:s öden och FN:s framtid beror på de alliansfria staterna, av vilka Sverige är en.

Det säges vidare i regeringsdeklarationen att både öst och väst har förtroende för vår politik. Men förtroende för vår politik finns också i mycket hög grad hos de alliansfria staterna. Det tycks mig mycket svårt att här försöka bena upp bakgrunden till detta förhållande. Jag tror att det har en viss betydelse att Sverige aldrig haft kolonier, att man vet att människovärdet sättes högt i vårt land, att vi inte har några rasfördomar och att vi inte betraktar folken där nere som indier eller negrer eller något annat utan som medmänniskor. Men framför allt torde ett förtroende för oss ha skapats genom den rätlinjighet som vi faktiskt har tillämpat och genom den, vågar jag säga, rättrådighet som vi åtminstone försöker att visa i de internationella sammanhangen. Vi har en goodwill i kanske alldeles särskilt hög grad hos de alliansfria staterna. Den skall vi använda oss av. Vi skall vara rädda om den, men vi skall utnyttja den.

Jag har ett ärende att framföra i dagens debatt, herr talman, nämligen att vi nog mera än vad vi gör borde söka kontakt med de nya staterna, de förra kolonialstaterna.

För att underbygga vad jag härvidlag menar skall jag ge ytterligare några siffror, fortfarande dock under beto-

Utrikesdebatt

nande av svårigheten att mäta den förda politiken siffermässigt. De siffror jag nu kommer att redovisa har åtminstone hjälpt mig att få en bild av situationen. De gäller 80 väsentliga omröstningar inom Förenta Nationernas generalför-samling, s. k. rollcalls, d. v. s. nomi-nellt protokollförda omröstningar och bland dem sådana, där Sovjet och För-enta staterna har röstat på olika sätt.

Om vi först tar de alliansfria stater-na totalt, så visar det sig i denna stat-istik att de i 26 procent av votering-arna har röstat som Förenta staterna och i 29 procent som Sovjet. Det före-ligger alltså inte så stor skillnad. Men det intressanta — åtminstone som jag ser saken — kommer fram, om man de-lar in dessa stater i olika grupper. Jag har här en grupp som omfattar de sju alliansfria europeiska staterna plus Is-rael, d. v. s. Sverige, Irland, Finland, Österrike o. s. v., alltså de alliansfria staterna utanför Asien och Afrika. Vid omröstningarna visar det sig att dessa stater till 44 procent röstat på samma sätt som Förenta staterna men bara till 19 procent på samma sätt som Sovjet-unionen. Jag lämnar dessa siffror utan kommentarer, men jag tycker att de be-lyser situationen rätt väl. Jag skall nu ta motpolen till denna grupp, arab-staterna, som bara till 12 procent röstat som Förenta staterna men till 41 procent på samma sätt som Sovjetunionen. Förklaringen därtill ligger i att Sovjet-unionen brukar stödja arabstaterna mot Israel i olika frågor. Vi har vidare de 33 afrikanska alliansfria staterna, som till 31 procent röstat med USA och till 24 procent med Sovjet och de 9 allians-fria asiatiska staterna som till 19 procent röstat som USA och till 34 procent på samma sätt som Sovjet. Nu skall vi inte enbart tolka dessa siffror som att man är mera inställd till förmån för Förenta staterna resp. att man är sov-jetvänlig. Nej, mekanismen är snarare en annan, nämligen att Sovjet ofta vid

omröstningarna stöder de nya stater, som tidigare har varit kolonier.

Dessa siffror har åtminstone sagt mig en sak, nämligen att vi svenskar inte skall vara för formellt försiktiga i vårt uppträdande inom Förenta Nationerna, när det gäller de nya staternas krav. Jag säger detta utan kritik mot den hit-tills förda politiken — det är jag ange-lägen om att understryka. Vi bör kom-ma ihåg och det gäller oss alla som är representerade i utrikesnämnden och delegerade till Förenta Nationerna, att vi på sätt och vis blir medansvariga i den politik som förs. Det är alltså ingen kritik som jag här luftar; det är ett önskemål för framtiden som jag har att framföra.

Jag ber att få ta fram ett exempel som diskuterats åtskilligt här i dag, nämligen det sydafrikanska problemet, apartheidpolitiken. I regeringsdeklara-tionen sägs att majoriteten av Sydafri-kas befolkning systematiskt behandlas som icke fullvärdiga medborgare av sitt lands myndigheter. Det sägs så riktigt, att de är underkastade legala och admi-nistrativa åtgärder som strider mot principen om likhet inför lagen och att vi i Sverige aldrig kan erkänna att skill-nad i hudfärg skall innebära skillnad i rättslig ställning.

Hur kan det då komma sig att vi tidi-gare — inte nu — har varit, lindrigt sagt, försiktiga eller återhållsamma i vårt uppträdande i den sydafrikanska frågan? Ja, det beror inte på att man inte fullt bejakat sådana skäl som an-förts i dagens regeringsdeklaration, utan på en mera formell inställning som man har haft. Det finns en klausul i chartan, som säger, att man inte skall »interve-nera» i enskilda medlemsstaters angelä-genheter. Detta har åberopats för en ståndpunkt, enligt vilken man från Sve-riges sida hävdade att visst kan vi kriti-sera vad som sker nere i Sydafrika, men en annan sak är att vidta konkreta åtgärder.

Näväl, den svenska ståndpunkten har

Utrikesdebatt

härvidlag ändrats, men jag skulle kunna ta exempel från andra områden; åtskilligt är att hämta från den behandling av deklarationen om de mänskliga rättigheterna, som återkommer vid varje generalförsamling. Jag nöjer mig med ett exempel. Från de nya staternas sida har yrkats att i deklarationen skulle tas in en klausul om folkens självbestämmanderätt. Den svenska regeringen har haft den inställningen att deklarationen om de mänskliga rättigheterna avser individens rättigheter, under det att folkens självbestämmanderätt är en kollektiv fråga, som inte hör hemma i deklarationen. Formellt sett är detta en fullständigt riktig inställning. Men det hindrar inte att vårt uppträdande i generalförsamlingen missförstås och uppfattas som ett kallsinne mot de beroende folken.

Vi behöver inte ändra vår grundinställning, men jag tror att det många gånger skulle vara lämpligt att vi, när vi tänker avstå från att rösta vid en votering i generalförsamlingen, i stället röstar för men då förser vår röst med en röstförklaring eller gör ett debattinlägg där vi redovisar de betänkligheter av formell art vi har. Många gånger då vi kanske skulle vara benägna att rösta emot, skulle vi också kunna avstå från att rösta med motsvarande förklaring. Detta om Förenta Nationerna.

Det har talats mycket om avrustning i dag, senast av herr Ståhl. Man rustar och rustar som aldrig förut. Om man på den ena sidan eller den andra känner sig militärt överlägsen på något område, slår man sig för den sakens skull inte till ro, utan det gäller då att bibehålla försprånget. Skulle man där emot känna sig militärt underlägsen, gäller det att snabbast möjligt reparera detta genom ökad upprustning. Man kan nog säga att det på så sätt i rustningsfrågan är inbyggd en automatik, som ständigt pressar rustningarna uppåt. Världen runt funderar man ju på hur denna mekanism skall kunna brytas.

Herr Ståhl var mycket pessimistisk härvidlag, och det har man anledning vara. I 17 år har det nästan ständigt pågått diskussioner i nedrustningsfrågan inom kommissioner av olika slag med Förenta staterna och Sovjet som huvudagerande, för att inte tala om de årliga skärmytslingarna i Förenta Nationernas generalförsamling. Resultatet har blivit ord, ord, ord. Några praktiska åtgärder har man inte kunnat komma överens om. Både från väst och från öst driver man den propagandan, att själv är man fredsvänlig, själv vill man nedrusta, och att man inte kommer någon vart är motståndarens fel.

Jag hörde med utomordentligt stort intresse herr Ståhls redogörelse nyss. Jag har samma intryck som han, fast jag har sett det utifrån: det är utan tvekan ett mycket kvalificerat arbete som utförs av våra representanter där nere.

Herr Ståhl nämnde som ett exempel att man skulle kunna komma överens om en minskning av trupperna till 2 miljoner. Det gällde för var och en av Förenta staterna, Sovjet och Kommunistkina, förmodar jag. Det är intressant att få höra detta. Vi kommer ihåg hur det var 1952. Förenta staterna och andra västmakter lade då fram ett förslag som gick ut på att USA, Sovjet och Kina skulle reducera sina truppstyrkor till vardera 1—1,5 miljoner. Men 1955, tre år senare, hade Förenta staterna upptäckt att de behövde 2,5 miljoner man för att klara sina baser världen runt. I den situationen var man från sovjetisk sida inte sen att ta upp det gamla västförslaget om 1—1,5 miljoner man, ett förslag som då avvisades av Förenta staterna.

Genèvekonferensen håller på att tyna bort, sade herr Ståhl; man har inte kommit någon vart. Men detta är ju saker som Sverige har svårt att göra något åt. Herr Ståhl sade att han faktiskt ett tag tänkte resa hem. Men han beslöt sig för att inte göra det, och vi bör inte

Utrikesdebatt

»resa hem» i andra sammanhang heller när de internationella diskussionerna hamnar i tomgång. Det kan dock hända — herr Ståhl var inne på den saken — att vi i någon situation kan komma med ett uppslag som kan överbrygga skillnaderna mellan öst och väst. Och — som det sades i regeringsdeklarationen — skall man göra en brygga, är det bra att ha ritningarna klara först; de ritningarna kan göras av stater utanför maktblocken.

Herr Heckscher menade inledningsvis att den här utrikesdebatten är ganska onödig. Det var för övrigt den enda punkt där herr Heckscher fick medhåll av herr Gustafsson i Stockholm. Men är det så sant det där? Herr Heckscher underströk och vi andra har understrukt att vi är eniga beträffande utrikespolitikens grunddrag. Men är det då inte lämpligt att manifestera detta? Är det inte lämpligt att vi någon gång emellanåt kommer tillsammans och konstaterar att vi är eniga, låter svenska folket få veta det och låter observatörer utomlands få veta det? Sammanhållning inåt skapar styrka utåt.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Regeringsdeklarationen i dag erinrar om betydelsen av att uppnå överenskommelse i kärnvapenfrågan, så att spridning av dessa vapen till nya stater kan förhindras. De obundna staternas initiativ i denna fråga vid nedrustningskonferensen i Genève har hittills inte lett till önskat resultat. Den svenska delegationens upprepade försök att närma stormakterna till varandra utgör ett betydelsefullt inslag i vårt lands utrikespolitik, som från våra neutrala utgångspunkter innebär ett aktivt engagemang inom ramen för de internationella organens verksamhet. Dock förefaller det tvivelaktigt om eventuella framsteg i Genève kan bli möjliga att i

praktiken genomföra, så länge den kinesiska folkrepubliken hålls utanför Förenta Nationerna. Regeringsdeklarationen påpekar angelägenheten av att Kinafrågan snarast löses, och jag utgår ifrån att vår delegation vid Förenta Nationerna aktivt medverkar härtill. Den allt starkare ställning, som de obundna staterna håller på att vinna i de internationella församlingarna, bör göra det möjligt att — om det blir stor uppslutning bland dessa stater kring kravet på Pekinginas inval i FN — övervinna det motstånd, främst från Förenta staternas sida, som hittills omöjliggjort en vettig lösning av Kinaproblemet.

I den politiska kampen mellan öst och väst spelar Berlinfrågan och frågan om Tysklands delning en betydelsefull roll. Ursprungligen avsågs uppdelningen i en västtysk och en östtysk stat utgöra ett förhållandevis kortvarigt provisorium. Under åren som gått har de båda statsbildningarna emellertid erhållit allt fastare form, och det torde knappast längre finnas några påtagliga utsikter att realisera Potsdamöverenskommelsens avsikt att skapa ett förenat Tyskland. Enligt min mening kan Berlinfrågan lösas endast under förutsättning att stormakterna utan skygglappar konstaterar att Tysklands delning är definitiv. För Europas del kan detta knappast innebära någon större olägenhet, om förhållandet mellan de båda tyska staterna normaliseras. De flesta statsgränserna i världsdelen är mer eller mindre konstruerade, och ett legaliserande av förekomsten av två tyska stater med normala merkantila och andra förbindelser innebär ingalunda större våld än skapandet av de flesta andra statsgränser. En lösning av Tysklandsfrågan på detta sätt skulle betyda ett accepterande av de förhållanden, som de gångna åren skapat och som blivit allt fastare och svårare att rubba. Muren i Berlin står som ett tragiskt monument över stormakternas oförmåga

Utrikesdebatt

och kanske också ovilja att få slut på en kris som vid flera tillfällen hotat oss alla med krig. Den står också som ett obestriddligt bevis för den östtyska regimens oförmåga att bemästra sin situation och som ett skakande tecken på en diktaturregims ovilja att tillgodose människornas krav att åtminstone i rimlig utsträckning röra sig fritt över gränserna. Ur allmänt europeisk synpunkt måste nedrivandet av Berlinmuren anses vara ett av de mest angelägna önskemålen.

För Sveriges del är det naturligtvis inte tillfredsställande att inte upprätthålla diplomatiska förbindelser med alla sina grannar. Visserligen ligger ett hav emellan, men Östtyska republiken utgör dock en grannstat till vårt land. Jag vill för min del uttala önskemålet att förhållandena snarast normaliseras, så att Sverige kan upprätta vederbörliga förbindelser med Östtyskland. Även i detta avseende betraktar jag den tyska delningen som definitiv och finner det angeläget att se realistiskt på frågan.

Herr talman! Om den fascistiska terrorn får vi i dessa dagar två drastiska påminnelser. Dels får vi anledning minnas det bottenlösa och förnedrande elände som drog fram över Europa i de tyska arméernas spår för ett tjugotal år sedan och som nådde en av sina hemska kulminationspunkter i Warszawas judekvarter, och dels ger ekot av skotten på fängelsetgården i Madrid mot Julian Grimau en bitter påminnelse om att den fascistiska ideologins avläggare på den iberiska halvön fortsätter i de gamla spåren.

Beträffande minnet av händelserna i Warszawa finns det anledning att gratulera republiken Israel till 15-årsminnen av dess tillblivelse. Den israeliska staten kom till för att världen i någon mån skulle kompensera judarna för långa tiders orimliga lidanden. Förenta Nationerna bär ansvaret för att de mot Israel fientligt inriktade makterna inte skall lyckas förverkliga sina proklame-

rade avsikter att kasta judarna i havet. Mot bakgrunden av detta ansvar, som även Sverige delar, förefaller händelseutvecklingen i Främre Orienten oroande och manar till skärpt uppmärksamhet.

Vår regering har helt naturligt erkänt de nya regimerna i Irak och Syrien, men det bör stå klart för dessa, att Sverige icke sympatiserar med planerna på att fördriva judarna från det område som Förenta Nationerna efter kriget upplät åt dem. Det judiska folkets tappra kamp mot ofta vidriga omständigheter fångar vår uppmärksamhet och beundran.

Självfallet får de arabiska flyktingarna i Jordanien inte utlämnas åt sitt öde utan internationell uppmärksamhet. Det måste betraktas såsom högst allvarligt att stora folkgrupper på grund av den israeliska statens tillblivelse kommit att hamna i synnerligen besvärliga omständigheter, som fortfarande består. På något sätt borde det vara möjligt att genom förnyade FN-initiativ ta itu med dessa problem. Den svenska regeringen torde möjligen från sina neutrala utgångspunkter kunna agera, och jag tar här tillfället i akt att hemställa till utrikesministern att överväga, om något initiativ kan anses påkallat från svensk sida för att finna en lösning på det jordanska flyktingproblemet. Det torde vara ställt utom allt tvivel, att en lösning av detta problem är en av förutsättningarna för ett fredligt slut på det långdragna krigshotet i Arabvärlden.

Avrättningen av Grimau har väckt berättigad internationell uppmärksamhet. Ärligen reser flera tiotusental svenskar till Spanien för att som turister beundra landets märkliga historiska minnen eller uppleva dess kusters och öars sällsamt sköna natur. Tillsammans med strida strömmar av resenärer från andra västeuropeiska länder tillför vi ansevliga belopp i turistvaluta till ett folk vars fruktansvärda fattigdom i hög grad motiverar dessa inkomster. Vi

Utrikesdebatt

häpnar stundom över denna fattigdoms omfattning och känner den djupaste sympati med grottboningarnas och byslummens människor. För den uppmärksamme resenären finns talrika vittnesmål om den spanska diktaturens misslyckande. Med påskruvade bajonetter håller regimen oppositionen stängin och processer mot motståndarna slutar med de strängaste straff.

Självfallet riktar vi vår indignation mot diktaturerna såväl i öst som i väst och dödsdomar mot politiska motståndare är lika vidriga varhelst de förekommer. Men kanske vi med hänsyn till det stora antal svenskar som besöker Spanien har en särskild anledning att i Sveriges riksdag ge uttryck åt den besvikelse över Francoregeringens sätt att behandla sina motståndare som fallet Julian Grimau har aktualiserat. Samtidigt som jag för min del uttalar denna besvikelse vill jag ge uttryck för den förhoppningen att det skall bli möjligt för de framstegsvänliga spanska krafterna inom och utom Spanien att genomföra den förändring av statskicket som torde vara oundviklig förutsättning för en social omvälvning. Måhända är dessa krafter trots allt så starka att ett nytt Spanien kan uppstå utan inbördeskrig. Turistströmmen kanske för det goda med sig att den väcker slumrande krafter till insikt om att människorna inte nödvändigtvis måste leva sitt liv i nöd, och protesterna ute i världen mot Grimaus avrättning ger måhända regimen en tankeställare. Av detta skäl finns det anledning att även från svensk sida protestera mot det inträffade.

Beträffande förhållandena inom Sydafrikanska unionen har världsoptionen under lång tid reagerat kraftigt mot den vita minoritetens förföljelser av den färgade majoriteten. Tyvärr har dessa protester knappast haft någon effekt. Det förefaller som om ekonomiska sanktioner skulle vara det enda kraftfulla påtryckningsmedlet. Landets regering tycks nonchalera alla vädjan-

den om människovärdig behandling av den färgade befolkningen. De ekonomiska sanktioner, som i vårt land tagit sig uttryck i blockad av sydafrikanska varor, har inte haft önskad effekt. Det finns anledning för våra folkrörelser att upprepa sina maningar till konsumenterna att inte köpa produkter från Sydafrikanska unionen. Det förefaller högst anmärkningsvärt att svenska företag i strid mot breda folklagers uppfattning anmält sitt deltagande i industrimässan i Johannesburg. Det kan knappast vara moraliskt försvarbart att låta de ekonomiska intressena ensidigt vara avgörande i det här fallet. Jag vill beklaga att icke Sveriges industriförbund ansett sig böra rekommendera sina medlemmar att genom att utebli från den aktuella mässan demonstrera sin ovilja mot apartheidpolitiken. Ensidiga svenska aktioner kommer självfallet inte att få någon inverkan på utvecklingen i Sydafrika, men vi borde på olika vägar kunna medverka till en bred internationell uppslutning kring ekonomiska sanktioner mot detta land i förhoppning att därigenom öva påtryckningar på landets regering i syfte att uppnå bättre villkor för den färgade befolkningen. Förhållandena inom den sydafrikanska republiken är ett skakande exempel på att de händelser i vår tid, som kommer att gå till historien, icke endast berör frågan om krig och fred utan också i hög grad gäller människovärdet.

I detta anförande instämde fröken Sandell, fröken Bergegren och fru Löfqvist (samtliga s).

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Det vore mycket frestande att gå in på den del av herr Alemyrs anförande som omfattade vissa realpolitiska spekulationer om det delade Tyskland och dess förmenta definitiva karaktär. Jag skall inte göra det utan jag skall begränsa mig till att säga

Utrikesdebatt

att jag i allt väsentligt har en avvikande mening i det hänseendet.

Om man försöker systematiskt följa utländska bedömare av den svenska utrikespolitiken kan man konstatera, att bedömningen under de senaste åren blivit mer nyanserad än tidigare. Man har, i varje fall på vissa håll — som exempelvis helt nyligen i det välskrivna och sakkunniga Sverigenummer av *Economist* som synbarligen åsyftas i dagens regeringsdeklaration — kunnat spåra en större förståelse för den svenska alliansfria politiken, och man har också kunnat finna tecken på större intresse för och uppskattning av våra insatser på det internationella fältet än tidigare.

Vi har all anledning att sätta värde på dessa tendenser och att utnyttja den möjlighet de ger oss att bygga ut och fördjupa den positiva reaktionen. Kunskaperna om Sverige och om våra förhållanden och om den svenska utrikespolitikens problematik är nämligen långt ifrån så allmänt spridda som flertalet svenskar tror. Svensken i gemen — det gäller väl oss alla — har kanske alltför ofta en överdriven uppfattning om Sveriges internationella betydelse och anseende. Och det finns fortfarande på alltför många håll utomlands obesvarade frågor rörande den verkliga innebörden av vår alliansfria politik — det skall vi vara medvetna om. Inte minst har — som herr Heckscher nyss framhöll — bruket eller rättare sagt missbruket i olika sammanhang av det folkrättsliga begreppet »neutralitet» föranlett många västerländska vänner att fråga sig, om Sveriges neutralitet också innebär att man inte vill ta och inte tar ställning till de ideologiska motsättningarna mellan de två grundläggande livsåskådningarna — den västerländska som bygger på demokrati och medborgerlig frihet och den östliga som förutsätter diktatur. Det måste vara en av uppgifterna för svensk utrikespolitik och för oss alla att förhindra att sådana miss-

förstånd uppkommer. Någon tvekan får inte råda rörande vårt riktiga ideologiska hemvist. I det hänseendet möter man inte sällan tvivel utomlands. Man är i varje fall tvivlande i fråga om vårt intresse och vår lust att engagera oss för Västeuropa och dess problem.

Betecknande är att åtskilliga utländska bedömare av valresultatet här i höstas tillskrev det förhållandet avgörande vikt, att socialdemokraterna var mindre intresserade av aktiv svensk Europapolitik än andra demokratiska partier. Jag vill inte påstå, att den bedömningen är riktig och att valutgången hade den förklaringen. Det må räcka med att konstatera, att många utländska iakttagare *bedömde* den svenska allmänhetens reaktion på det sättet.

Att det inte behöver finnas och inte finns någon motsättning mellan ett ideologiskt engagemang på den västerländska sidan och en alliansfri politik av det slag vi bekänner oss till måste alltså understrykas. Herr Wahlund talade nyss om en annan typ av alliansfri politik än den jag åsyftar. Även med fortsatt alliansfrihet — med den innebörd jag lägger in i begreppet — hör vi till de västerländska demokratierna, och utan deras stöd vore våra förutsättningar för fortsatt existens som fri demokratisk stat skäligen begränsade. Det måste vi ha klart för oss och göra klart för andra. Om vi gör det, är det inget fel att ha valt alliansfriheten. Vi har ingen anledning att införa den västeuropeiska opinionen skämmas över att ha gått den vägen. I det läge vari vi befinner oss har vi funnit — och det understrykes också i regeringsdeklarationen — att den politiken bäst gagnar våra strävanden att bevara vårt oberoende, vår handlingsfrihet och vår självständighet och i sista hand naturligtvis freden. Och då vi gjort vårt val, har vi för övrigt inte bara tagit hänsyn till våra egna intressen utan också till våra granars, framför allt Finlands. Man kan med fog också göra gällande, att vår

Utrikesdebatt

politik rent av kan vara till fördel för båda de mot varandra stående blockens intressen.

Vad som i det sammanhanget är väsentligt — och det har särskilt uppmärksammats och kommenterats under de senaste åren även i utländsk press, senast i *Economist* — är att vi är beredda att betala det fulla priset för vår politik. Vårt val kräver ju ett starkare eget försvar och högre försvarskostnader än vad med oss jämförbara länder inom västblocket i regel behöver betala för sitt försvar. Vi kommer inte billigare undan än andra. I själva verket är det snarare tvärtom. Försvarsutgifterna och det resultat vi får för dem är en direkt konsekvens av vår utrikespolitik. Mellan alliansfrihet i fred, neutralitet i krig och ett starkt effektivt försvar föreligger ett obevekligt samband. På den punkten är vi alla ense, det har understrukits av flera talare här i kammaren, i dag och tidigare.

Med hänsyn härtill finns det, även i en utrikespolitisk debatt, starka skäl att understryka tillfredsställelsen över att *enighet* kunnat vinnas om vårt försvar, om dess uppgift och resurser. Den enigheten har också observerats och apostroferats i utlandet. Så länge sådan enighet kan bevaras, så länge alla demokratiska partier gemensamt sluter upp kring försvaret, ger detta otvivelaktigt en särskild pregnans och särskilt förtroende åt inte bara vår försvarspolitik utan även vår alliansfria utrikespolitik.

Om den dagen skulle komma — jag hoppas att det inte sker — då det svenska folket splittras i försvarsfrågan, då försvagas uppenbarligen också själva grunden för och utlandets tilltro till den svenska utrikespolitiken.

Anledningen till att jag ansett mig i dag böra särskilt stryka under sambandet mellan utrikespolitik och försvarspolitik är att den proposition, som försvarsministern nyligen framlagt på grundval av försvarsöverenskommelsen,

tyvärr innehåller några uttalanden, som skulle kunna tyda på en avvikelse från vissa eniga bedömningar och rekommendationer, som försvarskommittén gjorde för blott några månader sedan. Om det är fråga om åsyftade avvikelser — jag påstår inte att det är så — vore det enligt min mening allvarligt. Hur det förhåller sig därmed får vi väl klart för oss inom de veckor som återstår till försvarsfrågans behandling här i kammaren. För dagen bör man därför nöja sig med att uttrycka den förhoppningen, att det inte är fråga om någon ändring i försvarsöverenskommelsen. Otvivelaktigt har emellertid försvarsministern — och redan det är inte tillfredsställande — i propositionen gjort en något annan bedömning av det utrikespolitiska läget och av krigsriskerna för vårt lands vidkommande än den som försvarskommittén gjorde med stöd av experter från utrikesdepartementet och från militärt håll. Antingen innebär försvarsministerns uttalande ett underkännande av försvarskommitténs expertis och dess egen bedömningsförmåga, eller också måste bakom försvarsministerns formulering ligga bedömningar, som i varje fall den icke initierade har svårt att förstå.

Oavsett hur därmed må förhålla sig är det väsentligt att man — när man nu nått enighet om försvaret, en enighet, vilken, som jag nyss sade, rönt uppskattande uppmärksamhet i utlandet — undviker att genom formuleringar, som kan vara tveksamma till sin innebörd, framkalla en debatt, som kan sätta enigheten i försvarsfrågan i fara. Den enigheten är värd så mycket, att de medverkande demokratiska partierna för dess skull gjort avkall på sin uppfattning i skilda hänseenden. Den enigheten får därför inte nu sättas på spel. Allra minst bör regeringen, som i sista hand är ansvarig för utrikespolitiken, göra detta. Även om försvarsministern kanske själv skulle ha velat motivera försvarsbeslutet på

Utrikesdebatt

annat sätt än försvarskommittén, vilket må vara förklarligt, bör han därför med dessa risker för ögonen undvika detta.

Herr talman! Min avsikt har självfallet inte varit att ta upp en försvarsdebatt i dag. Mitt korta inlägg har endast syftat till att ytterligare understryka det självklara sambandet mellan alliansfri utrikespolitik och försvarspolitik. Syftet har också varit att påvisa betydelsen av enighet i båda dessa hänseenden. För vår utrikespolitik har därför försvarsöverenskommelsen en vikt som icke kan överskattas. Det är därför som jag ansett mig inte kunna låta bli att också betona, att regeringen inte bör sätta den enigheten i fara genom onödigt tillspetsade kommentarer, som saknar stöd i försvarsbeslutet.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! I likhet med herr Bohman lyssnade jag med intresse till herr Alemyrs anförande som inte bara innehöll en rad ställningstaganden och många pregnanta formuleringar utan som också gav ett klart uttryck för en demokratisk grundsyn vari det finns all anledning att instämma. Men liksom herr Bohman blev jag en aning förvånad över de funderingar varmed herr Alemyr kommenterade det aktuella läget i fråga om möjligheterna till en tysk återförening. Herr Alemyr talade om värdet av en normalisering av just de östtyska förhållandena i allmänna ordalag som är svåra att fatta på annat sätt än att han betraktade möjligheten av ett separat fredsfördrag mellan Sovjetunionen och Östtyskland såsom en lycklig väg för att nå ett sådant mål. Om jag har missförstått honom på denna punkt, skulle jag vara glad över att bli korrigerad. Jag förmodar att herr Alemyrs partivän regerande överborgmästaren i Västberlin inte är särskilt glad åt att det från svensk sida uttalas ett stöd för den typ av ensidig lösning

som man inom Östtyskland — i varje fall bland de östtyska myndigheterna — för närvarande synes betrakta som den enda vägen till en normalisering.

Kubakrisen som i höstas var den allt överskuggande utrikespolitiska händelsen karakteriseras i dagens regeringsdeklaration såsom den »skanske allvarligaste kris som skakat världen under efterkrigsåren». Jag tror att det är nyttigt att regeringen påminner om vad den krisen innebar i det faktiska utrikespolitiska skeendet och i fråga om de lärdomar som kunde dras därav. Den som råkade befinna sig i de amerikanska sydstaterna just under krisens hetaste dagar fick kanske vid kontakt med svenskar, som upplevde händelserna här hemma, det intrycket att åtminstone en del människor i vårt land var benägna att endast inränga Kubakrisen i raden av incidenter under efterkrigsåren och inte var helt medvetna om att världsfreden i så absolut grad var hotad just då.

Jag tror att man utan överdrift kan säga att det var första gången efter Koreakriget som någon av stormakterna hade utarbetat en politik, där en rad händelser var skisserade såsom logiska följder till varandra och där det inte fanns någon stoppbock på spåret som kunde förhindra utlösandet av ett världskrig, om inte den ena parten hade tvingats att ge efter.

Den diskussion, som i dag har förts i anslutning till vad som längre fram i regeringsdeklarationen säges om Kubakrisen såsom ett åskådningsexempel på Undénplanens krav på kärnvapenfria zoner, blev väl till en början litet förvirrad genom att någon tycktes ha uppfattat deklarationen på det sättet att Undénplanen skulle ha kunnat vara ett instrument för att förhindra hela kriget. Om jag fattat deklarationen riktigt, talas där om det läge som uppkom efter krisen och i vilket — enligt deklarationens ord — Undénplanens innehåll skulle ha kunnat bli aktuellt

Utrikesdebatt

exempelvis i form av upprättandet av ett kärnvapenfritt område i hela Latinamerika.

Det sätt att resonera, som tagit sig uttryck i regeringsdeklarationen, kan jag förstå så långt som att det är alldeles uppenbart att Kubakrisen demonstrerade den särskilda risken av att förändra maktbalansen just när det gäller frågan om utnyttjandet av kärnvapen. Många av dem som deltog i den svenska debatten gjorde inte klart för sig att detta var Kubakrisens farligaste moment. Det var också många här hemma som föll för det kommunistinspirerade resonemanget att västmakternas baser i Turkiet var fullt jämförbara med de av Sovjet upprättade baserna på Kuba och att det följaktligen skulle vara både moraliskt och politiskt berättigat att göra något slags kastbyte mellan dessa baser. Då beaktade man uppenbarligen inte den vikt som i USA tillmättes just själva förändringen av maktbalansen liksom inte heller det argumentet att baser, även kärnvapenutrustade, vilka ingår i det officiellt proklamerade försvarssystem som i sin tur grundar sig på Atlantpakten respektive Warszawapakten är något annat än den utrustning i hemlighet av ett tidigare kärnvapenfritt område med fjärrskjutande vapen med atomladdningar. Detta senare innebär ju att hela bedömningen av den hittillsvarande maktbalansen måste ske på ett nytt sätt.

Det är nödvändigt att den svenska debatten befrias från missförstånd av denna typ som ju också i hög grad måste verka irriterande på den internationella debatten, eftersom man där betraktar det som naturligt att skilja mellan försvarssystem som är öppet deklarerade och ingår som led i kända allianser och sådana försvarssystem som grundar sig på hemliga manövrer, utåt icke tidigare redovisade och direkt i strid mot vad man nu offentligen säger.

Det fortsatta resonemanget i rege-

ringsdeklarationen går ut på att Undénplanen skulle vara applicerbar på kravet om en kärnvapenfri zon i Latinamerika. Efter det meningsskifte som ägt rum här i kammaren kan man väl konstatera att om utrikesministerns tolkning skulle vara riktig, d. v. s. att hela Kubaförloppet skulle ha aktualiserat Undénplanens innebörd, så måste dessa händelser i lika hög grad ha aktualiserat det krav som oppositionen här hemma — till att börja med ensam, senare med vissa instämmanden från regeringssidan — framförde och som innebar att varje sådan tanke på tillskapandet genom frivilliga överenskommelser av atomvapenfria zoner måste inkludera bestämmelser om kontroll och övervakning.

Jag hoppas att det nu inte längre skall existera någon meningsskillnad mellan regering och opposition på den punkten utan att man i sina eventuella fortsatta försök att återuppliva Undénplanen alltid mänger in det nödvändiga måttet av kontroll och övervakning. Kravet på kontroll kan ingalunda sägas höra hemma enbart i de resonemang som gäller nedrustningskonferensens åtgärder för att ändra tillståndet mellan stormakterna utan måste med samma skärpa hävdas när det gäller frågan om att utrusta eller rättare sagt icke utrusta andra områden med atomvapen.

Under Kubakrisen blev FN i väsentliga stycken ett överspelat instrument. Man måste konstatera att de påpekanden som gjorts här i dag om bristerna i FN:s förmåga att i kritiska situationer verkligen fungera som ett fredsgaranterande instrument är väl underbyggda. Å andra sidan finns det ingen anledning att dölja det tillfredsställande i att, i ett krisläge som detta, själva FN-apparaten ständigt står till förfogande så att förhandlingsinstrumentet finns där, om de makter som är i mer eller mindre öppen konflikt med varandra behöver FN:s hjälp. Att gå längre och tro att det var FN som löste Kubakrisen skulle dock

Utrikesdebatt

enligt min mening vara att falla offer för en illusion.

Den fråga som dominerade höstens FN-session utrikespolitiskt sett och i vilken FN på ett helt annat sätt ensamt kom att utgöra plattformen för diskussionerna gällde förverkligandet av kolonialdeklarationen om de nyss frigivna och de alltjämt underkuvade folkens rätt till frihet. Detta händelseförlopp uppfattas i många sammanhang som enbart en fråga om de färgade folkens rätt till nationellt liv i Asien och Afrika, men det är självklart att om man ser på denna fråga förutsättningslöst, måste man också inbegripa rätt till frihet för de stater vilka är offer för den nykolonialism som t. ex. Sovjetunionen har bedrivit efter andra världskriget.

Fattar man frågan om förverkligandet av kolonialdeklarationen i den snävare meningen — det är närmast så som problemkomplexet framställs i regeringsdeklarationen — finns det all anledning att helt instämma med den svenska regeringen när den förklarar sin sympati för de afrikanska folkens frihetssträvanden. Man kan emellertid fråga sig, om det inte hade varit motiverat att i deklarationen också föra in något av den realistiska värdering som regeringen i andra sammanhang gjort sig till tolk för beträffande möjligheterna att inom en nära framtid åstadkomma en fullständig nationell självständighet för dessa grupper. Det talas i deklarationen om att det kan vara riskabelt både att gå fram för hastigt och att dröja för länge. Vad man saknar är emellertid ett ställningstagande till de överdrivna förhoppningar som vissa av de afroasiatiska staterna söker väcka hos de alltjämt underkuvade folken och folkgrupperna. Under FN-förhandlingarna förde företrädare för detta block på fullt allvar fram tanken att kolonialdeklarationen skulle vara helt förverkligad den 24 oktober 1963, d. v. s. inom några månader från i dag. Den svenska delegationen konstaterade då i samförstånd

med utrikesledningen i Stockholm att den inte kunde ta ansvaret för en sådan uppläggning. Slutresultatet av FN-förhandlingarna blev också att det afroasiatiska blockets ansträngningar att skriva in en visserligen inte till dagen fixerad men dock bestämd tidsgräns för kolonialdeklarationens förverkligande icke hade framgång utan förlorade i den slutliga voteringen.

Jag tror att det är nödvändigt att inför den svenska allmänhet som har så starkt intresse för ett effektivt svenskt stöd åt de färgade folken i Afrika klargöra att värmen i detta bistånd ingalunda blir mindre därför att man låter de färgade folkens egna ledare i förhandlingar med de hittillsvarande kolonialmakterna och med stöd av världsopinionen och de progressiva nationerna i FN få verka för att finna individuellt valda tidpunkter för frigörelsen. Handlar man på det sättet, blir respekten hos de mest motspänstiga och omedgörliga av de kvarstående kolonialmakterna säkert större än om man med bålstora formuleringar söker framkalla intrycket att det skulle vara möjligt att på kort tid åstadkomma ett fullständigt förverkligande av kolonialdeklarationen.

Det finns skäl att nagga ytterligare en svensk illusion i kanten i detta sammanhang. Herr Wahlund talade i sitt inlägg om det förtroende för svensk politik som visas från många håll, inte bara från stormakterna utan även från de nya länderna. Han menade att detta väl delvis hade sin förklaring i att Sverige aldrig har haft några kolonier men också i att vi inte har fört en ensidig utrikespolitik. Det första argumentet var nog inte hundraprocentigt sant, men kolonialismen i den svenska historien är så pass ringa att det möjligen kan anföras som ett skäl. När det gäller de nya ländernas bedömning av dagens svenska ansträngningar att verka i de färgade folkens och gruppernas intresse måste vi nog ha klart för oss att vi, trots att vi icke är en stormakt och inte har någ-

Utrikesdebatt

ra som helst ambitioner att uppträda såsom en sådan, ändå betraktas med åtskilligt av den skepsis som kommer alla vita folk till del. Den kontakt som man inom FN får med företrädarna för de allra senast frigjorda folken ger intrycket att även de mest altruistiska, nordiska eller svenska aktioner i de utvecklingsländer, som vi har valt att stödja, möts med en misstro som det tar tid att övervinna. Endast den absoluta frånvaron av någon vilja till makt kan till sist övertyga om att hjälpen enbart är humanitärt och ideellt betingad. Jag tror att exempelvis den svenska och nordiska aktionen i Tanganyika kommer att få uppleva en del besvikelser innan den når fram till ett resultat, som kan grunda sig på ett fullkomligt förtroende för våra avsikter.

Jag har här uppehållit mig vid några erfarenheter som jag gjort som medlem för första gången i den svenska FN-delegationen, och andra talare har yttrat sig om sina erfarenheter som delegater i liknande sammanhang. Därför skulle jag med ett par ord vilja kommentera relationerna mellan sådana delegationer och utrikesledningen i Stockholm.

Man kan väl konstatera att det i allmänhet råder ett utomordentligt gott och friktionsfritt samarbete, obundet av alltför stela former. Men eftersom regeringen eftersträvar att i sådana delegationer samla företrädare för samtliga de demokratiska riksdagsgrupperna, uppkommer det för ledamöter av sådana grupper som tillhör oppositionen vissa speciella problem. Jag skulle därför särskilt vilja vädja till utrikesministern att han vid de tillfällen, då han inte själv kan utöva ledningen av sådana delegationer på annan ort, är angelägen om att delegationerna så intimt som möjligt hålles underrättade om de överläggningar som förs exempelvis inom utrikesnämnden och mellan regering och partiledare, så att det inte överlämnas till delegaternas personliga och enskilda initiativ att hålla sig underrättade om sådana överläggningar.

Under hösten var det aktuellt för den svenska FN-delegationen att effektuera de önskemål, som regeringen i Stockholm efter förtroendefulla överläggningar med utrikesnämndens ledamöter hade nått fram till i frågan om ett svenskt flygstöd i Kongo utöver vad som redan fanns. I dessa överläggningar — de har utförligt berörts inför offentligheten, så jag gör mig inte skyldig till några indiskretioner — var det ett klart villkor att detta svenska stöd skulle lämnas endast under förutsättningen att andra länder tillhandahöll jämförbara styrkor. När det sedan visade sig att effektuerandet stötte på uppenbara svårigheter, är det klart att själva det förtroendefulla samarbetet mellan regeringens och oppositionens företrädare på annan ort än Stockholm var helt beroende av att man kunde lita på att det inte uppstod några diskrepanser som skilde exempelvis oppositionens företrädare i Stockholm från oppositionens företrädare i New York. Jag tror det är angeläget att man betraktar det som en naturlig, rutinemässig arbetsuppgift att förse delegationen som sådan med fullständiga uppgifter om vad som sker här hemma och också låta de enskilda delegaterna på statens bekostnad upprätthålla kontakten med sina respektive partigrupper.

I detta sammanhang skulle jag också vilja peka på en omständighet i FN-delegationens hittillsvarande sammansättning, som förefaller mig en aning märklig. Är efter år har de frågor, som diskuterats i den andra kommittén och som ju gäller utomordentligt viktiga ekonomiska överväganden, huvudsakligen handlagts av en i och för sig utomordentligt väl skickad delegat, som dock företräder endast arbetstagsidan av svenskt näringsliv. När man exempelvis här under flera år haft att ta ställning till önskemålen om en internationell handelskonferens, som kunnat innebära korrigeringar i Sveriges åtaganden gentemot EEC och EFTA, hade det varit synnerligen önskvärt att delega-

Utrikesdebatt

tionen också inrymt en företrädare för de delar av det svenska näringslivet, som är direkt engagerade i den svenska statens åtgöranden för att finna vägar till en gemensam europeisk marknad, alltså t. ex. Industriförbundet.

Herr talman! Utrikesministern har ju tidigare sagt ifrån att han inte vill fortsätta diskussionen om förstamajdemonstrationen, och han begår just nu sin egen lilla april demonstration genom att inte vara närvarande. Men jag vill ändå konstatera att den diskussion, som har förts här i dag, fortfarande lämnar oss i kammaren i fullständig oklarhet om en viktig punkt i händelseförloppet — låt vara att händelseförloppet som sådant inte är av storpolitisk art. Det gäller det sätt på vilket utrikesledningen har valt att utnyttja den svenske FN-ambassadören. Är det så att Sveriges ambassadör i FN i framtiden står till förfogande för vilken som helst svensk demokratisk partiorganisation eller annan ideell organisation, som önskar framföra inbjudningar av samma slag? Står över huvudet taget den svenska utrikesförvaltningen på ett motsvarande sätt till förfogande för dylika organisationer? Vi har inom folkpartiet diskuterat det önskvärda i att Kanadas nye liberale statsminister Lester Pearson skulle besöka oss nästa år, och som ordförande i folkpartiets arbetsutskott anser jag naturligtvis att det vore värdefullt att veta om utrikesministern anser sig tvingad att dra den konsekvensen av vad som nu hänt, att vår inbjudan skall kunna framföras genom Sveriges ambassadör i Kanada. Jag tror uppriktigt sagt att utrikesministern gjorde klokt i att säga ifrån, att om det här skett ett övertramp genom att man har engagerat den svenske ambassadören på ett sätt som icke är förenligt med vederbörandes arbetsuppgifter, skall vi i fortsättningen vara angelägna om att klart upprätthålla den distinktion, som säger att partipolitik och svensk officiell utrikespolitik inte skall sammanblandas.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! För att undvika missförstånd vill jag som svar på herr Heléns fråga om min inställning till Tysklandsproblemet säga, att min mening är att stormakterna — främst Förenta staterna och Sovjetunionen — bör betrakta Tysklands delning som definitiv och ta konsekvenserna av det och erkänna båda staterna. Det skulle vara högst olyckligt, om Sovjetunionen ensam gjorde det.

Jag åsnyftar sålunda en stormaktsövertenskommelse rörande Tyskland, av det innehållet att två självständiga tyska stater skapas med normala förbindelser sinsemellan och med den övriga världen.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! I regeringsdeklarationen säges det många vackra ord om det nordiska samarbetet och dess betydelse. Som herr Helén framhöll är tyvärr utrikesministern nu, fem timmar efter debattens början, inte längre kvar i kammaren, även om han i sitt inledningsanförande så starkt betonade angelägenheten av att man stimulerar till utrikespolitiska debatter. Jag hade annars utförligare tänkt att här ta upp den kritik som riktats mot Nordiska rådet. Den saken hör ihop med den avlämnade regeringsdeklarationen.

I »Nordisk kontakt» har det från socialdemokratiskt håll riktats kritik mot Nordiska rådets sätt att agera, och man har sagt att rådet inte skall ta upp frågor som i något land ter sig kontroversiella eller utmanande med hänsyn till den uppfattning som bl. a. regeringen har. Men har man den uppfattningen om Nordiska rådets arbete, så måste debatterna där bli ganska meningslösa, ty då tar ju rådet bara upp sådana frågor där man redan från början är praktiskt taget överens. Och det finns väl i hög grad frågor, i vilka man har olika meningar i de nordiska länderna. Men det kan ju inte vara lyckligt att begränsa Nordiska

Utrikesdebatt

rådets arbete på det sättet. Rådet är ju det forum parlamentarikerna — och i viss mån även statsråd — har att diskutera olika problem i.

Jag säger inte detta för att försvara det pappersregemente som — med viss rätt — har kritiserats från olika håll. Men vi får komma ihåg att samma pappersregemente finns även i denna församling. Jag vill för övrigt uttala min förundran över att ledamöterna i utrikesutskottet och utrikesnämnden, som ju kan få speciella informationer, nöjer sig med de mycket torftiga uttalandena i en del utrikespolitiska frågor som utrikesutskottet ofta lämnar. Riksdagen kan ju inte rimligen i högre grad stimulera den utrikespolitiska debatten genom att i några få meningar framföra sina ståndpunkter i viktiga angelägenheter.

Den som försöker bilda sig en uppfattning om svensk utrikespolitik genom att läsa utrikesutskottets protokoll får alltför ofta den uppfattningen — vilket även den socialdemokratiska gruppledaren antydde i sitt anförande — att intresset för utrikesfrågorna är mycket ringa här i landet. Är det inte egendomligt, herr talman, att det utskott som skall stimulera till utrikespolitiska debatter understundom glider förbi en rad centrala frågor! Det bidrar till att riksdagen har det svårt att debattera problem av detta slag.

Författningsutredningen fäster i sitt förslag till ny grundlag uppmärksamheten vid vikten av att riksdagen får inflytande på de utrikespolitiska frågorna, och då hoppas jag att riksdagen också ser till att den får ett sådant inflytande och att den stimulerar till ingående debatter.

Även om inte hans excellens herr ministern för utrikes ärendena har ansvaret för sådana frågor som hör till eklestistikministerns verksamhetsområde, finns det ändå all anledning för honom att stimulera regeringen till ökad forskning i internationella frågor. Vi har

t. ex. ännu inte fått den professur i folkrätt, som Östen Undén en gång ansåg vara så värdefull. Över huvud taget har vi mycket få professurer när det gäller internationella frågor. Man kanske rent av kan säga att vi inte har en enda i utrikespolitik. Därför vore det mycket värdefullt, om vi fick en intensifierad forskning på det området. Den skulle kunna bidra till att intresset för utrikespolitiska frågor ökade högst väsentligt i vårt land.

I den blå bok vi nyligen fått om Föränta Nationernas senaste förhandlingar ägnas ett ganska vidlyftigt och intressant kapitel åt befolkningsfrågan. Det är märkligt att se hur representanter för länder där befolkningsökningen är kolossalt stor hävdar den meningen — eftersom jag inte själv har åhört förhandlingarna, stöder jag mig här på referatet i nämnda bok, som torde vara riktigt — att den stora folkökningen inte har så särskilt stor menlig inverkan. Även på det området vore det ytterst värdefullt att få fram en national-ekonomisk forskning, som gav besked om hur verkligt angeläget det är att begränsa befolkningsstillväxten om standardhöjning skall ske. En fördubbling av jordens befolkning på kanske 50 år måste ju ändå medföra oerhört allvarliga problem.

Herr talman! Låt mig också säga några ord om raspolitiken. Det är klart att ingen gillar den raspolitik som förts i Sydafrika, där man har försatt sig i ett oerhört besvärligt läge. Men när man ser hur vissa svenskar betar sig mot minoriteter av olika slag, gör man sig osökt den frågan om det är så särskilt väl ställt med vår egen tolerans. Det är mycket lätt att antaga protestskrivelser. De vidsynta människor som finns bland den vita befolkningen i Sydafrika frågar sig emellertid med oro: Hur skall det gå för oss den dag barriärerna är borta och den svarta delen av befolkningen verkligen griper till våld? Den vita befolkningen måste naturligtvis — i hur

Utrikesdebatt

hög grad man sedan än finner att man handlat fel — ha kommit i en mycket, mycket besvärlig situation.

Jag skulle vilja fråga denna kammars ledamöter, hur de själva skulle handla i det läget. I en sådan situation är det inte så alldeles lätt att utan vidare uppträda som rådgivare. — Därmed vill jag, herr talman, inte alls försvara den sydafrikanska raspolitiken. Tvärtom, jag har varit med om att i skrift uttala min synnerligen starka förkastelse över den. Jag markerar nu endast detta, då jag vet att en annan talare kommer att redovisa högerpartiets ställning i denna fråga, där resultatet av en slags enkät i riksdagen i frågan spritts genom TT.

Herr talman! Jag vill sluta med att berätta, att för någon vecka sedan kom ett kort, skrivet på mycket underlig svenska, till ett svenskt föräldrapar. Det sitter en svensk, en lundastudent, på något ställe i Östtyskland, ditförpassad av polisen. Det var visserligen glädjande att detta kort kom, sent omsider. Men det hade varit mera glädjande och lugnande om kortet varit skrivet på ett sådant språk att adressaten kunnat vara säker på att lundastudenten själv hade formulerat det. I texten finns nämligen underliga formuleringar som tyder på att kortet egentligen varit dikterat på tyska.

Jag riktar här ingen kritik mot själva fängslandet — jag har därvidlag över huvud taget inga säkra uppgifter. Men det hade ändå varit rimligt att det i vår tid, när både öst och väst uttalar att man vill ha ett samarbete, hade funnits så mycket av rättskänsla, att ett utförligare brev kunnat sändas till studentens föräldrar i Sverige, som är oroade över sin sons öde.

Det är underligt vad geografiska gränser ibland kan betyda mycket. Denne lundastudent finns inte så långt borta från Sverige. Borde man inte kunna visa ett humanitärt sinne i ett sådant här fall? Skulle vi inte kunna nå dit — hän att de juridiska myndigheterna

i alla länder underrättade anförvanterna till en omhändertagen på ett språk som klargjorde vederbörandes belägenhet? I detta fall hade det väl inte behövt kosta på mycket att meddela föräldrarna hurudan situationen var för den häktade.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Vårt lilla land har under efterkrigstiden på olika vägar skaffat sig ett internationellt anseende, som är smickrande men framför allt förpliktande. Den svenska neutraliteten kan nu sägas verkligen ha blivit erkänd inte bara av småstaterna runtom i världen utan även av stormakterna. Stormakterna har insett att neutrala småstater av typen Sverige behövs som förmedlare och avlänkare när stormaktsintressena kommer varandra för nära och allvarliga prestigemättade konflikter hotar att uppkomma.

Egentligen ligger Sveriges omvandling från en isolerad småstat under mellankrigsperioden till en internationellt arbetande och aktiv neutral nation helt i linje med den demokratiska arbetarrörelsens inriktning i vårt land. Hjalmar Branting var vår förste store internationalist, som gjorde betydande insatser i Nationernas Förbund på sin tid. Hans arbete fullföljdes av Östen Undén, som kanske mer än någon annan kan sägas representera den svenska linjen. Dag Hammarskjölds insatser inom OEEC och FN är släkt med de bästa av våra svenska ämbetsmannatraditioner när det gäller att objektivt och osjälviskt söka tolka lagen och främja rätten som grunden för det internationella handlandet.

Våra internationella engagemang har ytterligare befästs genom att vi ställer trupper till förfogande åt FN med alla de risker detta innebär. Vårt land har kanske kommit längst i diskussionerna om att ställa en del av det nationella försvaret till FN:s förfogande. Jag hoppas för min del att det inte skall dröja

Utrikesdebatt

så länge innan vi får en soldatutbildning som tar sikte på just internationella fredsuppdrag.

När jag nämner den demokratiska arbetarrörelsens internationella engagemang kommer också det här i kammaren så livligt diskuterade förstamajfirandet in i bilden. Man skall vara klar över att första maj mer och mer blir en internationalismens dag, då arbetarrörelsen och alla andra rörelser över hela världen som är intresserade av fred och samarbete slår fast sin samhörighet med andra folk och nationer. Därför är det fel att numera betrakta förstamajfirandet i Sverige som en partipolitisk manifestation. Det är i första hand att betrakta som en demonstration från ett demokratiskt samhälle av sin känsla av internationell samhörighet och av sin starka tro på allt som föränar nationer och folk i fredligt samarbete.

Det är också helt i linje med vår arbetarrörelsens internationella tradition som numera fack- och tjänstemannarörelserna sluter upp kring Fria fackföreningsinternationalen. Jag tycker att det är på sin plats att i denna debatt slå fast det aktiva stöd åt de unga staternas kämpande och svaga fackföreningsrörelser som den Fria fackföreningsinternationalen lämnar. Därigenom har denna international visat sitt värde och fått en central arbetsuppgift. Det måste också betraktas som något väsentligt och på sitt sätt märkligt att nordiska fackföreningsmän i så stort antal går ut som fackliga missionärer och hjälper till att bygga upp de unga staternas första folkliga demokratiska institutioner.

Kanske får dessa insatser betraktas som den nordiska fackföreningsrörelsens största och viktigaste. Det är ändå på förmågan att samarbeta internationellt och komma överens med andra stater som varje enskilt lands öde beror, också vårt eget. Därför blir kanske de miljoner som i dag insamlas i våra

folkrörelser för bildningsarbetet i Afrika och i Asien kanske de mest produktiva av våra insatser i utlandet. De investeras i begreppen sammanhållning och solidaritet, några av grundvalarna för ett demokratiskt samarbete.

På senare år har Sverige också fått en ny exportvara, nämligen våra olika system för löntagare och arbetsgivare att diskutera och komma fram till lösningar vare sig det gäller lönerna, arbetsstudierna, företagsnämnderna, arbetarskyddet eller någonting annat. Vårt partssamarbete i modern form firar i år sitt tjugofemårsjubileum. Saltsjöbadsförhandlingarna 1938 med huvudavtalet som resultat utgör basen för alla de fortsatta framgångsrika förhandlingarna.

I samma mån som andra stater råkar ut för alltfler och alltmer elakartade och allvarliga konflikter söker man sig till vårt land för att få svar på frågan, varför vi har lyckats och vilka metoder vi använder för att skapa och vidmakthålla arbetsfred. Men självfallet hinner man mera sällan grundligt sätta sig in i våra speciella förutsättningar för att man skall kunna uppnå så pass hyggliga förhållanden som råder här. Men bara det faktum att vi lyckats innebär att vi lämnar ett betydelsefullt bidrag till det internationella samarbetet, ty andra länder kan ju ta del av våra erfarenheter.

Förutom Saltsjöbadsöverenskommelsen kommer i dag också vår aktiva arbetsmarknadspolitik i förgrunden. Den gör, kan man säga, i dag sitt segertåg över världen, främst därför att om man skall kunna vidmakthålla en full sysselsättning som är stabil, som inte är inflationsbetonad men som också är produktiv, så krävs stöd av en mycket aktiv arbetsmarknadspolitik.

Av detta, herr talman, vill jag dra vissa slutsatser som jag tycker är betydelsefulla, när vi tänker på vår ställning i de internationella sammanhangen. Vår ställning blir nämligen beroen-

Utrikesdebatt

de av hur vi löser våra inrikesfrågor, på vilket sätt vår demokrati kan utvecklas, hur pass snabbt och hur pass genomgripande vi kan åstadkomma en ekonomisk och social utjämning i vårt eget land. Det är nämligen på detta inrikespolitiska demokratiska arbete som vårt internationella anseende kommer att i hög grad bero — det är själva basen utifrån vilken vi startar, när vi vill göra internationella insatser.

Den tid är antagligen inte heller så avlägsen, då även öststaterna måste hämta lärdomar från de små demokratiska ländernas sätt att lösa t. ex. sina arbetsmarknadsproblem och sina sociala problem, bl. a. också hur arbetsplatserna skall kunna infogas i ett system som är mer effektivt och mindre autoritärt.

När marknadshushållning kommer till stånd i större utsträckning i öststaterna — och tecken på en sådan marknadshushållning finns i dag i både Polen och Tjeckoslovakien — inställer sig nämligen också alla de problem som i så hög grad karakteriserar de västerländska samhällena. Det är alltså problem som även vi har att brottas med, nämligen arbetslöshetsproblemen, både de säsongmässiga och de strukturella samt sådan arbetslöshet som sammanhänger med en alltför liten eller alltför hög grad av rörlighet hos arbetskraften. Då kommer också vårt land, enligt vad jag kan förstå, att få nya samarbetsuppgifter och samarbetsuppdrag, och våra erfarenheter måste även ställas till dessa länders förfogande.

Jag önskar slutligen, herr talman, att vi i vårt land skulle satsa ännu mer på FN:s fackorgan och allt slags internationell verksamhet.

Behållningen av dagens debatt anser jag vara utrikesministerns deklaration, att man skall försöka demokratisera utrikespolitiken i den meningen att våra internationella insatser och engagemang görs till sant levande inrikespolitiska frågor. Det är verkligen, herr tal-

man, att göra någonting som får betydelse för framtiden. Ty vi skall inte räkna med att våra internationella insatser blir genomgripande och effektiva förrän de vinner stöd från en stor folkmajoritet, som stöder dem inte bara av partipolitisk lojalitet utan som är verkligen insatt i frågorna och förstår deras betydelse.

Herr EDLUND (h):

Herr talman! I de strider som kring årsskiftet utkämpades i Katanga deltog de svenska förbanden med stor utmärkelse och gav prov på utomordentlig skicklighet, föredömlig disciplin och hög stridsmoral. I högsta FN-ledningen har den svenska insatsen rönt mycken uppskattning och erhållit de ampleste vitsord.

Detta borde vara en källa till stor tillfredsställelse för oss svenskar, men tyvärr är det nog så att hos en stor del av vårt folk dämpas denna tillfredsställelse i hög grad av starka tvivel på lämpligheten av de metoder som använts av FN, och hos många även på det berättigade i FN-aktionen mot Katanga över huvud taget.

Dessa tvivel torde för övrigt knappast ha undanröjts av utrikesministerns optimistiska uttalanden om förbättrade förhållanden i Kongo av i dag; ett framgångsrikt resultat kan ju inte rättfärdiga vilka metoder som helst.

I den pressdebatt som i vårt land förts om Katangaoperationerna har uttalats de mest motsägande och skiftande omdömen som tänkas kan, alltifrån att anfallshandlingen skulle ha varit en tvingande nödvändighet för att komma till rätta med — som det brukar heta — »den falske och opålitlige Tshombe och hans skurkaktiga legoknektar» till att FN med sin aktion begått ett grovt brott mot sin egen stadga och att FN-trupper skulle ha gjort sig skyldiga till en lång rad upprörande förbrytelser bl. a. i form av rån, plundring, våldtäkter och mord.

Utrikesdebatt

Studerar man utländsk press finner man om möjligt ännu större variationer av den publicistiska konfekten. Att ur detta virrvarr av motstridiga uppgifter och ömsesidiga beskyllningar få fram en rättvisande bild, som skulle kunna vara underlag för en verkligt objektiv bedömning, är svårt eller rättare sagt omöjligt. Men även om man enbart håller sig till officiella FN-dokument och uppgifter lämnade av personer i FN:s tjänst kan man tyvärr få klara bevis för att FN-sidan vid upprepade tillfällen brutit ingångna avtal och svikit sina löften och sina förpliktelser.

För min del måste jag erkänna att jag redan 1961 hyste mycket starka tvivel om sanningshalten i en del av de uppgifter som från FN-håll lämnades för att förklara eller urskulda — vilket man nu vill — aktionen mot Katanga. Den gången lugnades jag emellertid av utrikesminister Undéns uttalanden här i kammaren den 15 december 1961, då han om FN-styrkans i Kongo uppgifter bl. a. yttrade att de var »att utan att blanda sig i landets inre angelägenheter skapa den nödvändiga stabiliteten i syfte att bana väg för en mångsidig teknisk och humanitär biståndsverksamhet i FN:s regi. Den grundförutsättningen kvarstår alljämt.»

I slutet av samma anförande sade utrikesministern: »Från regeringens sida har vidare framhållits, att för FN:s hela verksamhet i Kongo principiellt gäller, att organisationen inte får bli part i de inre konflikterna och inte heller kan ha till uppgift att påtvinga kongoleserna vissa lösningar på deras problem, t. ex. i fråga om karaktären av regeringssystemet eller i fråga om utformningen av förhållandet mellan centralregeringen och provinsregeringarna inom ramen för Kongos enhet.»

I den insändare som utrikesminister Undén tillställde tidningen *Le Soir* den 25 januari 1962 med anledning av den

bitterhet mot Sverige som uppstått på grund av det svenska deltagandet i Katangaaktionen sägs (sid. 96 i *Utrikesfrågor 1962*): »Sveriges regering, som har tagit på sig ansvaret att tillåta unga svenskar att bege sig till Kongo i FN:s tjänst, har all anledning att följa utvecklingen med särskild uppmärksamhet. Den bemödar sig om att fortlöpande och på grundval av de upplysningar den har tillgång till kontrollera att FN:s verksamhet i Kongo utvecklar sig inom ramen för FN-mandatet. Vad detta mandat beträffar, skulle det vara omöjligt för oss att godta att FN:s trupper bleve indragna i militära aktioner syftande till att införliva Katanga med det övriga Kongo. Även om Kongos enhet är en önskvärd målsättning, erkänd icke blott av Förenta Nationernas majoritet utan även av Belgiens regering, anser vi att detta mål måste uppnås genom förhandlingar mellan centralregeringen och Katangas regering och icke genom militära aktioner. Varje påstående att FN:s verksamhet i Katanga skulle ha en dylik målsättning har för övrigt upprepade gånger uttryckligen tillbakavisats av organisationens ansvariga exekutivorgan.»

Tyvärr har ju de principer utrikesminister Undén här gjorde sig till talesman för sedermera totalt åsidosatts.

Beträffande frågan huruvida FN brutit mot avtal och löften till Katanga kan nämnas, att en av vårt lands främsta experter på internationell rätt, professor Torsten Gihl, ingående studerat frågan och redovisat resultatet av dessa studier i ett tillägg till sin bok »Om freden och säkerheten». Där erinrar professor Gihl om att Katangas regering på sin tid gav sitt medgivande till en FN-styrkas inmarsch, sedan Hammarskjöld lämnat en försäkran, grundad på säkerhetsrådets resolution den 9 augusti 1960 med innebörd, att FN-aktionen icke åsyftade någon inblandning i Kongos inre konflikter. På denna punkt lyder säkerhetsrådets resolu-

Utrikesdebatt

tion: »Säkerhetsrådet bekräftar ånyo att Förenta Nationernas styrka i Kongo inte får bli part i, eller på något sätt intervensera i eller påverka någon intern konflikt, konstitutionell eller av annat slag.» I sin tolkning av resolutionen framhöll Hammarskjöld för säkerhetsrådet, centralregeringen och Katanga-regeringen att FN, som uteslutande var intresserat av de belgiska truppernas bortdragande från Katanga, icke på något sätt kunde ta parti i konflikten mellan dessa båda regeringar eller på något sätt utöva inflytande på tvisten. I översättning lyder Hammarskjölds tolkning av resolutionen »att FN-styrkan icke kunde användas för centralregeringens räkning för att underkuva eller tvinga provinsregeringen till ett visst handlingssätt». Hammarskjöld tillade, att om säkerhetsrådet underkände hans tolkning av resolutionen hade Katangaregeringen i så fall också rätt att ändra sitt ställningstagande, eftersom den givit sitt medgivande till FN-truppernas inmarsch i god tro och under förutsättningar som inte visat sig vara hållbara.

När man studerar det efterföljande händelseförloppet med dessa Hammarskjölds utfästelser som bakgrund, kan man endast med beklagande konstatera att hans efterträdare totalt negligerat dem. Och detta stärker ingalunda förtroendet till FN.

Beträffande de från FN-sidan påstådda katangesiska provokationer, som åberopats som försvar för FN:s anfallsoperationer vid olika tillfällen, kan starkt ifrågasättas om de icke väl karakteriseras av det bittert ironiska uttrycket som använts på katangasidan: »Cet animal est très méchant, quand en l'attaque il se défend.»

I varje fall vid den senaste stora anfallsoperationen gjordes ju för övrigt anfallsförberedelserna så öppna, att man även här hemma, på tusentals miles avstånd, klart förstod vad det gällde.

I sitt ovan åberopade interpellations-svar yttrade utrikesminister Undén: »Till slut vill jag understryka att svensk trupp och svenska specialister har gjort en betydande insats i Kongoaktionen. Deras plikttröhet och offervilighet har varit ett föredöme. Den svenska bataljonen i Elisabethville har enligt samstämmiga vittnesbörd visat mod, lugn och besinning även inför krävande och farliga uppgifter och trots personliga risker gjort vad som stått i dess makt för att undvika onödigt blodsutgjutelse.»

Dessa omdömen torde vara lika berättigade i dag som då de fälldes, och detta är ju i och för sig tillfredsställande när dessa svenskar nu måste delta i det av FN-sidan igångsatta kriget med allt vad det innebär av oförskyllt lidande för civilbefolkningen.

Emellertid tycks inte samma omdömen kunna göras om en del andra FN-förband och annan FN-personal utan dessvärre finns många skakande dokument som tyder på motsatsen. Bland annat förtjänar att nämnas ett vittnesbörd av 46 civila läkare i Elisabethville och de skrämmande uppgifter som lämnats av doktor Curry-Lindahl som otvivelaktigt är en av vårt lands främsta Kongokännare. Han berättade i en uppsats i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 28 mars bland annat att under december 1962 till januari 1963 enbart i Elisabethville dödades omkring 300 civila; män, kvinnor och barn, många på upprörande brutalt sätt.

Med anledning av dessa för FN-sidan graverande anklagelser vill jag erinra om en punkt i utrikesminister Undéns insändare till *Le Soir*, där han sade: »Jag är övertygad om att såväl FN:s behöriga organ som de svenska myndigheterna icke skulle tveka att kräva samvetsgranna undersökningar om allvarigare anklagelser lades fram.»

Allvarliga anklagelser har faktiskt lagts fram men mer ingående undersökningar synes i allmänhet helt ute-

Utrikesdebatt

blivit. Det vore därför mycket tillfredsställande om regeringen, som det i år föreslås i motion nr 357 i denna kammar, verkligen krävde en noggrann och objektiv utredning av Katangaproblemet och Katangakriget.

Herr PALM (h):

Herr talman! Ett meddelande i press och radio har omtalat att 150-talet riksdagsledamöter instämt i ett uttalande som understött en av ungdomsorganisationerna utfärdad vädjan om köpbojkott mot sydafrikanska varor. I meddelandet underströks särskilt att riksdagsledamöter från samtliga partier med undantag för högerpartiet fanns bland undertecknarna.

Av detta skulle man kunna få intrycket att ett ställningstagande skett från högerpartiets sida som innebar ett organiserat motstånd mot innehållet i det aktuella uppropet. Man har svårt att befria sig från känslan att meddelandet om aktionen medvetet givits en sådan formulering att just det intrycket skulle skapas.

Detta föranleder mig att deklarerat att uppropet inte varit föremål för någon som helst diskussion och ännu mindre något beslut inom högerpartiets riksdagsgrupp. Uppmaningen att delta i uppropet har inte heller tillställts samtliga högerpartiets riksdagsledamöter. Själv har jag inte haft någon kännedom om detta uppprop förrän det i radio meddelades att det avgivits. Också från andra ledamöter inom högergruppen har jag fått veta att de inte sett till någon skriftlig uppmaning om deltagande i denna meningsyttring. Den namninsamling som därefter skett på en lista har såvitt jag kunnat inhämta endast ett fåtal högerledamöter någon vetskap om. Om högerledamöterna i gemen tillfrågats skulle det också ha funnits underskrifter från högerpartiet på uppmaningen, vilken ju för övrigt stöddes av högerpartiets ungdomsorganisation.

En annan sak är att det är diskutabelt om riksdagens ledamöter skall engagera sig i kollektiva politiska aktioner vid sidan av de manifestationer de har tillfälle att göra under riksdagens debatter och i form av riksdagsbeslut i sådana angelägenheter som hör hemma under riksdagsbehandlingen. Dagens utrikesdebatt skulle ha varit ett tillfälle för riksdagens ledamöter att göra uttalanden i sydafrikafrågor. Det hade räckt med *ett* sådant uttalande eftersom det står var och en fritt att till protokollet anteckna sitt instämmande.

För egen del skall jag utnyttja detta tillfälle till att uttala uppfattningen att den politik som föres av apartheidregimen i Sydafrika är en utmaning mot FN-stadgan om de mänskliga rättigheterna och att det är i högsta grad befogat att ge uttryck för en demokratisk opinions starka avståndstagande från regimen Verwoerds metoder lika väl som vi har anledning att ge uttryck åt avståndstagande från övergrepp och förföljelser över allt där sådana satts i system.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs var efter annan och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner:

nr 148, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor, och

nr 149, med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall.

§ 5

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående engångsunderstöd till f. d. städerskorna i riksdagshuset Ada Nyström och Anna Ericson.

§ 6

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 882—884; och

till jordbruksutskottet motionerna nr 885—889.

§ 7

Föredrogs, men bordlades åter bankoutskottets utlåtanden nr 14 och 15, första lagutskottets utlåtanden nr 18 och 19, andra lagutskottets utlåtanden nr 42—44 samt tredje lagutskottets utlåtanden nr 17—20.

§ 8

Föredrogs den av herr *Nelander* vid kammarens sammanträde på förmiddagen den 19 innevarande april gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående åtgärder i syfte att hindra ungdomar att införa sprit från utlandet.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 9

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att bankoutskottets utlåtande nr 15 angående Tumba pappersbruks framtida ställning skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 10

Meddelande ang. studiebesök på Kungl. Dramatiska teatern

Herr TALMANNEN yttrade:

Kungl. Dramatiska teatern har inbjudit kammarens ledamöter till ett studiebesök på teatern den 9 maj 1963. Anslag härom finnes uppsatt i kapprummet, där också teckningslistor är utlagda.

§ 11

Interpellation ang. anläggande av ledningar för masstransport av olja och naturgas

Ordet lämnades på begäran till

Herr BOHMAN (h), som yttrade:

Herr talman! Frågan om att anlägga rörledningar för masstransport av olja utreddes i vårt land i slutet av 1940-talet av en för ändamålet särskilt tillkallad kommitté, 1946 års oljeutredning. Att de då föreliggande planerna icke förverkligades berodde bl. a. på att oljeutredningen ansåg sig kunna konstatera att en tidigare förutsedd övergång från kol till olja inom industrien icke vore att förvänta i beräknad omfattning med hänsyn till inträffad och förväntad höjning av oljepriserna och på den brist på raffinerad olja som ansågs komma att föreligga. Dessutom bedömdes förbrukningen av olja för bostadsuppvärmning komma att äga blott mindre betydelse för den totala oljekonsumtionens storlek. Den blivande oljekonsumtionen antogs icke bli tillräcklig för att göra de utredda ledningsprojekten lönsamma inom den 10-årsperiod som kalkylerna avsåg. Man räknade också med att industrien skulle utnyttja huvudsakligen oljor av tyngre, för pumpning mindre lämpad typ än den amerikanska eldningsoljan 3. Oljeledningsfrågan ansågs därför böra anstå för att på nytt upptagas till behandling, då läget på den internationella oljemarknaden kunde bättre överblickas. Vissa ändringar i expropriationslagen genomfördes dock år 1947 i avsikt att möjliggöra byggande av oljeledningar över annans mark. Däremot ställdes frågan om en särskild koncessionslagstiftning på framtiden.

De förändringar i fråga om oljeproduktionen och oljekonsumtionen som sedan inträffat har på nytt aktualiserat frågan om byggande av oljeledningar. Nya oljefyndigheter har påträffats i en omfattning, som är mångfaldigt större än konsumtionsökningen. Oljetillgången

Interpellation ang. anläggande av ledningar för masstransport av olja och naturgas

och priserna på oljor har blivit allt gynnsammare, och oljan har fått ökad konkurrenskraft gentemot andra bränslen. Även om förbrukningen undergått en förskjutning mot tyngre oljor inom industrien, har verkningarna härav mer än väl uppvägs av nytillkommande behov av lättare oljor, ej minst sådana för bostadsuppvärmning. Förbrukningen av för transport lämpliga oljor har flerfaldigats. De tekniska möjligheterna att anlägga och driva oljeledningar har förbättrats. Över huvud har förutsättningarna för oljeledningar vid såväl längre som kortare transporter blivit allt gynnsammare. Utomlands har sådana ledningssystem kommit att spela en allt större roll för oljedistributionen. Allt talar för att så måste bli fallet även i vårt land.

Det är betydelsefullt att i detta sammanhang beakta, hurusom den internationella konkurrensen om oljemärknaderna synes bli allt intensivare och att utbudet av olja på världsmarknaden torde förbli stort även i framtiden.

Bortsett ifrån oljeledningarnas betydelse i beredskapshänseende torde en mer rationell oljedistribution kunna åstadkommas genom ett lämpligt uppbyggt ledningssystem från hamnar till större konsumtionscentra eller lämpligt belägna distributionsplatser längre in i landet. För fordonstrafiken, bostadsuppvärmning och åtskilliga industrigrepar spelar bränslekostnaderna en stor roll. En sänkning av oljefrakterna är därför ägnad att få betydelsefulla konsekvenser inom vidsträckta områden av samhällslivet. En omprövning av tidigare ståndpunktstaganden har därför hög aktualitet. På vissa håll inom näringslivet pågår för närvarande överväganden rörande de tekniska och ekonomiska möjligheterna att rationalisera oljedistributionen genom ledningar.

Vid ett förverkligande av oljeledningsprojekt med större transportkapacitet möter emellertid en rad komplicerade problem icke blott rörande lön-

samhet, kapitalanskaffning och byggnade utan även i fråga om möjligheterna att åstadkomma samarbete mellan mångfalden därav berörda intressenter. Oljebolag, industrier och andra storkonsumenter, hamnstäder, civila och militära myndigheter samt markägare kan tänkas vara på olika sätt intresserade av större oljeledningsföretag. En mängd svårlösta och ömtåliga frågor måste i samband därmed klarläggas. Det är sannolikt att härför fordras en särskild koncessionslagstiftning. Jämsides med frågan om en dylik lagstiftning måste tekniska normer och anvisningar utarbetas med hänsyn till de säkerhetskrav som i skilda hänseenden måste tillgodoses vid utförande av större oljeledningar i mark.

I samband med de överväganden som enligt min mening måste komma till stånd på detta område aktualiseras även frågor sammanhängande med det svenska oljelagringsprogrammet och möjligheterna att framdeles även för vårt lands vidkommande tillvarata de stora fyndigheter av naturgas som upptäckts i flera inom- och utomeuropeiska länder under de senaste åren och vilka med säkerhet kommer att utgöra ett värdefullt bidrag till den framtida energiförsörjningen.

För att klarlägga här angivna och andra med oljeledningar förknippade problem synes en utredning snarast böra vidtagas under medverkan av teknisk och ekonomisk sakkunskap från näringslivet och övriga berörda intressen.

Med åberopande av vad här anförts får jag anhålla om kammarens medgivande att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få rikta följande frågor:

1. Har herr statsrådet uppmärksammat, att frågan om anläggande av ledningar för masstransport av oljor och naturgas fått förnyad aktualitet?

2. Är herr statsrådet medveten om det behov, som i samband därmed upp-

Interpellation ang. anläggande av ledningar för masstransport av olja och naturgas

kommer, av författningssenklig reglering av en mångfald härmed förenade koncessions- och säkerhetsproblem?

3. Om så är fallet, är herr statsrådet beredd att lämna kammarens ledamöter en redogörelse för de åtgärder som herr statsrådet i anledning härav överväger att vidtaga?

Denna anhållan bordlades.

§ 12

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1963/64 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1963/64 jämte i ämnet väckta motioner,

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1963/64 till hemvärnet och vissa frivilliga försvarsorganisationer m. m.,

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt bemyndigande att meddela statliga exportkreditgarantier jämte i ämnet väckta motioner,

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner,

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till studiesociala ändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1963/64 till högre utbildning och forskning jämte i ämnet väckta motioner,

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts i

statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till viss busstrafik m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande,

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av mark för ett internationellt studenthem, m. m.,

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för en dyrortsundersökning m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till vissa byggnadsarbeten vid statens mentalsjukhus m. m., och

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt drift av skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea, m. m.;

bankoutskottets utlåtande nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av viss bestämmelse om Svenska skeppshypotekskassans verksamhet, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av väckta motioner om successiv avveckling av pantlånerörelsen, och

nr 46, i anledning av väckta motioner om utredning rörande verkskyddets finansiering; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss kronan tillhörig mark,

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, såvitt angår jordbruksärenden, och

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för

budgetåret 1962/63, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

§ 13

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1963/64 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1963/64 till Försvarets personalvård: Avlöningar;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlösning av vissa pensionsförpliktelser i Enskilda järnvägarne pensionskassa; och

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1963/64 till Bidrag till svenska ekumeniska nämnden.

Vidare anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 146, till Konungen i anledning av väckta motioner om den allmänna varuskatten m. m.

Härefter anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 141, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag i anledning av Sveriges anslutning till de internationella fördragen angående godsbefordran å järnväg samt angående befordran å järnväg av resande och resgods.

Vidare anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99);

nr 143, i anledning av väckta motioner om statsbidrag till sjömans hemresa vid semester m. m.;

nr 144, i anledning av väckta motioner om utbyte i lagstiftningen av uttrycket »psykiskt efterblivna» mot »psykiskt utvecklingsstörda»; och

nr 145, i anledning av väckt motion om tillägg till livräntor åt pensionärer från Svenska tobaksmonopolet.

Slutligen anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1962 (nr 270) om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall i Kopparbergs län;

nr 131, i anledning av väckta motioner om lagstiftning angående förbud mot hållande av bandhundar och rörande storlek och inredning av hundkojor, m. m.; och

nr 140, i anledning av väckta motioner om trafiksignaler som kan uppfattas av färgblinda.

§ 14

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 160, angående statstjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m., överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 15

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m., motionerna:

nr 890, av herr *Antby m. fl.*,

nr 891, av herr *Antby m. fl.*,

nr 892, av herrar *Eriksson* i Bäckmora och *Börjesson* i Glömminge,
nr 893, av herrar *Hæggbloom* och *Stiernstedt*,

nr 894, av herr *Hedlund m. fl.*,

nr 895, av herrar *Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund,

nr 896, av herrar *Nelander* och *Nyberg*,

nr 897, av herr *Nilsson* i Bästekille *m. fl.*,

nr 898, av herr *Rimås m. fl.*, och

nr 899, av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 126, med förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1), m. m., motionerna:

nr 900, av herr *Larsson* i Hedenäset *m. fl.*,

nr 901, av fröken *Sandell*, och

nr 902, av fru *Skantz m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 och 4 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m., motionerna:

nr 903, av herr *Heckscher m. fl.*,

nr 904, av herrar *Nordgren* och *Anners*,

nr 905, av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*, och

nr 906, av herr *Nyberg m. fl.*

Dessa motioner bordlades.

§ 16

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 20.05.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 24 april

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 18 innevarande april.

§ 2

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökningar:

Till Riksdagens andra kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden 27 april—5 maj i anledning av utlandsresa.

Stockholm den 23 april 1963

Harry Wahrendorff

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 26

3* — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 17*

och 27 april för deltagande i sammanträde med Europarådets politiska kommitté.

Stockholm den 24 april 1963

Sven Gustafson

Kammaren biföll dessa ansökningar.

§ 3

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter samråd med första kammarens talman får jag föreslå, att kammaren måtte besluta att vid sammanträde onsdagen den 8 nästkommande maj företa val av valmän och suppleanter för utseende av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för dessa fullmäktige.

Kammaren biföll detta förslag.

Svar på interpellation ang. intagningsförfarandet vid universiteten

§ 4

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN
yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att antalet suppleanter för de valmän, som skall utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för dem, bestämmas till tolv.

Kammaren biföll denna hemställan.

§ 5

Svar på interpellation ang. intagningsförfarandet vid universiteten

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! I en interpellation har herr Palm frågat, om jag avser att föreslå en sådan modifiering av intagningsförfarandet vid universiteten, att hänsyn till studenternas hemort kan tas i ökad utsträckning vid intagningen.

Herr Palms interpellation berör huvudsakligen intagningsförfarandet vid de medicinska lärosätena men avser i viss mån även övriga spärrade utbildningslinjer vid universitet och högskolor.

Enligt gällande stadga angående medicinska examina har universitetskanslern att besluta rörande krav på särskilda förkunskaper och om andra särskilda villkor för tillträde till medicinska studier. Nu gällande, av kanslern den 15 juni 1961 utfärdade bestämmelser härom bygger i väsentliga delar på förslag avgivna av särskilt tillkallade sakkunniga, vilka bl. a. med företrädare för studenterna ingående dryftat frågan om lämpligaste intagningsförfarande.

På grund av det mycket stora antalet sökande till de medicinska läroanstalterna — höstterminen 1962 anmälde sig 745 sökande till 274 utbildningsplatser — måste intagningen ske med hjälp av

ett särskilt poängsystem. De sökande som antagits fördelas på sex olika ortskombinationer. Därvid beaktas de sökandes önskemål om utbildningsort, så långt detta är möjligt. På grund av att vissa lärosäten är mera eftersökta än andra och eftersom antalet utbildningsplatser vid de olika läroanstalterna varierar starkt — även i relation till befolkningsunderlaget — kan de antagnas önskemål om att komma till ett visst lärosäte inte alltid tillgodoses.

Av sökande med i stort sett lika poängsummor tillerkännes den försteg vid placering på viss ort, som har den högre intagningspoängen. Att i stället ta hänsyn till vederbörandes hemorter på så sätt, att den som har lägre poäng men bor närmare lärosätet skulle erhalla den eftersträlvade platsen, vore från skilda synpunkter i och för sig inte alltid lämpligt. Så kan exempelvis den sökande, vars hemort ligger längre från studieorten än medsökandens, ju ha utomordentligt starka ekonomiska eller andra individuella skäl för att välja en viss utbildningsort.

En intagning till exempelvis medicinsk utbildning, baserad på en indelning av landet i ett antal regioner, som var och en skulle utgöra rekryteringsunderlag för just denna utbildningslinje, torde därför knappast bli rättvisare än det system som nu tillämpas. Det skulle dessutom medföra ett omfattande och komplicerat administrativt arbete. Jag vill också tillägga att en regionindelning, som skulle lämpa sig för intagning till just ifrågavarande utbildning, inte utan vidare — med hänsyn till utbildningsanstalternas olika lokalisering och platsantal — skulle kunna utnyttjas för intagning till andra linjer, t. ex. tandläkarhögskolorna, handelshögskolorna och de tekniska högskolorna.

Vidare anförde

Herr PALM (h):

Herr talman! Till statsrådet och che-

Svar på interpellation ang. intagningsförfarandet vid universiteten

fen för ecklesiastikdepartementet ber jag att få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Jag måste dock uttala att jag hyst förhoppningen att statsrådet skulle ha kunnat lämna ett svar som i högre grad tillfredsställt dem som har intresse av att kunna studera vid universitet eller högskola inte alltför långt från hemorten. Jag är fullt medveten om svårigheterna att få rättsida på det pussel som placeringen av så många inträdessökande som möjligt utgör vid de spärrade utbildningsvägar. De siffror statsrådet nämnde är ju synnerligen belysande för den trängsel som råder utanför lärdomsportarna.

Ecklesiastikministern bekräftar i sitt svar mitt konstaterande, att av sökande med i stort sett lika poängsumma den tillerkännes placering på viss ort, som har den högre intagningspoängen. Detta betyder att det t. ex. vid besättandet av den sista platsen vid ett visst lärosäte inte tas hänsyn till annat än en hårfin poängskillnad, en poängskillnad som kanske är så hårfin att man inte rimligen kan anse att den utgör någon tillförlitlig mätare på den enes eller den andres överlägsenhet i fråga om studielämplighet. Denna skillnad blir avgörande trots att den utslagne i och för sig har tillräcklig poängsumma för inträde vid fakultet på annan ort.

Utgångspunkten för mitt resonemang i interpellationen var att man kan räkna fram alla tillgängliga platser t. ex. för medicine studerande i hela landet. Sedan det totala platsantalet fastställts, avgör man var poänggränsen för inträde måste gå och hur många och vilka som kvalificerat sig för inträde. Vid fördelningen mellan de skilda universiteten och högskolorna kan man där efter ta större hänsyn till enskilda önskemål som hänför sig till den sökandes intresse av att inte behöva bege sig alltför långt från sin hemort. En obetydlig poängskillnad skulle med andra ord inte bli avgörande vid denna fördelning vid vart och ett av lärosätena.

Nu säger herr Edenman att det inte alltid är lämpligt att låta den som bor närmast få den eftersökta platsen. I svaret heter det bl. a.: »Så kan exempelvis den sökande, vars hemort ligger längre från studieorten än medsökandens, ju ha utomordentligt starka ekonomiska eller andra individuella skäl för att välja en viss utbildningsort.»

Naturligtvis kan detta vara fallet, men nog föreligger dylika ekonomiska eller andra individuella skäl i långt högre grad bland dem som bor nära än bland dem som bor långt från en utbildningsort. Har man långt till samtliga utbildningsorter, spelar det i regel — i varje fall av ekonomiska skäl — inte så stor roll om man kommer till den ena orten eller den andra. Om däremot en studerande bor förhållandevis nära en utbildningsort men på grund av någon futtig bråkdel av en poäng nödgas studera i andra ändan av landet, har vederbörande svårt att förstå den magiska betydelse som tillmätas även en mycket liten poängskillnad.

Ännu en synpunkt kan anföras, nämligen att det är med universitet och högskolor som det varit med många läroverk. Vissa är särskilt eftertraktade och populära, något som statsrådet också understryker i svaret. I och med att intagningen vid dessa går strikt efter poängbedömning, samlas de betygsmissigt bäst meriterade dit. Med hänsyn till att kraven nu är så högt ställda i betygsavseende för inträde över huvud taget vid dessa spärrade utbildningsvägar, är det kanske en smula oegentligt att tala om en negativ urvalsmetod vid de läroanstalter som tar emot dem som sökt men inte kommit in vid andra. Någoting ditåt blir det ändå fråga om vid sådana lärosäten dit strömmen av sökande inte är så stor. En sådan urvalsmetod är inte populär i andra sammanhang — s. k. kategorihus är man ju inte heller särskilt förtjust i numera.

Som jag redan sagt är jag fullt med-

Tumba pappersbruks framtida ställning

veten om svårigheten att åstadkomma ett intagningsssystem som tillgodoser alla önskemål. Ändå hade jag trott att det skulle vara möjligt att konstruera ett system som bättre än det nuvarande kunde tillfredsställa sökande som har intresse, inte minst ekonomiskt intresse, av att få studera nära hemorten i fall där det ändå i regel är fråga om minimala poängskillnader. Efter det svar jag fått återstår emellertid för mig vid detta tillfälle bara att beklaga att ecklesiastikministern ansett svårigheterna vara alltför stora att tillmötesgå de i interpellationen berörda önskemålen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 160, angående stats-tjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m.

§ 7

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till jordbruksutskottet motionerna nr 890—899; och

till behandling av lagutskott motionerna nr 900—906.

§ 8

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 11 och 56—67, bankoutskottets utlåtande nr 16, andra lagutskottets utlåtanden nr 41 och 46 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 10, 12 och 13.

§ 9

Föredrogs den av herr *Bohman* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för handelsdepar-

tementet angående anläggande av ledningar för masstransport av olja och naturgas.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 10

Tumba pappersbruks framtida ställning

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 15, i anledning av framställning av fullmäktige i riksbanken angående Tumba pappersbruks framtida ställning.

I skrivelse till bankoutskottet den 14 februari 1963 hade *fullmäktige i riksbanken* hemställt att bankoutskottet måtte föreslå riksdagen

att godkänna i skrivelsen och eljest i särskild ordning för bankoutskottet angivna riktlinjer för en utbyggnad av Tumba pappersbruk,

att besluta, att pappersbruket organiserades som ett av riksbanken ägt aktiebolag,

att bemyndiga bankofullmäktige att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande,

att godkänna vid skrivelsen fogat förslag till bolagsordning för bolaget,

att bemyndiga riksbanken att teckna aktier i bolaget för 25 000 000 kronor, varav för 1 000 000 kronor mot överlåtelse av pappersbrukets samtliga tillgångar och skulder,

samt att bemyndiga bankofullmäktige att förhandla och träffa preliminär överenskommelse med de anställda och bolaget om reglering av anställnings- och pensionsförmåner etc. i samband med förändringen av pappersbrukets organisation i huvudsaklig överensstämmelse med vad i skrivelsen angivits.

Mot fullmäktiges beslut hade reservation anförts av herr *Kollberg*.

Fullmäktiges skrivelse jämte reservationen hade såsom bilaga 2 fogats till utskottets utlåtande.

I anledning av fullmäktiges skrivelse, vilken jämlikt § 21 riksdagsstadgan för-

anlett anmälan till talmännen, hade inom riksdagen väckts följande motioner:

I. de likalydande motionerna I: 589 av herrar *Holmberg* och *Wallmark* och II: 724 av herr *Turesson m. fl.*, vari yrkats att riksdagen med avslag av bankofullmäktiges hemställan om utbyggnad av Tumba pappersbruk måtte begära att bankofullmäktige måtte omedelbart föranstalta om tillkallande av en sådan allsidigt sammansatt expertkommitté, som 1961 års statsrevisorer efterlyst för verkställande av en ingående undersökning av förutsättningarna för dels en teknisk rationalisering av den nuvarande driften vid Tumba pappersbruk, dels ett nedläggande av bruket i dess helhet;

II. de likalydande motionerna I: 590 av herr *Virgin m. fl.* och II: 723 av herr *Kollberg m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen vid behandlingen av bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning angående Tumba pappersbruks framtida ställning, måtte

1. avslå riksbanksfullmäktiges framställning,

2. uttala att verksamheten vid Tumba bruk även i fortsättningen skulle bedrivas efter i huvudsak de riktlinjer som nu följdes, med tillvaratagande av alla de möjligheter till rationalisering av verksamheten som funnes och kunde framkomma, samt

3. i skrivelse till riksbanksfullmäktige begära förnyad utredning av frågan om företagsform för Tumba bruk;

III. motionen II: 722 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Börjesson* i Glömminge, vari yrkats att riksdagen vid behandlingen av riksbanksfullmäktiges skrivelse angående riksbankens pappersbruks framtida ställning med avslag på fullmäktiges förslag till utbyggnad av pappersbruket och utbildning av detsamma till ett av riksbanken ägt aktiebolag m. m. måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning ge-

Tumba pappersbruks framtida ställning

nom en allsidigt sammansatt expertkommitté av frågan om tillgodoseende av riksbankens sedelpappersbehov och därmed sammanhängande problem i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte — med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 589 och II: 724,

2) motionerna I: 590 och II: 723, samt

3) motionen II: 722 —

samt med bifall till fullmäktiges i riksbanken föreliggande framställning

A) godkänna i utlåtandet angivna riktlinjer för en utbyggnad av Tumba pappersbruk,

B) besluta, att pappersbruket organiserades som ett av riksbanken ägt aktiebolag,

C) bemyndiga fullmäktige i riksbanken att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande,

D) godkänna vid utlåtandet såsom bilaga 1 fogat förslag till bolagsordning för bolaget,

E) bemyndiga riksbanken att teckna aktier i bolaget för 25 000 000 kronor, varav för 1 000 000 kronor mot överlåtelse av pappersbrukets samtliga tillgångar och skulder, samt

F) bemyndiga fullmäktige i riksbanken att förhandla och träffa preliminär överenskommelse med de anställda och bolaget om reglering av anställnings- och pensionsförmåner etc. i samband med förändringen av pappersbrukets organisation i huvudsaklig överensstämmelse med vad i utlåtandet angivits.

Reservation hade avgivits av herrar *Schmidt*, *Gustaf Henry Hansson*, *Gorthon*, *Mattsson*, *Regnéll*, *Berglund*, *Hansson* i Önnarp och *Carlsson* i Stockholm, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte

1) med bifall till motionerna I: 589 och II: 724, I: 590 och II: 723 samt II: 722, såvitt här var i fråga, avslå full-

Tumba pappersbruks framtida ställning

mäktiges i riksbanken föreliggande framställning;

2) i anledning av förenämnda motioner, såvitt här var i fråga, i skrivelse till fullmäktige i riksbanken begära en utredning enligt i reservationen angivna riktlinjer genom en — i överensstämmelse med vad riksdagens revisorer förordade i sin till 1962 års riksdag avgivna berättelse angående granskningen av riksbanken — allsidigt sammansatt expertkommitté;

3) i övrigt anse motionerna besvarade med vad reservanterna anförde.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr KOLLBERG (fp):

Herr talman! Såsom framgår av ett till bankoutskottets utlåtande nr 15 fogat protokoll hos fullmäktige i riksbanken, har jag inte kunnat biträda den framställning från bankofullmäktige som kammaren nu har att behandla. Jag har alltså i bankofullmäktige anförd reservation beträffande fullmäktiges förslag att — med bibehållande av det nuvarande sedelpappersbruket — i Tumba bygga upp en helt ny anläggning för tillverkning av ett visst industriellt specialpapper. Kostnaden för den anläggningen, omfattande nya byggnader, investering av ny pappersmaskin och annan utrustning, uppgår till 50 miljoner kronor räknat i 1962 års priser. Härtill kommer några tiotal miljoner kronor för rörelsekapital m. m.

I över 200 år har riksbanken ägt och drivit Tumba pappersbruk för framställning av sedelpapper. Jag har i min reservation yrkat att bruket även i framtiden skall fortsätta sin verksamhet i nuvarande omfattning och inte upptaga den föreslagna nya tillverkningsgrenen.

I egenskap av sedelpappersleverantör till riksbanken har bruket i Tumba på ett av alla vitsordat utmärkt sätt fyllt sin uppgift. Detta har varit möjligt inte

minst tack vare den skickliga arbetarstam som finns och alltid har funnits vid Tumba, och tack vare att brukets ledning särskilt efter 1940 genomfört en omfattande teknisk rationalisering. Under 180 år tillverkades sedelpapperet för hand, men för ett 20-tal år sedan övergick bruket till maskinell tillverkning av sedelpapper.

Den pappersmaskin som anskaffades år 1940 är speciellt byggd för brukets tillverkningsprogram. Under årens lopp har tillverkningsprocessen i mycket hög grad rationaliserats genom en fortlöpande maskinkomplettering och modernisering.

Produktionskapaciteten på Tumba pappersmaskin är ungefär 1 000 ton per år. Då sedelpapperstillverkningen endast uppgår till 80 à 100 ton per år har på samma maskin som sedelpapperet producerats även finpapper av olika slag för försäljning i den allmänna marknaden. Genom denna civilpapperstillverkning har sedelpappersmaskinens hela produktionskapacitet kunnat utnyttjas.

Då frågan om det pris riksbanken betalar för sedelpapperet berörts i riksdagsrevisorernas berättelse år 1961 vill jag i korthet belysa den frågan.

Under åren 1951—1958 varierade sedelpapperspriset mellan cirka 11 och 15 kronor per kg. I sin berättelse 1961 anmärkte riksdagens revisorer att priset ökat till 23 kronor per kg. Det var en av anledningarna till den begäran om utredning som revisorerna då framställde.

Prishöjningen från 15 till 23 kronor var emellertid — som riksbankens industistyrelse redovisat — beroende på speciella förhållanden. Sedeltryckeriet hade nämligen vid denna tidpunkt anskaffat en ny automatisk maskin för tryckning av sedlar, och den maskinen förutsatte att papperet levererades i rullar i stället för som tidigare skett i planark. Övergången från tillverkning av planpapper till rullpapper medför-

de bl. a. att experiment måste utföras hos bruket för ernående av papperskvalitet som lämpade sig för den nya automatiska tryckerimaskinen. Vidare måste under en övergångstid fram till 1962 produktionen av planpapper begränsas för att bruket inte skulle ligga inne med överskottslager när rullpapperet skulle tas i bruk. Det var dessa omständigheter som bidrog till att den bokföringsmässiga prisökning kom till stånd som revisorerna påtalade.

Pappersbrukets chef har i sin verksamhetsberättelse för år 1962 betonat att det bokföringsmässiga priset på sedelpapperet — 23 kronor — har sin grund i de onormala förhållanden jag här berört och vidare att han hyste berättigade förhoppningar att redan 1963 normalt bokföringspris för sedelpapper skall uppnås.

Med utgångspunkt från tillverkningen av det nya rullpapperet har en av riksbanksfullmäktige anlitad utredningsman gjort undersökningar bl. a. rörande den framtida kostnaden för sedelpapperstillverkningen vid Tumba. Utredningsmannen framhåller att om brukets fulla kapacitet utnyttjas vid 21-skiftsvecka och om riksbanken betalar 15 kronor per kg. för papperet kommer bruket att ge ett överskott på 280 000 kronor per år sedan erforderliga avskrivningar skett. En förutsättning är vidare att civilpapperets produktion skall kunna avsättas till samma pris som år 1961. Till grund för utredningsmannens beräkningar har legat 1962 års lönenivå. Man får naturligtvis ta med i beräkningen att lönekostnaderna kan komma att stiga framdeles, och då blir papperet i motsvarande mån fördyrat. Men det gäller inte speciellt i detta fall utan för vilket företag som helst i den mån stegrade lönekostnader inte kan neutraliseras genom ytterligare rationaliseringsåtgärder. Det finns ingen anledning att betvivla att brukets ledning även i framtiden skall fortsätta sitt

Tumba pappersbruks framtida ställning

energiska rationaliseringsarbete för förbilligande av pappersproduktionen i nuvarande form.

Som jag nämnde har bruket en civilpapperstillverkning på samma maskin som användes för sedelpappersstillverkningen. För uppnående av lönsamhet är det givetvis nödvändigt att bruket inriktar sina försäljningsanssträngningar på detta civilpapper så att sedelpappersmaskinens hela kapacitet utnyttjas.

Då det pris av 15 kronor per kg sedelpapper som ingår i utredningsmannens kalkyl är ett fullt försvarbart pris, har jag, som jag inledningsvis påpekat, kommit till den uppfattningen att Tumba skall fortsätta sin verksamhet i nuvarande omfattning och att riksbanksfullmäktige icke anfört några bärande skäl för att engagera sig i en nyetablering inom pappersbruksbranschen.

Den investering som bankofullmäktige vill genomföra avser tillverkning av industriellt specialpapper. Produktionen av detta papper skulle ske inom en helt ny produktionsgren vid Tumba bruk. Sedelpapperstillverkningen och därmed även nuvarande civilpappersproduktion skulle även i fortsättningen ske i den nuvarande pappersmaskinen.

Den nya produktionsgrenen kommer att tillföra bruket nya fasta kostnader och medför inte någon som helst ytterligare rationalisering av den nuvarande sedelpapperstillverkningen, utan den kan endast motiveras med en önskan att söka åstadkomma en ny inkomstkälla för bruket.

Jag måste säga, herr talman, att jag delar reservanternas i bankoutskottet uttalande att en så omfattande och kostsam utbyggnad av Tumba bruk framstår såsom utomordentligt tveksam. Såväl utredningsmannen som riksbanksfullmäktige medger i den föreliggande framställningen att icke obetydliga affärsrisker är förenade med den

Tumba pappersbruks framtida ställning

nya tillverkningen. Bankoutskottets reservanter finner att det material som företetts för utskottet ger ytterligare anledning till bedömningen att bankofullmäktige sett alltför optimistiskt på den nya produktionens möjligheter. Specialpapperstillverkning av det slag som bankofullmäktige siktar på uppges i utskottsreservanternas uttalande redan nu vara under utbyggnad på annat håll utanför Sverige.

Även om den nu framlagda kalkylen på det speciella industripapper som skulle tillverkas i den nya produktionsenheten lämnar ett tillfredsställande resultat måste man fråga sig: Vad händer om bruket misslyckas med att placera produktionen på marknaden? För att möta detta läge har riksbanksfullmäktige framlagt alternativ baserade på antagandet att kapaciteten hos den nya produktionsgrenen på grund av avsättningssvårigheter endast delvis och i extrema fall inte alls kan utnyttjas för den tilltänkta specialproduktionen. Om så blir fallet kommer den nya anläggningen, säger bankofullmäktige, helt eller delvis att utnyttjas för framställning av billigare papperskvaliteter, som redan tillverkas vid svenska pappersbruk.

Tumba bruk kan i sådant fall komma i den situationen att man nödgas konkurrera med de stora svenska pappersbruken. Det finns anledning att understryka att även en pappersmaskin av de dimensioner som den till Tumba föreslagna är för tillverkning av nyssnämnda billigare papperskvaliteter liten i jämförelse med vad flera andra svenska pappersbruk förfogar över. Det rör sig alltså om en marknad, där det råder hård konkurrens.

Herr talman! Jag kan efter överväganden och efter att ha tagit del av föreliggande kalkyler inte finna att riksdagen bör godkänna riksbankens framställning om utbyggnad av Tumba bruk, men jag anser att bruket bör bestå i sin nuvarande omfattning. Det

förutsätter att alla ansträngningar göres för att bruket skall drivas så rationellt som möjligt även i framtiden.

Jag ber att få instämma med utskottsreservanterna i deras yrkande att undersökning verkställas av kostnads- och effektivitetsproblemen vid fortsatt drift vid Tumba bruk i den nuvarande produktionsenheten samt att uppmärksamhet härvid bör ägnas åt möjligheterna att ge detta bruk och sedeltryckeriet, båda tagna som en företagsenhet, lämpligare administrations- och förvaltningsform.

Under framhållande härav ber jag att få yrka bifall till den vid bankoutskottets utlåtande nr 15 fogade reservationen av herr Schmidt m. fl.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! Här i kammaren ställs vi i dag som yttersta huvnudmän för Tumba pappersbruk inför ett problem som många andra företagsledningarna runt om i landet brottas med: den bristande lönsamheten.

Många företag, som tidigare gett hyggliga vinster, måste nu konstatera att avkastningen är otillfredsställande på de investerade medlen. Det är, som bankofullmäktige säger, »framför allt de stigande lönekostnaderna» som vållar bekymren i dagens läge, där konkurrensen på marknaden ofta inte gör det möjligt för företagen att kompensera sig genom prishöjningar. Tumbas situation är alltså inte på något sätt unik; den delas av massor av svenska företag, kanske främst i den medelstora klass, där Tumba ligger, men också av en rad storföretag och av många småföretag.

Vad gör man då i en sådan situation? Jo, väljer mellan tre möjligheter: nedläggning av driften, trimning av driften och utbyggnad av rörelsen. Jag nämnde nedläggning först och gjorde det avsiktligt, därför att det alternativet snabbt kan föras åt sidan. Att ge upp, att svika tilltro från anställdas sida, att svika förpliktande traditioner, det är en utväg

bara ur ett katastrofläge. Och ett sådant föreligger absolut inte för Tumba. Det är glädjande att kunna konstatera, att inga röster höjts inom utskottet med krav på att bruket skulle läggas ned. Nedläggning är inget realistiskt alternativ.

Då återstår två sätt att agera: att trimma driften eller att väsentligt utvidga den. Och det är här som meningsskiljaktigheterna har uppstått. Att expandera är alltid mera fascinerande än att vardagsrationalisera. De som står verksamheten nära är alltid benägna för expansion. — Det gäller såväl inom näringslivet som inom kommunal och statlig verksamhet. Den triviala trimningen av verksamheten är betydligt mindre lockande.

Mot denna bakgrund är det inte så underligt att en bastant majoritet av ledningen för Tumba bruk, bankofullmäktige, stannat för att förorda en fantasieggande utbyggnad av bruket.

Inom bankoutsiktet har vi försökt se frågan i ett något vidare perspektiv och resultatet har då blivit ett annat: halva utskottet har gått in för trimningsalternativet, medan andra hälften, gynnad av lotten, uttalat sig till förmån för utbyggnaden.

Att grupperingen sammanfaller med borgerlig, respektive socialistisk uppfattning skulle kanske kunna tolkas som bevis för att en doktrinär inställning har fått påverka bedömningen. För egen del vill jag gärna bestrida detta. Tumba bruks 200-åriga tradition som statsägt företag gör bruket helt fredat för privatiseringsambitioner som högermän i andra fall kan ha. Om en utbyggnad hade för mig — och jag tror det gäller över huvud taget för de borgerliga utskottsledamöterna — tett sig som den rätta lösningen av Tumbaproblemet, hade inte några doktrinära skäl hindrat oss att vara med på förslaget.

Nej, om man vill etikettera reservanternas skäl för att avstyra expansionen, bör dessa skäl redovisas som samhällsekonomiska.

Tumba pappersbruks framtida ställning

De socialdemokratiska utskottsledamöterna har en skrivning som tydligen är att betrakta som en deklaration. Det heter på sid. 7 i utlåtandet att vanliga lönsamhetskriterier bör tillämpas på statlig verksamhet, där detta är möjligt. Detta uttalande bör naturligtvis noteras med stor glädje, men vi är tydligen inte överens om vad som menas med »vanliga lönsamhetskriterier». Inom det enskilda näringslivet lägger man ned stor möda på att analysera inkomst- och utgiftssidorna, så att man får ett grepp om lönsamheten av olika tillverkningsgrupper. När man väl har erhållit en klar uppfattning därom, diskuterar man de åtgärder som kan vara påkallade.

Inom parentes sagt är det förresten inte givet att ens kroniskt bristande lönsamhet vid tillverkningen av någon produkt i och för sig kan vara tillräckligt skäl för att slopa tillverkningen därav. Kontroll- och säkerhetshänsyn och annat sådant kan vara fullgoda motiv för att fortsätta med att ta begränsade förluster på ifrågavarande tillverkning.

Om riksbanken hade gått till väga på detta sätt, så skulle — eftersom riksbanken lika litet som vi andra vill lägga ned Tumba bruk — resultatet ha blivit ett förslag till trimning av sektion I och en prognos där man förklarat att förlustrisken kunde tolereras med hänsyn till de särskilda fördelar som riksbanken anser vara förenade med en sedelpapperstillverkning i egen regi. Detta skulle ha inneburit en riktig analys av lönsamheten.

Något helt annat är den faktiska innebörden i riksbankens förslag till utbyggnad av Tumba bruk med en ny sektion II. Realekonomiskt påverkas inte kostnaderna för sedelpapperstillverkningen i någon nämnvärd omfattning. Det enda som händer är att kostnaderna inte längre blir så påtagliga, utan skymms av de goda resultat som man på mer eller mindre goda grunder väntar sig av 70-miljonersprojektet.

Fullmäktige har angivit de stigande lönekostnaderna såsom främsta skäl till

Tumba pappersbruks framtida ställning

brukets svårigheter. Men den omständigheten att man i en ny maskinhall monterar upp en ny maskin för att tillverka en ny produkt kan ju inte på något sätt minska löneutgifterna för dem som arbetar inom sektion I, där driften skulle fortsätta på samma sätt som hittills.

Det kan alltså konstateras att riksbankens förslag inte ger billigare sedelpapper. Det blir bara lättare att dölja vad sedelpapperet kostar.

I privatekonomisk regi kan det, såsom jag nyss sade, ibland finnas skäl att fortsätta tillverkningen av en produkt som i och för sig inte betalar sig. Då måste man för att kunna existera ta igen på gungorna vad man förlorar på karusellen. Men riksbanken befinner sig inte i en sådan tvångssituation. Även om det skulle ha varit alltför optimistiskt när riksbanken i fjol förklarade att Tumbas självkostnadspris för sedelpapperet inte behöver vara mycket högre än priset på importerat papper, så kan riksbanken mycket väl tillåta sig att värdera säkerhetshänsyn till ett belopp som svarar mot en viss årlig merkostnad. Förbrukningen av sedelpapper uppges vara ungefär 80 ton om året. En pris-skillnad på någon krona per kg kan riksbanken bära utan att etablera nya verksamhetsgrenar.

Frågeställningen för oss här i riksdagen bör vara: Är det samhällsekonomiskt riktigare att i en ny pappersfabrik satsa de medel det här gäller än att satsa dem på en rad projekt för vilka det allmänna för närvarande inte anser sig ha råd att ställa pengar till förfogande?

För oss reservanter inom utskottet har det legat nära till hands att tänka på de blygsamma belopp för statliga insatser i Tornedalen som i höstas diskuterades inom utskottet. Den gången ackorderade statsmakterna länge och väl om anslag i hundrausen kronorsklassen som skulle kunna ge drägligare villkor åt hela yrkeskategorier och hindra

utflyttning från redan glesa bygder. I denna belysning ter sig en statlig satsning av bortåt en miljon kronor per nyanställd fullständigt orimlig i en region där det inte är brist på arbetsplatser utan på arbetskraft, där inte bostäder lämnas öde utan där trångboddheten är som mest besvärande. Vad säger riksdagsmän med intresse för glesbygdens svårigheter, vad säger riksdagsmän med anknytning till arbetsmarknadsstyrelsen? Vet den högra handen vad den vänstra gör? Eller har t. ex. tidningen Statsanställd rätt när den skriver att riksdagen står i begrepp att på lösa boliner fatta sitt beslut om Tumba bruk?

Uppriktigt sagt är det sannerligen inte svårt att tänka sig en användning av det allmännas pengar — och riksbankens vinstmedel är det allmännas pengar — som är betydligt rimligare än att dra i gång ett nytt pappersbruk. Jag tror att varje departementschef på rak arm skulle kunna föra fram sådana förslag bland alla dem som finansdepartementet sett sig nödsakat att stryka bort ur deras petita.

Att riksbanksfullmäktige är Tumba-sinnade och att en träman, anlita som expert, vill bygga ett pappersbruk är nog så förställigt, men det är riksdagens plikt att se till helhetens intresse, och då finns inte något som helst skäl till att riksbanken skulle prioriteras när det gäller att — i uppenbar konflikt med målsättningar som annars bevakas av samhället — få ta i anspråk ett stort belopp av allmänna medel i akt och mening inte att undanröja men väl att skylda den dåliga räntabiliteten hos sedelpapperstillverkningen. Vanliga lönsamhets-kriterier — för att använda detta uttryck — och samhällsekonomiska synpunkter talar till förmån för trimning av driften vid Tumba bruk, inte för det utbyggnadsprojekt som riksbanken lagt fram.

Herr talman! På detta sätt har halva bankoutskottet resonerat. Jag ber nu att

få instämman med herr Kollberg och yrka bifall till det förslag som detta resonemang utmynnat i och som framlagts i reservationen av herr Schmidt m. fl.

Herr HANSSON i Önnarp (cp):

Herr talman! Den framställning som fullmäktige i riksbanken har gjort hos riksdagen har — som herr Kollberg mycket riktigt sade — sin upprinnelse i vad 1961 års revisorer anförde till riksdagen i sin berättelse år 1962. Det har också redan i detalj redogjorts för att revisorernas bedömning, som den framkom då, ingalunda framstod som absolut felfri. Det yttrande över riksdagsrevisorernas berättelse som industristyrelsen för Tumba bruk framlade innehöll en revision av rätt viktiga ting som förändrade helhetsbilden och påverkade slutsatsen i för brukets ställning gynnsam riktning.

Såväl herr Kollberg som herr Regnéll har i sina anföranden främst uppehållit sig vid den företagsmässiga sidan av saken. På debattens nuvarande stadium anser jag mig sakna anledning att närmare ingå på denna sida. Reservationen är gemensam för herr Regnéll och oss andra, och i den finns så klara och utförliga motiveringar för vårt ståndpunktstagande att jag nu i allt väsentligt kan ansluta mig till vad herrar Regnéll och Kollberg har anfört och till vad som står att läsa i reservationen beträffande de företagsmässiga kalkylerna.

Jag har fattat saken så att vad man strider om är huruvida man skall — såsom utskottet redovisat — anlägga lönsamhetsprinciper på statlig verksamhet av här ifrågavarande slag utan att därvid också tänka över vilka investeringsbelopp det är fråga om. Utskottet godtar icke vårt resonemang att det inte finns någon rimlig proportion mellan å ena sidan det investeringsbelopp som krävs och å andra sidan de förluster som är avsedda att täc-

Tumba pappersbruks framtida ställning

kas. Det är emellertid reservanternas uppfattning, och vi menar även att den utredning som vidtagits ingalunda i alla avseenden har varit förutsättningslös. Man har huvudsakligen rört sig med två alternativ: att antingen lägga ned Tumba bruk eller också, som framställningen innebär, väsentligt bygga ut produktionskapaciteten. På nuvarande stadium i debatten ämnar jag inte vidare utveckla dessa synpunkter, utan vill vidröra en annan sida av frågeställningen, nämligen utbyggnaden sedd ur arbetsmarknadsmässig synvinkel. Man kan säga att ärendet borde ha varit underställt arbetsmarknadsstyrelsen, och det är möjligt att ett sådant yrkande också hade framkommit under utskottsbehandlingen, om man inte varit övertygad om att ärendet var av sådan beskaffenhet att det lämpligen borde återremitteras till fullmäktige för en allsidigare utredning.

Jag vill emellertid ta tillfället i akt att som ledamot av nämnda styrelse anlägga några arbetsmarknadsmässiga synpunkter och i likhet med herr Regnéll säga, att Tumba bruk ingalunda är beläget inom ett område som behöver något slags stimulans genom statliga investeringar. Sysselsättningen är där god, och denna stockholmsregion är tvärtom att beteckna som i vissa avseenden överansträngd. Det är väl inte alldeles ur vägen att mot denna bakgrund dra vissa paralleller mellan vad som nu håller på att ske och den lokaliseringspolitik, som ett statligt verk bemödar sig att föra. Alla vet att arbetsmarknadsverket hittills varit utrustat med mycket små resurser att föra denna typ av sysselsättningsfrämjande politik men ändå har utnyttjat vad man fått sig anförtrott, nämligen den s. k. rådgivande verksamheten för att påverka utvecklingen så att man inte ytterligare skulle belasta områden som redan är väl tillogodsedda. Det har varit möjligt att med denna rådgivande verksamhet inom verkets loka-

Tumba pappersbruks framtida ställning

liseringsbyrå åstadkomma ett icke obetydligt antal nyetableringar i sysselsättnings svaga områden. Man har t. o. m. förmått företaget att icke vidare expandera utan rent av avflytta från sådana områden som stockholms- och göteborgsregionerna.

Mot detta kan kanske utskottet och även fullmäktige säga, att de lokaliseringspolitiska aspekterna ingalunda är av den storleksordningen att de kan tillmätas någon betydelse — det gäller visserligen ett stort investeringsbelopp men ett ytterst litet antal anställda. Det rör sig dock om en nyanställning av 70—80 arbetare och tjänstemän. Jag tror att det finns åtskilliga platser i vårt land, där man med stor tillfredsställelse skulle se att ett dylikt investeringsbelopp kunde förläggas dit och tillgodose kanske angelägnare behov än vad som här är aktuellt. Jag säger detta för att fråga huruvida man beaktat denna synpunkt.

Den kritik som bl. a. har riktats här i denna kammare mot den lokaliseringspolitik, som arbetsmarknadsstyrelsen med sina nuvarande små resurser har fört, har varit av det omvända slaget, som jag nu befarar kan bli typen för bemötanden från utskottet och fullmäktige. Det har sagts att denna lokaliseringspolitik varit alldeles för tam och det kan man kanske hålla med om. Men vederbörande departementschef, som haft att svara på interpellationer i förevarande syfte, har alltid anfört exempel på lokalisering av företag just av denna storleksordning med hänsyn till antalet sysselsatta såsom uttryck för att statsmakterna ådagalägger ett visst intresse för denna typ av politik.

Jag tror att man inom arbetsmarknadsstyrelsen — och jag har belägg för vad jag säger — är litet bekymrad över att riksdagen kanske kommer att fatta ett beslut, som går delvis stick i stäv mot de allmänna riktlinjer för lokaliseringspolitik och arbetsmark-

nadspolitik ett annat verk tillämpar, vilket har i uppdrag att just svara för denna del av politiken i enlighet med de riktlinjer riksdagen godkänner. Man har all anledning att överväga huruvida man på detta sätt skall lokalisera till ett visst område medan arbetsmarknadsstyrelsen bedriver en politik som verkar i rakt motsatt riktning.

Man får ett starkt intryck av tveksamhet, när man läser utskottets utlåtande. Utskottet ger upprepade gånger och i flera olika sammanhang uttryck för och betonar det stora risktagande och det stora utrymme för felaktiga resultat som den föreslagna investeringen kan komma att innebära. När utskottet talar om detta risktagande, är det självfallet att man kan säga som en av utskottets ledamöter under hand har sagt till mig, att all företagsamhet är en form av spekulation, och den som inte vågar ta risker vågar inte heller vara företagsam. Det är en allmängiltig regel, som jag inte vill bestrida riktigheten av. Men kalkylerna är i detta fall ofullständiga och inte på något sätt tillfredsställande underbyggda. Ingen kan heller undgå att lägga märke till att man även inom utskottet är på det klara med detta. Det är en genomgående ton i utskottets utlåtande. Hela projektet är sådant att man antagligen inte heller i utskottet kommer att bli överraskad, om det visar sig att man efter dessa »dåliga» pengar blir tvungen att också satsa goda pengar.

Enligt min mening finns det fullt bärande grunder för den reservation som är fogad till utskottets utlåtande. Reservanterna vill att man skapar arbetsro och att man överväger även andra alternativ, som inte kräver så stora investeringsbelopp.

Mot detta invänder kanske någon att det brådskar, att man inte kan vänta, ty då kan någon annan komma före. Men är man inte mera säker på sin position än att man anför tidsnöd som

argument, så tar jag detta som ytterligare intäkt för att man redan är för sent ute och att hela projektet liknar en beställning av kanoner för att skjuta gråsparvar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr SKÖLDIN (s):

Herr talman! År 1942 eller 1943 blev jag suppleant i bankoutskottet, och jag har därefter många gånger deltagit i diskussioner om hur man skall kunna driva verksamheten vid Tumba pappersbruk utan de stora kostnader som var förenade med framställningen av sedelpapper. Det har varit en ständigt återkommande fråga i bankoutskottet under de år jag varit med där.

När statsrevisorerna tog upp ärendet till behandling, berodde detta på deras kritiska inställning till verksamheten vid bruket — de förklarade att det måste göras en utredning om varför pappersbruket inte bar sig och att man måste inrikta sig på att få verksamheten lönsam — och i egenskap av statsrevisor hade jag då, mot bakgrunden av de många år under vilka jag i bankoutskottet varit med om att klanka på verksamheten, inga svårigheter att biträda statsrevisorernas skrivning.

När statsrevisorernas berättelse sedan gick till riksbanken, förklarade riksbanksfullmäktige att man hade utsett en utredningsman, nämligen direktör Norlin, f. d. chef för Statens skogsindustrier. Detta meddelande presenterades för riksdagen 1962 i bankoutskottets utlåtande nr 4. Om man därför i dag kritiserar riksbanksledningen för att den inte följt statsrevisorernas anvisningar om en allsidig utredning — och det har man gjort från flera håll här — så tycker jag att man är väl sent ute med den kritiken, när redogörelse lämnades för åtgärden vid 1962 års riksdag.

Som kammarens ledamöter känner

Tumba pappersbruks framtida ställning

till, är den utredning som presenterats för utskottet hemligstämplad. Det är i och för sig inget märkligt med det. Det är väl så inom hela det svenska näringslivet, att när man håller på med undersökningar om det egna företaget, så lämnar man inte ut några uppgifter om det. Sådana saker är man mycket mån om att hålla hemliga. Det får väl därför betraktas som naturligt att även riksbanken har gjort det i detta fall. Varför gör man på detta sätt inom näringslivet? Jo, det beror naturligtvis på att man har att ta hänsyn till konkurrenter. Och även om riksbanken inte har någon konkurrent när det gäller att trycka sedlar är ju meningens att verksamheten skall utvidgas.

Jag föreställer mig alltså att detta varit orsaken till att akten hemligstämplats.

Vi har i utskottet fått mycket utförliga föredragningar av riksbankschefen rörande hela ärendet, och vi har haft tillgång till det material som ligger till grund för riksbanksfullmäktiges ställningstagande. Utredningsmannen konstaterar att de synpunkter som anförts av statsrevisorerna är i stort sett riktiga. Brukets nuvarande kapacitet är alldeles för liten för att det över huvud taget skall kunna drivas på ett ur ekonomiska synpunkter tillfredsställande sätt — 1 000 ton sedel- och civilpapper per år är inte tillräckligt. Och är brukets kapacitet alltså för liten föreligger enligt fullmäktiges bedömning — och till denna bedömning har utskottet anslutit sig — inget realistiskt alternativ till förslaget om utbyggnad.

Det finns tre linjer att gå fram efter.

Den första linjen är att man driver bruket som man gjort förut samt försöker rationalisera och skapa ur ekonomiska synpunkter bättre förhållanden. Verksamheten har ju drivits under alla dessa år — såsom jag tidigare framhöll — med resultat som vi alla känner till.

Tumba pappersbruks framtida ställning

Den andra linjen är att lägga ned bruket. Det finns inget område där man inte får lov att räkna med risker.

Vi som står för utskottets förslag har alltså ansett att riksbanksledningens bedömande är realistiskt. Därför förordar vi att framställningen skall biträdas. Jag hemställer, herr talman, om bifall till vad bankoutskottet har föreslagit. Även detta har vi bedömt som orealistiskt, och det är ju betecknande att de som hittills talat för reservanterna förklarat att ingen velat föreslå att bruket skall läggas ned.

Då har vi bedömt läget så — och det är den tredje linjen — att den föreslagna kapitalinvesteringen måste göras, även om den är mycket stor — det gäller 50 miljoner kronor. Som herr Regnéll mycket riktigt underströk avser investeringen inte själva sedelpapperstillverkningen vid Tumba utan i stället civilpapperstillverkningen. På detta sätt skapas alltså en möjlighet att få bruket att ge ett bättre ekonomiskt resultat.

Statsrevisorerna och även bankoutskottet har ju framfört bekymmer och sagt att någon ändring måste komma till stånd. Eftersom jag både som statsrevisor och som ledamot av bankoutskottet verkligen menat allvar med den kritik jag varit med om att rikta mot verksamheten har jag inte haft några svårigheter att biträda riksbanksledningens förslag, utan jag har ansett detta vara rimligt.

Senast herr Hansson i Önnarp påpekade att utskottet uttalat att denna investering och denna utvidgning av verksamheten ingalunda är riskfri, och herr Hansson ansåg detta utskottets uttalande vara betecknande. Ja, även jag anser ett sådant resonemang vara fullt realistiskt. Lika litet som på andra områden, där kapitalinvesteringar görs, kan man här vara absolut övertygad om att utfallet blir det man förutsatt. Detta har som sagt även markerats av riksbanksfullmäktige och av utskottet.

Herr REGNÉLL (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sköldin uppehöll sig i sitt anförande vid en lång rad av de frågor där vi är fullt ense. Det var fallet exempelvis när han talade om hemligstämplingen av ärendet. Det är ingen som ifrågasatt att riksbanken skulle till offentlig diskussion lämna ut de fakta som naturligtvis måste bevaras inom riksbanken tills projekten kommit längre.

Herr Sköldin talade också om den föredragning vi fått av riksbankschefen. Jag vill gärna understryka att den, som fallet alltid är när riksbankschefen gästar oss i utskottet, var synnerligen instruktiv och belysande.

I slutet av sitt anförande talade herr Sköldin vidare om de risker som ligger involverade i all företagsamhet. Naturligtvis är också vi reservanter fullt på det klara med att staten som företagare har att ta risker lika väl som företagare inom den privata sektorn.

Det är egentligen bara på en punkt som jag har anledning att bemöta herr Sköldin. Annorlunda uttryckt: det var bara på en punkt som herr Sköldin hade något att erinra mot vad tidigare talare anförde till förmån för reservationen. Det var herr Sköldins yttrande, att det som 1961 års statsrevisorer hade anförde i stort sett hade vitsordats av riksbanken. Så är faktiskt inte fallet.

Vi fick i föl för det första besked om att de kostnader, som statsrevisorerna räknat fram för sedelpapperstillverkningen, var baserade på sådana år som inte på något sätt var representativa, därför att det genomgående hade varit störningar i pappersleveranserna till tryckeriet under omläggningen från arkpapper till rullpapper.

Vi fick för det andra beskedet att det världsmarknadspris, som statsrevisorererna nämnt för inköp utifrån av sedelpapper, var tilltaget alldeles för lågt. Med andra ord: klyftan mellan Tum-

ba pappersbruks självkostnadspris och priset vid ett eventuellt inköp utifrån var åtskilligt mindre än vad statsrevisorererna tänkt sig. Vi har tvärtom fått det uttalandet från driftsledningen endosserat av bankofullmäktige, att man på sikt bör räkna med att Tumba pappersbruk skall kunna leverera sedelpapper till en kostnad som obetydligt överstiger världsmarknadspriset.

Den svartmålning som gjorts av den nuvarande situationen vid Tumba pappersbruk finner alltså icke något stöd i fakta. I den redogörelse för Tumbas verksamhet, som herr Sköldin varit med om att underteckna talas om att driftöverskotten i huvudsak förmått bära de i och för sig behövliga kostnaderna för underhåll och rationalisering. Denna skildring av förhållandena ger icke anledning till några radikala ingrepp.

Herr von SYDOW (h):

Herr talman! Jag tillhör inte bankoutskottet och har således icke varit i tillfälle att ta del av den fullständiga, hemligstämplade utredningen, såsom bankoutskottets ledamöter har fått göra. Jag har därför varit nödsakad att söka skapa mig ett omdöme på basis av det koncentrat av utredningen som kammarens samtliga ledamöter har fått. Jag har därutöver sökt skaffa mig vissa upplysningar från annat håll och även i någon mån öst ur den erfarenhet beträffande pappersindustrin över huvud taget som jag till äventyrs kan besitta.

Jag vill först och främst säga att inte heller jag har någon invändning att göra mot denna hemligstämpling. Har man önskat en hemligstämpling, måste denna önskan naturligtvis respekteras. Jag tycker bara att det nästan har varit snudd på det lustiga att man inte ens har velat tala om, vilken sorts papper som det är fråga om, trots att alla vet vilket papper det är. Inte heller jag skall emellertid till kammarens

Tumba pappersbruks framtida ställning

protokoll namngiva detta papper, utan jag skall kalla det »kvalitet A». Den andra papperssorten som det är fråga om är inte heller någon hemlighet. Utredningsmannen säger att detta papper skall användas som utfyllnad i driften av maskinen, för den händelse den inte skulle få full sysselsättning med kvalitet A. Detta är ett mycket riktigt påpekande av utredningsmannen. Han kallar detta papper »den billigare kvaliteten». Jag skall kalla det »kvalitet B», för att inte heller namnet på detta papper skall förrådas av kammarens protokoll.

När man tar del av det material som vi har fått oss till handa, blir man genast inte så litet häpen över att det föreslås ett så betydande belopp som 50 miljoner kronor plus vad som därtill kommer i förlagskapital — det har nämnts ytterligare 20 miljoner kronor för detta ändamål — för att få den nuvarande tillverkningen av en så liten kvantitet som 75—100 ton sedelpapper mer lönsam. Funderingen över detta stora belopp får också åtminstone för mig en alldeles särskild aspekt mot bakgrunden av att man för ett sådant belopp kan skaffa sig en av nutidens allra modernaste jättar för tillverkning av tidningspapper med en kapacitet på upp till 100 000 ton om året.

Herr talman! Jag har lagt upp mina studier av detta projekt från synpunkten om det är rimligt och förnuftigt att göra en sådan investering vare sig vid Tumba pappersbruk eller vid ett enskilt företag. Är det riktigt att satsa så mycket pengar just på tillverkningen av det papper, som av mig kallas kvalitet A, utökad med kvalitet B för den händelse maskinen inte till fullo kan hållas i drift för tillverkning av kvalitet A?

Det finns i det sammandrag av utredningen, som har kommit ledamöterna till handa, flera punkter, för vilka det finns anledning att sätta frågetec-

Tumba pappersbruks framtida ställning

ken. Det sägs således på ett ställe att svenska pappersbruk skulle sakna erforderlig teknisk utrustning för tillverkning av kvalitet A. Detta är i varje fall inte helt riktigt. Det finns ett pappersbruk med sådan utrustning, vilket har drivits i 25 års tid. Detta pappersbruk har också salufört just kvalitet A, kanske dock icke av samma höga kvalitet som en helt modern maskin skulle kunna prestera.

Det påstås också att marknaden skulle vara underförsörjd beträffande kvalitet A. Tillverkningskapaciteten för denna kvalitet ute i Europa var enligt uppgifter jag fått 1962 15 000 ton; 1965 beräknas kapaciteten ha ökat till 18 000 ton till följd av vissa ombyggnader inom kontinentala pappersbruk — bland annat har man i Frankrike beslutat att ta i anspråk en ny maskin som lär komma ganska snart.

Mot dessa kapacitetssiffror svarade en produktion under 1962 av allenast 10 000 ton. Jag kan således inte finna att det föreligger någon underförsörjning på marknaden.

I utredningen föres också vissa resonemang om bredden på den maskin man avser att skaffa. Pappersbruk ute på kontinenten, som är specialister på tillverkning av just kvalitet A och som har en erkänt hög standard, använder för tillverkning av denna kvalitet maskiner som endast har hälften så stor bredd som den maskin man tydligen tänker sig för Tumba. Bland annat har det pappersbruk i Frankrike som avser att skaffa en ny maskin, just på grund av svårigheterna att få fram denna mycket delikata kvalitet på produkten, valt en maskinbredd som endast är hälften av den man siktar på för Tumba.

Även en annan uppgift i utredningen har jag satt ett observandum för, men jag erkänner att det gäller en fråga av mindre vikt. Det sägs att importen av papper till Sverige 1961 uppgick till 80 miljoner kronor. Det är riktigt att även

papperslandet Sverige importerar vissa speciella pappersslag. Men det är inte riktigt korrekt att säga att pappersimporten uppgick till 80 miljoner kronor, ty därav avsåg endast 46 miljoner kronor papper och papp, medan 34 miljoner kronor avsåg färdiga produkter av papper och papp.

Jag kommer så till kvalitet B — jag har valt denna neutrala beteckning, och alla som någorlunda känner till pappersindustrien vet vad det är fråga om. Enligt projektet skulle man tillverka denna kvalitet för att kunna utnyttja den nya maskinens hela kapacitet, om man inte — vilket naturligtvis blir fallet — kan utnyttja hela kapaciteten för tillverkningen av kvalitet A. När det gäller denna kvalitet B räcker kapaciteten i Europa mer än väl till. En ny stor maskin för tillverkning av denna kvalitet kommer bl. a. att sättas i gång i Holland om ett par månader. I Sverige har vi fyra tillverkare av samma kvalitet med en sammanlagd kapacitet på 40 000 ton. 1962 nödgades man till och med att under fem månader köra med inskränkt drift därför att det för denna kvalitet inte fanns avsättningsmöjligheter som motsvarade kapaciteten. Här skulle alltså Tumba ta upp en konkurrens med pappersbruk i Sverige och på kontinenten, en konkurrens som jag försäkrar komme att bli mycket hård.

Dessa frågetecken i kanten på utredningen har varit tillräckliga för att jag skulle ansluta mig till reservationen. Inget enskilt företags styrelse och ingen förlagsgivare inom det enskilda näringslivet skulle anse att det finns tillräckliga fog för en investering av detta slag och av denna omfattning.

Jag hyser, ärade kammarledamöter, utomordentligt starka tvivel beträffande detta projekt. Jag är mycket rädd för att riksbanken, om vi nu satsar detta stora belopp, inom några få år kommer tillbaka och vill ha ytterligare stora anslag för att kunna hålla det hela i gång.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr SKÖLD (s):

Herr talman! Under åtskilliga år har det varit ett ständigt tal om att riksbanken framställer sedelpapper till förlustbringande kostnader. 1961 års statsrevisorer krävde som redan påpekats åtgärder — och deras skrivning underströks av riksdagen — för att nedbringa kostnaderna eller, om det inte gick, lägga ned Tumba pappersbruk och köpa papperet från annat håll.

Man blir högst konfunderad när man i dag lyssnar till herr Kollberg och reservanterna. För det första är det inte från deras sida tal om några förluster. Man anser sig ha belägg för detta i industristyrelsens berättelse förra året. För det andra utvecklade herr Regnéll vältaligt den meningen, att det vore inte så konstigt om man fick betala en del extra för sitt sedelpapper. Jag tycker att hela detta resonemang är som att sticka huvudet i busken.

Hur vill man då ha det? I reservationen skymtar den uppfattningen att man kunde slå samman riksbankens sedeltryckeri med Tumba pappersbruk. Man menar väl att man därvid skulle nå vissa ekonomiska fördelar, men de kan inte gärna bli så stora eftersom det gäller vitt skilda fabrikationer och man ändå inte kan utnyttja samma maskiner och samma folk på bägge ställena. Reservanternas tanke leder till vissa reflexioner från min sida. Lika väl som vi nu inte redovisar särskilt vad det kostar sedeltryckeriet att teckna nya sedlar eller att gravera plåtar till sedlar, kunde man ju låta bli att tala om vad det kostar att göra papperet, om man gjorde ett enda företag av sedeltryckeriet och Tumbabruket. Då hade man dolt problemet. Visst kan man göra så. Att göra sedlar är ett statsmonopol; den fabrikationen kan aldrig bli förlustbringande.

Om man gjorde en sådan manipula-

Tumba pappersbruks framtida ställning

tion behöver vi naturligtvis inte ha en pappersmaskin på Tumbabruket som har en kapacitet på 1 000 ton. Sedelpapperstillverkningen i Tumba är bara sju, åtta procent av kapaciteten. Det skulle gå mycket bra att ha kvar den gamla handmetoden som användes för tillverkningen av sedelpapper för 30 år sedan när jag hade äran att vara deputerad för Tumba pappersbruk. Att det bleve dyrt papper, vad gjorde det om man kombinerade tillverkningen med framställningen av sedlar!

Men vad skulle det betyda, ärade kammarledamöter? Om man toge bort pappersmaskinen i Tumba, skulle ju Tumba pappersbruk praktiskt taget upphöra. Det skulle inte längre kunna kallas för pappersbruk. Många av de människor som hade sitt arbete där skulle komma att avskedas.

Frågan blir då den: Skall vi lägga ned tillverkningen av civilt finpapper vid Tumba? Vi skall komma ihåg att genom 1938 års beslut om inköp av en pappersmaskin förvandlades Tumba till ett finpappersbruk för civilt papper med tillverkning av sedelpapper såsom en bisak — jag har redan nämnt hur liten del av tillverkningen som faller på sedelpapper.

Sedelpapper har ett marknadspris och det har finpapperet i ännu högre grad. Jag vill fråga dem som här pläderar för att man skall behålla Tumba pappersbruk med nuvarande kapacitet: Finns det möjlighet att under den fas av utvecklingen som vi nu befinner oss i göra ett pappersbruk med en kapacitet på 1 000 ton bärande? Det behövs inte någon stor bevisning för att göra klart för varje människa, som är något så när insatt i den industriella utvecklingen, hur orimligt det är att på den vägen komma till resultat.

Herr Kollberg och reservanterna stöder denna sin inställning på riksbankens utredning som visar att om man går ut från ett sedelpapperspris av 15 kronor per kilo skulle man, om man

Tumba pappersbruks framtida ställning

hade infört 21 skift per vecka i Tumba, 1961 ha kunnat komma fram till ett överskott av 280 000 kronor. Jag understryker att det är beräknat på ett sedelpapperspris som man kan kalla normalt. Det låter naturligtvis bra att det blir ett överskott på 280 000 kronor, och det är klart att vi från riksbankens sida kunde ha utvecklat saken ytterligare i vår skrivelse. I utredningsmannens skrivelse, som alla här i riksdagen har fått, påpekas dock att lagerreserv saknas. Vad betyder det? Jo, helt enkelt att lagret av både råvaror och av färdigt papper icke har undergått affärs-mässiga nedskrivningar. Var och en som har någon aning om bokföring måste observera detta. Resultatet var således redan 1961 sämre än det som ligger i kalkylen. Men samtidigt förklarades det uttryckligt från utredningsmannens och från fullmäktiges sida att man hade ett emotse ökade kostnader och att det överskott som redovisats i kalkylen snart skulle komma att förvandlas till förlust i stället.

Just i dagarna föreligger 1962 års bokslut. Vad visar det? Jo, att posten »övriga omkostnader» i företaget har ökat med 250 000 kronor från 1961 till 1962.

Nu säger man från reservanternas sida, och herr Kollberg var här inne på samma tankegång, att ökade kostnader kan kompenseras, ty sådana råkar alla konkurrenter ut för. Det är verkligen ett märkligt resonemang. Jag har under flera år läst och hört förståndigt folk säga: Ja, vi kan klara de ökade omkostnaderna om vi genomför en kraftig rationalisering. Därmed menar man inte en rationalisering genom avskedandet av en man här och en man där eller genom att minska utgifterna med några kronor här och några kronor där. Nej, man menar att man skaffar sig en sådan industriell utrustning att man med samma antal anställda kan öka produktionen högst väsentligt. Den ökade produktionen får då bära de

ökade kostnaderna, ty dessa kan inte kompenseras genom högre priser, åtminstone inte inom pappersbranschen. Det tror jag att herr von Sydow ger mig alldeles rätt i. Jag kan bara säga att Tumbas bokslut för 1962 visar att det inte har gått att få ut högre priser på civilpapperet. Följaktligen har de ökade omkostnaderna på 250 000 kronor lett till ett klart försämrat resultat. Jag vågar därför säga att det utan varje tvekan blev ett underskott 1962. Därför går det inte att tänka sig att man skulle kunna nå fram till räntabilitet eller ett något så när tillfredsställande resultat av verksamheten vid Tumba genom att genomföra de möjliga rationaliseringarna inom ramen för den nuvarande kapaciteten.

Jag kanske bör ta upp ytterligare en sak som förekommer i utskottsreservanternas skrivning. Reservanterna säger att man kunde förbättra saken genom att riksbanken tar på sig kostnader för ATP-avgifter och äldre pensioner, alldeles såsom vi har förutsatt att riksbanken skulle göra om Tumba ombildas till ett bolag med bärkraftig grund. Också detta är bara ett sätt att skjuta undan svårigheterna, ty när det gäller fullmäktiges förslag är det fråga om en övergångsanordning som kommer att försvinna. Med de åtgärder vid Tumba pappersbruk som reservanterna och herr Kollberg avser blir det tvärtom så att dessa kostnader kommer att bli bestående. Det är klart att man kan få ett bättre resultat om man lägger en del av kostnaderna för bruket utanför dess bokföring och överför kostnaderna direkt på riksbanken. Jag förstår att det föresvävar utskottsreservanterna att vi inte skall lägga så stor vikt vid att få ett bättre ekonomiskt resultat utan att det är lika bra att dölja saken; det behöver inte visas hur verksamheten går. Jag vill alltså bara helt kort konstatera att det inte går att med nuvarande produktionskapacitet göra tillverkningen vid Tumba ekonomiskt bärkraftig.

Under 1950-talet var det fråga om att man skulle försöka skapa ett bättre ekonomiskt läge vid Tumba genom att skaffa ytterligare en eller kanske flera pappersmaskiner och på det sättet utvidga bruket men med samma inriktning på civilt finpapper som bruket för närvarande har. Låt mig då bara fästa er uppmärksamhet på att när pappersmaskiner infördes på Tumba och man övergick till att göra bruket till ett civilt finpappersbruk, skedde avsättningen för Tumbas vidkommande på de svenska finpappersbrukens bekostnad. Det skedde i klar och hård konkurrens med de svenska finpappersbruken. Redan den tanke som här skyntar i reservationen, nämligen att man utan omläggning av bruket skulle gå över till 21 skift i veckan, innebär en ökning av den civila finpappersproduktionen, som i huvudsak kommer att tas från de svenska finpappersbruken. Det är inte tre månader sedan jag läste indignerade utrop från finpappersbrukens sida om den illojala konkurrens som Tumba bedreve mot de privata finpappersbruken. Fullmäktige vill icke att Tumba skall öka sin nuvarande finpappersproduktion i konkurrens med svensk industri. Jag tror inte att reservanterna vill det heller, och jag tror inte att riksdagen vill det. Följaktligen kan vi väl säga att alternativet att skapa en bättre bärkraft för Tumba genom att utöka den nuvarande produktionen inte har några som helst utsikter att leda till resultat.

Vad återstår då av positiva möjligheter, ärade kammarledamöter? Jo, här återstår det som fullmäktige har föreslagit, nämligen att göra Tumba till ett toppmodern, högspecialiserat finpappersbruk, där sedelpapperstillverkningen blir en ännu mindre bräddel, någon-ting under en procent, av hela tillverkningen och där man faktiskt kan säga att sedelpapperskostnaderna blir utan varje som helst betydelse.

Man har nu betvivlat att det finns

Tumba pappersbruks framtida ställning

möjlighet för oss att här skapa ett sådant bruk och få avsättning för produkterna. Härvidlag har vi gjort utomordentligt noggranna och upprepade undersökningar, som vi kan stödja oss på. Jag kan kort och gott säga att möjligheten består i att vi tillverkar ett specialpapper. Jag känner mig inte ha något ansvar för att hemlighålla karaktären på detta papper, herr von Sydow, utan jag kan säga att det gäller ett genomskinligt ritpapper av hög kvalitet. Att det finns möjligheter att föra ut en produkt av detta slag på världsmarknaden, beror helt enkelt därpå att tillverkningen här i Europa är starkt kartelliserad. Men denna kartell består till huvudsakligaste delen av en stor mängd ganska omoderna och små företag. Det finns i denna bransch endast ett företag i Europa, som kan betecknas såsom varande något så när i klass med den moderna utvecklingen. Jag kan gott säga att man genom kartellen håller ett mycket högt pris på detta papper, vilket håller förbrukningen tillbaka. Man får nöja sig med sämre kvaliteter för sitt behov. Trots detta kan det konstateras att omsättningen i världen är i stigande — jag räknar då inte med Förenta staterna, där det råder särskilda förhållanden som jag inte vill ta upp tiden med att här närmare redogöra för. Omsättningen av detta papper stiger varje år starkare än för någon annan papperssort.

Man talar om att innan vi blir färdiga här i Sverige har man nog ute i världen vidtagit sådana anstalter att man har ökat produktionen och tagit upp det ökade utrymme som händelsevis kan finnas. Vi har mycket noga studerat den frågan. Vi känner till de pappersmaskiner som är under utförande eller igångkörning, och vi vet vad som kommer. Vi vet också att det tillskott till produktionen som därigenom vinnes inte blir större än att det äts upp av den årliga konsumtionsstegringen innan det svenska papperet kan föras ut på mark-

Tumba pappersbruks framtida ställning

naden. Det finns därför inte någon sannolikhet för att inte detta papper skulle kunna tillverkas av oss i den kvantitet, som är tänkt, och exporteras ut över världen.

Ett pappersbruk av den storlek vi här föreslagit kommer att bli Europas största och modernaste i denna bransch. Ett sådant företag behöver inte ha några svårigheter med en kartell av den beskaffenhet som den vi kommer i konkurrens med. Den risk som man hört talas om från vissa håll, att priset kommer att bli så lågt att det inte går att driva tillverkningen, finns inte heller. Det är ytterst ringa sannolikhet för det, även om jag naturligtvis genast — jag kanske senare kommer tillbaka till detta — är angelägen framhålla att all industriell nyinvestering är förenad med risker och att man alltid måste ta dessa risker i betraktande.

Mot detta förslag från fullmäktige har nu framförts en rad anmärkningar, främst från reservanterna. Jag tillåter mig, ärade kammarledamöter, att i korthet beröra och belysa dessa motskäl. En av dessa anmärkningar har jag redan gått igenom: det är frågan huruvida den utbyggnad som försiggår i Europa skulle kunna utgöra ett hinder för vårt inarbetande på marknaden. Jag har redan visat att så inte är fallet.

Inom parentes vill jag säga till herr von Sydow, att det väl är bäst att vi båda, som ju inte är så förfärligt stora specialister på pappersmakeri någon av oss — fast jag vet ju att herr von Sydow har andra möjligheter än jag att ofta titta på pappersmaskiner och deras bredd och virans längd och allt sådant — avhåller oss från att ta upp någon teknisk diskussion om detta. Jag behöver bara säga att riksbanksfullmäktige även på denna punkt har gjort utomordentligt noggranna undersökningar för att se åt vilket håll utvecklingen går. De har funnit att pappersmaskinernas bredd bara ökar och ökar. De främsta tekniker som vi kunnat

spåra upp säger att bredden på den tänkta maskinen inte utgör någon svårighet. Denna maskin kommer att kunna leverera papper av en hög och god kvalitet.

Jag vill också säga några ord om ersättningsproduktionen. Det har av det föregående framgått att fullmäktige inte räknar med att det skall behövas någon annan produktion än denna av det genomskinliga ritningspapperet med hög gramvikt. Det ligger i sakens natur, att med den tekniska utveckling som pågår, med det ökade behov av ritningar för den mekaniska och kemiska industrien och många andra industrier, som finns, och med den byggnadsverksamhet som äger rum i alla moderna länder, kommer efterfrågan på detta papper att växa. Men som jag nyss sade finns det naturligtvis alltid risker. Vi människor kan inte se in i framtiden. Även om vi har kunnat penetrera utsiktorna för de närmaste åren ganska omsorgsfullt, så är det klart att vi vet att det kan inträffa saker och ting, som inte nu kan bedömas, och att vi därför kanske kan komma i ett läge — vi tror det inte, men vi ser inte bort från möjligheten — då inte hela produktionen, ja kanske inte ens någon del av detta papper kan komma till användning. Vad skall vi då göra med denna investering? Vi kan inte låta investeringen ligga oanvänd, utan den skall användas där den kan göra nytta. Då går vi över till andra transparenta papper av vanlig marknadstyp, av världsmarknadstyp.

Jag minns nu inte vem det var som sade att den maskin som här föreslås är liten i förhållande till dem som används nu. Ärade kammarledamöter! Denna maskin blir för tillverkning av glassin dubbelt så produktionskraftig som den största dylika maskin som finns i Sverige, och den blir nästan lika produktionskraftig som de tre maskiner tillsammans är, som det största svenska företaget använder för detta

ändamål. Man får akta sig för att ta för gott alla uppgifter som kommer från människor vilka kanske har partiskt intresse i frågan.

Det är alltså ute på den stora världsmarknaden som vi då skulle komma att konkurrera. Den konkurrensen kommer också att i någon mån drabba svenska företag — det är vi på det klara med.

Man säger att det skulle vara en omöjlighet för Sverige att på världsmarknaden avsätta 15 000 ton glassin eller greaseproof eller vad det nu kan bli fråga om, samtidigt som vi kan konstatera att den svenska pappersexporten under tio år har ökat från 1 miljon ton till 2 miljoner ton om året. Det är väl dock en liten pinne i det hela.

Men vi önskar som sagt inte att vi skall behöva konkurrera med den svenska industrien ens på världsmarknaden. Vi tror inte att det är nödvändigt. Vi tror att det skall gå att göra den tänkta investeringen så att företaget blir bärkraftigt och kan avsätta sina produkter till konkurrenskraftiga priser. Vi behöver inte sticka huvudet i busken och skjuta undan svårigheterna.

Reservationen talar ju med många tungor — orsaken härtill är kanske att man inte är så helt överens som man låtsas. Det heter bland annat att man inte skall göra den föreslagna utbyggnaden, ty Tumba ligger olämpligt ur försvarssynpunkt. Ja, mina vänner, det kanske är riktigt. Men när man säger att vi skall ha kvar Tumbabruket som det nu är, då tänker man väl inte flytta det. Det skulle ju göra förlusten ännu större och ännu svårare att dölja. Alltså kommer bruket att ligga kvar i Tumba och göra sitt sedelpapper precis som förut. Detta blir lika besvärligt ur försvarssynpunkt. Om för övrigt en eventuell fiende förstör anläggningen för det transparenta ritpapperet genom bombing, så berör inte det vår beredskap. Det har ingenting med vårt försvar att göra.

Vidare har det talats mycket om lo-

Tumba pappersbruks framtida ställning

kaliseringspolitik. Man säger att det är olämpligt att lägga ifrågavarande anläggning i Tumba. Det är dock inte någon helt ny anläggning det är fråga om, utan det gäller att utbygga den anläggning som redan finns. Om en industri i Stockholm eller någon av dess förorter redan är i gång — den behöver ju inte vara 200 år gammal — och ledningen får den idén att bygga ut och kanske anställa ytterligare 50—100 personer, är det då någon människa som i det sammanhanget talar om lokalisering, herr Hansson i Önnarp? Jag kan inte tänka det. Eftersom herr Hansson, såvitt jag kan se av reservationen, inte vill att Tumbabruket skall flyttas till exempel till Skurup eller någon annan centralpunkt i herr Hanssons hembygd, kommer bruket alltså att ligga där det ligger, med sina 100—120 anställda. Kan det verkligen ha någon betydelse för arbetsmarknadssituationen i Stockholm eller för lokaliseringpolitiken ute i landet, om man i Tumba anställer 70 personer till? Jag kan inte finna att det är ett argument som har någonting att säga oss.

Jag förstår så väl att det kan vara svårt för kammarens ledamöter att ta ståndpunkt till denna fråga. Jag förstår att det kan råda osäkerhet, delvis kanske därför att hela materialet, vår stora marknadsundersökning och många andra ting, icke har kunnat — av helt naturliga skäl — läggas fram för allmänheten. Jag förstår att det kan vara svårt att vara säker på vad som här skall ske. Det finns ju åtskilliga, reservanterna m. fl., som är det, men de är säkra på ett säkert sätt genom att säga nej. Säg nej kan man alltid göra utan att det får alltför vådliga konsekvenser. Men om man inte på förhand är övertygad utan vill överväga hur man verkligen skall kunna rädda Tumba finns det ingen annan väg att gå än att modernisera Tumba i takt med utvecklingen. Detta är också vad fullmäktige har föreslagit.

Reservanterna begär nu att en ny

Tumba pappersbruks framtida ställning

allsidig expertutredning skall göras. Men den skall väl inte omfatta frågan om Tumbas nedläggande, ty det vill ni ju inte? Jag frågar: Finns det fler möjligheter än de som jag har redovisat? Kan inte min redovisning klargöra att frågan har allsidigt undersökts från fullmäktiges sida? När man begär en allsidig expertutredning, betyder det då att man skall anlita experter från det håll som Tumba skall konkurrera med? Det kan väl ingen mena!

Riksbanken är dock riksdagens verk. Riksdagen väljer dess styrelse. Av de sju fullmäktige är sex valda såsom riksdagens förtroendemän. Jag hör inte till dem. Jag är Kungens representant i fullmäktige. Av riksdagens sex förtroendemän står fem, representerande tre olika politiska partier, bakom förslaget. Jag tycker det vore underligt om riksdagen inte skulle ha det förtroende för sina egna förtroendemän, att den kan tänka sig att det är ett förslag som är vederhäftigt underbyggt och har mycket goda möjligheter, och att riksdagen därför överlämnar åt dessa sina förtroendemän att på detta sätt skapa en bestående lösning av den s. k. Tumbafrågan.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr REGNÉLL (h) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Skölds senaste formuleringar ber jag att få genmäla, att jag redan i inledningsanförandet framhöll, att det ligger nära till hands för dem som sysslar med ett företag och för dem som arbetar inom en kommun att se i främsta hand till detta företags eller denna kommuns intressen. Hur vanligt är det inte för oss att vi här röstar som skåningar eller norrlänningar. Varför skall vi då bli förvånade över att de som i första hand har ansvaret för Tumba ser till Tumbas intressen? Å andra sidan har de som ser till Tumbas intressen inte anledning att bli förvånade över att vi

ser problemet annorlunda — ser det, om jag till herr Skölds förargelse får kalla det så, ur en vidare synvinkel.

Det tekniska resonemanget skall jag naturligtvis inte försöka ge mig in på, men som lundabo vill jag citera ett yttrande: »Ein Professor ist ein Herr anderer Meinung», alltså en professor är en herre av annan åsikt. Herr Sköld åberopar en professor som bankofullmäktige har anlitat. Vi har fått höra andra experter komma fram till helt motsatta uppfattningar. Man hamnar i det icke ovanliga läget att en åsikt står emot en annan.

Ur herr Skölds resonemang vill jag plocka fram en detalj. Med ett trosvisst uttryck förklarade han att »vi vet vad som skall komma i fråga om nya maskiner som skall sättas in på denna tillverkning». Det gäller här ett perspektiv tre—fyra år framåt i tiden. Är verkligen riksbankens industrispionage så effektivt, att man vågar uttala detta? Och om nu konkurrerande parter har så god insyn i vad som händer på annat håll — vad är det då för mening med att riksbanken hemligstämplar sina intentioner? Det går inte ihop.

Vad som inte heller går ihop är när herr Sköld förklarar att han blir konfunderad över reservanternas positiva uppfattning om Tumbas möjligheter i dess nuvarande skick. Den uppfattningen har vi fått genom att läsa vad herr Sköld skrev under i föl, när han talade om att skillnaden mellan importpriset och priset på det papper som framställdes i Tumba är obetydlig, och genom att läsa vad herr Skölds utredningsman, herr Norlin, sagt om civilpappersavdelningen. Denna sades vara i mycket gott skick, vilket möjliggör effektivt säljande och tillverkning av mycket efterfrågade kvaliteter. Då drar vi slutsatsen att Sektion I, tillverkning av sedelpapper och civilpapper, mycket väl kan existera vidare i denna form. Där finns lokaler, maskiner och sysselsättning för arbetskraften. Låt den

Tumba pappersbruks framtida ställning

tillverkningen fortsätta. Resultatet av densamma påverkas inte på något sätt av den eventuella inkomst som kan komma från Sektion II, det nya stora pappersbruket. Det enda nya är att en eventuell vinst på Sektion II kan användas för att skymma bort en eventuell förlust på Sektion I.

Herr KOLLBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! För att få en bra bakgrund till fullmäktiges förslag om ett ytterligare pappersbruk i Tumba vid sidan av sedelpappersbruket svartmålade herr Sköld lönsamheten vid det nuvarande sedelpappersbruket. Herr Regnéll har redan einrat om skrivelser som herr Sköld har undertecknat, vilka kanske ger en annan bild av förutsättningarna.

När jag har föreslagit att Tumba skall fortsätta i sin nuvarande form, så åberopar jag riksbanksfullmäktiges egen utredningsman. Jag baserar alltså beräkningarna beträffande den framtida lönsamheten på utredningsmannens kalkyler och förutsättningar. Om herr Sköld nu vill göra gällande, att dessa kalkyler inte är riktiga i den del som jag åberopar dem, så kan man väl riskera, att det finns felaktigheter även i den del av utredningen, på vilken herr Sköld stöder sitt förord för ett nytt pappersbruk. Utredningsmannens kalkyler visar ju att sedelpapperstillverkningen vid ett pris av 15 kronor per kg och kontinuerlig drift vid bruket kommer att lämna ett överskott på 280 000 kronor efter avskrivningar.

Därtill kommer en annan ganska anmärkningsvärd sak. Vid ombildning till aktiebolag som bankofullmäktige föreslår, förutsättes, att det nya bolaget *inte* skall belastas med brukets gamla pensionskostnader. Dessutom skall bruket övertas av bolaget för endast 1 miljon kronor, vilket ju är ett synnerligen förmånligt pris. Man bör väl kunna utgå ifrån den förutsättningen, att det finns skäl att avlyfta de gamla

pensionerna även från det nuvarande Tumbabruket. Det gäller här dock ett belopp av 378 000 kronor. Under alla förhållanden har man här en kalkyl som ligger till grund för ett visst fixerat pris på 15 kronor. Det finns ingen som kan bestrida att det är ett realistiskt pris.

Herr von SYDOW (h) kort genmäle:

Herr talman! Man får akta sig för att ta för gott vad som säges inom en bransch. Det kan vara färgat av konkurrenssynpunkter o. s. v. Jag håller med om att inom alla industribranscher, även inom pappersbranschen, förekommer åtskilliga uttalanden som man har anledning att ta med en nypa salt. Men, herr talman, erfarenheten har lärt mig att man inte heller får ta för gott allt som säges av en till synes aldrig så noggrant verkställd utredning, i synnerhet om utredningen såsom i detta fall nästan får läsaren att tro att han har hittat någonting som skulle kunna kallas för ett guldägg, som ingen annan har funnit, i varje fall inte inom Europas pappersindustri.

Jag hade inte tänkt mig att vi här skulle få en teknisk debatt mellan herr Sköld och mig om vilken bredd på maskinen som skulle vara den lämpliga. Jag nämnde bredden bara därför att den utgjorde ett av de frågetecken jag satt i kanten på utredningskrian. Alla de som tillverkar ifrågavarande papper, inklusive tillverkarna i Amerika — nu har herr Sköld själv förrätt vad det är för papper så att vi alltså får säga det: det är det glättade genomskinliga ritpapperet — betygar att den bredd som jag nämnde här, cirka 1,5 meter, i varje fall maximum 2 meter, är den enda rätta för att få fram ifrågavarande kvalitet. Det gäller här en av de svåraste tillverkningsprocesser som förekommer inom pappersindustrin. Detta var det enda skälet till att jag nämnde den saken. De nuvarande tillverkarna är visst inte så små

Tumba pappersbruks framtida ställning

och omoderna som man har försökt göra gällande.

Herr talman! Allting talar för att det finns risk för att Tumba här står i beredskap att hoppa i galen tunna och upptäcka att det visst inte finns något guldägg i botten av den tunnan. Det finns all anledning att lugna sig och se ytterligare på denna sak.

Det är därför jag slutit mig till reservanternas yrkande om en allsidig ny utredning.

Herr HANSSON i Önnarp (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sköld ironiserade litet över att man ville lägga lokaliseringspolitiska synpunkter på frågan om Tumba bruk och detta föranleder mig att göra några reflexioner.

Den primära anledningen till hela denna diskussion om Tumba bruk är väl att statsrevisorerna anmärkte på att sedelpapperspriset var för högt. Eftersom produktionskvantiteten i medeltal är 75 000 kg per år, är det lätt att räkna ut hur små belopp det i verkligheten rör sig om, därest sedelpapperspriset är 5 kronor eller till och med 10 kronor högre per kg än det pris som anses normalt. En prisskillnad på 10 kronor skulle motsvara ungefär 5 procents ränta på avkastningen av en investering på 15 miljoner kronor. Nu vill man investera för bortåt 50 miljoner kronor i bruket — ett belopp som med den erfarenhet vi har av hur kostnaden för planerade investeringar ofta blir mycket högre än beräknat lätt kan bli betydligt större — för att igångsätta en ny produktion, till vars vinstmöjligheter såväl bankofullmäktige som utskottet ställer sig ytterst tveksamma.

Vad beträffar den expertutredning, som enligt vår mening bör företas för en översyn av hela frågan, så är åtminstone inte jag främmande för tanken, att man kunde överväga även det alternativet, huruvida riksbanken verk-

ligen i framtiden skall i egen regi svara för sedelpapperstillverkningen. Herr Sköld har här utmätat de besvärligheter av social natur som skulle uppkomma om Tumba bruk så småningom skulle läggas ned. Även om jag också finner det mycket beklagligt att människor skall utsättas för omställningssvårigheter, så är det här fråga om ett miniatyrproblem i jämförelse med de svårigheter som t. ex. textilindustriens anställda har fått vidkännas eller som betingas av strukturrationaliseringen inom jordbruket eller av den strukturrationalisering som krävs och kommer att krävas på grund av förhållandena uppe i Norrland. Jag tycker därför att det är rent nonsens när bankofullmäktige anför dessa sociala skäl såsom en vägande motivering för en investering av den storleksordning det här gäller.

Det är, herr talman, mot denna bakgrund som jag vidhåller att det kan anläggas även lokaliseringspolitiska aspekter på frågan om Tumba pappersbruk, men det vare mig fjärran att rekommendera någon förflyttning till Skurup eller Norra Rörum.

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! När jag skall bemöta mina opponenter börjar jag i slutet och tar alltså först herr Hansson i Önnarp.

Jag blev inte riktigt klok på huruvida herr Hansson i Önnarp ville ha kvar sedelpapperstillverkningen men kanske flytta Tumba bruk. Det må emellertid vara hur som helst med detta. Jag vill bara säga till honom: Det ligger väl i sakens natur, att vi från riksbankens sida inte skulle ha framfört det föreliggande förslaget, om Tumba bruk endast hade tillverkat sedelpapper åt riksbanken. Men bruket bedriver ju också en finpapperstillverkning för civilt ändamål, vilken motsvarar över 90 procent av produktionen. Ingen tror väl att denna civilpappers-

produktion går med vinst. Nej, det är naturligtvis den som i första hand går med förlust; det är i dagens läge oundvikligt vid ett bruk som bara har 1 000 tons produktionskapacitet.

Varför har sedelpapperet då kommit i skottgluggen? Jo, Tumba bruk erhåller ju sina inkomster genom försäljningen av civilpapper. Riksbanken betalar sedan för sedelpapperet det belopp som utgör skillnaden mellan brukets inkomster och utgifter. Så enkelt är det hela.

Det är, herr von Sydow, alldeles riktigt att man inte utan vidare bör tro det ena eller det andra, utan att man bör bedöma allt med kritiska ögon. Men herr von Sydows argumentering var nog ett uttryck för den hos oss människor mycket naturliga konsekvensen av detta resonemang, att det är bättre att inte göra någonting än att riskera att förfara felaktigt. Skulle vi alla följa den linjen, skulle utvecklingen vridas tillbaka och inte föras framåt.

Vidare vill jag säga några ord om herr von Sydows guldägg. Jag har under hand hört talas om detta guldägg, och jag väntade också att det skulle dyka upp här i debatten. Herr von Sydow frågar: Varför plockar ingen annan det guldägg som skulle ligga i den föreslagna produktionen? Jo, därför att denna pappersproduktion är kartelliserad, vilket gör att det erfordras ett toppmodernt pappersbruk för att kunna ta upp konkurrensen med kartellen. Ingen privat firma har hittills velat ge sig på detta, och därför kan vi nu plocka detta guldägg — ty det gäller verkligen ett sådant.

Jag finner att tiden för min replik tyvärr inte räcker för att bemöta även herr Kollberg.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! I detta skede av debatten är det väl ganska svårt att komma med något nytt som bidrag till detta ärendes belysning. Alldenstund

Tumba pappersbruks framtida ställning

jag är en av reservanterna vill jag ändå säga några ord, om jag kan variera konfekten något.

Vid behandlingen av denna fråga i bankoutskottet, vilken föregåtts av föredragningar i ärendet med tillgång till både officiella och inofficiella handlingar, har utskottet haft att ta ställning till huruvida Tumba pappersbruk, som är en under riksbanken lydande rörelsegren vars förnämsta uppgift är att förse riksbankens sedeltryckeri med erforderligt papper, för att göras mera lönsamt skall utbyggas för tillverkning av det nu så mycket omtalade »hemliga» papperet, s. k. tracing eller neutral tracing.

Vid handläggningen av detta spörsmål kan man inte undvika den principiella frågan, om staten över huvud taget skall bedriva en så omfattande industriell verksamhet som den här aktuella. Det vore intressant att vid detta tillfälle beröra denna fråga. I min uppfattning att staten bör undvika att konkurrera med det fria näringslivet har jag tydligen gott sällskap av herr Sköld, som säger att den civila tillverkningen vid Tumbabruket inte skall utbyggas så, att den konkurrerar med de övriga pappersbruken. Samtidigt vill herr Sköld emellertid införa en ny tillverkning i konkurrens inte bara med de stora bruken ute på världsmarknaden utan kanhända också med de svenska bruk som för närvarande tillverkar ett liknande papper — för övrigt med moderna maskiner i motsats till vad herr Sköld påstår.

Frånsett dessa principiella skäl kommer man vid närmare granskning av förslaget och den utredning som ligger till grund härför till den bestämda uppfattningen, att det som utskottsmajoriteten vill genomföra är något av ett äventyr, fyllt av riskmoment. Den vid Tumba pappersbruk nu bedrivna verksamheten redovisas ju som förlustbringande, och detta gör att sedelpapperet blir dyrare än om det köptes i

Tumba pappersbruks framtida ställning

öppna marknaden. För att motverka förlusten bedriver Tumbabruket jämte sedelpapperstillverkningen även civil finpapperstillverkning, som uppges ha en viss avsättning.

Försök har gjorts att på olika sätt modernisera brukets tillverkning för att denna skall motsvara tidens krav. I ett avseende har detta emellertid inte skett; herr Kollberg har i sitt första anförande påpekat det, och jag vill särskilt poängtera det. Tumba bruk har inte i likhet med övriga pappersbruk gått in för kontinuerlig drift. Man hade givetvis på ett mycket tidigare stadium bort tänka på att från nuvarande 17-skiftsvecka övergå till 21-skiftsvecka, vilken tillämpas inom den privata industrien. En sådan övergång skulle enligt herr Kollberg ge en vinst på 280 000 kronor och därigenom förbättra brukets nuvarande lönsamhet med ca 500 000 kronor.

Redan en sådan åtgärd skulle alltså på ett påtagligt sätt förbilliga sedelpapperstillverkningen. En annan fråga är om kapaciteten nu utnyttjas på tillfredsställande sätt. Revisorerna har påtalat den ojämna sedelpappersbeställningen, som ställer företagsledningen inför svårlösta problem då det gäller planläggningen av den civila tillverkningen. Nu vet den inte om och när sedeltryckeriet är i behov av papper och kan därför inte utnyttja maskinen för annat ändamål. Tumbabruket borde väl i alla fall gardera sin tillverkning genom att ha ett buffertlager för att utjämna produktionen. Vad som kan utläsas av detta är att ett bättre samarbete mellan bruket och sedeltryckeriet bör komma till stånd. Det kan lämpligen ske genom en samordning, så att driftledningen i de båda enheterna ställs under en gemensam direktör. Jag är övertygad om att mycket skulle vinnas därmed, och det är också revisorernas mening.

I sin till 1962 års riksdag avlämnade berättelse uttalade revisorerna som

sin uppfattning, att en allsidigt sammansatt expertkommitté skulle tillsättas för att utreda problemet. Herr Sköld har i detta sammanhang gjort gällande, att enmansutredningen är en allsidigt sammansatt expertkommitté. Måhända kan det vara riktigt beträffande det tekniska området, men jag har mycket svårt att förstå att denna enmansutredning skulle ha tillräckligt penetrerat försäljningsområdet.

I stället för en allsidigt sammansatt expertkommitté har fullmäktige alltså tillsatt en enmansutredning, och det är på dess yttrande de grundar sin framställning, som utesluter alla andra möjligheter än en utbyggnad av bruket. Man har helt förbigått möjligheten att uttröna vilka ytterligare rationaliseringar som står till buds inom ramen för brukets nuvarande produktionsenhet och vilka investeringar som krävs härför.

Jag skall, herr talman, inte närmare gå in på de tekniska möjligheter som kan komma att förefinnas vid en eventuell utbyggnad av bruket. Det finns nämligen en annan detalj som inte är oväsentlig i sammanhanget, och det är avsättningsmöjligheterna för det ritpapper det nu är fråga om att tillverka. Detta förhållande har tidigare be-lysts, men jag vill ytterligare poängtera det.

I detta avseende redovisar man att marknaden är intressant — d. v. s. den exportmarknad som Tumbabruket skall söka erövra genom den nya tillverkning som skulle igångsättas. Utredningsmannen är ganska optimistisk på den punkten, trots att sådant papper sedan länge tillverkas inte endast i vårt land utan också i en rad andra länder.

Här skulle jag vilja säga någonting som närmast ansluter sig till vad herr von Sydow framhöll i sitt anförande. Enligt de uppgifter som står till förfogande är hela världens konsumtion av högvärdigt, transparent ritpapper f. n. ca 10 000 ton per år. I motsats

till den mening bankofullmäktige redovisar, att marknaden skulle vara underförsörjd i fråga om transparent ritpapper, ger dock utredningen vid handen en viss osäkerhet. Man har räknat med risk för att så inte är fallet. Det material som företetts för utskottet ger även anledning till den uppfattningen, att fullmäktige sett alltför optimistiskt på försäljningsmöjligheterna. Världskapaciteten beräknas nämligen i år uppgå till 15 000 ton för att nästa år komma upp till 16 500 ton. Att det här skulle vara fråga om en underförsörjning är således felaktigt. Ett betydande kapacitetsöverskott föreligger alltså, vilket kommer att råda åtskillig tid framöver.

Kunderna ställer mycket stora krav på detta transparenta ritpapper. Moderna maskiner för tillverkningen finns i bl. a. England. Den firma det här gäller har på grund av bristande efterfrågan ej kunnat köra sin moderna maskin med full kapacitet. Ett franskt pappersbruk bygger f. n. en ny modern maskin med enkel bredd 1,9 meter, som anses vara det mest lönsamma och som ansluter sig till den engelska firmans 1,8 meters bredd. Man kan då fråga sig, när en sådan överkapacitet föreligger, vad anledningen kan vara att dessa båda tillverkare ytterligare utbygger sin tillverkning. Ja, det är naturligtvis fråga om konkurrens de båda bruken emellan. Ingen vill ge efter i konkurrensen om den marknad som finns, en tendens som av naturliga skäl är vanlig inte endast inom pappersindustrin.

Men inte endast i England och Frankrike utan också i Tyskland och USA tillverkas detta papper av på marknaden väl införda bruk. Inom pappersindustrin hävdar man den meningen, att finpapperstillverkningen är en typisk hemmamarknadsindustri. Den produktion som är av någon betydelse är helt koncentrerad till länder med betydande hemmamarknadskonsumtion.

Skulle vi nu genom ett statligt före-

Tumba pappersbruks framtida ställning

tag som Tumba bruk kasta oss in på en sådan här speciell, smal marknad utan tillräckligt underlag i vår hemmamarknad, skulle detta säkerligen av de utländska tillverkarna uppfattas som en hänsynslös konkurrens med de redan där befintliga industrierna, som av allt att döma redan nu inte rosar marknaden. Vår svenska pappersindustri har redan nu en ytterst känslig ställning och kunde komma i ett ännu svårare läge — inte minst inom EFTA. Det meddelas att ett enda bruk här i landet står som leverantör för halva förbrukningen av detta papper inom landet och kan enligt utsago, om så är nödvändigt och önskvärt, svara för hela försörjningen. Detta papper tillverkas på en fullt modern maskin.

Det är alldeles givet att de utländska tillverkare, som nu i stort behärskar marknaden, inte kommer att sky några medel för att söka försvåra en tilltänkt export från Tumba pappersbruk. Detta skulle med andra ord betyda stora priseftergifter, och man skulle kanske ändå få en mycket liten marknad och en måttlig del av konsumtionen.

Försäljningsmöjligheterna är i hög grad beroende av en försäljningsorganisation, som kan ta hand om produktionen och föra ut den på marknaden. Den som något sysslat med försäljningsarbete vet vilka svårigheter som här kan uppstå. Här är nu meningen att lämna denna försäljning och introduktionen på marknaden av denna artikel till ett utländskt försäljningsbolag, som visserligen har kontakter, men som nu skall åtaga sig uppdraget att införa en ny leverantör på marknaden. Det är givet att denna i första hand söker kontakt med sina tidigare kunder, men den måste dessutom introducera nya. I båda fallen blir arbetet säkerligen ej lätt av de skäl som här tidigare anförts: marknadens litenhet och en viss överproduktion. Man måste vara mer än optimist för att ge sig in på sådana vanskligheter.

Att alltså Tumba bruk efter en sä-

Tumba pappersbruks framtida ställning

kerligen lång utbyggnadstid skulle kunna vinna en snabb avsättning för detta specialpapper i konkurrens med utländska bruk, vilka redan är väl inarbetade på marknaden, måste bedömas som synnerligen osäkert. I ett sådant läge skulle måhända Tumba pappersbruk tvingas inrikta sin tillverkning på närstående men billigare kvaliteter och då i direkt konkurrens med svenska pappersbruk. Något sådant är väl i alla händelser inte önskvärt. Konkurrenskraften skulle ställas på så hårda prov i förhållande till de pappersbruk som behärskar marknaden, att betydande förluster här skulle komma att uppstå. Även från samhälls- och företagssekonomiska synpunkter måste grunderna för fullmäktiges framställning anses vara svaga.

Det måste därför vara klokare och förenat med sundare ekonomi att anstränga sig för att med rimliga investeringar få nuvarande produktionsenhet att fungera på ett sådant sätt att större lönsamhet uppstår.

Med vad jag här anfört som en detalj i denna stora fråga ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr SKÖLD (s):

Herr talman! När ett på förhand skrivet anförande hålles i slutet av en debatt, är det alltid en fördel att opponenterna inte behöver säga så mycket därför att motskålen redan är framförda. Det är dock några saker som jag skulle vilja påpeka i anledning av herr Berglunds anförande.

Han tror inte riktigt på att det skall vara möjligt att använda en stor internationell försäljningsorganisation för inarbetande av detta papper. Jag skall inte diskutera det med honom; jag vill bara tala om för herr Berglund och kammaren, att AB Papyrus är försäljningsorganisation för en schweizisk fabrik i denna bransch. Kan den fabri-

ken använda Papyrus, så kan vi väl använda en annan internationell försäljningsorganisation.

Till vad herr Berglund sade om enmansutredning skulle jag bara vilja påpeka, att enmansutredaren har utrett organisation och ekonomi. För de tekniska detaljerna har han fått anlita flera av våra främsta konstruktionsfirmor. Marknadsundersökningen har icke gjorts av utredaren utan direkt av riksbanken.

Sedan anförde herr Berglund en del uppgifter som ett pappersbruk hade skickat ut. Vi har också tagit del av de uppgifterna och granskat dem. De 10 000 ton som skulle vara konsumtionen av ett visst papper var i verkligheten bara konsumtionen i fem europeiska länder. Den verkliga konsumtionen är bara i Europa 18 000 å 20 000 ton.

Vidare omnämnde herr Berglund en engelsk firma, som inte kunde köra sin pappersmaskin med full kapacitet därför att man inte kunde sälja papperet. Men den maskinen började köras in i december i fjol, och under en provkörning kan man aldrig komma upp till full kapacitet. Så enkel var den saken.

Sedan skall vi nog tala tyst om det där svenska företags möjligheter att tillgodose vårt behov av visst slags papper. Enligt uppgifterna i exportstatistiken kostar det papperet inte mer än hälften av priset på den sort vi tänker oss och som nu importeras. Det visar väl fullt tydligt att det är papper av en helt annan sort och en helt annan klass.

Medan jag ändå har ordet, vill jag också säga någonting till herr Kollberg. Han säger att vi ju ändå har fjolårets kalkyler. Då vill jag emellertid påpeka för herr Kollberg — vilket han som fullmäktig mycket väl kunde ha tagit reda på själv — att omkostnaderna sedan i fjol har stigit med 250 000 kronor utan att papperspriset har kunnat höjas. Och en kalkyl från 1961 skall

väl inte tillmätas vitsord allt framgent, om den inte längre stämmer!

Herr Kollberg sade också, att man väl skulle kunna belasta Tumbabruket med pensionskostnaderna, likaväl som man kan göra det för större industrier. Ja, det kan man visst. Men om man gör det för en större industri, så blir man där fri från kostnaderna en del år. Ett pappersbruk med 1 000 tons kapacitet kan däremot aldrig i nuvarande situation bli bärande, och därför kommer utgifterna för riksbanken att bestå i alla tider.

Så några ord till herr Regnéll. Han sade att det pris man tidigare räknat med var högst onormalt, och nu har man gått ner till 15 kr. per kilo. Då vill jag påpeka för herr Regnéll, att det där priset som berodde på särskilda omständigheter inte var 15 utan 23—28 kr. per kilo, och det skall vi väl ändå inte behöva betala.

Herr Regnéll åberopade också en professor, som han satte upp mot en annan professor som jag faktiskt inte har omnämnt, och han sade i det sammanhanget att professorer ofta är av olika meningar. Ja, en tysk skald sade för mer än 100 år sedan: »Hundertfünfzig Professoren — Vaterland, du bist verloren.» Etthundrafemtio professorer och fäderneslandet är förlorat. Men det var ju inte den saken det här gällde!

Vi vet inte vilken kapacitet industrien ute i världen har om 3—4 år, sade herr Kollberg. Nej, det vet vi väl inte. Men vi vet att ingen produktionsökning kommer till stånd oss ovetande, till dess den dag kommer när pappersbruket i Tumba kan gå ut på världsmarknaden — och det är den saken jag hela tiden har pekat på.

Slutligen sade herr Regnéll, att fullmäktige givetvis skall se till riksbankens intresse. Jag tackar för det ordet. Det är just vad vi försöker visa riksdagens ledamöter att vi gör. Men det kan också läggas andra och mera allmänna synpunkter på denna fråga,

Tumba pappersbruks framtida ställning

sade herr Regnéll. Han får förlåta mig att jag i det resonemang som förts icke har kunnat finna de där andra, allmänna synpunkterna.

Herr KOLLBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara peka på en liten felaktighet i herr Skölds senaste redovisning. De utredningsmannens kalkyler som jag utgått från är framtidskalkyler som bygger på att kontinuerlig drift införs vid Tumbabruket. Kalkylen är vidare beräknad efter 1962 års lönenivå.

Herr Sköld säger att det från 1961 till 1962 har uppstått en förlust, och detta är alldeles riktigt. Den förlusten har vi redan berört. Som riksbankens industristyrelse själv förklarar berodde den på särskilda förhållanden i samband med övergången från ark- till rullpapper. Den skillnaden skall vi därför inte räkna med i den framtida kalkylen. Brukets chef säger själv i en skrivelse, att normala förhållanden kommer att råda från och med år 1963 och att han räknar med att det då även skall bli ett normalt bokföringspris.

Det var intressant att höra att det nya bruket skall ta upp kampen med i Europa befintliga karteller och att herr Sköld ansåg detta vara en uppgift för det nya bruket, vilken inte kunde genomföras av de privata företagen — så föll orden om jag inte missuppfattade herr Sköld.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Sköld säga, att det kan råda delade meningar om på vilket sätt man skall försälja detta papper. Att engagera sig i ett utländskt företag är emellertid förenat med vissa vanskligheter, eftersom ett sådant företag många gånger kan dirigera både försäljning och priser. Jag förutsätter att detta företag tidigare har sålt detta papper till en hel del av sina kunder. Så kommer en ny leverantör in

Tumba pappersbruks framtida ställning

i bilden. Av egen erfarenhet — även om den inte är hämtad från så stora sammanhang som det här gäller — vet jag att det är mycket svårt att komma in på nya marknader hos kunder, som redan köper av den vara som man har att försälja. Kunderna säger: »Jo tack, vi har en bra leverantör som säljer till ett så hyggligt pris, att vi inte är särskilt intresserade.» Då säger emellertid försäljningsbolaget å den nya leverantörens vägnar, att man för att komma in på marknaden är villig att reducera sitt pris. Då börjar man kanske fundera över om man inte skall göra ett provköp för att se dels hur kvaliteten utfaller, dels hur den nya leverantören sköter sina leveranser.

Herr Sköld säger, om jag fattat honom rätt, att Papyrus nu lanserat ett schweiziskt bruk på den svenska marknaden. Ja, det är möjligt. Men i så fall är det schweiziska bruket inte någon ny tillverkare, och det papper som säljs av Papyrus är väl infört på marknaden.

Jag skulle vilja ta upp en annan fråga i detta sammanhang. Det har sagts att Tumba pappersbruk har dålig ekonomi på grund av eftersläpande pensioner, vilka för närvarande uppgår till 378 000 kronor. Det nya bolag som skulle bildas — alltså AB Tumba bruk — skulle få alla dessa pensionsutfästelser avskrivna och överförda på riksbanken. Skulle man inte kunna tänka sig att samma transaktion gjordes i nuvarande läge, så att Tumba pappersbruks ekonomiska ställning kom i paritet med det föreslagna aktiebolagets utan att bruket behövde utbyggas på detta sätt? Vidare skall man nedskrivna inventarier och tillgångar från den nu bokförda siffran 6 miljoner kronor till 1 miljon kronor, alltså en subvention på 5 miljoner kronor av det nya Tumba pappersbruks aktiebolag. Skulle man icke även på denna punkt kunna tänka sig att göra motsvarande transaktion för det nuvarande företaget för att därigenom få ett bättre utgångsläge för lönsamheten? En

sådan åtgärd skulle väl komma att betyda ganska mycket för lönsamheten.

Herr REGNÉLL (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sköld ville dra i tvivelsmål riktigheten av de uppgifter som Klippans pappersbruk lämnat i den promemoria som ingivits till utskottet. I denna finns en del uppgifter som skiljer sig så radikalt från dem som lämnats från riksbanken, att det var helt naturligt att man önskade kollationera dem.

För egen del har jag fått ta del av grundmaterialet, som beträffande den nya maskin, om vilken herr Sköld talar, säger att den är »running completely satisfactorally» vilket väl skulle betyda att den fungerar fullt tillfredsställande — alltså något helt annat än att den skulle befinna sig under besvärlig intrimning.

Vad angår marknaden för »tracing» — ett ord som vi nu tydligen vågar säga — står det att »the market is flooded with tracing paper», vilket väl skall översättas på följande sätt: det finns en uppsjö av »tracing» i marknaden. Dessa uppgifter skiljer sig så väsentligt från dem som lämnades av riksbanken, att det ligger nära till hands att kräva ytterligare utredning för att få klarhet i dessa frågor, där nu uppgift står mot uppgift.

Vidare ställde herr Sköld till mig frågan, i vilket vidare perspektiv vi riksdagsmän nu borde se frågan om Tumba pappersbruk. Jag menar att vi skall väga den investering som ifrågasättes för detta ändamål mot andra investeringar inom den allmänna sektorn, t. ex. i vägar, järnvägar och kanske i andra industrier, och mot andra statliga uppgifter såsom forskning och sjukvård. Först sedan denna vägning skett skall vi avgöra, huruvida vi finner det riktigt att i Storstockholmsråjongen investera bortåt 50 miljoner kronor och dessutom 20 miljoner kronor i följdinvesteringar för

att ge eu annan utformning åt Tumba pappersbruks bokslut.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Det föreligger bara två alternativ i denna fråga.

Det ena är förslaget att man skall modernisera Tumba, göra om det till ett bolag och starta en ny industriell tillverkning. Det andra är att man skall fortsätta den gamla tillverkningen och — med stor sannolikhet — efter kort tid finna att tillverkningen är mycket oräntabel på grund av den ringa storleken; man skulle då kanske ställas inför kravet att lägga ned tillverkningen.

Sällan har Tumba pappersbruk från borgerligt håll försvarats så intensivt som när man i dag försvarat priserna på Tumbas papper. Herr Kollberg sade att 23 kronor per kilo är ett fullt försvarbart pris. Jag tror det är första gången som något från borgerligt håll sagts till Tumbas försvar — man lägger nu upp ett försvar från helt ändrade utgångspunkter.

Men vi har hört av herr Sköld att de beräkningar som gjorts visar att avskrivningar på lagren inte gjorts på ett tillfredsställande sätt. Det betyder att priset 23 kronor är för lågt. Det kan också i övrigt, i företagets hittillsvarande verksform, ha använts beräkningsmetoder som inte varit desamma som inom affärsföretagen och som ytterligare bidrar till att priset blir högre för Tumba. Därmed har också riskerna för nedläggande blivit betydligt större än vad som i dag angivits från borgerligt håll.

Jag är inte säker på hur långt herr Kollberg i framtiden vill försvara Tumbas pris.

Vi står härvidlag inför ett problem som alla andra företagsägare står inför. Vi skall som ägare till detta företag bedöma om det skall utvecklas. Vi skall göra en helhetsbedömning, har herr Regnéll sagt. Det är riksdagens

Tumba pappersbruks framtida ställning

uppgift att göra en sådan. Men i den helhetsbedömningen ligger också att vi skall se till att de samhällsägda företagen får en möjlighet att utvecklas, när man hittar lämpliga industriprojekt. Nu har man funnit ett projekt som förelagts riksdagen. Det är en nytillverkning som innebär konkurrens på den internationella marknaden med en internationell kartell. Den nya tillverkningen har inget samband med sedelpapperet för riksbanken. Det går alltså inte att med riksbankens räkenskaper sammanblanda kostnaderna för tillverkningen av detta nya papper. Sålunda talar alla skäl för att hålla redovisningen för denna verksamhet skild från riksbankens verksamhet. Det finns också ytterligare skäl för att tillverkningen och försäljningen måste drivas i affärsmässiga och effektiva former.

Om riksdagen och regeringen skulle stanna för att för det samhällsägda företaget tillämpa samma arbetsformer som det privata näringslivet inom motsvarande bransch använder, aktiebolagsformen, innebär det ju ingenting annat än att man väljer den företagsform som riksdag och regering sedan mer än hundra år tillbaka genom lagstiftning angivit som den mest ändamålsenliga för affärsmässig industriell verksamhet av detta slag.

Det kommer vid behandlingen av dessa frågor in bedömningar, som inte är lätta att göra och som utan vidare kan sägas vara omöjliga för bankoutskottet och riksdagen i övrigt att göra. Det gäller marknadsbedömningar, t. ex. rörande vilka verkningar kartellen ute i Europa hittills haft, vilken prispolitik som förts? Vilka motåtgärder kommer att vidtagas i framtiden? Vilken prisutveckling kommer den att inrikta sig på?

Vidare skall göras tekniska bedömningar av avgörande betydelse för Tumbas framtid på området för det ifrågasvarande ritpapperet. Tekniska bedömningar skall också göras rörande ma-

Tumba pappersbruks framtida ställning

skinbeståndet. Hur bred skall maskinen vara? Hur mycket vågar man satsa när det gäller att beträda oprövade vägar, som konkurrenterna ännu inte givit sig in på? Bör man pröva bredare maskiner än andra vågat använda?

Lyckas man kan man göra en god vinst genom den tekniska nykonstruktionen, men misslyckas man kan det bli svårigheter.

En annan teknisk bedömning gäller vilken betydelse olika plastmaterial kan få på detta område. Kommer plastmaterialen att i ökad omfattning ersätta ifrågavarande papperssort?

Sådana marknadsbedömningar och tekniska bedömningar är helt omöjliga för riksdagen att göra. Det är omöjligt också för bankoutskottet att göra dem, även om för bankoutskottet presenteras hemliga utredningar av ett eller annat slag. Det gäller en framtidsbedömning av marknads och tekniskens utveckling som inte heller kan en gång för alla fastställas av vare sig den ena eller andra utredaren.

Men vad bankoutskottet och riksdagen i övrigt kan göra är en ekonomisk bedömning. Vi kan se efter om det inom den allmänna ekonomiska ram, där vi arbetar, finns plats för en investering på 70 miljoner kronor. Jag menar med detta, att bankoutskottets och riksdagens roll i detta sammanhang inte skall vara att försöka fungera som en bolagsstyrelse, som direkt beslutar om detaljerna vid investeringen. Den uppgiften måste åligga industristyrelsen och riksbankens styrelse. Riskbedömningen och detaljerna därvidlag hör inte till riksdagens, inte till bankoutskottets behandling.

Det kan möjligen ankomma på riksdagen och på bankoutskottet att göra en helhetsbedömning av industriella och kommersiella projekt — att avgöra om man skall satsa på ett projekt i stället för på ett annat. Den helhetsbedömningen kan läggas på en full-

mäktigeliknande församling såsom riksdagen i detta fall är.

En helhetsbedömning har efterlysts för de statliga investeringarna, och jag tror att en sådan vore till nytta. Vi behöver för det ändamålet nya verksamhetsformer, ty i de nuvarande formerna går det knappast längre att bedriva en sådan verksamhet.

Här har emellertid framlagts ett konkret förslag, och det är detta vi får ta ställning till, även om vi skulle vilja att det fanns en annan, yttre ram för sådana helhetsbedömningar rörande den statliga företagsgruppen än den som i dag föreligger. I det nu aktuella fallet, med de nuvarande arbetsformerna, föreligger en nackdel utöver de vanliga affärsmässiga riskerna och bedömningarna. Den ligger däri att vi är tvungna att för vårt företag offentliggöra investeringsplanerna tre, fyra år innan de kan realiseras. Det betyder att vi för konkurrenterna offentliggör vilket papper vi skall tillverka, när detta papper beräknas komma ut på marknaden och vilka typer av maskiner vi skall använda.

Så uppträder inget privat företag på marknaden, och jag ogillar att de samhällsägda företagen skall behöva göra det, till båtnad för konkurrenterna och till nackdel för de samhällsägda företagen. Det är principiellt och praktiskt felaktigt att låta de samhällsägda företagen arbeta på det sättet. Jag anser att riksdag och regering borde anstränga sig för att åstadkomma mera jämlika förutsättningar, så att de samhällsägda företagen inte behöver dras med nackdelar som konkurrenterna inte har.

Ett annat problem i detta sammanhang är de krav som framställts av personalen vid Tumba, dess fackförbund och fackliga karteller om sociala förmåner, löneförmåner och trygghet i arbetet. Det är naturligt att man på det hållet slår vakt om dessa förmåner och kanske t. o. m. att man gör

dem till en huvudfråga, viktigare än frågan om hur företaget skall skötas och utvecklas; man är sig själv närmast och glömmar kanske bort företagsproblemen. Problemet existerar alltså, och det har i samband med diskussionerna om denna fråga såväl i pressen som annorstädes framkommit att det inte är helt tillfredsställande ordnat på detta område. Frågan är om inte de samhällsägda företagen borde söka sig fram på samma vägar som t. ex. de kooperativa företagen.

Sedan 1946 finns det ett huvudavtal mellan Kooperativa förbundet och LO om att KF:s industrier i princip bör kunna tävla med de privata företagen på marknaden och samtidigt se till att tryggheten för personalen är tillfredsställande ordnad och att de sociala förmånerna är föredömligt utformade. Ett sådant huvudavtal skulle kanske också kunna utarbetas mellan de statliga företagen och LO. På det sättet borde man kanske kunna klara av en del av de problem som uppkommit i samband med behandlingen av denna fråga.

Vid behandlingen i utskottet anfördes från borgerligt håll att det skulle vara en nackdel för oss i våra förhandlingar med EEC om Europamarknaden om vi nu bygger ut ett statligt företag som går ut och konkurrerar med privata företag i Europa. Vi bör hålla oss tillbaka av det skälet, menar man. Detta argument har glädjande nog inte tagits upp igen i dagens debatt. Jag hoppas att skälen är att man inser att vi här i Sverige har en mycket liten statlig sektor, bara cirka 5 procent av näringslivet ligger i statens hand, medan man ute i Europa på många håll har betydligt större statliga sektioner av näringslivet. I det borgerligt styrda Västtyskland är den statliga andelen bortåt 20 procent, i Österrike 25 procent, i Italien 40 procent. Både i Italien och i Frankrike ligger majoriteten av de stora affärsbankerna i sta-

4* — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 17*

Tumba pappersbruks framtida ställning

tens händer. Mot den bakgrunden är Sverige ett föredöme i fråga om liberalistisk ekonomisk politik, och om den lilla statliga sektorn vi har här på en punkt moderniseras bör detta inte kunna användas som argument mot oss i diskussionerna inom EEC.

En bedömning av det material som nu föreligger leder till slutsatsen att riksdagen bör ställa erforderligt riskvilligt kapital till förfogande för den industriinvestering som riksbanksfullmäktige här har framlagt förslag om.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Berglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutsiktets hemställan i utskottets utlåtande nr 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Schmidt m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Berglund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 115 ja och 104 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

§ 11

Föredrogs vart efter annat bevillningsutskottets betänkanden:

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall, m. m., och

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande i viss del av den vid förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om särskild varuskatt fogade varuförteckningen, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner angående av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse.

I två inom riksdagen väckta, till bankoutskottet hänvisade, likalydande motioner, nr 527 i första kammaren av herr *Lundström m. fl.* samt nr 636 i andra kammaren av fru *Nettelbrandt* och fröken *Elmén*, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om översyn av den sparkasse- och låneverksamhet, som under obundna former bedreves bl. a. i föreningsform, i syfte att klargöra vilka tillsyns- och kapitalskyddsbestämmelser som skäligen borde krävas för dylika lånerörelser av större omfattning, samt att med ledning härav precisera villkoren för att inlåningsrörelse skulle kunna bedrivas i former, som traditionellt förknippades med bankmässigt kapitalskydd för insatta medel.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 527 och II: 636 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrarna *Schmidt, Gustaf Henry Hansson, Gorthon, Svanström, Larsson* i Umeå, *Börjesson* i Glömminge, *Hyllander* och *Nordgren*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 527 och II: 636 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om översyn av den sparkasse- och låneverksamhet, som under obundna former bedreves bl. a. i föreningsform, i syfte att klargöra vilka tillsyns- och kapitalskyddsbestämmelser som skäligen borde krävas för dylika lånerörelser av större omfattning samt att med ledning härav precisera villkoren för att inlåningsrörelse skulle kunna bedrivas i former, som traditionellt förknippades med bankmässigt kapitalskydd för insatta medel.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! De motioner som utskottet haft att behandla har avstyrkts med hänvisning bl. a. till att det sedan 1955 års beslut fattades ingenting inträffat som skulle föranleda annat ståndpunktstagande till frågan om tillsyn av föreningsars inlåningsrörelse.

Bland de föreningar som för närvarande har den största inlåningsrörelsen är KF och HSB, och storleken av denna lånerörelse är redovisad i utskottets utlåtande.

Yttrande över motionerna har inhämtats av bl. a. bankinspektionen som i detta ärende bl. a. anför »att det icke är avgörande om den inlåning som sker bedömes som lån av medlemmar i en förening eller inlåning från allmänheten». Vad saken gäller är enligt bankinspektionen den reella frågan, huruvida insättarna i dessa föreningar är i behov av samma skydd för sina åt föreningen anförtrödda medel som bank-, sparbanks- och jordbrukskasse-

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

lagstiftningen avser att bereda dessa kreditinstitutioners insättare.

Den inlåningsrörelse som bedrivs bl. a. av KF har stor likhet med den inlåning som sker genom andra låneinstitut och som är underkastade inspektion. Inspektionens syfte är enbart att skydda insättarnas intressen, och samma villkor borde därför gälla för olika former av inlåningsinstitut.

Föreningarnas inlåning torde av allmänheten betraktas som lika säkra som bankernas. Omfattningen av KF:s inlåning framgår av vad bankinspektionen anför om att det av 420 sparbanker endast är sju som har större inlåning än KF. Det bör vara ett rättvisekrav att alla de låneinstitut som bedriver lånerörelse från allmänheten blir likartat behandlade och underställes bankinspektionens tillsyn. Reservanterna har i detta ärende ej velat föreslå ett ingripande som skulle åsamka dessa föreningar olägenheter i deras verksamhet, utan bara en översyn om vilka vägar man skall gå för att erhålla de tillsyns- och kapitalskyddsbestämmelser som insättarna rimligen kan förvänta vid varje form av insättning av sparmedel hos låneinstitut.

Herr talman! Med det anförda ber jag få yrka bifall till reservationen av herr Schmidt m. fl.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Med vetskap om dels hur svårt det är att i dagens läge kunna spara pengar för insättning i olika bankinrättningar, dels hur tusentals människor i med Sverige jämförbara länder förlorat sina sparade slantar förefaller det mig fullt naturligt att det finns någon form av säkerhet, garanti eller inspektion, som tillvaratar insättarnas intressen.

Här i landet utövas den verksamheten av kungl. bank- och fondinspek-

tionen. Denna har enligt lag rätt att bevaka den insättande allmänhetens pengar i de olika spar- och affärsbankerna. Under senare år har emellertid en betydande inlåningsverksamhet även bedrivits av olika föreningsrörelser, såsom Kooperativa förbundet och HSB. Inlåningen i dessa är nu uppe i betydande belopp, cirka en halv miljard kronor, men denna inlåning sorterar icke under bank- och fondinspektionen, trots att den härrör från till antalet mycket betydande befolkningsgrupper, som i egenskap av medlemmar är anslutna till de berörda föreningarna. Motionsparet I: 527 och II: 636, som föranleder bankoutskottets utlåtande nr 13, belyser detta spörsmål. Motionärerna anser att en översyn av den betydande låneverksamhet som bedrivs i föreningsform — med hänsyn till den omfattning den numera har — bör göras.

Flertalet remissinstanser, däribland bankinspektionen, generalpoststyrelsen och Svenska bankföreningen, delar motionärernas uppfattning och anser det inte föreligga någon nämnvärd skillnad mellan inlåningen till nämnda bankinrättningar och dessa föreningars inlåning, varför de anser att allmänheten både har rätt att och bör ställa samma krav på säkerhet för de inlånade medlen. Utskottets majoritet anser emellertid — anmärkningsvärt nog — att frågan inte är av den betydelse att den behöver uppmärksammas.

Vid utskottets utlåtande är fogad en reservation som understryker att samhällets ansvar även för dessa medel blir mer och mer framträdande. Oss reservanter synes denna verksamhet nu vara av den omfattningen att den ur säkerhetssynpunkt bör jämföras med den inlåning som sker i sparbank, affärsbank, jordbrukskassor och postbank. Vi tror t. o. m. att detta ur konkurrenssynpunkt skulle vara av värde för föreningarna.

Herr talman! Jag ber att få instäm-

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

ma i herr Larssons i Umeå yrkande om bifall till reservationen av herr Schmidt m. fl.

Herr **BENGTSSON** i Landskrona (s):

Herr talman! I bankoutskottets här föreliggande utlåtande behandlas motionsledes framförda yrkanden om översyn av den sparkasse- och låneverksamhet som bedrivs av bl. a. kooperativa föreningar. Syftet med översynen skulle enligt motionärerna och reservanterna vara att klargöra vilka tillsyns- och kapitalskyddsbestämmelser som bör krävas för lånerörelser av denna typ. Med ledning av det resultat en sådan översyn skulle ge skulle villkoren för denna inlåningsrörelse kunna preciseras så att rörelsen gav insättarna det skydd, som enligt motionärerna och reservanterna traditionellt förknippas med bankmässigt kapitalskydd för insatta medel.

I klartext innebär alltså detta att motionärerna syftar till någon lag som skulle reglera bl. a. den inlåning Kooperativa förbundet och HSB bedriver bland sina medlemmar.

Den av motionärerna aktualiserade frågan har i skilda sammanhang varit föremål för riksdagens prövning, senast 1950 och 1955. Tredje lagutskottet, som 1950 hade att ta ställning till den motionsvägen aktualiserade frågan, framhöll att det var utomordentligt svårt att i lag precisera sådana krav samt att bank- och sparbankslagarnas föreskrifter endast i vissa hänseenden kunde tjäna som förebild. Med hänsyn härtill fann utskottet det lämpligast att solvens och likviditet hos inlånande föreningar kontrollerades av föreningsmedlemmarna själva. Riksdagen biföll också vad utskottet föreslog.

1955 aktualiserades frågan igen och behandlades i samband med förslaget till lag om bankrörelse. Departementschefen åberopade här vad tredje lagutskottet sagt 1950 och ansåg »anledning saknas att vidtaga åtgärder, som skulle

hämna den av bl. a. Kooperativa förbundet och HSB bedrivna inlåningsrörelsen». En sådan ändring av definitionen på bankrörelse, att jämväl föreningarnas inlåning bland de egna medlemmarna skulle komma att hänföras till bankrörelse, avstyrktes därför. Riksdagen biföll också 1955 vad departementschefen hade föreslagit.

När frågan nu tas upp igen motionsvägen vill jag konstatera att ingenting har inträffat under denna mellantid som ställt frågan i ett nytt läge. Reservanterna, som yrkat bifall till motionen, säger att samhällets ansvar otvivelaktigt blir mer framträdande om det bland stora befolkningsgrupper skulle uppstå den föreställningen att den inlåning som sker i föreningarna från säkerhets synpunkt är likställd med den som äger rum i sparbanker, affärsbanker, jordbrukskassor och postbanken.

Av remissvaren framgår tydligt att såväl Kooperativa förbundet som HSB upplyser sina insättare om den speciella arten av sin inlåning. Några missförstånd på den punkten föreligger säkerligen inte. Jag vill ytterligare betona att inlåningen endast sker bland föreningsmedlemmarna och alltså inte bland allmänheten. Jag vill också erinra om vad fullmäktige i riksbanken anför i sitt remissvar över motionerna, nämligen att några nya skäl att underkasta de ekonomiska föreningarnas inlåningsverksamhet tillsyn och reglering inte synes ha framkommit sedan frågan senast behandlades. Fullmäktige framhåller vidare att några faktiska missförhållanden, som skulle aktualisera en omprövning, inte synes föreligga och inte heller påtalats i motionerna. Det har inte heller till utskottets kännedom kommit några sådana nya omständigheter som skulle föranleda en utredning eller omprövning av den ställning riksdagen tidigare intagit i denna fråga.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

Herr LARSSON i Umeå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill vitsorda vad herr Bengtsson sade om att det inte har gjorts några anmärkningar mot dessa föreningars verksamhet. Det är heller inte den saken som vi i dag diskuterar. Vad vi diskuterar är att likartade inlåningsverksamheter bör behandlas på ett likvärdigt sätt. Herr Bengtsson anförde dessutom, att de medlemmar det här rör sig om är medvetna om de regler som gäller för inlåningen. Det är alldeles riktigt. Jag känner till att HSB har dessa regler i sina tryckta formulär, och även de som sätter in medel i Kooperativa förbundets sparkassar bör vara medvetna om bestämmelserna.

Men nu är det inte så, herr Bengtsson, att folk över huvud taget läser sådant, utan de förutsätter att denna verksamhet bedrivs under normala, bankmässiga former. Bankinspektionen har i sitt remissyttrande särskilt tryckt på detta och säger följande: »Dessa torde för övrigt delvis utgöras av samma personer, och det synes ganska orealistiskt att påstå, att man bland medlemmarna i föreningarna mera allmänt skulle vara medveten om att deras insättningar hos föreningarna inestår på andra — och i vissa avseenden mindre trygga — villkor än deras insättningar i de vanliga kreditinrättningarna.»

Det är här inte fråga om någon som helst misstänksamhet, utan hela saken gäller att man skall ha en likartad bedömning av likartade former av rörelse. Jag tror att denna inlåningsrörelse är till nytta för utvecklingen av handeln och för utvecklingen av vår bostadsproduktion, men fördenskull får man inte ta detta till intäkt för att inte ha sedvanliga säkerhetsbestämmelser för denna inlåningsverksamhet.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Larsson i

Umeå vill jag säga att den stora och väsentliga skillnaden är att HSB och Kooperativa förbundet endast lånar upp medel bland sina egna medlemmar. Det är alltså den stora skillnaden mellan den upplåning som sker här och den bankmässiga upplåning som sker i de vanliga bankinrättningarna.

Sedan vill jag ytterligare understryka vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att det inte vare sig av motionärerna eller av reservanterna har kunnat ledas i bevis att det framförts några klagomål från medlemmar, som utlånat medel till sina respektive organisationer, om att de mer eller mindre skulle känna sig utlämnade på nåd eller onåd. Hade något sådant kunnat bevisas, hade saken kanske delvis kommit i ett annat läge, men några sådana klagomål har aldrig framförts. Inte heller har motionärerna eller reservanterna kunnat göra något sådant gällande.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag kan i allt väsentligt ansluta mig till herr Bengtssons uttalande, men jag vill göra ett par reflexioner.

Till herr Larsson i Umeå vill jag först säga att det är ganska modigt att i Sveriges riksdag nära nog inkompetensförklara — som vägledning för en motion — dem som är medlemmar i den kooperativa rörelsen. Huvudmotivet för att sparkassorna skall inordnas under bank- och fondinspektionen är, säger herr Larsson, att medlemmarna inte är medvetna om de former, under vilka deras sparande sker. Andra talesmän har sagt att det är så förvillande likartade former för sparandet, att det är helt naturligt att dessa sparinrättningar skall jämföras med andra och därför kontrolleras av bank- och fondinspektionen.

Vari ligger denna »förvillande likhet»? I KF:s och HSB:s sparkassar måste man lösa ett medlemskap för att få

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

spara. Finns det någon annan bank i detta land som fordrar en insats av spararna för att de skall få utnyttja sparmöjligheterna? Det är en sådan klar skillnad mellan den vanliga bankverksamheten och den som drivs av den kooperativa rörelsen, att det är förvånansvärt att man bara vill påstå motsatsen.

En annan sak som också är intressant och som herr Bengtsson i Landskrona underströk är att det sparande som sker i den kooperativa rörelsen, t. ex. HSB:s bostadssparande, sker enbart bland medlemmarna. Det är inte så, herr Larsson i Umeå, att folk går in som medlemmar i HSB och sparar till andra ting, utan de använder dessa sparmedel i första hand till att skaffa sig en kooperativ bostad. Både därigenom och genom att det är fråga om ett medlemssparande markeras den klara skillnaden mot den verksamhet som drivs av det allmänna bankväsendet.

Det som emellertid är väsentligt är att de sparmedel som går in i sparkassorna i den kooperativa rörelsen, framför allt den rörelse som jag själv är verksam i, nämligen HSB, går direkt till den kooperativa vidareutvecklingen och bostadsproduktionen. Det är ingen konkurrens om sparmedlen i HSB med andra angelägna investeringsönskemål i samhället. Det räcker med ett enda exempel för att belysa vilken fördel det kan vara i speciella lägen att de pengar som sätts in används i bostadsproduktionen. Jag vill påminna kammarens ledamöter om det krisartade ekonomiska läget under senhösten 1961, då det var svårt att få loss pengar till bostadsbyggandet. HSB-rörelsen i vårt land drev då med egna kreditiv ett bostadsbyggande på drygt ett par tusen lägenheter. Bankerna kunde inte friställa medel för att hålla byggnadsverksamheten i gång, men den kooperativa rörelsen kunde av egna medel i den kris, som rådde i bankerna, hos spararna driva fram det kapital som behövdes för bo-

stadsbyggandet. Där ser man vilken fördel det kan vara att sparkassornas i HSB verksamhet är helt inriktad på bostadsproduktion.

Jag vill, herr talman, också passa på att avliva en felaktig uppgift som förekommit i denna diskussion och som dessvärre återopades också av en partivän till herr Larsson vid debatten i första kammaren. Det har påståtts att det finns en bestämmelse i HSB som säger att styrelsen kan vägra uttag av innestående medel, och man påpekar att detta är en utomordentligt stor osäkerhetsfaktor.

Herr talman! Jag vet inte i vilket årtionde denna motion har författats. Om det hade skett i början av 1950-talet så hade man kunnat skriva av HSB-rörelsens stadgar. Då fanns nämligen en sådan bestämmelse inskriven där, men den togs bort 1954. De nya bestämmelserna skrevs in i stadgarna 1957 och tillämpas av 185 av HSB-rörelsens föreningar. Den gamla bestämmelsen finns kvar endast i en förening, nämligen HSB-föreningen i Stockholm, men även där håller man sedan en tid tillbaka på med en stadgerevision. Det är alltså felaktigt att återropa denna bestämmelse i diskussionen.

Slutligen, herr talman, vill jag ta upp en central fråga i denna debatt, som herr Nordgren var inne på i sitt inlägg, nämligen frågan huruvida spararnas inflytande säkras i och med att den kooperativa rörelsens sparkassor kommer in under bank- och fondinspektionen. Jag vet inte vilken bank i vårt land som ger sina sparare ett större inflytande än den kooperativa sparrörelsen, där man helt arbetar efter principen en medlem, en röst. De flesta andra banker har ju i huvudsak den karaktären, att det är ett fåtal människor som bestämmer över verksamheten, medan den stora gruppen sparare saknar varje form av inflytande. Om man skall ställa upp ett ideal, herr Nordgren, så ligger det väl utomordentligt nära till hands att göra

Av kooperativa föreningar m. fl. bedriven sparkasse- och lånerörelse

den kooperativa rörelsens sparkasseverksamhet till ett föredöme för hela det svenska bankväsendet.

Men det som till sist ändå är det väsentliga är att inget misstroende finns mot den kooperativa sparkasserörelsen bland dess medlemmar. Herr Larsson i Umeå sade att medlemmarna inte är medvetna om vilken sparform de deltar i. För denna tes finns det inga belägg.

Det kan inte heller påvisas att rörelsen missköter sig. Om det inte finns något misstroende mot rörelsen och om man inte kan påvisa att den missköter sig utan man uttalar sitt förtroende för verksamheten, varför drar man då inte konsekvensen av detta resonemang och säger att den dag då medlemmarna i den kooperativa sparkasserörelsen finner att verksamheten har en sådan struktur att det är en fördel att den inordnas under bank- och fondinspektionen, låt då medlemmarna själva ta detta initiativ! Detta är en sak som medlemmarna själva skall avgöra. Det bör inte komma några pekpinnar från Sveriges riksdag till en så stor grupp av Sveriges folk, en grupp som är väl medveten om de trygga former som gäller för medlemskap och sparande i den kooperativa rörelsen.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! Herr Lindkvist prisade mig för att jag hade mod att säga att medlemmarna inte visste under vilka former de sparar sina pengar. Men tyvärr måste jag göra herr Lindkvist besviken. Jag citerade ett uttalande av bankinspektionen.

Jag vill emellertid på nytt poängtera att förslaget lika litet innebär ett misstroende mot den kooperativa sparrörelsen som vad bank- och fondinspektionens tillsyn skulle innebära ett misstroende mot sparbankerna i vårt land. Avsikten är helt enkelt att insyn från statens sida skall ge en känsla av trygghet för insättarna. Jag kan inte förstå att detta på något sätt kan upptas som

ett försök att skada ifrågavarande verksamhet. Det måste väl tvärtom ge en trygghetskänsla.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag vet att herr Larsson i Umeå refererade bankinspektionens yttrande, men jag uppfattade hans anförande så, att han delade den meningen. Den är ju inte mindre antastbar därför att den är förankrad i ett remissutlåtande och inte mer riktig därför att bankinspektionen står bakom den.

Herr Larsson tycker att allmän statlig insyn bör ge trygghetskänsla och säger att det inte är fråga om att skada rörelsen. Men, herr Larsson, medlemmarna i dessa stora folkrörelser bör väl i all rimlighets namn själva få bestämma om den kooperativa sparrörelsen skall in under bank- och fondinspektionen. Folkpartiet behöver inte med hjälp av pekpinnar göra klart för medlemmarna i dessa organisationer hur de skall reagera när det gäller deras egna sparpengar.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid voting, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Schmidt m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter

Ändring i byggnadslagen m. m.

intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Larsson i Umeå begärde emellertid rösträkning, varför voting medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 103 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 13

Föredrogs vart efter annat första lagutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning av väckt motion om viss ändring av bestämmelserna angående inregistrering av fartyg m. m., och

nr 17, i anledning av väckt motion om översyn av kyrkomusikerstadgan.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 14

Ändring i byggnadslagen m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 15 februari 1963 dagtecknad proposition, nr 46, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385); och

2) lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

I förslaget till lag om ändring i byggnadslagen var 44 a § så lydande:

44 a §.

Har fråga väckts om antagande eller ändring av stadsplan för område med äldre bebyggelse, som det av historiska eller kulturhistoriska skäl är angeläget att hålla i värdigt skick, och är bebyggelsen vanvärdad eller företer den eljest väsentliga brister av beskaffenhet att försvåra genomförandet av en lämplig stadsplan, må Konungen, om härav påkallade åtgärder prövas icke lämpligen kunna verkställas annorledes än i ett sammanhang, medgiva staden att i erforderlig omfattning lösa mark som beröres av åtgärderna ävensom annan inom området eller i dess omedelbara närhet belägen mark, för vars ändamålsenliga utnyttjande åtgärderna kunna väntas bli av väsentlig betydelse. Vid bestämmande av vad som må lösas skall skälig hänsyn tagas till markägares önskemål att förena sig med staden om åtgärderna och gjorda utfästelser att bidra till deras genomförande.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I syfte att främja en önskvärd sanering av äldre, från historisk eller kulturhistorisk synpunkt värdefull bebyggelse föreslås i propositionen viss utvidgning av byggnadslagens och expropriationslagens inlösningsregler.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

dels i första kammaren nr 593 av herr *Enarsson* och i andra kammaren nr 728 av herrar *Källenius* och *Stiernstedt*;

dels i första kammaren nr 594 av herr *Holmberg m. fl.* och i andra kammaren nr 727 av herr *Fröding m. fl.*;

dels i första kammaren nr 595 av herr *Svanström*; och

dels i andra kammaren nr 729 av herr *Tobé*.

Ändring i byggnadslagen m. m.

I motionerna I: 593 och II: 728, som var likalydande, hemställdes

»1) att riksdagen vid behandling av det till proposition nr 46 fogade förslaget till Lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) måtte besluta,

att rätt att lösa mark skall föreligga endast där vederbörande fastighetsägare icke inom skälig tid visat sig beredd och i stånd att på egen hand genomföra ett godtagbart miljöskyddsprogram samt endast under förutsättning

a) att bebyggelsen är *uppenbart* vanvårdad;

b) att stadsplan är fastställd och

c) att ett program, i vilket förutsättningarna och sättet för saneringens genomförande tydligt anges, föreligger ävensom

2) att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till erforderliga författningsändringar.»

I motionen II: 729 hemställdes, under hänvisning till att departementschefens uttalanden rörande saneringsprogram såsom förutsättning för expropriationstillstånd syntes böra föranleda komplettering av byggnadsstadgan, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå en komplettering av byggnadsstadgan av antydd art».

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med avslag å följande motioner, nämligen

1. I: 593 och II: 728, såvitt därigenom yrkats ändring i de genom propositionen framlagda lagförslagen,

2. I: 594 och II: 727 samt

3. I: 595

bifalla förevarande proposition, nr 46;

B. att riksdagen i anledning av dels motionerna I: 593 och II: 728 och dels motionen II: 729 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört om föreskrifter rörande saneringsprogram;

C. att motionen II: 729 i den mån den ej kunde anses besvarad genom vad ut-

skottet anfört och hemställt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Ebbe Ohlsson* och *Turesson*, vilka ansett, att utskottet beträffande 44 a § byggnadslagen under punkt A. bort hemställa,

»att riksdagen med bifall i dessa delar till motionerna I: 593 och II: 728 måtte för sin del besluta sådan ändring i de genom propositionen framlagda lagförslagen, att 44 a § byggnadslagen får följande lydelse.

44 a §.

Har stadsplan fastställts för område med äldre bebyggelse, som det av historiska eller kulturhistoriska skäl är angeläget att hålla i värdigt skick, och är bebyggelsen vanvårdad eller företer den eljest väsentliga brister av beskaffenhet att försvåra genomförandet av stadsplanen, må Konungen, om härav påkallade åtgärder prövas icke lämpligen kunna verkställas annorledes än i ett sammanhang, medgiva staden att i erforderlig omfattning lösa mark som beröres av åtgärderna ävensom annan inom området eller i dess omedelbara närhet belägen mark, för vars ändamålsenliga utnyttjande åtgärderna kunna väntas bli av väsentlig betydelse. Rätt att lösa mark skall dock ej föreligga, där markägare eller sammanslutning av markägare inom skälig tid visat sig beredd och i stånd att själv eller i förening med staden genomföra åtgärderna.»

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **TURESSON** (h):

Herr talman! Tredje lagutskottets utlåtande som vi nu går att behandla bygger på en proposition som föranletts av vissa förhållanden som har samband med bebyggelsen och miljön i Gamla stan i Stockholm.

Bebyggelsen och miljön där är ju unik och har stora kulturhistoriska vär-

Ändring i byggnadslagen m. m.

den. Vi kan lätt konstatera att den nu hotas av förfall och förslumning. Även rent tekniskt är bebyggelsen utsatt för stora faror. På grund av den pågående landhöjningen har de träpålar som väsentliga delar av dessa hus står på kommit över vattenytan och håller på att fördärvas.

Det är klart att denna unika och kulturhistoriskt värdefulla miljö bör bevaras. Här måste konserveringsåtgärder vidtas. För att undvika ett olämpligt utnyttjande av fastighetsbeståndet är det angeläget att en sanering och modernisering sker så att man kan använda det i enlighet med tidens krav. Om detta är alla ense. Jag föreställer mig att även de mest grävslopsfrälsta skulle dra sig för att göra så hårda ingrepp i Gamla stans miljö att denna ändrar karaktär.

På grund av de speciella förhållandena, de trånga kvarteren, de mörka gränderna, behovet av skyddsåtgärder med hänsyn till grundförhållandena, kräver saneringen ofta att åtgärderna företas gemensamt för flera fastigheter. Det krävs alltså samverkan mellan fastighetsägarna. En sådan samverkan behövs också för att samordna dispositionen av gårdsutrymmena. Man måste få in mera ljus och luft mellan husen. Detta kan inte ordnas för en fastighet i taget. Samverkan kan också behövas för att ordna infarter, parkeringsutrymmen och framdragningsledning.

När en fråga av denna storleksordning blir så aktuell som denna nu är, vore det enligt mitt sätt att se naturligt att man undersökte, om lagen erbjuder ändamålsenliga former för sådan samverkan som krävs för att lösa detta problem. Om så inte är fallet, får man försöka skapa förutsättningar härför. Jag är fullt medveten om att ifall det efter sådana försök skulle visa sig att fastigheternas ägare trots att sådana former har skapats inte inom rimlig tid vill eller förmår lösa problemet, så kan man bli nödsakad att tillgripa tvångs-

åtgärder för att lösa in de fastigheter som eljest skulle löpa risk att förstöras.

Tyvärre har denna naturliga väg inte utnyttjats i det lagförslag som nu föreligger. Tvärtom innehåller det kungliga förslaget, som även blivit tredje lagutskottets förslag, att det i praktiken inte kommer att finnas några möjligheter för fastighetsägarna att själva genomföra eller vara med om att genomföra sanerings- och miljöskyddsprogrammet. Det finns all anledning att fråga varför man lagt upp förslaget på detta sätt, varför man inte valt den naturliga vägen att låta fastighetsägarna själva i största möjliga utsträckning få bli okränkta i sin äganderätt och genomföra konserverings- och miljöskyddsprogrammet i egen regi och först om de inte lyckas låta samhället ta hand om det hela. Stockholms stad hade inte heller tänkt sig denna möjlighet, när staden begärde lagändring, utan hade velat gå den motsatta vägen så att säga, men Kungl. Maj:t har i detta lagförslag i första hand räknat med inlösningsmöjligheten. Visserligen innehåller lagförslaget regler om att man vid bestämmandet av vad kommunen skall få rätt att lösa in skall ta skälig hänsyn till markägarnas önskemål att förena sig med staden och utfästa sig att bidra till genomförandet av erforderliga åtgärder.

Det kan vid ytligt betraktande förefalla vara ett tillmötesgående mot de nuvarande markägarna. Men som förslaget är utformat är detta tillmötesgående endast skenbart och inte mycket värt. Det är svårt eller omöjligt för den enskilde fastighetsägaren att bedöma vad han ger sig in i, om han skulle överväga att förena sig med staden för dessa åtgärders genomförande. Han måste då ta ståndpunkt till en saneringsplan men vet inte vad den har för rättsverkningar. Det är oklart hur den skall vara utformad. Lagförslaget förutsätter inte ens en fastställd stadsplan för att inlösen skall kunna äga

Ändring i byggnadslagen m. m.

rum. Hur skall fastighetsägaren då kunna bedöma framför allt de ekonomiska konsekvenserna av att förena sig med staden för att genomföra saneringsåtgärderna?

Det förhåller sig inte så som departementschefen sagt att stadsplanen inte har så stor betydelse i sammanhanget. Både i propositionen och annorstädes uttalas att stadsplanen endast i vissa små detaljer, såsom gatulinjernas sträckning m. m., kommer att ändras. Men det verkligt betydelsefulla ur ekonomisk synpunkt är att i stadsplanen regleras byggnadsrätten för de olika tomterna. Där kommer att bestämmas i vilken utsträckning det skall finnas gårdsbebyggelse och i vilken utsträckning gårdsbebyggelse skall tagas bort. Därför kommer stadsplanen att vara en grundläggande förutsättning för att man skall kunna reellt bedöma konsekvenserna av att förena sig med staden för saneringsprogrammets genomförande. Saneringsprogrammet är inte något rättsligt dokument av den karaktär som stadsplanen är. Detta är naturligtvis särskilt viktigt med hänsyn till den gallring av byggnadsbeståndet som måste göras och som departementschefen också berör i propositionen.

Under dessa förhållanden är lagförslaget, såvitt jag kan bedöma, ägnat att rubba den enskilde fastighetsägarens känsla av trygghet i besittningen av sin egendom. Det är därför som herr Ebbe Ohlsson och jag vid utskottsbehandlingen inte kunnat biträda lagförslaget i oförändrad form. Vi har i reservationen yrkat på en viss förändring i lagtexten som skulle innebära en enligt vår uppfattning nödvändig förbättring av denna rättssäkerhetsfråga. Enligt reservanternas förslag skall lösningsrätt för staden »ej föreligga, där markägare eller sammanslutning av markägare inom skälig tid visat sig beredd och i stånd att själv eller i förening med staden genomföra åtgärderna».

Endast med den förändring av para-

grafens utformning som reservanternas föreslagit — det är kanske inte den bästa lösningen, den vore förmodligen att hela förslaget omarbetades, men det har vi med hänsyn till tidsfaktorn inte velat förorda — kan man enligt vårt sätt att se uppnå den nödtorftiga grad av rättsskydd för fastighetsägaren, som vi anser det ytterst angeläget att i detta fall slå vakt om.

I detta anförande instämde fru *Kristensson* och herr *Källenius* (båda h).

Herr **GREBÄCK** (cp):

Herr talman! Det förslag till »lag om ändring i byggnadslagen av den 30 juni 1947», som vi här diskuterar, har sin grund i en framställning från stadsfullmäktige i Stockholm till Kungl. Maj:t om en komplettering av inlösningsbestämmelserna i 44 § byggnadslagen för att underlätta för staden att snabbt få till stånd åtgärder i syfte att sanera bebyggelsen inom stadsdelen Gamla stan.

Det är i första hand det ständigt fortgående förfallet och vanvården i fråga om bebyggelsen i Gamla stan och den därav följande förslumningen, som gjort det både önskvärt och nödvändigt att åtgärder utan onödigt dröjsmål vidtages för att hejda förfallet och i stället åstadkomma en angelägen upprustning av stadsdelens bebyggelse. Vad som ytterligare gör denna upprustning både angelägen och brådskande är att det gäller att, innan det blir för sent, försöka rädda och bevara den för hela vårt land värdefulla och omistliga kulturmiljö, som den gamla stadskärnan i vår huvudstad utgör. Detta är inte bara en angelägen uppgift för Stockholms stad utan för hela vårt land.

Huvudlinjen för en sådan saneringsverksamhet måste bli att man, samtidigt som man upprustar och moderniserar byggnadsbeståndet, försöker att pietetsfullt bibehålla och bevara den gamla, värdefulla kulturmiljön, så långt detta

Ändring i byggnadslagen m. m.

låter sig göra med hänsyn till moderna krav på hygien och bekvämlighet.

Stockholms stads framställning om komplettering av inlösningsbestämmelserna i 44 § byggnadslagen ledde till att frågan överlämnades till expropriationsutredningen för övervägande och utredning. Inom utredningen var man enig om att skyndsamma åtgärder behöves vidtas både för att rädda kulturmiljön i Gamla stan och för att åstadkomma en nödvändig upprustning och modernisering av bebyggelsen. Det stod klart för utredningen, att stora svårigheter av olika slag är förenade med denna upprustning och sanering. Bebyggelsen är starkt sammanträngd och i många fall mycket bristfällig. Tomtytorna är i regel små, och byggnadskvarteren ligger invid trånga gator och gränder. Grundförhållandena är oftast mycket besvärliga.

Allt detta gör, att en sanering i många fall inte kan komma till stånd med mindre än att arbetet utföres för en grupp av hus eller för hela kvarter i taget.

Av många skäl är det önskvärt, att inte säga nödvändigt, att närliggande fastigheter saneras i ett sammanhang. Byggnadsbeståndet behöver gallras för att bostäder och övriga lokaler skall få ljus och luft. Detta innebär i många fall att jämkningar i nuvarande fastighetsbildning måste vidtas.

Till de tekniskt betonade svårigheterna kommer också problem av ekonomisk art. Ur privatekonomisk synpunkt kan en sanering av den art det härvid kan bli fråga om knappast te sig lönande, utan man måste förutsätta att, om det skall hända någonting, insatser måste göras från samhällets sida. Det blir under alla förhållanden angeläget, att saneringsverksamheten kan bedrivas så rationellt som möjligt.

Det utredningsmaterial beträffande Gamla stan som finns tillgängligt ger vid handen att de åtgärder som erfordras för att upprusta och bevara den

historiskt och kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen där i betydande omfattning måste samordnas och ställas under enhetlig ledning för att kunna genomföras inom rimlig tid och till skäliga kostnader.

Det är mot denna bakgrund samtliga representanter för de olika politiska uppfattningarna i expropriationsutredningen har kunnat enas om att föreslå att en ny paragraf, betecknad 44 a, skulle införas i byggnadslagen, att 45 § i denna lag skulle erhålla ändrad lydelse samt att stadgandet i 1 § första stycket expropriationslagen utvidgas.

De i propositionen framlagda lagförslagen, vilkas syfte anges vara att främja en önskvärd sanering av äldre, från historisk och kulturhistorisk synpunkt värdefull bebyggelse, överensstämmer i allt väsentligt med utredningens förslag. Ehuru lagstiftningen närmast tar sikte på förhållanden i Gamla stan har bestämmelserna föreslagits få generell räckvidd. Utskottsmajoriteten har i sin bedömning av denna fråga kommit till samma slutsats som utredningen och departementschefen.

I en motion yrkade motionärerna på helt avslag av propositionen och begärde en ny utredning. Detta motiverades speciellt med de ekonomiska konsekvenserna av saneringens genomförande. Jag tror inte att man kan vinna särskilt mycket på en ny utredning av dessa problem med hänsyn till hur komplicerat det är att sanera i Gamla stan. En utredning, som skulle omfatta hela stadsdelen, skulle komma att stöta på oöverstigliga svårigheter när det gäller att uppskatta kostnaderna, ty de problem som man kommer att träffa på kommer att skifta högst påtagligt från hus till hus, från husgrupp till husgrupp och från kvarter till kvarter. Det kan inte vara möjligt att på förhand räkna ut vilka svårigheter man kommer att möta och vilka kostnader de kommer att dra med sig. Det enda resultatet skulle väl bli att hela frågan sköts på

framtiden. Förfallet skulle gå vidare, och i många fall skulle måhända åtgärderna avsevärt fördras.

Reservanterna sträcker sig inte lika långt som motionärerna i det nyss nämnda fallet. De yrkar på att det skulle finnas en 44 a § i byggnadslagen vari kräves att det skall finnas en fastställd stadsplan för att staden skall få använda sin inlösningsrätt. Enligt propositionen skulle det räcka med att förslag hade väckts om ändring eller upprättande av stadsplan. Jag tror inte att det från markägarsynpunkt är särskilt mycket att vinna på att kräva en fastställd byggnadsplan. I Gamla stan är det ju inte tal om att i grund rubba indelningen i fråga om gator och kvarter. Arbetet går tvärtom ut på att försöka rädda den gamla bebyggelsen och bibehålla gatunät, kvartersindelning o. d. Det väsentliga måste ligga i förekomsten av ett saneringsprogram. Både statsrådet och utskottet förutsätter att en saneringsplan skall föreligga innan man går till verket. Från markägarsynpunkt torde det väsentliga vara att en saneringsplan upprättas, exempelvis för ett kvarter, i vilken de ekonomiska konsekvenserna kan utläsas. Dessa kommer aldrig att kunna räknas fram ur en stadsplan. Jag förstår inte heller att stadsplanen i och för sig skulle innebära någon större rättssäkerhet. Innan staden använder sin inlösningsrätt måste frågan i alla händelser, därest markägarna inte går med på en frivillig uppgörelse, hänskjutas till Kungl. Maj:t. Förutsättningen är då — det har också framhållits av statsrådet — att en saneringsplan föreligger. Även utskottsmajoriteten har mycket starkt betonat detta. Jag tror med andra ord att markägarna inte har något att vinna på kravet att stadsplan skall vara fastställd.

Reservanterna yrkar vidare att rätt att lösa mark ej skall föreligga »där markägare eller sammanslutning av markägare inom skälig tid visat sig beredd och i stånd att själv eller i för-

ening med staden genomföra åtgärderna».

Med tanke på att detta ärende brådskar i så pass hög grad driver nog reservanterna sina förväntningar på markägarsatser i detta sammanhang alldeles för långt, inte minst med hänsyn till att det för fastighetsägarna måste te sig ekonomiskt vanskligt att ge sig på en sanering som dock måste bestämmas av den miljöpolitik samhället vill bedriva. Det är inte fråga om att ge markägarna fria händer, utan de blir bundna av bestämmelserna om hur saneringen skall genomföras. Det är följaktligen nödvändigt med insatser av kommunen — i detta fall Stockholms stad — för att få i gång saneringsverksamheten inom rimlig tid och över huvud taget få något utträttat.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Herr Grebäck har ganska utförligt uppehållit sig vid betydelsen av att skydda och bevara Gamla stans unika miljö. Såsom jag redan tidigare framhållit är detta inte bara ett stockholmsproblem utan en riksangelägenhet, och jag kan även i övrigt instämma i vad herr Grebäck sagt i detta sammanhang. Det finns inte i detta avseende några meningsskiljaktigheter mellan utskottsmajoriteten och reservanterna eller mellan herr Grebäck och mig.

Jag är också överens med herr Grebäck om — jag var redan i mitt förra anförande inne på den saken — att det i många fall kan vara nödvändigt med en samverkan mellan fastighetsägarna i Gamla stan för att kunna fullfölja ett restaurerings-, konserverings- och moderniseringsprogram.

Det är emellertid också ett viktigt principproblem som vi här berör: frågan om i vilken utsträckning samhället skall ges rätt att tvångsvis avhända en enskild person hans äganderätt, och i

Ändring i byggnadslagen m. m.

den principfrågan råder det tydligen mycket stor skillnad mellan herr Grebäck's uppfattning och min. Det förvånar mig att herr Grebäck, som i andra sammanhang företräder ägarintressen och som därvidlag sannerligen inte är villig att utvidga samhällets rätt till tvångsvis inlösen, i detta fall visar så liten förståelse för denna utomordentligt viktiga rättssäkerhetsfråga.

Jag vill inte biträda ett förslag som innebär tvångsvis inlösen av enskilda äganderätt, därest jag inte är övertygad om att det ur allmänna synpunkter är nödvändigt med en sådan inlösen. Jag önskar därför ge de enskilda markägarna i Gamla stan en chans att i första hand själva lösa sina problem. Om det skulle visa sig att de inom rimlig tid inte kan eller vill göra det, då är jag villig att låta samhället få rätt att företa en tvångsvis inlösen för att inte värden som vi alla vill bevara skall förärvas.

Vad sedan beträffar kravet på att stadsplan skall vara fastställd innan några åtgärder vidtas eller innan de enskilda fastighetsägarna ställs inför valet att förena sig med staden om åtgärder eller icke, så bygger detta krav för det första på en önskan att ge markägarna möjlighet att bedöma de ekonomiska konsekvenserna av sitt ställningstagande, vilket de inte kan göra därest stadsplanen inte är fastställd. För det andra vill jag därmed förhindra att staden, sedan inlösen är verkställd, ändrar stadsplanen på ett sätt som rubbar de förutsättningar varpå den enskilde markägaren grundat sitt bedömande. Vi har sett många exempel på sådant, och det är en utveckling som inte är tilltalande och som inte bör utsträckas till flera områden.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Herr Turesson förvånar sig över att jag vill vara med om tvångsvisa åtgärder mot fastighetsägarna och inte i stället värnar om den enskilda

äganderätten. Jag tycker att det borde mycket mer förvåna herr Turesson att hans partibroder i första kammaren Gustaf Henry Hansson inom utredningen kunnat biträda det förslag, som vi där presterat.

Det föreliggande förslaget till § 44 a är resultatet av långvariga överläggningar och en kompromiss inom utredningen, och vi som kanske tyckte att de först föreslagna åtgärderna gick litet väl långt ansåg nog att vi hade uppnått något väsentligt, när det i denna paragraf blev inskrivet, att fastighetsägarna skall ha möjlighet att förena sig med staden om åtgärder, när de så finner lämpligt.

Jag tror att herr Turesson gör sig skyldig till en kraftig överdrift, när han talar om att det under alla förhållanden skulle bli fråga om en tvångsinlösen. Det är inte alls meningen att saneringen skall gå till på det sättet. Jag kan inte föreställa mig annat än att Stockholms stad, med hänsyn till de ekonomiska konsekvenser som saneringen måste medföra, kommer att till det yttersta bemöda sig om att få fastighetsägarna med på ett saneringsprogram. Det skulle säkerligen bli ekonomiskt mycket betungande för staden att ensam svara för saneringen, och jag tror därför inte att det kommer att gå så rysligt illa för fastighetsägarna som herr Turesson spår.

Herr Turesson säger att det finns många exempel på hur myndigheterna farit fram med fastighetsägarna i sådana fall, då inte någon stadsplan varit fastställd. Ja, i alla händelser lär det inte finnas många sådana exempel från Gamla stan, och det återstår ju att se hur det blir i fortsättningen.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Jag vill bara säga att jag inte på minsta sätt känner mig här i riksdagen bunden av de eventuella snedsteg som partivänner har kunnat göra i andra sammanhang.

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Man kan mycket väl ha olika åsikter i en fråga som denna, och jag skulle inte ha yttrat mig i debatten, om inte herr Turesson gjort gällande att den ståndpunkt, som han såsom reservant intagit, skulle på något sätt bättre skydda rättssäkerheten än vad som är fallet med utskottsmajoritetens ställningstagande.

Jag tror inte att den enskilde på något sätt har större möjligheter att bedöma frågan för den händelse det föreligger en fastställd stadsplan. Han har lika stora om inte större möjligheter att bedöma den frågeställning det nu gäller genom den saneringsplan som är förutsättningen för detta förfarande.

En fastställd plan kan ingalunda ge någon garanti för all framtid. Herr Turesson vet lika väl som jag, att en fastställd plan av vilket slag det vara må kan ändras — tyvärr, kan jag säga i många fall. Jag har av den anledningen ofta hävdad, att fastställelse av planer över huvud taget är av ondo, inte bara därför att det tar mycket lång tid att ändra dem när man behöver göra det, utan också därför att en fastställelse ur rättssäkerhetssynpunkt har ganska liten betydelse.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Jag vill bara konstatera att först herr Grebäck och sedan herr Hamrin i Kalmar gång på gång har förklarat vad de tror och att de inte tror. Mot det står att jag vet att det beslut, som riksdagen nu står i begrepp att fatta, är ett nytt avsteg från värnandet av den enskilda äganderätten.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara

med övervägande ja besvarad. Herr Turesson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till reservationen av herrar Ebbe Ohlsson och Turesson.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Turesson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 172 ja och 36 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

§ 15

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om utvidgning av Gotska Sandöns nationalpark.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer och or-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

ganisation för naturvårdsverksamheten, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 1 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 71, vilken hänskjutits till jordbruksutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att dels godkänna de i propositionen förordade riktlinjerna för naturvårdsverksamheten och dess organisation, dels besluta att från och med den 1 juli 1963 inrätta ett statligt centralt naturvårdsorgan, benämnt statens naturvårdsnämnd, med i huvudsak de uppgifter som angivits i propositionen, dels medge att under domänfonden inrättades en delfond, varå naturvårdsobjekt i kronans ägo redovisades i enlighet med i propositionen angivna grunder, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för statens naturvårdsnämnd i enlighet med vad som föreslagits i propositionen, dels fastställa viss angiven avlöningsstat för statens naturvårdsnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1963/64, dels å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa till Statens naturvårdsnämnd: Avlöningar och Omkostnader förslagsanslag av 564 000 kr. respektive 125 000 kr., samt till Naturvård: Kostnader för länsstyrelsernas naturvårdsarbete, Bidrag till naturvårdsupplysning, m. m. ävensom Ersättningar till markägare m. m. reservationsanslag av respektive 480 000 kr., 200 000 kr. och 200 000 kr., dels ock å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 under Statens affärsverksfonder, domänverket, till Markförvärv för naturvårdsändamål, m. m. anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kr.

Utskottet hade i detta sammanhang behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 38 av herr *Harald Pettersson m. fl.*, likalydande med II: 45 av herr *Mattsson m. fl.*, vari hemställdes, att riks-

dagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om sådana tilläggsdirektiv till fritidsutredningen, att utredningen även finge pröva möjligheterna till ianspråktagande av förslagsvis hälften av domänverkets markfond för förvärv av fritidsområden i enlighet med vad i motionerna anförts,

2) I: 383 av herr *Hübinette m. fl.* och II: 347 av herr *Magnusson* i Tumbult *m. fl.*, i vilka likalydande motioner hemställdes, att riksdagen måtte besluta dels att ändra grunderna för disponeringen av domänverkets markfond enligt vad i motionerna anförts, dels att inrätta en fond för främjande av naturvård och naturskydd, dels ock att anvisa till ifrågavarande fond den behållning på domänverkets markfond som den 1 juli 1963 överstege 20 milj. kr.,

3) I: 601 av herr *Osvald*,

4) I: 626 av herrar *Hübinette* och *Ebbe Ohlsson*, likalydande med II: 777 av herr *Hamilton m. fl.*,

5) I: 627 av herrar *Lars Larsson* och *Eric Carlsson*, likalydande med II: 778 av herr *Kellgren m. fl.*,

6) I: 628 av herr *Mattsson m. fl.*, likalydande med II: 776 av herr *Börjesson* i Glömminge *m. fl.*, vari hemställdes bl. a., att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 71 måtte medge att medel ur domänverkets markfond finge användas för statens förvärv av ur naturvårdssynpunkt värdefull mark och att för budgetåret 1963/64 finge disponeras 2 000 000 kr. ur sagda fond för det i propositionen angivna ändamålet Markförvärv för naturvårdsändamål m. m.,

7) I: 629 av herrar *Åkesson* och *Gunnar Pettersson*, likalydande med II: 779 av herr *Nyberg m. fl.*, samt

8) II: 561 av herr *Elmwall m. fl.*

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

I. avslå motionerna I: 626 och II: 777;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

I: 628 och II: 776, såvitt anginge grunderna för fördelning mellan stat och kommun av kostnaderna för naturvårdsåtgärder, godkänna de i utlåtandet förordade riktlinjerna för naturvårdsverksamheten och dess organisation;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning besluta att från och med den 1 juli 1963 inrätta ett statligt centralt naturvårdsorgan, benämnt statens naturvårdsnämnd, med i huvudsak de uppgifter som angivits i utlåtandet;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 627 och II: 778, såvitt nu var i fråga,

1) bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för statens naturvårdsnämnd i enlighet med vad som föreslagits i utlåtandet;

2) fastställa i utskottets hemställda in- tagen avlöningsstat för statens naturvårdsnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1963/64;

3) å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Statens naturvårdsnämnd: Avlöningar ett förslagsanslag av 564 000 kr.;

b) till Statens naturvårdsnämnd: Omkostnader ett förslagsanslag av 125 000 kr.;

V. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom med avslag å motionerna I: 627 och II: 778 samt I: 629 och II: 779, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Naturvård: Kostnader för länsstyrelsernas naturvårdsarbete ett reservationsanslag av 480 000 kr.;

2) till Naturvård: Bidrag till naturvårdssupplysning, m. m., ett reservationsanslag av 200 000 kr.;

3) till Naturvård: Ersättningar till markägare m. m. ett reservationsanslag av 200 000 kr.;

VI. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 628 och II: 776, såvitt nu var i fråga,

1) medge att under domänfonden inrättades en delfond, varå naturvårdsobjekt i kronans ägo redovisades i enlighet med i utlåtandet angivna grunder;

2) å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 under statens affärsverksfonder, domänverket, till Markförvärv för naturvårdsändamål, m. m., anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kr.;

VII. lämna motionerna I: 38 och II: 45 samt I: 383 och II: 347 utan åtgärd;

VIII. lämna motionen II: 561 utan bifall;

IX. avslå motionen I: 601;

X. besluta att motionerna I: 628 och II: 776, såvitt de ej behandlats i det föregående, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

XI. lämna utan bifall motionerna I: 629 och II: 779, såvitt de ej behandlats i det föregående.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Carl Eskilsson, Ringaby, Östlund* och *Hedin*, utan angivet yrkande;

2) av herrar *Carl Eskilsson, Ringaby, Harald Pettersson, Hansson* i Skegrie, *Östlund* och *Hedin*, vilka ansett, att utskottet under VI. och VII. bort hemställa, att riksdagen måtte

VI. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 628 och II: 776, såvitt nu var i fråga, medge att medel ur domänverkets markfond finge användas för statens förvärv av ur naturvårdssynpunkt värdefull mark och att för budgetåret 1963/64 finge disponeras 2 000 000 kr. ur sagda fond för det i propositionen angivna ändamålet Markförvärv för naturvårdsändamål m. m.;

VII. med bifall till motionerna I: 38 och II: 45 samt i anledning av motionerna I: 383 och II: 347 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört angående utredning av möjligheterna att disponera hälften av domänverkets markfond för förvärv av fritidsområden.

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Man vill gärna i denna fråga instämma med departementschefen, när han framhåller betydelsen av att vi i tid slår vakt om den svenska naturens skönhetsvärden. Det finns många skäl till ett sådant instämmande. Det gäller inte endast att bevara ur historisk, kulturell eller estetisk synpunkt värdefulla landskapsmiljöer. Frågan har även betydande social aspekt, och jag tror att den också har en mycket stor betydelse ur turistsynpunkt. Man får resa ganska långt söderut för att träffa på naturscenerier som i storslagenhet och skönhet överträffar dem som vi har här i vårt eget land. Den ökade biltrafiken över våra gränser visar också att folk i andra länder har upptäckt den svenska naturens skönhetsvärden. Däri kan säkert ligga en framtida utveckling i turisthänseende av inte ringa betydelse.

Jag tror också att departementschefen har rätt när han säger att denna snabba expansion och den moderna tekniken mycket lätt kommer i konflikt med varandra och att det därför är nödvändigt med en lagstiftning. Det visar framför allt den ström av bilar, som vid veckoskiftet drar ut från våra städer mot naturområdena.

Föreliggande proposition är egentligen bara en principskiss. Lagbestämmelserna får vi väl i höst. Och jag hoppas bara att departementschefen vid utformningen av det kommande lagförslaget iakttar samma försiktighet som när han har behandlat ärendet i sin proposition.

Utskotts majoriteten har i stort sett uttalat sin anslutning till vad departementschefen anförd. På ett ställe har utskottet också understrukit betydelsen av vad som uttalats, nämligen i det avsnitt som rör fördelningen av kostnaderna för de nya naturreservaten på stat, kommun och enskilda. Utskottet

har där apostroferat vad departementschefen framhållit, och sannolikt måste väl staten engagera sig ganska starkt om det skall bli några verkliga resultat av de uttalade önskemålen.

Även de stora kommunerna, speciellt då tätortskommunerna, vilkas befolkning är i stort behov av dessa naturreservat måste emellertid engagera sig på ett bestämt sätt. Som jag ser det är det mycket viktigt att man där väger statens och tätortskommunernas intressen i naturreservatområdena mot de små landsortskommunernas, inom vilkas område naturreservaten kommer att förläggas. I propositionen nämnes särskilt betydelsen av att man kontrollerar grustäktverksamheten, bilskrotningen, utomhusreklamen o. s. v. Men det finns en annan sak, som jag hoppas tas upp ganska snart. Den hör kanske inte direkt till denna fråga, men jag kan ändå inte underlåta att här beröra den. Jag tänker här på vattenvärden. Det gäller verkligen för naturvårdarna att slå vakt om våra vattendrag. En aldrig så vacker natur mister mycket av sitt värde, om de sjöar och vattendrag som finns där, av någon anledning blir förorenade. Därför hoppas jag som sagt att den naturvårdsfråga vi här behandlar snart kan kompletteras med frågan om en ordentlig vattenvård.

Utskottet har accepterat propositionens förslag rörande medelsanvisningen, men vi har inte ansett medlen tillräckliga annat än i själva igångsättningskedet. Vi har sagt att vi förutsätter att Kungl. Maj:t uppmärksammat följer utvecklingen i fortsättningen och anslår de medel som behövs, när verksamheten har kommit i gång ordentligt.

Det är bara på en punkt som utskottet inte har blivit helt enigt, nämligen när det gäller anskaffandet av de pengar som behövs. Där har jag för min del anslutit mig till reservanterna, som menar att vi kan ta de 2 miljoner kronor som till att börja med skall anslås för markanskaffning från domänverkets mark-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

fond i stället för ur budgeten. Vi anser också att det bör utredas huruvida man inte i framtiden bör kunna disponera medel från denna markfond för dylika ändamål. Jag vill inte här framställa några anmärkningar mot vare sig tillkomsten av markfonden eller användningen av fondens medel i och för sig. Men man kan ha delade meningar om hur stor markfonden behöver vara, och vi reservanter har ansett en prövning av den frågan vara på sin plats. En sådan prövning kan motiveras av att det ligger ganska nära till hands att använda markfondens medel just för naturreservatändamål. Skillnaden är inte så stor mellan den så att säga ordinarie användningen av markfondens medel och att använda dem för att anlägga naturreservat.

I varje fall ligger denna uppgift så pass nära den som markfonden har i övrigt, att det finns all anledning att utreda möjligheterna att överföra en del av markfonden till den delfond som departementschefen föreslår skall inrättas för att en effektiv naturvård skall kunna åstadkommas.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservation nr 2 av herr Eskilsson m. fl. beträffande frågan om finansieringen av markanskaffningen. I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! De förslag som här framlagts för riksdagens beslut bygger på den förra året avslutade naturvårdsutredningen. De olika förslag som framlades av denna utredning fick en positiv kritik av de flesta av de remissinstanser som representerade den stora allmänhetens intressen. Motparten i denna fråga är i varje fall i vissa avseenden markägarna, som får ta emot strömmen av semesterfirare ute i sina marker och som är beroende av de ersättningar som utgår när deras mark inköps för naturvårdsändamål eller när det blir väsent-

liga inskränkningar i äganderätten genom byggnadsförbud eller t. ex. genom hindrad grustäkt.

De remissinstanser som representerar markägarna har riktat ganska stark kritik mot många av de förslag som lagts fram, framför allt mot ersättningsbestämmelserna. Det blir förmodligen anledning att återkomma till detta i höst. Det har inte direkt samband med den debatt som nu förs. Kritiken har vidare gått ut på att utredningen i alltför stor utsträckning ägnat sig åt den s. k. sociala naturvården och inte i erforderlig utsträckning talat om den kulturella naturvården. Jag är därför glad över att utskottet i viss utsträckning tagit upp denna fråga. Utskottet skriver: »I flera remissyttranden över naturvårdsutredningens betänkande har framhållits önskvärdheten av att olika benämningar användes på reservat för kulturell naturvård och sådana för social naturvård. Utskottet vill fästa uppmärksamheten på denna fråga för att den om möjligt prövas vid utarbetandet av den i utsikt ställda nya naturvårdslagen.»

Vidare har man efterlyst en utredning av allemansrätten, som behöver preciseras till sitt innehåll. Det behövs besked om vad man får göra på andras marker och enligt min mening framför allt också om vad man inte får göra. Allemansrätt bör kombineras med allemansskyldighet.

Jag tror, herr talman, att det hade varit önskvärt att alla dessa frågor hade tagits upp i ett sammanhang och inte som nu skett en del av dem i detta sammanhang, en del av dem i höst och allemansrätten kanske ytterligare en del år framöver. Vidare skulle jag rent allmänt vilja säga att jag tror det är angeläget att man i olika sammanhang försöker tillmötesgå markägarnas intressen så långt det är möjligt. Markägarna kan ju i hög grad påverka naturvården. De som skall ut i naturen vill ha en miljö som de verkligen kan njuta av. Det är ändå framför allt markägaren som genom att

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

vårda skogen och genom att ordna det trevligt på de s. k. impedimenten, där det inte går att få någon egentlig avkastning, kan påverka förhållandena för »allemansrättarna», om jag får kalla dem så.

Viltvårdaren vill i eget intresse ha gott om vilt i sina marker, men detta får också den stora allmänheten fördel av. Folk vill se vilt i markerna. Det finns alltså anledning att ha ett positivt samarbete mellan dem som vill ut och njuta av naturen och markägaren-viltvårdaren, som har de största förutsättningarna att påverka miljön därute.

Vi har nu närmast att ta ställning till dels organisationen av den framtida naturvården, dels några ekonomiska frågor i samband härmed. Beträffande organisationen tillstyrker utskottet inrättandet av statens naturvårdsnämnd. I motion II: 777 yrkas avslag på propositionen i detta avseende. Motionärerna begär att Kungl. Maj:t till höstriksdagen skall lägga fram förslag om anslutning av den framtida naturvårdens förvaltningsuppgifter till något redan befintligt organ. Den blanka reservation nr 1 som är fogad till utskottets utlåtande anknyter till denna motion. Vi som står antecknade för denna reservation tror, att det hade varit möjligt att anknyta till något redan befintligt ämbetsverk i stället för att skapa ett nytt sådant, vilket man har all anledning befara i framtiden kommer att växa ut enligt Parkinsons berömda lag.

Vi anser principiellt att det skall vara starka skäl för att tillskapa nya ämbetsverk, och så starka skäl har enligt vår mening inte funnits härvidlag. Möjligheterna att anknyta till något annat organ, exempelvis domänverket, hade bort undersökas. I domänverket finns redan i stor utsträckning expertis och erfarenhet på området. Domänverket kommer ju också att få syssla med dessa frågor --- det skall förvalta naturvårdsobjekten i statens ägo och kommer även enligt föreliggande förslag att inkopplas

på naturvårdens tilltänkta förvaltningsuppgifter. — Då vi inte fått förståelse för våra synpunkter i utskottet och då vi i princip är positivt inställda till att naturvården får en ändamålsenlig organisation har vi nöjt oss med att avge en blank reservation.

I reservation nr 2 framhålles att domänverkets markfond borde kunna anlitas för inköp av ur naturvårdssynpunkt värdefull mark. Markfonden har ständigt ökat, och det har den gjort genom att tomtmark i kronans ägo sålts, varigenom det blivit ökade möjligheter att köpa annan mark. Det ligger nära till hands att de pengar som på så sätt flyter in från tomtmarksförsäljningar i tätorterna används för att inköpa områden, där tätortsbefolkningen kan få rekreation. Pengarna kan också lämpligen användas för övriga naturvårdsuppgifter. Härigenom påverkas även domänverkets inköspolitik i enligt min mening rätt riktning. Jag skall inte närmare gå in på saken, då den inte direkt hör hemma i denna debatt. Vi har emellertid från vårt håll i annat sammanhang framhållit att det finns anledning att med oro se på utvecklingen härvidlag.

Herr talman! Herr Hansson i Skegrie har ju tidigare utförligt argumenterat för reservation nr 2, och jag kan därför inskränka mig till att med dessa ord yrka bifall till denna reservation.

Herr SKÖLD (s):

Herr talman! Jag vågar gissa att det stora flertalet av denna kammars ledamöter känner tillfredsställelse över att vi nu står i begrepp att vidtaga den första mera genomgripande förbättringen av naturvården i vårt land. Jag tänker inte alls gå in på de synpunkter av allmän natur som framförts av de båda föregående talarna — det följer ju en fortsättning i höst, då förslag rörande naturvårdslagen skall framläggas, och jag föreställer mig att det därvid blir ett bättre tillfälle att gå in på de spörsmål som tagits upp.

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Jag har tagit till orda endast för att något beröra reservation nr 2. Där föreslås beträffande utskottets hemställan under punkten VI att inköp av mark för fritidsändamål skall bekostas med medel ur domänverkets markfond. Jag fäster uppmärksamheten på att sådan mark som den det här är fråga om inte ger någon avkastning — den förorsakar egentligen bara utgifter. Därför är det riktigt att den, såsom föreslås i propositionen och, såsom herr ordföranden i utskottet sade, bekostas med budgetmedel. Det betyder nämligen att full avskrivning görs av de anvisade medlen.

Domänverkets markfond, som reservanterna i stället vill använda för dessa inköp, är ju en uppsamlingsplats för likvider som erhållits vid försäljning av kronans fasta egendom — inte bara, som man så gärna vill göra gällande, genom försäljning av tomtmark utan också i mycket stor utsträckning genom försäljning av självständiga jordbruksegendomar till bönder. Det är alltså likvider för ett inkomstbringande kapital.

Den gamla bestämmelsen finns, att fonden även i fortsättningen skall användas för inkomstbringande ändamål, nämligen för inköp av skogbärande eller till skogsbruk lämplig mark. Det måste därför anses fullt naturligt att inköp av mark för fritidsändamål — som det nu gäller — icke bekostas ur domänverkets markfond utan av budgetmedel.

Jag vill tillägga att beslut inte kan fattas utan vidare som skulle innebära en ändring av gällande dispositionsbestämmelser. Jag tror inte reservanterna kan förklara hur en ändring skulle kunna åvägabringas genom en så enkel kläm som den här aktuella.

Jag vill inte alls hävda att domänverkets markfond för alla tider skall vara bunden för det ändamål som den nu avser, nämligen för inköp av skogsmark åt kronan. Självfallet kan förhållanden inträda som gör att detta egentligen inte är någon lämplig utväg. Ingen kan spå om framtiden. Och jag för min del

ställer mig inte i princip avvisande till tanken på en utredning.

Men i förevarande sammanhang skulle jag först och främst vilja säga: Att såsom reservanterna gör hänskjuta frågan till fritidsutredningen kan inte vara lämpligt.

Denna fråga omfattar många invecklade budgetära och kamerala spörsmål. Ingen kan väl ändå mena att fritidsutredningen har sådana resurser att den bör tynga sitt arbete med att ge sig in på ett så svårbehandlat område. För övrigt kan den rätta tidpunkten nu inte vara inne att ta upp en utredning om domänverkets markfond. Vi känner alla till att det just nu pågår en utredning om domänverkets framtida ställning och organisationsförhållanden. Det ligger i sakens natur att ett förslag i den riktningen även kommer att beröra domänverkets markfond. Resultatet av domänutredningen kommer därför att påverka frågan om domänverkets markfond, och därför bör man inte ta upp denna principiella fråga förrän man vunnit klarhet om hur domänverket i fortsättningen kommer att se ut och fungera.

Med stöd av vad jag nu sagt tillåter jag mig att yrka avslag på reservationen och bifall till utskottets förslag på alla punkter.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag fäste mig vid att herr Sköld sade att markfonden skall användas för inkomstbringande ändamål och till inköp av produktiv skogsmark. Det är ju emellertid ett faktum att denna fond redan nu i ganska stor utsträckning användes för iordningställande av naturvårdsområden. Enligt de uppgifter jag kunnat skaffa förvaltar domänverket nu omkring 51 000 ha sådan mark som är fridlyst. Herr Skölds uttalande skulle då innebära att domän-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

verket frångått sina bestämmelser. Jag förmodar att herr Sköld kan rätta till den uppgiften, så att vi inte behöver leva i den uppfattningen i fortsättningen.

En annan orsak till att reservanterna vill ha en utredning om fondmedlens fördelning är inte minst det förhållandet, att om man skall kunna åstadkomma snabba resultat så behövs det sannolikt mera pengar än vad man kan få genom de anslag som kan beviljas över budgeten. Vi har den erfarenheten att det inte är så lätt att få sådana anslag i tillräcklig mängd.

Nu tillskapar vi här en administrationsapparat — som inte blir så liten — med anknytning till länsstyrelserna. Denna administrationsapparat bör inte få mala i tomgång därför att det saknas medel till verksamheten. Det är inte minst därför som reservanterna ansett att man bör utreda hur de olika intresen, för vilka markfonden skall disponeras, bör vägas mot varandra. Enligt vår mening talar starka skäl för att man utvidgar de redan befintliga naturvårdsområdena med ytterligare sådana i domänverkets ägo.

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppfattade det som om herr Hansson i Skegrie ville antyda att domänverkets markfond har använts för inköp av mark som enbart kunde utnyttjas för fritidsändamål. Jag föreställer mig att herr Hansson sammanblandar två ting. Det är klart att det i domänfonden finns mycket mark som egentligen inte är produktiv. Det är renbetesfjäll och kronans överloppsmark, mark som aldrig av kronan inköpts och vartill domänfonden aldrig använts. Övrig mark som domänverket upplåter till fritidsändamål är produktiv skogsmark som sköts lika väl som annan skog.

Herr ANTBY (fp):

Herr talman! I likhet med dem som före mig har uppträtt i talarstolen i denna fråga vill jag utfala min tillfredsstäl-

lelse med att frågan om en mera omfattande naturvård nu har kommit fram till ett avgörande. Jag har inget att erinra mot de förslag som utskottet lägger fram. Jag vill endast framhålla några synpunkter på spörsmålet.

I flera remissyttranden över naturvårdsutredningens betänkande har framhållits önskvärdheten av att olika benämningar användes på reservat för kulturell naturvård och sådana för social naturvård. Utskottet har velat fästa uppmärksamheten på denna fråga för att den om möjligt skall prövas vid utarbetandet av den i utsikt ställda nya naturvårdslagen.

De remissyttranden som åberopas ifrågasätter, som sagts, om inte ytterligare en form av reservat, benämnt friluftreservat eller liknande, borde införas, varigenom en klarare gräns skulle dras mellan kulturellt värdefulla naturreservat å ena sidan och fritidsbetonade sådana å den andra sidan. Längst i detta resonemanget går kommerskollegium, som anser att inrättandet av ett friluftsområde inte bör betecknas som en naturvårdande åtgärd utan snarare som en exploatering av naturen. Kollegiet hävdar därför, att behovet av dylika områden bör tillgodoses genom annan lagstiftning samt att lagbestämmelserna om naturreservat bör överarbetas i överensstämmelse härmed.

Det finns mycket som talar för att en sådan uppdelning vore värdefull för att skapa reda i begreppen — måhända också för att underlätta dels lagstiftningen, dels förvärv och förvaltning av de olika typerna av reservat. Som kommerskollegium så riktigt anmärker är inrättandet av ett friluftsområde en exploatering av naturen medan ett naturreservat i möjligaste mån skall bevaras i sitt ursprungliga skick. Och vad förvaltningen av ett friluftreservat beträffar så kan denna knappast intressera domänverket eller anses vara en verkets uppgift. Här ligger kommunerna närmast till hands att träda till.

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Däremot blir det för domänverket en naturlig uppgift att handha förvaltningen av naturreservat, helst om dessa såsom säkert ofta blir fallet bör bli föremål för samma planerliga och ekonomiska skötsel som kronoparkerna. Jag vill ytterligare undertrycka detta sista, nämligen att det i fråga om naturreservat, inbegripet strövområden, som det kan visa sig angeläget att staten förvärvar, blir fråga om en fortsatt ekonomisk skogsskötsel. För förvärv av sådan mark avses ju också domänverkets markfond kunna komma i fråga.

Med hänsyn till de från fall till fall skiftande betingelserna har utskottet inte velat rekommendera en bestämd lösning men har ändå ansett det viktigt fästa uppmärksamheten på problemet.

Vad jag nu sagt hänger i viss mån samman med den till utskottsutlåtandet fogade reservationen nr 2. Jag tror nu inte att så mycket i själva verket skiljer reservanternas från utskottsmajoritetens. Om jag förstått utredningen och departementschefen rätt så måste nämligen även domänverkets markfond i betydande utsträckning anlitas för att vi skall kunna realisera de planer på förvärv av naturreservat av olika slag som uppställts. Här måste ett allmänt samarbete till, i vilket domänverket blir en viktig part.

Om det finnes angeläget att ett naturreservat bildas, blir gången i många fall den att en betydande areal måste förvärvas utöver själva reservatet, vare sig nu detta är avsett att bli ett friluftreservat eller naturreservat i egentlig mening. I den mån »överloppsmark» då ur rationaliseringssynpunkt inte finnes böra läggas till befintliga enskilda fastigheter får denna överloppsmark bli kvar i samhällets ägo, hos kommunen, landstinget eller domänverket. Såvitt jag förstår måste domänverket i många fall här träda in och med medel ur markfonden underlätta tillblivelsen av det naturreservat som avses att skapas. Min slutsats blir sålunda att vi i bety-

dande utsträckning kommer att behöva domänverkets intresserade medverkan och medel ur dess markfond för att realisera det naturvårdsprogram som uppställts. Jag vill också livligt hoppas att domänverket på kronoparkerna fortsätter att bygga ut fritidsanläggningar av den förnämliga art som redan kan uppvisas i exempelvis Tiveden, på Hornslandet och på Halle- och Hunneberg.

Man säger att domänverkets markfond vuxit oroande — från 3 miljoner 1890 till över 40 miljoner i dag. Jag hör inte till dem som vill att skogar i större utsträckning skall övergå i statens ägo. Men alldeles fränsett om 3 miljoner kronor 1890 är mer eller mindre än 40 miljoner i dag så kanske vi bör vara glada över att denna markfond finns, ty vad vi skall ha klart för oss är att ett genomförande av naturvårdsprogrammet enligt utredningens intentioner kommer att kosta mycket pengar och att vi icke torde kunna realisera dem om vi icke får betrakta domänverkets markfond som ett komplement till den speciella delfonden att vid behov lita till.

Nu blir, herr talman, säkerligen inte sista ordet sagt om utnyttjandet av domänverkets markfond i naturvårdshänseende med riksdagens beslut i dag. Jag vet inte ens om departementschefen ser problemen på samma sätt som jag. Det kan alltså bli anledning att återkomma när vi fått erfarenhet av detta nya ämbetsverks verksamhet. Men som jag bedömer läget och förutser utvecklingen tror jag att utskottet har sett realistiskt på frågan.

Slutligen ett par ord om den lagstiftning som kommer att följa. Lagstiftningen bör utformas så att den kan få fast förankring hos allmänheten. Lagregler, ersättningsbestämmelser och upplysning m. m. måste utformas så att markägarna inte känner sig rättslösa. Om man följer dessa principer tror jag att den vidgade naturvårdsverksamheten kommer att tillföra vårt folk stora värden.

Herr talman! Med vad jag här har sagt

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har inte tagit till orda för att tala om domänverkets markfond eller de 2 miljoner kronor som föreslås få disponeras för markförvärv för naturvårdsändamål. Jag har nämligen den uppfattningen att domänverkets markfond behöver tillföras medel för att göra det möjligt att vidga statens skogsinnehav, och då speciellt för att, i de fall det är möjligt, kunna förena köp av skogsmark med förvärv av vattenområden. På det viset kan man förena avkastningsprincipen med vissa möjligheter att ställa andra värden till förfogande för fritidsändamål.

Jag har tagit till orda för att ge min syn på den proposition som ligger till grund för föreliggande utskottsutlåtande och som jag betraktar ur principiell synpunkt. Även om jag kanske inte har uppfattningen att den föreslagna organisationen till alla delar är den bästa och även om jag är medveten om att det finns vissa besvärliga problem som man inte har löst, har jag en känsla av att det här är en betydelsefull dag i Sveriges riksdags historia. Mig veterligt är det första gången som en regering lägger fram ett förslag, syftande till att vid sidan av kultur- och socialbalken lägga en grund till en natur- och fritidsbalk som människorna i ett modernt samhälle behöver ha. Personligen gläds jag mycket åt att vi för första gången har fått ett statsråd som ägnat dessa frågor intresse, visat förståelse och visat sig ha kraft att framlägga denna proposition som syftar till att bereda hela svenska folket, alltså inte bara dem av oss som har gods eller i mantal satt jord, möjlighet att få tillgång till svensk natur med dess fauna och flora.

Jag gläds även av den anledningen att det, när jag för cirka 20 år sedan började med att försöka vinna förståelse

för naturvård, fritidsfrågor och allemansrätt, var ganska ensam och det var kärvt att över huvud taget få någon förståelse för detta i riksdagen.

När jag lyssnade till statsrådets anförande i första kammaren blev jag mycket tilltalad av den vidsynthet och samtidigt den försiktighet, som statsrådet lade i dagen när man från olika håll ville nagga på de urgamla rättigheter och möjligheter som bjuds det svenska folket. Jag vill därför framföra ett varmt tack till statsrådet och hans medhjälpare. Vi är naturligtvis alla oerhört intresserade av det som följer efter dagens beslut. Det är givet att vi i fortsättningen, kanske speciellt på vissa områden, får lov att med uppmärksamhet följa utvecklingen.

Vi befinner oss emellertid nu i en situation, där det är nödvändigt att vidta snabba åtgärder. Om inte den organisationsform, som statsrådet nu föreslår, skulle visa sig fylla måttet, har jag ett intryck av att statsrådet mycket snabbt kommer att vidta erforderliga åtgärder för att få till stånd en större effektivitet.

Det har här talats om åtgärder av stat, kommuner och enskilda. Jag kan erka att vi i Uppsala län redan har tjuvstartat och att landstinget nu har en omfattande utredning i gång. Vi kommer nog inom några dagar att ha inventerat hela länets markresurser. Det är märkligt att konstatera hur stort intresse man visar för dessa frågor, oavsett politisk uppfattning och oavsett om man är jordägare eller inte. Jag tror att även landstingen mer än nu bör kopplas in i detta sammanhang, ty de mindre kommunerna saknar medel och möjligheter att klara dessa uppgifter. Kommuner med god strandmark och goda fritidsområden men liten befolkning och svag ekonomi behöver hjälp ifrån andra håll, bl. a. stat och landsting. Vi måste fördela bördorna, ty en fråga av denna art är icke minst en länets angelägenhet. Det är också nöd-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

vändigt med en samordning av verksamheten.

Sedan har det här talats om social och kulturell naturvård. Om jag förstår dessa uttryck rätt vill man skilja mellan fritidsfrågor och övriga frågor på ett speciellt sätt. Jag vill bara säga att det är en ödets ironi när man i en tidning kunde läsa om en direktör i Malmö som sagt att arbetarna inte ville ha fria lördagar därför att vissa intressen hade köpt upp den mark och de anordningar som erfordrades för att kunna använda fritiden på ett meningsfullt sätt. Det är självklart att samhället måste göra ansträngningar för att klara av problemen på detta område, därest möjligheter skall kunna erbjudas till avkoppling och rekreation på fritiden.

Jag skulle vilja påpeka nödvändigheten av att man i samband med detta ärende tar upp ersättningsfrågorna. Vi skall komma ihåg att allemansrätten inte får inskränkas i den bemärkelsen att ersättning bara ges åt den ena parten. Allemansrätten utgör egentligen en inskränkning i äganderätten, och sedan dess tillkomst har aldrig någon annan än just allmänheten haft någon förfoganderätt. När därför en ägare till ett markområde genom byggenskap m. m. inskränker allemansrätten, tar han från allmänheten ett värde, som den kan ha rätt att kräva ersättning för i en eller annan form. Jag hoppas att statsrådet har möjlighet att se litet närmare på denna fråga.

I den bygd jag bäst känner till har vi stora markområden, som ingen äger och som ingen har ägt sedan flera hundra år. Dessa markområden har varit upplåtna åt dem, som icke äger någon i mantal satt jord. Detta har under alla år respekterats. Helt nyligen kom emellertid ett bolag och lät hugga rent. Det har inte funnits någon åklagare. Med hjälp av flygfotografering har man satt upp gränstolpar. Hela detta område, som förut var omflutet av vatten, har nu skövlats av ett bolag. Hur man

kan göra på det sättet när det gäller en stor enhet kan jag inte förstå. Men man skall komma ihåg att det i vårt land finns mark, till vilken det inte finns mera direkta ägare. Jag skulle vilja att statsrådet bidrar till att åt allmänheten ge tillbaka de värden, som den i alla tider varit van vid att åtnjuta. Låt oss se till att vi inte upprepar de misstag som vi gjorde när vi antog lagen om gräns mot vatten och intrång i fiskerätt! Vi måste se till att allmänhetens fritidsintressen inte kommer att inskränkas genom att enskilda jurister och advokatbyråer utan hänsyn tar till sin uppgift att från kreti och pleti skaffa fullmakter för att använda dem till att tjäna pengar åt vissa tomtjobbare. Jag förstår att statsrådet med hänsyn till vad som skedde 1950 kommer att vidta sådana åtgärder, att något sådant inte i detta sammanhang skall upprepas.

Jag skall i detta anförande inte ingå på allemansrätten, eftersom statsrådet i första kammaren har deklarerat att han icke kommer att göra några förändringar i densamma. Denna deklaration visar att statsrådet har förståelse för de värden man äventyrar, om man börjar släppa in okunnigt folk som tror att de kan gripa in var som helst i gammal sedvanerätt.

Ifrågavarande anslag förefaller små och blygsamma. Anledningen till att jag inte ansett mig böra motionera i samband med föreliggande proposition är att jag betraktar enbart tillkomsten av denna proposition som angelägen. Jag vill till statsrådet ge uttryck för min uppskattning. Jag hoppades, att beslutet denna dag skulle gå i enighetens tecken, och beklagar att reservationer, som tillkommit på grund av småsinta aspekter, knutits till detta utskottsutlåtande. Det visar att reservanterna icke har förståelse för det som ändå ligger till grund för och kommit till uttryck i denna proposition.

Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att ge uttryck åt min till-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

fredsställelse och glädje över propositionens tillkomst, och jag uttrycker en förhoppning om att den nuvarande jordbruksministern skall få krafter och möjligheter att fullfölja detta arbete. Därvidlag utgår jag ifrån att striden mellan mig samt jordbruksdepartementet och dess jurister skall kunna bedarra.

Men det är självklart att man skall vara försiktig med att ge något löfte om att inte sådana strider kan uppstå. Eftersom jag själv älskar den svenska naturen, som representerar värden som vi måste slå vakt om, anser jag fritids- och naturvårdsfrågorna så viktiga. Var och en av oss skall ha möjlighet att möta den svenska naturen och se alla de vackra bilder som där finns.

Jag förutsätter också att statsrådet ser till att myndigheterna, när de lägger nya vägar eller gör nya grusfickor, inte börjar med att spränga bort de vackraste hållarna eller bergstopparna. Jag har den uppfattningen att Sverige på detta område är ett underutvecklat land. Vi har inte följt med i utvecklingen. Denna proposition kan innebära upptakten till en förbättring. Jag gratulerar statsrådet, men jag vill också säga att jag har stora förväntningar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **MATTSSON** (cp):

Herr talman! Också jag skall be att få uttala min tillfredsställelse över statsrådets visade intresse för naturvärden. Därutöver vill jag såsom motionär i denna fråga säga några ord, inte minst därför att jag anser det i hög grad angeläget att staten t. ex. i mitt eget hemlän, Göteborgs och Bohus län, inom en snar framtid äger större fritidsområden än som nu är fallet. Ty jag tror att det senare knappast kommer att finnas sådana områden att förvärva. Om bestämmelserna för domänverkets markfond kunde ändras dithän, att man ur densamma kunde ställa medel till förfo-

gande för inköp av fritidsområden, skulle man snabbt kunna komma i gång med att iordningställa sådana fritidsområden. Det var detta jag ville hävda när jag tillsammans med några andra riksdagsmän väckte motionen.

Vi märker nu hurusom kapitalstarka personer försöker och i många fall också lyckas förvärva exklusiva områden. Vi ser också hurusom olika företag inköper mark för fritidsändamål. Det är klart att man härigenom kan ordna fritidsområden för vissa enskilda personer och för grupper som är anställda inom vissa företag, men man löser därmed inte den stora allmänhetens behov.

I propositionen sägs det, att man inte kan förvänta att kommunerna skall vara beredda att svara för kostnaderna för sådana områden, som är av utpräglad rikskaraktär. Beträffande vissa av dessa områden finner man det lämpligt att stat och kommun delar kostnaderna.

LO säger i sitt remissvar att det i första hand bör vara kommunernas sak att lösa frågan om fritidsområden. Länsstyrelsen i mitt hemlän har uppgivit sig med oro se på utvecklingen i länet, framför allt kustområdena. Man nämner t. ex. att Bokenäset är fullexploaterat och att förhållandet inom en snar framtid kommer att vara detsamma beträffande ett annat eftersökt område, Stångenäset. Vidare framhåller man i yttrandet att det jobbas och spekuleras i detta län på ett sätt som aldrig förr.

Mot bakgrunden av detta är det inte märkligt om man vill försöka medverka till att finna vägar för att så snart som möjligt undanröja möjligheterna att inköpa vackra markområden i spekulationssyfte.

Beträffande kommunernas intresse för denna sak kan man givetvis konstatera, att det på en hel del håll har gjorts goda insatser. Men landsbygds- och skärgårdskommunerna är ofta skattesvaga, och förhoppningarna är ringa om att de inom en nära framtid skall bli ekonomiskt så starka att de kan göra

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

stora markförvärv. Ur denna synpunkt bör de medel, som ställs till förfogande för ändamålet, ökas. De kommuner som inom sina gränser har områden av sådan natur, att de kan locka en stor allmänhet, anser givetvis inte att det är kommunens sak att ordna fritidsområden. Jag delar statsrådets uppfattning i vad avser att kommunerna ej skall svara för kostnader för fritidsområden av rikskaraktär.

Utskottet anser att domänverket i samband med sin allmänna inköpsverksamhet bör eftersträva att så långt som möjligt också tillgodose naturvårdsintrasset. Herr Antby talade för den uppfattningen, och jag delar den. Jag skall inte längre uppehålla mig vid detta. Men jag vill ha sagt att när man nu har fört in allemansrätten i diskussionen och talat om de områden som öppnats på domänverkets marker, borde det finnas anledning förvänta att domänverket skapar möjligheter för allmänheten att verkligen vistas ute i fria naturen. Men från domänstyrelsens sida har pekats på en hel rad förhållanden, som gör att man ej bör ha alltför stora förväntningar i det avseendet. Det har nämnts de anställdas intresse i fråga om jakt, bär- och svampplockning, badplatser m. m., men också talats om förslitning av vägar och ökade kostnader för vägunderhåll. Det har också påpekats att en del vägar måste avstängas och biltrafiken avlysas efter tjällossning och ibland efter svåra regn. Vidare har talats om konflikter som kan uppstå beträffande skogsbrukets egen nyttotrafik, om att naturen blir nedsliten, om att det föreligger risk för skogseld och skador på planteringar, att allmänheten kan föra bort örter, skräpa ned, göra ofog på byggnader, ja, det har också sagts att det finns risk för att allmänheten kommer att knycka ved från domänverkets vedstaplar. Tyvärr är det väl inte uteslutet att man får göra sådana negativa erfarenheter. Därför behövs det omfattande upplysning om sät-

tet att umgås med naturen. Folk behöver lära sig detta, men de behöver också lära sig skilja mellan sitt eget och andras och att visa respekt för andras egendom. När man alltså talar om alla dessa vanskligheter, borde det väl vara naturligt att utreda vad som är alle mans rätt och vad som är alle mans skyldighet. Sådana olägenheter, som man nu säger sig riskera, har ju den enskilde markägaren många gånger haft erfarenhet av.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen nr 2.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till den föregående talaren säga, att om domänverkets markfond över budgeten får ett tillskott på 2 miljoner kronor, så får vi ju på två vägar ökade resurser för att lösa vissa av de problem som herr Mattsson talade om. Men varför vill inte herr Mattsson engagera länen, därest kommunerna inte klarar detta?

Jag är den förste att understryka att både markägarna och allmänheten bör lära sig att umgås med naturen på rätt sätt. Men det målet kommer vi aldrig att nå med förbud och genom att krängla till det hela. Det är en uppfostringsfråga. Lyckligtvis ser det bättre ut i markerna nu än i min ungdom. Men då hade man inte möjligheter att komma ut i naturen på samma sätt som nu. När möjligheterna nu har ökat, bör väl samhället finna en väg att ordna renhållningen, precis på samma sätt som vi tvingats till det i tätorterna.

Den föregående ärade talaren bör med tacksamhet notera att vi får 2 miljoner till över budgeten. Jag förutsätter att vi får många flera miljoner så småningom.

Herr MATTSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg frågade varför jag inte tagit initiativ till att i Göteborgs och Bohus län något gjorts för att de fattiga kommunerna skall kun-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

na förvärva fritidsområden. Nu är det emellertid så att både länet och Göteborgs stad satsar pengar till en fond för inköp av fritidsområden i detta län. Därvid har vi kommit underfund med att det kostar mycket pengar, och därför har jag önskat poängtera vikten av att medel ställs till förfogande för dessa inköp.

Jag har också uttalat min uppskattning av det intresse för naturvärden som kommit till uttryck i propositionen. Därvidlag har vi inga delade meningar.

Herr Lundberg säger att det ser bättre ut i markerna nu än förr. Jag vet emellertid att man har på många håll framställt önskemål om att en avsevärd förbättring bör ske. Vi har sannerligen fått erfarenheter i det län där jag är verksam. Där har vi stort besvär med att klara de sanitära förhållandena.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill helt kort framhålla att om nu herr Mattsson är på det klara med att landstinget behöver hjälpa till och att det behövs mera pengar för att man skall kunna vidta ytterligare åtgärder på detta område, så förvånar det mig verkligen att herr Mattsson inte vill vara med om att man anslår ytterligare 2 miljoner kronor utöver denna markfond. Han borde väl i konsekvensens namn ha gått en annan väg, den väg jag förordar.

Det är riktigt att det behövs ytterligare upplysning om värden av naturen, och vi har även satt i gång med sådan upplysningsverksamhet inom Uppsala län.

Herr MATTSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det måste föreligga ett missförstånd mellan herr Lundberg och mig. Jag har inte motsatt mig de där 2 miljonerna. När jag yrkar bifall till den med 2) betecknade reservationen räknar jag med att man eventuellt skulle ta pengar ur markfonden för inköp av fritidsområden.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg måste ha läst reservationen dåligt eftersom han inbillat sig att om inte reservanterna hade begärt två miljoner kronor ur markfonden skulle två miljoner extra ha stått till disposition. Så förhåller det sig inte alls, herr Lundberg. Herr Lundbergs egna partivänner vill inte alls vara med om att markfonden tas i anspråk. Följaktligen kan inte två miljoner bli mer än två miljoner. Frågan är endast varifrån pengarna skall tagas.

Herr Lundberg fällde ett yttrande som jag inte kan låta stå oemotsagt. Han sade att det hade lämnats småsynta reservationer. Nej, herr Lundberg! Reservanterna vill ju undersöka huruvida det inte är möjligt att ur markfonden få disponera låt oss säga 20 miljoner kronor till detta ändamål. En sådan disposition av fonden skulle säkerligen möjliggöra snabbare och effektivare åtgärder för markförvärv för naturvårdsändamål. Jag tror det dröjer ganska länge innan vi över budgeten kan få så stora medel till förfogande för markinköp som reservanterna vill ha på ganska kort tid. Det förhåller sig alltså tvärtom så, herr Lundberg, att reservanterna vill göra mera än utskottet på den punkten.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Om markfonden skulle tagas i anspråk för markinköp för naturvårdsändamål begränsas ju möjligheten att använda markfonden för sitt rätta ändamål. För övrigt föreslår vi att över budgeten anvisas ett anslag av två miljoner kronor. Om det sedan anslås 10 eller 20 miljoner kronor om något år har jag ingenting emot att det anslaget går över budgeten, eftersom ett sådant anslag ur t. o. m. medicinska och andra synpunkter kan motiveras.

Min granne till vänster, som inte är här just nu, sade att centerpartiet hade natur- och fritidsfrågorna på sitt program. När man har det bör man glädjas

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

ät att åtgärder vidtages på detta område, även om det sker på grund av en kungl. proposition.

Herr **KELLGREN** (s):

Herr talman! Jag tillhör också dem som gärna skulle vilja överrätta en blomma till jordbruksministern för att denna proposition blivit framlagd på riksdagens bord, och jag vill gärna ha till protokollet antecknat min tillfredsställelse över propositionen som sådan. Men samtidigt vill jag tillsammans med rosorna få med några törnen.

Den största förtjänsten till att denna proposition är framlagd tillkommer utredningsmannen. Han har varit utomordentligt skicklig. Det finns knappast någon utredning som har fått så goda vitsord vid en remissbehandling. Man kan nog också säga att utredningens slutsatser och värderingar allmänt har godtagits. Man har sagt att utredningsmannens förslag beträffande anslag för verksamheten är mycket modesta. De är inte särskilt vittgående. Han har egentligen bara framlagt sådana förslag, för vilkas genomförande det finns tillgång på kompetent och kvalificerad personal. Därför är det, herr talman, förvånande att man i propositionen i så stor utsträckning har frångått utredningsmannens förslag såväl beträffande själva organisationen som också rörande anslagen för naturvårdsverksamheten. Det är också ägnat att förvåna att utskottet i sitt utlåtande inte har gjort några ändringar i Kungl. Maj:ts förslag trots att bristerna i propositionen påpekats i flera välmotiverade motioner.

Det är särskilt i tre avseenden som utskottets ställningstagande innebär besvikelser. Det första gäller att utskottet har accepterat Kungl. Maj:ts förslag om två byråer i stället för tre. Den tredje byrån skulle just syssla med det som är det centrala, nämligen naturvårdsverksamheten. Nu finns det risk för att själva det fackmannakunnande, som be-

hövs på detta område inte kommer att beaktas tillräckligt från början. Vad som verkligen krävs för att verksamheten skall komma på rätt bog är att skyddet och vården av vår flora och vår fauna anförtros åt sakkunnig personal i denna nämnd. Jag vill verkligen beklaga att inte förslaget om en naturvårdsbyrå har bitratts vare sig av Kungl. Maj:t eller av utskottet.

Det andra jag vill påpeka är att länsstyrelserna enligt Kungl. Maj:ts förslag, som utskottet har godkänt, får nöja sig med 480 000 kronor i stället för av utredningsmannen föreslagna 720 000 kronor. 480 000 kronor utslaget på 25 län innebär ju att det blir mindre än 20 000 kronor per län, och det förstärker envar att om man skall upprätta en länsorganisation, så betyder dessa 20 000 kronor rakt ingenting. För att det skall bli något utbyte av detta anslag måste våra länsstyrelser samarbeta om en gemensam organisation, och jag undrar hur det samarbetet skall se ut. Jag tror nämligen att förutsättningen för att man skall lyckas är att man från början går in för att bygga upp det hela inom ramen för nuvarande länsstyrelser och även tillse att länsstyrelserna blir utrustade med tillräckligt kompetent personal.

I anslutning härtil vill jag också säga att jag tror det ligger någonting — ehuru jag inte kan bedöma hur mycket — i vad herr Lundberg påpekade att landstingen skall engagera sig i större utsträckning och att man på olika sätt bör kunna stimulera fram ett intresse hos landstingen. Denna personal vid länsstyrelserna skulle kunna hjälpa till härmed.

För det tredje får de ideella organisationerna på detta område nöja sig med 200 000 kronor i stället för 300 000 kronor som utredningsmannen föreslagit. Man hade hoppats att de ideella organisationerna skulle tillförsäkras ett större stöd när denna proposition framlades. De behövs nämligen ännu mera

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

nu när denna organisation kommer till stånd. Den uppräknig som nu sker är inte mycket större än vad den automatiska kostnadsstegringen medför. Den innebär inte någon som helst förstärkning av de ideella organisationernas verksamhet. Dessa måste nu arbeta mera effektivt. De försöker skapa förståelse för dessa problem i skolorna och i olika organisationer för att kunna basera denna verksamhet på ett starkt intresse från den breda allmänhetens sida.

Man kan naturligtvis liksom herr Sköld trösta sig med att i höst förslag till naturvårdslag skall framläggas. I anslutning därtill skulle man kunna framföra olika önskemål som då måhända bättre kunde tillgodoses av riksdagen. Jag är emellertid inte övertygad om att det kommer att bli till någon hjälp för den nuvarande organisationen; den får säkerligen vänta med förstärkning till kommande budgetår. Även detta kanske man till nöds skulle kunna acceptera under förutsättning att utskottet verkligen hade gjort en sådan skrivning att man kunde säga att detta med två byråer i stället för tre enligt utredningsmannens förslag, att detta att anslagen nedskurits från av utredningsmannen föreslagna 720 000 kronor till 480 000 kronor eller att detta att de ideella organisationerna får nöja sig med 200 000 kronor i stället för av utredningsmannen föreslagna 300 000 kronor inneburit att utskottet skrivit så positivt som utredningsmannens betänkande och förslag kunnat motivera. Men detta anser jag knappast är fallet. Utskottets skrivning är verkligen i formuleringen så allmän, jag skulle vilja säga så opreciserad och till en del så hjälplös, att när jag nu citerar den är det endast för att jag vill understryka att utskottet i fortsättningen skall anstränga sig att skriva betydligt klarare, om det menar något mera positivt. Utskottet skriver nämligen att det förut-sätter »att vid behandlingen av kom-

mande anslagsäskanden för ändamålen anslagen anpassas efter de ökade behov, som kan uppkomma sedan naturvårdsnämndens verksamhet nått avsedd omfattning». Vad menar utskottet med »avsedd omfattning»? Det kan väl inte i ett sådant här fall avse annat än vad utredningsmannen föreslagit, och hans förslag inrymmer, såsom alla remissinstanser omvitnat, så många arbetsuppgifter att det är nödvändigt med anslag i den utsträckning jag tidigare nämnt. Eller är det utskottets mening att verksamhetens omfattning bör vara betydligt mindre än utredningsmannen har tänkt sig?

Om utskottets högt värderade ordförande anser att det bakom utskottets skrivning ligger en positiv inställning, så skulle jag vara tacksam för att han ville klargöra detta.

Givetvis skulle jag ha velat ställa ett särskilt yrkande i enlighet med den motion som jag undertecknat, men jag skall nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan. Jag gör detta enbart därför att det skall vara möjligt att med större eftertryck komma tillbaka till frågan ett annat år. Såsom framhållits från många håll har utredningsmannen presterat ett blygsamt och modest förslag som förtjänar att snarast möjligt genomföras, och det kan finnas skäl som talar för att man startar litet försiktigt. Men jag — och säkerligen många med mig — är helt på det klara med att vi måste fortast möjligt söka åstadkomma både en organisation och anslag av den omfattning som från början föreslagits.

Herr talman! Jag har inte något annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag blev en smula generad när jag här lyssnade till min gode vän Lundberg, ty jag tyckte att han gav mig alltför stor förtjänst av det

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

förslag till naturvårdsorganisation som förelagts riksdagen. Sedan har min lika gode vän herr Kellgren i sitt anförande delvis lagt saken till rätta, och jag vill gärna instämma i vad herr Kellgren här sagt. Även jag vill erinra om det mycket skickliga utredningsarbete som i denna fråga har utförts och som gjort att inte mindre än 300 remissinstanser praktiskt taget enigt tillstyrkt förslaget. Och i detta förhållande har vi nog även att söka anledningen till att riksdagen så enhälligt kan sluta upp kring förslaget.

Det var egentligen bara tre eller fyra remissinstanser som riktade invändningar mot att man skulle åstadkomma en ny naturvårdslagstiftning och bygga upp en särskild organisation för naturvården. Jag vill också gärna säga att jag beklagar att det var organisationer med en ganska stark anknytning till jordbruket som företrädde dessa synpunkter. Jag förstår att man såsom jordägare kan ha bestämda uppfattningar i vissa frågor, men jag kan inte finna att det skall behöva leda till att man helt yrkar avslag på förslaget. Så mycket mer glädjande är det att riksdagen som sagt enigt sluter upp kring förslaget om ny och bättre organisation för naturskyddet.

Jag har inte någon anledning att tala för utskottet, men jag vill säga några ord med anledning av att herr Kellgren kritiserade ställningstagandet i propositionen och utskottets utlåtande till frågan om organisationen och anslagen till vissa ändamål. Det är inte i och för sig ovanligt eller chockerande att ett förslag från en utredning blir föremål för vissa prutningar. Vi har egentligen gått ganska varsamt fram när det gäller att pruta på ifrågavarande utredningsförslag. Det förhållandet att organisationen skulle starta med två byråer i stället för föreslagna tre byråer utgör inte enligt min mening någon väsentlig förändring av själva organisationen, eftersom den är så upp-

byggd att det å den ena byrån finns två sektioner med byrådirektörer i spetsen som bör kunna arbeta ganska självständigt.

Det är dock fråga om ett uppbyggnadsskede, och både i propositionen och på olika punkter i utskottsutlåtandet har rätt kraftigt markerats att det blir nödvändigt att återkomma till dessa frågor i framtiden. I departementschefens uttalande framhålles bl. a. att den föreslagna intensifieringen av naturvården »medför oundvikligen betydande utgifter för det allmänna. Enligt min mening är det här också fråga om ett ändamål av sådan angelägenhet, att staten bör vara beredd att fortlöpande anvisa betydande belopp.»

Jag måste säga att det inte är så ofta som sådana uttalanden göres i en proposition, och jag hoppas att herr Kellgren förstår att bakom detta uttalande ligger den bestämda uppfattningen att naturskyddsarbetet skall i framtiden erhålla ett betydande stöd. I varje fall har det varit regeringens mening när den behandlat propositionen.

Herr talman! Jag har ingen anledning att förlänga diskussionen med att ingå på de sakfrågor som för övrigt upptagits i debatten.

Herr **KELLGREN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill ytterligare understryka jordbruksministerns positiva uttalande, som jag närmast vill kalla ett löfte om att organisationen när behov föreligger skall överses på nytt och att statsmakterna då skall behandla de olika frågorna mera generöst än vad som skett nu vid starten.

På en enda punkt skulle jag vilja göra en liten invändning mot statsrådets resonemang. Han yttrade att det inte är någonting ovanligt och chockerande med prutningar på ett utredningsförslag. Det är för det mesta alldeles riktigt, men denna gång är det ovanligt och på sitt sätt chockerande, eftersom detta inte är någon vanlig utredning.

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

Herr statsrådet omvittnade själv att praktiskt taget alla remissinstanser har ansett förslagen beträffande såväl anslag som organisation vara modesta, riktigt avvägda och just så väl genomfänkta att de skulle kunna genomföras i sin helhet. Mot denna bakgrund framstår det för mig som ovanligt och chockerande att man prutade på ett sådant förslag.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! För att inte statsrådet skall missförstå någonting vill jag tala om vad som ligger bakom mina rosor. Jag har läst jag vet inte hur många hundra utredningar och kompendier i näraliggande frågor som har varit mycket välskrivna, men de har inte lett till något mera. För att en god utredning skall ge resultat krävs det handling. Jag hyllar den gamla Carlyleska satsen att »en människas mål är en handling, ej en tanke, vore den aldrig så ädel», och i detta sammanhang syftar jag på handlingen att föra vidare till riksdagen den uppfattning som har kommit till uttryck både i utredningen och i övrigt. Därför ville jag att rosorna i dag inte skulle blandas med taggar — men det kanske kommer tider när taggarna också visar sig.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Varje sund människa är naturligtvis angelägen om att det finns områden i naturen som så många människor som möjligt har tillgång till och att den svenska naturen vårdas och inte skräpas ned. Det kan vi nog alla vara överens om.

När det sedan gäller att exploatera naturen för vissa ändamål kommer emellertid naturvårdssynpunkterna och försörjningsmöjligheterna i de områden som frågan gäller ofta i konflikt med varandra. När vi nu står vid starten av den verksamhet som anges i propositionen måste vi därför försöka att inte gå fram med alltför stor restriktivitet när

det gäller markdispositioner i sådana bygder som kan få släppa till en större del av sin mark för naturvårds- eller fritidsändamål, så att vi inte ingriper i alltför stor utsträckning i bygdens näringsliv.

Här anmäler sig naturligtvis många svåra avvägningsproblem. De kan gälla användningen av grustäkter eller bebyggelsen på många stora områden. När de naturvårdande instanserna nu skall gå till verket förstår vi att problemen kommer att utvecklas ytterligare. Därför är det angeläget att naturvårdsverksamheten i största möjliga utsträckning bedrivs i samråd med både markägare och representanter för vederbörande orter och bygder. När olika befattningshavare på länsplanet, såsom länsarkitekter och representanter för fornminnesvård, naturvård och övriga institutioner, skisserar gränserna för naturvårdsområdena och bestämmer var de skall placeras, är det väsentligt att detta sker inte genom dekret utan genom samarbete.

Det är riktigt att det har blivit bättre i markerna i fråga om nedskräpningen på de senare åren. Till detta bidrar naturligtvis i hög grad den kommunala aktivitet som man på olika områden kan mobilisera när det gäller att hindra nedskräpning i naturen, t. ex. genom att anordna avstjälningsplatser.

När det gäller fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för att säkerställa dessa naturvårdsområden kommer man in på ett ganska svårbedömt problem. Vi har i motion nr 776 uttryckt en starkt bestämd åsikt om denna fördelning. I längden blir det nog angeläget att få klarare bestämmelser om kostnadsfördelningen, i synnerhet när man skall avgöra i vad mån upprättandet av ett naturvårdsområde är ett kommunalt intresse eller ett riksintresse.

Det kan också hända att en del kommuner inte är tillräckligt aktiva, och då kommer väl länsstyrelserna att medverka till att områden av detta slag kommer till. Det kan därvid bli svårt att bedö-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

ma vem som skall stå för kostnaderna. I vår motion har vi rest krav om att medel skall kunna tagas ur domänverkets markfond för anläggande av naturreservat. Markfonden växer kraftigt, och vi tycker inte det är oriktigt att använda fondens pengar för detta ändamål.

En representant för utskottsmajoriteten har visserligen förklarat att fondens pengar är inkomstbringande och att man därför inte kan ta av dem, men det är ju i alla fall statens pengar, och ett gammalt ordspråk säger att »pengar luktar inte». Det spelar väl därför ingen roll om vi i detta fall tar av de pengar staten äger i domänverkets markfond eller om vi tar av andra pengar, som också är statens. Och det är väl inte uteslutet att staten kan komma att sälja domänverksmark för ändamål som tangerar användningen av naturreservat, och då kommer det ju också in pengar för denna verksamhet.

Herr Lundberg ansåg att reservanterna har visat brist på förståelse. Jag kan inte finna någon grund för det påståendet. Här är det fråga om på vilket sätt och med vilka medel man skall främja tillkomsten av naturreservat, och jag kan inte i vårt yrkande på den punkten spåra någon brist på förståelse. Det finns säkert rätt stor brist på förståelse i vårt samhälle bl. a. för de människors problem som bor i naturreservatbygder, men det är ju en annan historia.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 2.

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag konstaterar med tillfredsställelse statsrådets positiva uttalanden i denna fråga. Men jag skulle också gärna vilja efterhöra vad jordbruksutskottets högt värderade ordförande egentligen menar med skrivningen på s. 21 i utskottets utlåtande, där det bl. a. står:

»Utskottet förutsätter emellertid, att vid behandlingen av kommande anslagsäskanden för ändamålen anslagen an-

passas efter de ökade behov, som kan uppkomma sedan naturvårdsnämndens verksamhet nått avsedd omfattning.»

Vad menar utskottet med det? Är det den omfattning som anges i propositionen, eller är det den omfattning av verksamheten som utredningsmannen har redovisat i sitt betänkande?

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har alldeles nyss under hand meddelat herr Kellgren min tolkning av de orden, och om han inte då uppfattade vad jag menade, så tror jag inte att han uppfattar det bättre om jag upprepar samma sak från talarstolen.

Jag ber därför att få hänvisa herr Kellgren till vad jag förut sagt direkt till honom.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! När vi nu behandlar dessa mycket viktiga naturvårdsfrågor, skulle jag vilja anföra ännu en liten synpunkt på dem.

Naturvårdsfrågorna står ju i mycket starkt beroende av den samhällsutveckling vi bevittnar med stora befolkningsomflyttningar från glesbygder till tätorter. I den utvecklingens spår följer en mycket märkbar och ur många synpunkter mycket olycklig påverkan av landskapsbilden. I den landsdel, som jag representerar här i riksdagen, har vi i alldeles särskild grad känt av den utvecklingen.

Samtidigt som jordbruksjorden läggs ned, kommer antingen vanhävd in över det förut öppna landskapet eller också skogsplantering. Om det blir vanhävd, om man alltså inte gör någonting alls, får landskapet mycket snabbt ett ovårdat och rufsigt utseende; det blir fult. Till råga på allt har ingen människa någon nytta av det; vad som växer där är totalt värdelöst.

Om man mera systematiskt och planmässigt går in för att omvandla den for-

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.

na åkern till skogsplantering, blir det vanligen ur ekonomisk synpunkt ett bättre utbyte, men landskapet ändrar karaktär, ofta på ett sätt som vi inte önskar. Landskapet blir mörkt, de tidigare vida utsikterna blir begränsade och kommer ofta helt bort. Den kontrast mellan den mörka skogen och allt det ljusa, leende och öppna, som ger landskapet dess tjustning, försvinner helt och hållet.

Det är därför angeläget att man i samband med naturvårdsfrågorna ägnar dessa landskapsvårdsfrågor en skärpt uppmärksamhet. Jag tror inte att det kommer att vara möjligt för det blivande statliga naturvårdsorganet att centralt och ensamt sköta denna verksamhet. Men det statliga organet kan vara primärkommunerna och landstingen, som enligt min mening bör medverka i de aktiva insatserna härvidlag, till stor nytta. Man kan lämna råd och anvisningar, i viss mån leda utvecklingen, skapa typområden som visar vilka åtgärder man kan vidta för att i vissa områden behålla det gamla landskapet, man kan lämna förslag till inventeringsmetoder och stimulera verksamheten.

Jag har intet yrkande, herr talman, men jag har velat anföra dessa synpunkter därför att jag tror att de är av stor betydelse, om den svenska naturen skall bli till den glädje för allmänheten i rekreationshänseende, som i allt högre grad är avsikten.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I—V

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. VI

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2) i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid

votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. VI) i utskottets utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Carl Eskilsson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 147 ja och 67 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. VII

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2) i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i mom. VII) i utskottets utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Carl Eskilsson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hansson i Skegrie begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 148 ja och 66 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. VIII—XI

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 17

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner om utredning rörande reklamens omfattning och kostnader.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18

Åtgärder mot trafikfarliga djurpassager

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 18, i anledning av väckt motion om åtgärder mot trafikfarliga djurpassager.

I den till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionen II: 562 av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Eriksson* i Bäckmora hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om en skyndsamt inventering och förslag rörande åtgärder vad gällde trafikfarliga djurpassager på det allmänna vägväsendet i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet hemställde, att motion

Åtgärder mot trafikfarliga djurpassager

II: 562 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *GUSTAVSSON* i Alvesta (cp):

Herr talman! När jag läste utskottets yttrande — som är mycket knapphändigt — gjorde jag den reflexionen, att utskottet egentligen gått vid sidan om motionens ämne.

Det är i första hand en *trafiksäkerhetsfråga* som tagits upp i motionen. Vi är väl alla överens om den trafikfara som ligger i att djur drivs över livligt trafikerade trafikleder. I ett av remissvaren har också pekats på denna fara. Statens trafiksäkerhetsråd framhåller bl. a.:

»Erfarenheten har visat, att åtskilliga djurpassager är belägna på platser — på backkrön, i kurvor eller på andra i detta sammanhang farliga platser — där de utgör en uppenbar trafikfara.»

I det fallet sympatiserar trafiksäkerhetsrådet med motionärerna.

Det måste väl vara ett allmänt intresse — och inte minst ett intresse för vägmyndigheterna — att den trafikfara som djur på vägen innebär i största möjliga utsträckning elimineras. Jag är medveten om att det inte går att helt eliminera riskerna, men mer skulle kunna göras på området.

När nya vägar byggs eller gamla vägar ges ny sträckning tas i regel denna fråga upp och s. k. koportar anläggs, där djuren kan passera. Men vad vi haft i åtanke är inte vad som skall göras när nya vägar byggs, utan vi har begärt en inventering av uppenbara trafikfällor på vägar som byggs tidigare och sedan byggs om med i stort sett bibehållen sträckning. Många av våra stora vägar byggdes på 1930-talet. Standarden var då betydligt sämre, och de har under senare år förbättrats — de har asfalterats och breddats och är i dag av hög klass. Det är också stark

Möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning

trafik på dem, vilket gör att det blir stora trafik hinder när djur passerar på vissa ställen. Det är detta slag av trafik hinder som vi vill skall undersökas.

Utskottet har emellertid resonerat som så, att denna fråga redan är föremål för uppmärksamhet, och utskottet förutsätter »att det pågående arbetet kommer att fullföljas». Jag måste fråga utskottet: Hur kan ett arbete fullföljas som inte satts i gång? Jag vet inte något exempel — och något sådant redovisas inte heller av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — på att sådana problem tagits upp som dem vi berört i vår motion.

Jag tror det hade varit lyckligt om utskottet tagit något allvarigare på denna fråga. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har faktiskt i sitt yttrande sagt, att det vore lämpligt att 1960 års väg-sakkunniga finge se på hela frågan, men inte ens detta har utskottet velat lyssna till. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motion II: 562.

I detta anförande instämde herr *Eriksson* i Bäckmora (cp).

Herr **SKOGLÖSA** (cp):

Herr talman! När vi diskuterade denna fråga i utskottet var vi helt införstådda med att detta var ett stort och betydelsefullt problem. Vi ansåg emellertid också att det var en ganska svår-löst fråga, eftersom förhållandena förändrats i många avseenden.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förser, som herr *Gustavsson* i Alvesta sade, nya vägbyggen med s. k. koportar på ställen där man genom utredning har kommit fram till att sådana ur olika synvinklar kan vara önskvärda och behövlige. Den fråga, som herr *Gustavsson* tog upp och som gäller att sätta in vägportar i redan befintliga vägar i samband med att dessa breddas eller på annat sätt byggs om, avser emellertid något helt annat. Jag är för min del ganska tveksam, huruvida det går att

åstadkomma möjligheter att bygga portar i samband med vägbreddningar.

Jag sade att förhållandena har förändrats. På många platser finner man när man inventerar behovet av s. k. koportar, att detta behov starkt minskat och kanske redan har upphört. I dagens läge har man ofta inte mjölkdjur som dagligen behöver föras ut på fälten. Detta förhållande kommer säkerligen i framtiden att bli än mer utbrett. Vi har i dag mycket större möjligheter än tidigare att lösa denna fråga på enklare sätt än genom vägportar. Man kan använda transportabla mjölkkningsanordningar m. m., som måste ställa sig mycket billigare och i många avseenden vara bättre än vägportar. Många av dem som har tillgång till sådana anser inte att de fyllar det avsedda ändamålet.

Detta var några av de synpunkter som utskottet anlagt på denna fråga. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 19

Möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckta motioner angående möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr **BROBERG** (fp):

Herr talman! Frågan om att bereda åldringar ökad sysselsättning tillhör knappast de problem som i någon högre grad har debatterats. Det är inte så länge sedan det fanns överflöd på ar-

Möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning

betskraft, och vi har väl ännu ej i våra framtidsbedömningar helt kunnat frigöra oss från de intryck vi fick under den tiden. Ofta var det då så, att åldringar måste lämna sin arbetsplats för att bereda arbete åt yngre.

Emellertid torde det få betraktas som sannolikt, att vi i stället permanent kommer i motsatt läge och att inom många områden bristen på arbetskraft kommer att förorsaka stora svårigheter. Årskullarna mellan 60 och 65 år är ju mycket stora — de ligger vid omkring 80 000. Även om de årskullar som nu närmast träder ut i förvärvslivet är avsevärt större än så, dröjer det dock endast några år innan årskullarna börjar starkt minska. Proportionerna mellan åldringar och personer i aktiv ålder kommer därför att i hög grad förändras i ofördelaktig riktning.

Även i ett annat avseende ändras förhållandena. Maskinerna övertar allt större del av det fysiskt slitsamma arbetet. Antalet personer med hårt kroppsarbete minskar. Däremot ökar starkt antalet personer som är sysselsatta med kroppsligt mindre betungande arbeten. Övervakning av arbetsprocesser, konstruktionsuppgifter, många servicearbeten för att ej nämna arbetsuppgifter inom undervisning och vårdområdena kan utgöra exempel på sådana fysiskt mindre krävande arbeten. Tjänstemannagruppernas starka tillväxt är en följd av denna fortgående utveckling inom samhället.

Det är i och för sig naturligt, om de erfarenheter som vi fått från tidigare förhållanden influerar ställningstagandet i fråga om framtidens problem. När denna framtid av allt att döma kommer att ställa oss inför helt nya lägen och väsentligt olika problem än dem som vi tidigare haft, är det av vikt att våra tidigare erfarenheter inte för mycket får inverka på vår bedömning av de åtgärder som vi nu skall genomföra. Vi måste stå beredda att tänka om i åtskilliga avseenden.

I en framtida bristsituation på arbetskraft får kanske problemet att bereda åldringar ökad sysselsättning främst ses som ett arbetsmarknadsproblem. Jag vill därför uttrycka min tillfredsställelse över den undersökning som pågår inom arbetsmarknadsutredningen. Men även den humanitära sidan av denna fråga bör beaktas, och för att kunna bedöma problemet i hela dess vidd behöver vi säkerligen veta mera än vi nu gör.

I vilken omfattning vill våra åldringar fortsätta sitt arbete, i vilken omfattning medger deras fysiska och psykiska resurser detta och vad betyder deras arbete för dem? Jag skulle tro att de flesta av oss har ställts inför något eller några fall, i vilka avkoppling från arbetet haft en deprimerande verkan på en person. Det är naturligtvis ingen regel att personer reagerar på ett sådant sätt, men det är säkerligen inte heller bara i enstaka undantagsfall som så sker.

Den socialpolitiska kommittén förefaller ha en sammansättning som skulle göra den lämplig för en utredning av de frågor som jag här berört. I kommittén ingår bl. a. representanter för arbetsmarknadens organisationer. Enligt utskottet skall olika i sammanhanget betydelsefulla frågor även prövas av kommittén. Jag vill ta fasta på det uttalande som utskottet gjort och hoppas kunna tolka det så, att socialpolitiska kommittén kommer att samordna sina utredningar med arbetsmarknadsutredningens, så att hela detta stora och viktiga frågekomplex kan klarläggas.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställen bifölls.

§ 20

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om utredning rörande sjukfrekvensen för män och kvinnor.

Utskottets hemställen bifölls.

§ 21

Kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner om kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Fröken **BERGEGREN** (s):

Herr talman! I den motion om utredning beträffande ökat kurativt stöd åt ensamstående mödrar som nu behandlas påtalas barnavårdsmännens bristande möjligheter att ägna den kurativa sidan av sin verksamhet tillräcklig tid; barnavårdsmännen har dels för mycket arbete med rent rutinmässiga ting såsom in drivande av underhållsbidrag, dels alltför många fall att behandla på en gång.

I motionärernas reflexioner beträffande det stora behovet av ökat personligt omhändertagande av t. ex. de ensamma unga mödrarna, frånskilda mödrar — och även fäder — änkor o. s. v. kan jag utan vidare instämma. Däremot ställde jag mig en smula tveksam redan när jag första gången tog del av motionen beträffande kravet att skilja den kurativa verksamheten från barnavårdsmännens arbete och överlämna den till ett annat organ. Den tveksamheten har delats av ett par remissorgan. Socialstyrelsen instämmer visserligen i uppfattningen, att det finns behov av ökat kurativt stöd åt dessa grupper, men säger att det sannolikt är riktigare att man försöker utöka och förbättra barnavårdsmannainstitutionen. Även Svenska socialvårdsförbundet instämmer i fråga om behovet men anser inte den föreslagna åtgärden vara vare sig tillräcklig eller tillfredsställande.

Utskottet delar motionärernas uppfattning, att det är angeläget att man får till stånd en effektivare kurativ verksamhet åt de ofullständiga familjerna. Jag vet inte om man skall tolka

detta uttalande så, att utskottet bara instämmer i motionärernas uppfattning om behovet eller om utskottet också instämmer i motionärernas förslag till lösning av detta problem. Utskottet framhåller, att eftersom den socialpolitiska kommittén sysslar med de ofullständiga familjernas förhållanden och även kommer att ägna frågan om den kurativa vården uppmärksamhet, förefaller det som om motionärernas önskemål om en utredning redan skulle vara tillgodosett och att motionerna därför inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Jag föreställer mig att den socialpolitiska kommittén kommer att ta del av såväl motionens som utskottsutlåtandets innehåll när den skall penetrera dessa frågor. Någon vägledning om vad riksdagen har ansett om hur det av motionärerna påtalade missförhållandet skall kunna avhjälpas kommer emellertid kommittén knappast att få om vi bifaller utskottets utlåtande.

Till en del kommer väl behovet av kurativ omvårdnad att kunna tillgodoses inom ramen för en familjerådgivningsverksamhet i den mån en sådar över huvud taget växer fram i vårt land. Men jag tror också att den varken kan eller bör lyfta bort från barnavårdsmännen de åligganden de nu har att bistå mödrarna i personliga angelägenheter. Detta är tvärtom en av de viktigare sidorna av barnavårdsmännens verksamhet. Om alltså den vård man kan ge nu inte är tillfredsställande — och den vetskap jag har om hur många fall en barnavårdsman har att sköta på en gång säger mig, att de inte har någon möjlighet att ägna tillräcklig personlig omvårdnad åt varje fall — så finns det väl bara en enda väg att gå, nämligen att utbilda och anställa ett tillräckligt antal kompetenta barnavårdsmän. Drar man den slutsatsen, blir det dels en fråga om utbildning av ett tillräckligt antal vid våra socialinstitut, vilket är en statlig angelägenhet, dels en fråga om att tillräckligt många barnavårdsmän blir verksamma ute i kommunerna. Det se-

nare är kommunernas angelägenhet och denna församling kan inte göra något för den saken annat än uttala en förhoppning om att kommunerna i allt högre grad skall ha förståelse för att det kan få ödesdigra konsekvenser, om man inte satsar tillräckligt med pengar på barnavårdsmännen.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.37.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 24 april

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 62 av herr *Lundström m. fl.* och II: 71 av fröken *Elmén* och herr *Hamrin* i Kalmar hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att en sociologisk undersökning företoges om olika förhållanden i familjelivet som kunde tänkas hänga samman med de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som stärkte de gifta kvinnornas valfrihet mellan arbete i och utanför hemmet och som kunde bereda arbetsmark-

naden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 62 och II: 71 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrarna *Widén, Jonasson, Eric Gustaf Peterson, Ernst Olsson, Keijer, Börjesson* i Glömminge, *Larsson* i Borrbý och *Hamrin* i Kalmar, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till förevärande motioner I: 62 och II: 71, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i syfte att inventera och sammanställa material samt göra undersökningar rörande olika förhållanden i familjelivet som kunde tänkas höra samman med gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut som innebure ökad valfrihet för de gifta kvinnorna mellan arbete i och utanför hemmet och som kunde bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! I motionerna I: 62 och II: 71 har folkpartiet begärt att »en sociologisk undersökning företages om olika förhållanden i familjelivet som kan tänkas hänga samman med de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som stärker de gifta kvinnornas valfrihet mellan arbete i och utanför hemmet».

I motionerna konstateras att för närvarande cirka 40 å 50 procent av de gifta kvinnorna är yrkesverksamma någon tid under året. Man konstaterar också att det knappast torde finnas något område, där behovet av en genomgripande sociologisk undersökning är så starkt som när det gäller den gifta kvinnans möjlighet och benägenhet att förvärvsarbete.

Utredningen som begärts skall närmast ta sikte på att sammanställa befintligt material men motionärerna har samtidigt en önskan om en ökad stimulans för forskningen på området. Det är väl ganska klart att vi här har ett starkt försummat område som får ses i relation till mycket annat försummat på närliggande områden, framför allt då det gäller forskningen. Det torde ur samhällsekonomisk synpunkt vara direkt olämpligt att man måste utbilda två kvinnliga befattningshavare för varje tjänst, vilket nu sker i många fall.

Varje gång som man kommer in på problemen rörande svårigheterna för det allmänna att klara personalbristen — jag kan som exempel ta sjuksköterskebristen — möter man de mest skilda uppfattningar om vad som är anledningen till att utbildade sjuksköterskor inte i större utsträckning än vad som nu är fallet återgår till arbetet när de ur allmän synpunkt borde ha möjligheter att göra det. Många anser att anledningen härtill är att söka i en lönefråga, andra anser det vara en skattefråga och en tredje grupp säger att det hänger

samman med bristen på barndaghem och mycket annat. Man kan väl inte här ge ett entydigt svar. I detta fall liksom i så många andra skall man inte generalisera. Svaren kan vara många, men även om det förhåller sig så, är det inte annorlunda än i alla andra frågor som vi anstränger oss för att få håll på och vinna klarhet i.

Hur har då remissinstanserna besvarat motionen? Den har varit utsänd till inte mindre än åtta remissinstanser, och om man summerar svaren måste man säga att de i stort sett är positiva.

Socialstyrelsen tillstyrker den föreslagna undersökningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner »det vara angeläget att de gifta kvinnornas inställning till och förutsättningar för yrkesverksamhet blir föremål för en sociologisk undersökning i linje med den av motionärerna föreslagna». Arbetsmarknadsstyrelsen påpekar visserligen att statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen har fått i uppdrag att göra vissa undersökningar. Till den saken skall jag återkomma senare när jag något skall kommentera utskottsmajoritetens ställningstagande. Men arbetsmarknadsstyrelsen säger också: »Skulle det emellertid visa sig, att den av ovannämnda myndigheter planerade undersökningen icke i alla avseenden tillgodser syftet med förevarande motioner, finner styrelsen det vara önskvärt, att i desamma framförda förslag beaktas och realiserar.»

Familjeberedningen har yttrat sig och förklarar att beredningen inte har »några planer för egen räkning på en så djuplodande undersökning av 'familjehindren' för den gifta kvinnans förvärvsarbete som motionärerna tänker sig». Det kan vara intressant att ha den synpunkten i minnet när jag om en stund skall säga några ord om ett annat remissyttrande.

Statens råd för samhällsforskning framhåller att »forskningen inom detta område för närvarande är helt otill-

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

fredsställande». Rådet säger sig »vilja instämna i motionärernas åsikt om behovet av den föreslagna forskningen och föreslår att man inrättar en högre forskartjänst, inriktad på studium av de familjesociologiska sammanhangen med särskild inriktning på förhållanden av betydelse för tänkbara politiska åtgärder berörande familjen och kvinnans ställning i samhället». Även det är ett klart positivt yttrande.

Svenska arbetsgivareföreningen »har icke några erinringar mot att den föreslagna utredningen kommer till stånd». Föreningen anser visserligen, vilket är självklart, att »ett nära samarbete är önskvärt med de institutioner, som redan är verksamma genom utredningar på detta område». Det är en linje som varje utredning som får ett uppdrag att verkställa torde följa.

Yrkeskvinnors klubbars riksförbund framhåller i ett mycket positivt yttrande »att forskningen beträffande gifta kvinnors förvärvsarbete är otillräcklig» och fortsätter: »Klara målsättningar saknas i fråga om problemen kring frågan om hem och förvärvsarbete. Vart man har kommit och med vilka medel det har skett samt vart man vill komma och med vilka medel det skall ske är ett nära nog outforskat fält.» Förbundet yrkar på att forskningen i de här berörda frågorna måtte vidgas och tillstyrker att en sociologisk undersökning i enlighet med motionärernas önskemål kommer till stånd.

TCO har ingenting att erinra mot att en undersökning kommer till stånd men finner lämpligt att om det tekniskt och tidsmässigt är möjligt att samordna den av motionärerna föreslagna undersökningen med den planerade undersökningen inom socialdepartementet och statistiska centralbyrån, skall detta ske.

Till sist har även LO avgivit ett yttrande. Det är avstyrkande. Men därvid är att märka att LO tydligen tänker sig att familjeberedningen skall klara denna sak. LO konstaterar i varje fall först:

»Att finna bakgrunden till gifta kvinnors benägenhet och möjlighet att förvärvsarbete mot bakgrund av fordringar, som ställts på dem från samhället, familjen och dem själva, torde vara intressant.» LO fortsätter: Mer lämpligt för att få en större överblick vore att det samhällsvetenskapliga forskningsrådet med välvilja behandlade ansökningar från forskare — om anslag alltså — »som har för avsikt att forska om olika förhållanden i familjelivet som påverkar gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att förvärvsarbete.» Men LO kommer, som sagt, fram till att en samlad sociologisk undersökning är svår att genomföra. Man har tydligen inom LO för sig att det är familjeberedningen som skall klara denna sak. Därför vill jag ännu en gång påpeka, att familjeberedningen i sitt remissyttrande slagit fast att den inte har några sådana planer.

Nu har alltså allmänna beredningsutskottet avstyrkt motionen, och det kan vara intressant att något skärskåda skälen för detta avstyrkande. Man påpekar att statistiska centralbyråns arbete med specialredogörelserna pågår. Så sent som i fjol har 1,5 miljoner ställts till statistiska centralbyråns förfogande för att denna närmare skall utreda ett antal frågor. Det heter vidare i utskottsmajoritetens yttrande att i denna proposition, enligt vilken statistiska centralbyrån erhöll denna summa, beröres behovet av en mera ingående analys. Man tänker sig tydligen att en kommitté med uppgift att främja denna vetenskapliga analys skall fortsätta detta arbete.

Det är självklart att om en sådan analys kommer till stånd, blir den till nytta för olika offentliga utredningar. Det konstaterade departementschefen i fjol när pengarna beviljades, det skall inte bestridas, men frågan är om uppläggningsen här verkligen inom en rimlig tid kommer att leda fram till ett svar på den fråga som motionärerna har ställt. Det är inte mindre än tio olika frågeställningar, som statistiska

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

centralbyrån härvidlag skall bearbeta, och de täcker ett mycket stort fält. Att en av dessa frågor är familjen och den yrkesarbetande kvinnan, en statistisk och sociologisk studie, förnekar jag inte. Men jag påpekar ännu en gång att det är en bland tio.

För min del tror jag inte att det blir möjligt att i varje fall inom den närmaste framtiden lämna ett svar på motionärernas fråga sådant motionärerna tänkt sig det, om materialet skall bearbetas statistiskt tillsammans med det material som rör de övriga nio frågor, vilka statistiska centralbyrån skall bearbeta. Man har tydligen tänkt sig att anlita andra utredningsorgan för att genomföra de fortsatta undersökningarna. Man skall anlita näringslivets utredningsinstitut, universiteten m. fl. organ. Jag säger ännu en gång att det är riktigt att koppla in framför allt forskartjänster för sådana här uppdrag. Vi har, som jag tidigare har påpekat, ett mycket försummat fält då det gäller forskning på dessa områden, men jag liksom motionärerna i övrigt anser att vi måste börja med någon del av komplexet. Vi anser, att den nu väckta frågan bör ges prioritet och att den inom rimlig tid bör kunna klaras av. Vi tror inte heller att motionärernas frågor blir besvarade genom den utredning som statistiska centralbyrån skall verkställa.

Jag är väl underrättad om att det arbetet i stor utsträckning kommer att skötas med hjälp av datamaskiner. Det är ju det sätt man numera bearbetar statistiskt material på, men jag är litet skeptisk mot datamaskinens möjligheter att besvara de frågor som motionärerna har ställt. Jag läste för en tid sedan i ett annat sammanhang en artikel, som innehöll ett skeptiskt uttalande beträffande datamaskinen: »Föreställningarna om hur människans liv kommer att påverkas av datamaskinerna är mycket oklara. Den osäkerhet man i vissa kretsar möter bottnar kanske ytterst i en känsla av att datamaskinerna i alltför

hög grad börjat närma sig mänskliga beteenden. Men — för att citera en studenttidning — sedan 'humanisterna slutligen fått klart för sig att det inte är i själva humanisten som hålet skall stansas utan i ett särskilt kort, har opinionsstormen börjat tystna'.»

Jag är fullt på det klara med att det inte är kvinnornas öron datamaskinen skall stansa hål i, men jag tvekar ändå på att denna utredning hos statistiska centralbyrån skall leda fram till det resultat vi väntar. Men självklart är det en av pusselbitarna i det utredningsproblem som här föreligger. Lika självklart är att den utredning som motionärerna tänker sig, måste få in detta material från statistiska centralbyrån. Om det ännu inte föreligger torde det väl inte — med den kapacitet och den snabbhet som våra maskiner arbetar med — dröja alltför länge innan primärmaterialet blir klart för ytterligare bearbetning. Att ifrågavarande undersökning ännu inte är verkställd borde alltså inte utgöra något hinder för att nu börja en utredning av ämnet.

Utskottsmajoriteten påpekar vidare att många både sittande och planerade kommittéer sysslar med motionärernas frågor. Jag hade, herr talman, anat att så är fallet. Det är väl få frågor, i vilka vi beslutat om utredning, där inte någon utredning sysslat med någon del av det som den nya utredningen kommer att ägna sig åt. Men desto viktigare är det då att vi får en samordning av vad som redan gjorts på området i fråga om forskning, t. ex. i fråga om det stora primärmaterial som jag tidigare nämnde är under bearbetning i statistiska centralbyrån, och sådant som tidigare eller nu pågående utredningar har möjlighet att lägga fram.

Beträffande behovet av forskning har jag tidigare påpekat att remissinstansernas svar är enstämmigt: Här föreligger ett mycket stort behov av forskning. Jag skall på en gång säga att den utredning, som motionärerna har tänkt

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

sig, på intet sätt kan ersätta den forskning som behövs. Jag beklagar att den proposition rörande socionomutbildningen som ecklesiastikministern nyligen lagt på riksdagens bord, inte löser frågan om forskartjänster vid socialinstitutet, utan att den ställs på framtiden. Det är både riktigt och nödvändigt att vi får sådana forskartjänster för de stora och viktiga områden det här gäller.

Om man bara vill erkänna uppgiftens vikt och betydelse, bör dess storlek inte avskräcka från att göra en väsentlig insats i form av utredning och samordning av vad vi redan nu kan få fram. Det är, som jag sade förut, pusselbitar som måste sammanställas. Det gäller allt utredningsarbete, och det gäller väl inte minst i detta fall.

Herr talman! Sakligt sett borde jag kanske vara nöjd med utskottsmajoritetens ställningstagande, ty det torde i detta som i många andra fall bli så att vi får den begärda utredningen. Den får bara inte tillsättas i direkt anslutning till en motion från folkpartihåll. Vi får den sannolikt inom de närmaste åren. Anledningen till reservationen är att jag anser att denna utredning är så viktig att den bör komma till utan onödigt dröjsmål. Jag slutar med att yrka bifall till denna reservation.

Fröken **ELMÉN** (fp):

Herr talman! Jag skulle egentligen kunna avstå från att säga något efter den utomordentligt sakliga motivering som herr Hamrin i Kalmar givit för reservationen. Men eftersom jag är motionär vill jag ändå säga några ord. Jag vill först och främst instämma i vad herr Hamrin sade beträffande förslaget om socionomutbildning. Innehållsmässigt har förslaget tyvärr inte givit vad man hade väntat: man ville ju också ha utbildningen kvalitativt utbyggd och hade hoppats att vi redan nu skulle kunna få fram professurer i socialforskning.

När det gäller den sociologiska utredningen är vi ute i senaste laget. Vi lever ju i ett ytterligt dynamiskt samhälle. Tekniken driver ständigt fram förändringar i arbets- och samhällslivet som kommer att ändra människans hela situation. Framför allt har familjens situation blivit en helt annan än tidigare. Vi får nog erkänna att särskilt kvinnans ställning har ändrats oerhört mycket och i många fall blivit ganska svår. Alltmer av det arbete som tidigare utfördes i hemmet har vandrat ut till industri och samhälle, och det är naturligt att kvinnorna gått ut i förvärvslivet. Men tack vare kvinnans roll som barnaföderska och vårdare av barn och familj finns mycket av det arbetet konventionellt kvar i hemmet. Det gör att hennes arbete blir splittrat.

Betydelsen av kvinnans arbetsinsats utanför hemmet blir större och större. Kvinnor efterfrågas i allt större utsträckning på alla områden, särskilt i det människovårdande arbetet. Det är framför allt bristen på arbetskraft på det området som gör att vi i dag diskuterar dessa frågor så ivrigt. Den gifta kvinnans förvärvsarbete står i blickpunkten och debatteras i olika sammanhang. Att denna debatt blir så het sig och lidelsefull beror på att man ofta tar in barnen i bilden. Man frågar sig hur den gifta kvinnans förvärvsarbete påverkar barnens situation.

Man kan undra vilka faktorer det är som har den största betydelsen för kvinnornas yrkesverksamhet och hur denna i sin tur påverkar familjen. Vi har tyvärr ingen grundforskning på detta område, ingen exakt kunskap att bygga på. Många gånger utgår man från sina egna upplevelser, som ibland kanske ligger långt tillbaka i tiden, då samhället var helt annorlunda. Från sådana utgångspunkter tycker och tänker vi en hel del i dessa frågor och försöker också komma fram till lösningar.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Den gifta kvinnliga arbetskraften har på ett olustigt sätt blivit en regulator på arbetsmarknaden. När det som för närvarande är fallet är brist på arbetskraft, försöker man att med alla medel propagera för att kvinnorna, särskilt de gifta kvinnorna, skall gå ut i förvärvslivet. Man tycker sig här se en arbetskraftsreserv. Men när det sedan blir en konjunkturförsvagning försöker man att till varje pris kasta ut kvinnorna från arbetsmarknaden, och man motiverar då detta med att deras plats är i hemmet. Detta måste skapa en ytterst osäker situation för kvinnorna. De känner att de när det är brist på arbetskraft gärna blir mottagna ute på arbetsplatserna men att deras arbete inte längre värdesätts på samma sätt när det blir andra konjunkturer. Då motiverar man ofta detta med kvinnornas sämre arbetsinsats, högre bortovaro o. s. v. Vi har ingen utredning på detta område.

Många gånger tar man också alltför lätt på frågan om de unga flickornas yrkesutbildning. När det uppstår svåra förhållanden gör man punktutredningar och sätter in en viss målforskning. Men som statens råd för samhällsforskning framhåller i sitt remissyttrande sker det ingenting i mellanperioderna: »Vad som behövs här är en kontinuerlig forskning inriktad på lång sikt. Den praktiska politiken vad gäller familjen och kvinnans ställning har en långsiktig planeringsproblematik.» Yrkeskvinnors klubbars riksförbund säger i sitt yttrande att en forskning på detta område är nödvändig för att samhället skall kunna skapa de anordningar som krävs för kvinnornas ökade inträde på arbetsmarknaden.

Som herr Hamrin framhöll har alla remissinstanser tillstyrkt motionen utom LO, som anser att pågående utredningar är tillräckliga. Ibland frågar jag mig varför man skickar motioner på remiss, när man ändå avslår dem trots att alla remissinstanser tillstyrker.

Tydiligen tillmäts remissutlåtandena många gånger föga värde. De allra flesta remissinstanserna uttalar i detta fall önskemål om en samordning av den forskning som pågår på olika områden. De understryker också önskvärdheten av att man får en intensifierad kontinuerlig forskning. Familjeberedningen anser att den inte kan ta upp detta problem därför att den inte har sådana direktiv och inte heller sådan expertis som krävs.

Boken Kvinnors liv och arbete är utomordentligt värdefull. Den klarlägger en hel del av dessa problem. Den kommer visserligen inte med några revolutionerande nyheter, men den innehåller utredningsresultat som ger belägg för vissa uppfattningar i dessa frågor och reviderar andra. Men mycket av det som där tas upp är tyvärr outrett. Därför kan man inte heller ta ställning till problemen. Det finns t. ex. ingen utredning om det kausala förlopp som bestämmer kvinnans inställning till arbetet: beror den på om modern är förvärvsarbetande eller inte, eller är det kamraternas inställning som skapar den unga kvinnans uppfattning om arbetet?

Är det kamraternas inställning som skapar den unga kvinnans uppfattning om arbete och inställning till detta? Vad har miljön för betydelse i detta fall? Vad är det som förmår kvinnorna att lämna förvärvsarbetet, när barnen kommer till? Vad är anledningen till att kvinnorna inte återgår till förvärvsarbetet? Man frågar sig vidare: Hur inverkar det nuvarande skattesystemet? De kvinnor som arbetar hemma och satsar sin tid på detta har ett arbete som är obesattat. Den som går ut i förvärvsarbete har däremot sambeskattningseffekten att ta hänsyn till.

Det finns ingen empirisk undersökning om hur maken ser på hustruns netto- och bruttoinkomst. Man har ingen utredning om hur de övriga familjemedlemmarna ställer sig till att de kan-

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

ske måste öka sin arbetsinsats i hemmet, därför att den gifta kvinnan har förvärvsarbete utom hemmet. Man har som bekant inte analyserat vad hustruns arbete betyder för familjeinkomsten. Vi vet föga om hur familjerolls-idealerna trängt igenom, hur de påverkas i olika åldrar och samhällsskikt. Man vet heller inte hur förvärvsarbetet påverkar familjen, barnen, mannens situation m. m.

Vi har en benägenhet att alltid tala om ungdomsproblem och i samband därmed lasta de förvärvsarbetsande mödrarna för att ungdomen blir missanpassad. Vi har ingen utredning som verkligen går till botten med dessa frågor.

Vi vet inte heller vad arbetet betyder för kvinnorna själva, vad det har för livsvärde, vad arbetsgemenskapen i förvärvsarbetet betyder. Vi har ingen utredning om hur kvinnorna ser på den hemarbetande kvinnan, hur hon känner det beträffande isoleringen, kontakten m. m. och hur hon känner den sociala värderingen av hemarbetet, beroendeställningen å ena sidan och å andra sidan känslan av självständighet som förvärvsarbete kanske många gång-er ger.

För att bara ta några exempel är allt detta outrett tillsammans med många andra frågor som naturligtvis i mycket hög grad påverkar kvinnans inställning till arbetet och intresset för yrkesutbildning, för att behålla förvärvsarbete och för att gå in i förvärvsarbete igen, när barnen kommit i den åldern att de inte kräver intensiv tillsyn.

Vad beträffar de samhällssociala åtgärder vi vidtar går det mer eller mindre på en slump. Vi vet inte orsakerna till det ena eller det andra. Vi beslutar sådana åtgärder och tror att de har en viss verkan. Som Yrkeskvinnors klubbars riksförbund säger blir det »ryckiga» åtgärder och när det inte blir resultat av dem så slutar man. Här har

man många gånger rent ekonomiskt gjort många felspekulationer.

En samlande utredning skulle naturligtvis bli av utomordentligt stor betydelse just när det gäller att klara av arbetsmarknaden och att få reda på hur kvinnan ställer sig i det ena eller andra avseendet och att åstadkomma att hon får fritt välja mellan hemarbete och förvärvsarbete.

I likhet med herr Hamrin anser jag denna fråga vara av utomordentligt stor betydelse. Den berör som sagt kvinnans ställning i familjen och det är dock familjen som är det grundläggande i samhället.

Utskottet hänvisar till redan pågående utredningar och till en i år beslutad utredning. Enligt vad vi kan förstå täcker dessa utredningar inte de undersökningar som motionen syftar till. Jag tycker att utskottet åtminstone kunde ha begärt tilläggsdirektiv för den nya utredningen och ställt sig förstående — till en viss grad har man gjort det — till att ytterligare utredning behövs.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Fru RYDING (k):

Herr talman! Utvecklingen i vårt land beträffande gifta kvinnors deltagande i förvärvslivet har gått så snabbt att samhället överrumplats och inte varit berett på att möta den, vilket i dag har skapat stora och komplicerade problem, inte minst för de gifta kvinnorna själva.

Samhället släpar efter med sina åtaganden och förpliktelser med avseende på att tillfredsställande kunna tillgodose de krav som vi som en följd av denna utveckling måste ha rätt att ställa.

Den fråga motionen nr 71 i denna kammare väckt om att göra en utredning i syfte att inventera och sammanställa material samt göra undersökningar rörande de förhållanden i familjelivet, som kan tänkas höra samman med gifta kvinnors möjligheter och benägenhet att ta förvärvsarbete, måste mot den-

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

na bakgrund tillmätas mycket stor betydelse för samhället, för arbetsmarknaden och inte minst för de gifta kvinnorna själva.

Jag har också fattat frågan så, att man måste med en sådan utredning analysera den dolda arbetslöshet som förekommer bland gifta kvinnor som vill ha förvärvsarbete och som kan ta förvärvsarbete men som på grund av att arbetstillfälle saknas på platsen där de bor icke ges chansen till förvärvsarbete. Här är en stor arbetskraftsreserv, som inte tillvaratages och i detta fall måste väl det vara en angelägen och nödvändig uppgift för vårt samhälle att få en ändring till stånd.

Som tidigare påpekats i debatten har också de flesta remissinstanser uttalat sig mycket positivt och tillstyrkt en utredning.

För vår del anser vi, att de hittills vidtagna åtgärderna i syfte att lösa förvärvsarbetande mödrars problem, bl. a. genom att t. ex. skapa förutsättningar att genom ökat statligt stöd kunna få fram fler daghemsplatser, är ett steg i rätt riktning och måste hälsas med tillfredsställelse. Men detta är i alla fall inte på långt när tillräckligt, inte ens om man nu också från familjeberedningens sida planerar en undersökning av behovet av och tillgången på serviceåtgärder. Det finns så många fler och helt väsensskilda problem som kommer in i bilden. Alla dessa vidtagna och planerade i och för sig riktiga åtgärder blir då endast ett lappverk utan klar målsättning.

En ordentlig utredning, som motionärerna syftar till, av detta hittills nära nog utforskade stora område — som ju rymmer så många fler problem än dem, som nu sittande utredningar skall syssla med — skulle, som bl. a. LO också sagt i sitt remissvar, komma att gripa över de flesta samhällsområden och, som utskottet skriver, »spänna över stora och delvis vitt skilda ämnesområden». Detta är riktigt och det är enligt

min mening felaktigt att i förväg kapitulera genom att avstå från att företa en sådan utredning på grund av att, som man säger, den synes vara svår att genomföra. Inte minst vi kvinnor själva vill inte acceptera denna förklaring och nöjer oss inte heller med den kompletterande förklaringen från utskottets sida att den i motionen begärda utredningen inte behövs på grund av redan tidigare tillsatta eller begärda utredningar.

Är man överens om frågans stora betydelse för så många parter i vårt samhälle — och enligt vad jag kan förstå av handlingarna är man överens — är det inte konsekvent att baka in en viktig utredning som en detalj i övriga. Detta får emellertid inte tolkas så, att man inte mycket väl kan samarbeta med dessa och använda material i delfrågor som framkommit till följd av deras arbete. Men ett enhetligt sammanställt material för detta stora område är erforderligt för att tillgodose det behov av fakta och vetande som vi måste ha för att få en rätt målsättning.

Herr talman! Vi anser på vårt håll att vi av skäl som jag anfört inte kan acceptera utskottets skrivning och kommer därför att rösta för reservationen.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det var värst vad det blev hett!

Fru Ryding talade om att det finns en dold arbetslöshet som man genom denna sociologiska undersökning vill försöka komma underfund med. Jag har inte fattat att denna djupare vetenskapliga analys skulle gälla en inventering av eventuellt arbetslösa kvinnor. En sådan inventering har arbetsmarknadsstyrelsen redan påbörjat och den frågan hör inte till dem som motionen begärt utredning om.

Här har också sagts att det inte är riktigt att baka in denna utredning som en detalj i en annan utredning. Därmed kommer jag fram till vad fröken

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Elmén yttrade. Hon undrade varför man inte kunde begära tilläggsdirektiv för den nya utredningen. Vad vi hänvisat till är att det nu pågår en analys av de resultat som kommit fram vid folkräkning och bostadsräkning. Det är inga direktiv för att få fram ett grundmaterial som skall bearbetas vidare. Några tilläggsdirektiv kan inte aviseras på den undersökningen.

Det var intressant att höra fröken Elmén's alla frågetecken. Det var till slut nästan ingenting man visste. Vi har dock oändligt många gånger diskuterat sambeskattningen och då fått bestämda besked om vilka vådor denna innebar. Vi har fått veta att anledningen till att sköterskorna inte ville stanna i sjukvården var sambeskattningen. Men detta påstådda samband, som man förut kunnat stödja sig på, var fröken Elmén i dag helt osäker om. Och det var väl som sagt en litet mera vetenskaplig syn på frågan som nu kom till uttryck.

Vad begär nu motionärerna? De begär en stor sociologisk utredning rörande olika förhållanden i familjelivet som kan tänkas hänga samman med gifta kvinnors benägenhet att ta förvärvsarbete. Riksdagen har nyligen beslutat en statistisk-sociologisk studie beträffande familjen och den yrkesarbetande kvinnan. Kan någon säga vad det är för skillnad på de rubrikerna? Kan någon peka på att vi någonsin beslutat om en utredning på 1,5 miljon kronor för att två—tre veckor senare besluta en ny utredning på precis samma tema och som väl också måste kosta åtminstone 1,5 miljon kronor, eftersom primärmaterial inte är inhämtat. Långt mindre har man lagt upp vad man skall undersöka.

Det är litet förvånansvärt att centerpartiet hoppat på den här saken, och det skulle vara intressant att få reda på deras bevekelsegrunder därtill. Inom centerpartiet brukar man annars inte tycka om sådant här dubbelarbete och slöseri som det innebär att på samma

gång starta två utredningar vilka rör samma tema och drar stora pengar.

När det gäller den redan beslutade utredningen har man emellertid, såsom jag framhöll, kommit så långt att det föreligger ett primärmaterial; folkräkningen och bostadsräkningen är ju slutförda. Frågan är nu om materialet skall bearbetas ytterligare och bli föremål för olika analyser eller om man skall skjuta undan materialet och ge sig in på en ny stor undersökning med samma tema, en undersökning där man åter får starta från början. Motionärerna har för övrigt själva sagt att vid den föreslagna stora sociologiska undersökningen är det omöjligt att gå förbi det material som redan finns i folkräkningen och bostadsräkningen, utan man måste stödja sig även på de rön som gjorts genom dessa undersökningar.

Fröken Elmén kom in på hela frågan om kvinnoarbetet och talade om kvinnornas ställning som en reserv i arbetslivet. Hon framhöll att man är angelägen om att utnyttja denna reserv när det är ont om arbetskraft men att man skjuter undan den då det blir gott om arbete. Ja, fröken Elmén, det stora problemet är just att skapa så många arbetstillfällen att denna oart av, låt oss säga det kapitalistiska systemet, inte har möjlighet att göra sig gällande. Att människor inte kan få arbete är väl något som gäller den kvinnliga arbetskraften precis lika mycket som den manliga.

Jag kan inte förstå att det behövs några särskilda sociologiska studier rörande kvinnornas förhållande till familjen och till arbetslivet för att klargöra sambandet mellan arbetstillfällen och kvinnornas svårigheter att skaffa sig ett arbete.

Från reservanternas sida erinrar man om att alla remissinstanser har uttalat sig välvilligt om den föreslagna undersökningen. Ja, det har utskottet också gjort; man har visat sitt intresse för att få frågeställningarna belysta. Och

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

riksdagen har ju helt nyligen beviljat ett anslag på 1,5 miljon kronor till en statistisk-sociologisk undersökning av just dessa frågor.

Det är alltså inte något fel på intresset för saken. Däremot har det kommit till uttryck en del skepsis beträffande möjligheterna att genomföra en stor undersökning av detta slag och det är även fallet i remissutlåtandena, inte minst från LO och Arbetsgivareföreningen. Man framhåller att det inte bara gäller att bestämma sig för en utredning utan också att se till att det finns personella och ekonomiska resurser, och både LO och Arbetsgivareföreningen påpekar att tillgången till lämplig utredningspersonal är relativt liten. Konjunkturinstitutet erinrar om att den redan beslutade undersökningen måste genomföras successivt, eftersom det finns ett så begränsat antal kvalificerade sociologer och statistiker som kan sättas in på uppgifterna. I utskottsutlåtandet har återgivits rubrikerna för de olika ämnesområden, vari denna utredning har uppdelats, och för varje sådant område skall utses en vetenskapligt skolad kraft som skall leda arbetet och som naturligtvis måste ha lämpliga medhjälpare för att kunna föra det hela i hamn.

Om man jämsides med denna undersökning skulle starta den gigantiska utredning om kvinnan-familjen-arbetet som motionärerna föreslår, måste det självfallet bli fråga om en del dubbelarbete och om svårigheter att finna de lämpliga arbetskrafterna för de olika uppgifterna.

Man har ansett att det var oriktigt av LO att hänvisa till familjeberedningen, eftersom familjeberedningen själv har sagt att den varken har resurser eller någon tanke på att göra en djupare analys av alla de frågor det här gäller. Men om vi närmare studerar motionerna finner vi att man dels på längre sikt vill ha en stor utredning, dels att man är angelägen om att få till stånd delre-

former då det gäller skatteförhållanden och serviceanordningar för familjerna. Det kan därför inte vara helt obefogat att erinra om att det på bestämda punkter redan finns en rad utredningar, vilkas arbete kan komma att röra det aktuella området men som inte mäktar att ta itu med en stor och omfattande sociologisk undersökning.

Reservanterna har en stor ambition: de vill liksom vara värst när det gäller att begära utredningar. Däri skiljer de sig en hel del från folkpartiets ledare, som häromdagen sade att han inte gav mycket för dessa vetenskapliga utredningar i familjefrågor. I dag är det en annan sida av folkpartiet som visar sig, och det är den som intresserar sig för forskningen. Jag är glad att vi fått se den, ty vi anser det väsentligt att dessa frågor får en vetenskaplig belysning, inte minst med tanke på åtgärder på längre sikt.

Vad vi behöver är naturligtvis inte trosvittnen utan så objektiva mätare som möjligt på var orsakerna ligger till att kvinnorna kanske vantrivs med sitt arbete i hemmet eller på arbetsplatsen eller att de vill ha arbete och inte kan få det eller att de önskar bättre vård åt sina familjer och inte kan åstadkomma den. Här finns verkligen ett behov av en närmare analys som vi i utskottet är angelägna om att få beakta. I första hand anser vi att den utredning riksdagen har beslutat skall genomföras. Det hindrar inte att samma princip bör gälla här som har kommit till uttryck när man i propositionen under sjunde huvudtiteln i samband med att en utredning begärs framhåller, att de rubriker som nämns gäller de uppgifter man i första hand skall ägna sig åt men att det sedan finns utrymme att gå in på vidare analyser.

Herr Hamrin i Kalmar säger att önskemålet att få detta område vetenskapligt belyst säkerligen kommer att uppfyllas. Det är just vad vi menar i utskottet. Denna önskan blir tillfredsställd först genom de beslutade utredningarna

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

och sedan genom de möjligheter som kan yppa sig att göra ytterligare analyser.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var värst, fru Eriks-son, vad den här saken var besvärlig. Å ena sidan pågår det en hel del utredningar i frågan. Å andra sidan är det en sådan gigantisk undersökning som erfordras att det inte tycks vara möjligt att genomföra den.

Jag kan inte se att resonemanget går ihop. Det förefaller tvärtom att skära sig ganska betydligt och jag börjar fundera på om det inte ligger något annat bakom majoritetens ställningstagande — jag är kanske inte ensam om den saken. För en tid sedan skrev en tidning — den är socialdemokratisk och tillhör alltså inte den förkättrade B-pressen — under rubriken »Försummelse i kvinnofrågan» bl. a. följande: »Dom kan inte längre få hembiträden för så låga löner som dom vill betala. Och själva vill dom inte ha hand om sina barn, som borde vara naturligt. Sen klagas dom vitt och brett.

Dom — det är en liten grupp överklasskvinnor med akademisk utbildning och den som talar är en socialdemokrat, mångårig medlem av partiet och fackföreningen.

På socialdemokratiskt håll har det varit glest med inläggen i de senaste årens kvinnodebatt. Kan det bero på att ovan citerade inställning varit ganska utbredd? Kvinnosaken har uppfattats som en överklassfråga. Därför har man varit tveksam om partiet bör engagera sig så hårt i den.»

Det är kanske, fru Eriksson, någonting i stil med Arbetarbladets reflexion om inställningen på socialdemokratiskt håll som ligger bakom utskottsmajoritetens ställningstagande.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

6* — *Andra kammarens protokoll 1963. Nr 17*

Herr talman! Det föreligger en påbörjad statistisk-sociologisk undersökning av mycket stora mått, herr Hamrin, nämligen den som har bostadsräkningen och folkräkningen till basmaterial. Till den har vi redan anslagit 1,5 miljon kronor. Den bör väl genomföras, eftersom de berör precis det område som herr Hamrin av någon underlig anledning i dag vill ha dubbelundersökt i en ny, minst lika stor utredning. Dessutom finns på speciella punkter utredningar som siktar till att belysa enstaka reformer. Skatteutredningen har säkerligen ett stort material för en sådan belysning. Familjeutredningen gör också mera kortsiktiga och speciella undersökningar, liksom varje utredning som är samlad kring ett bestämt problem för att belysa och bereda väg för en bestämd reform. Det är en annan sak, och jag kan inte finna att herr Hamrin har anledning att se något egendomligt i att vi inte vill dubblera en undersökning.

Herr Hamrin gör sedan insinuationer om att det skulle ligga något bakom vårt ställningstagande. Pillra fram det som ligger bakom i form av misstankar! Jag tror inte att det finns något motiv i bakgrunden. Vi kan tala om precis vad saken gäller, och det har vi också resonerat om i utskottet.

Herr Hamrin citerar vidare ett kåseri i någon tidning och påstår att kvinnofrågorna inte skulle vara något som socialdemokraterna intresserar sig för. Vi har inte tid att gå in på en debatt om den saken, men jag vill erinra herr Hamrin om det trettioåriga reformarbete som har utförts på hela familjepolitikens område till kvinnornas och barnens förmån. Det är sådana reformer som ATP, kompletteringar till folkpensioneringen och sjukförsäkringen. Är inte detta kvinnofrågor, vet herr Hamrin inte vad kvinnofrågor är. Dessa reformer har gett kvinnorna möjlighet till en tryggare existens både inom familjen och i arbetslivet.

Vid ett annat tillfälle kan vi kanske ta upp denna fråga till vidare debatt.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Nämn de kvinnofrågor, herr Hamrin, som är större än dem jag nämnt och där inte socialdemokratien har legat bakom reformarbetet med hela sin styrka!

Fröken ELMÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om fru Eriksson har uppfattat vad både herr Hamrin och jag har sagt här, nämligen att den forskning som har utförts, den som pågår och den som är tilltänkt bör samordnas och vidare kompletteras med den som motionen syftar till. Vi begär inte parallella utredningar, utan vi vill att forskningen skall samordnas och intensifieras.

Vad fru Eriksson sedan talar om ligger helt vid sidan om denna debatt. Det är ganska typiskt att börja tala om något annat för att komma ifrån det problem som vi här diskuterar, nämligen frågan om kvinnorna i hem och arbete. Vi vill verkligen ta reda på vad det är som påverkar kvinnornas attityd till arbetet. Det var utgångspunkten för denna diskussion.

Fru Eriksson talar vidare om den ekonomiska situationen och säger att oppositionen har en bestämmd uppfattning om sambeskattningen, men fru Eriksson själv har en annan. Det finns ingen utredning i den frågan. Funnes det en sådan, kanske vi kunde uppnå en likartad uppfattning i dessa ting. Problemet huruvida den ekonomiska situationen inom familjen o. s. v. påverkar kvinnans attityd till arbetet och många andra frågor som jag förut har berört har vi inte på något sätt klarlagt.

Beträffande detta osäkerhetsmoment, som alltid förekommer för kvinnornas del, att det är de som i första hand skall ut från företagen vid arbetslöshet, så är det inte bara de kapitalistiska företagen som har den inställningen. Den inställningen är ganska vanlig, att de gifta kvinnorna är försörjda och därmed också i första hand skall ut från arbetsplatsen när det blir en konjunkturförsvagning.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Nu talar fröken Elmén om dessa ting som om det vore någonting som vi inte alls hade någon befattning med i utskottet. Att jag kom in på kvinnofrågan i allmänhet beror på att herr Hamrin i Kalmar sade, att socialdemokratien inte bryr sig om kvinnofrågorna, och som belägg härför citerade ur någon tidning. Detta skulle ligga bakom — det är visst inte bara socialdemokrater som har den inställning vi haft här — att vi i utskottet inte intresserar oss för kvinnofrågorna. Då vill jag läsa upp vad statistiska centralbyråns utredning skall syssla med: »Befolkningsutvecklingen och urbaniseringen 1945—1960, förändringar i näringslivets struktur och lokalisering 1945—1960, befolkningsutveckling och befolkningsstruktur på glesbygden.» Är detta inte ting, som är av största intresse om man vill belysa kvinnans ställning både i arbetslivet och i hemmet? Vidare »omflyttningen mellan 1950 och 1960, befolkningsutvecklingen och arbetsmarknaden, bostad och arbetsplats — en näringsgeografisk studie av 'pendlingens' omfattning och orsaker, familjen och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie, fruktsamhet, äktenskap och familjestorlek, bostäder och boendeförhållanden, lokala och regionala skillnader samt befolkningsutveckling, bostadsbehov och bostadsstandard».

Är det mindre väsentliga rubriker än de som fröken Elmén räknar upp här som nödvändiga? Det rör sig på detta område, och det är en utredning för vilken det redan finns ett basmaterial. Menar fröken Elmén att vi skulle ha avslagit de 1,5 miljonerna och i stället lagt dem på denna nya utredning? I så fall hade det varit riktigt att ta upp den frågan när vi beslutade därom för några veckor sedan.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Herr HAMRIN i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag bara upprepar att vad jag läste upp var från Arbetarbladet. Det var inte mina egna påhitt. Jag ifrågasatte om det var någon verklighet bakom de uttalanden som där förekom.

Sedan vill jag ännu en gång säga, att vad vi har åsyftat är ett fullföljande av de statistiska uppgifter som kommer fram för dessa 1,5 miljoner. Det borde väl ändå vara ganska självklart, fru Eriksson i Stockholm, att det är omöjligt att begära en grundlig och ordentlig analys — kalla det analys eller utredning — av alla dessa tio frågor inom rimlig tid, även om man har 1,5 miljoner till sitt förfogande.

Jag skulle gissa att det här är fråga om att få fram ett statistiskt material för vidare bearbetning. Departementschefen säger också detta i sin proposition, när han lägger fram förslaget om 1,5 miljoner kronor. Ingalunda har vi velat undanhålla statistiska centralbyråns dessa pengar, ty det är mycket viktiga arbeten som den skall utföra för att få fram grundläggande material för vidare bearbetning. Det är denna vidare bearbetning, som vi åsyftar med motionen och som vi tror att det är mycket nödvändigt att verkställa.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Debatten har nu pågått i över en timme, och jag skall försöka begränsa mitt anförande så mycket som möjligt.

Jag vill först vittna om att vid behandlingen i utskottet fanns det intresse hos alla parter för att nå fram till ett resultat, som kunde vara till nytta i denna fråga. Jag tycker därför att man skall bespara sig, även om man citerar tidningar, att fråga om utskottet haft andra bevekelsegrunder än de som redovisas i utlåtandet. Det tillför inte debatten någonting nytt, utan det är bättre att vi resonerar om vad man vill på båda hållen.

Alla ville vi vara med om att ägna dessa problem den allra största uppmärksamhet. Det var endast i fråga om vilka vägar vi skulle gå för att nå detta mål som meningarna gick isär. Herr Hamrin i Kalmar är nog villig att vitsorda, att jag både vid den preliminära och den definitiva behandlingen gjorde stora ansträngningar för att vi skulle nå fram till ett enhälligt utskottsbeslut. Jag tror fortfarande att saken vunnit på att vi nått enighet i utskottet. Vi hade då kunnat slippa denna debatt, som inte tjänar någonting till och som inte löser frågan på något sätt.

Man har resonerat om hur remissvaren skall tolkas. Liksom andra gånger har ena sidan plockat ut vissa meningar som passar, och den andra sidan har haft precis lika stora möjligheter att använda remissvaren. Det pågår emellertid i närvarande stund ett stort antal utredningar på olika områden, och jag anser att det är lyckligare om vi väntar och ser vad de kommer till för resultat. Om det vore så enkelt, ärade kammarkolleger, att man bara behövde tillsätta en utredning om året, vore frågan inte svår att lösa. Men det är tyvärr inte så. Här arbetar redan ett antal utredningar, och jag har den bestämda uppfattningen, att vi skall invänta deras betänkanden och sedan plocka ut vad vi anser möjligt att genomföra och genomföra det på så kort tid som möjligt.

Jag har sagt i utskottet, att jag anser att utredningar mer än tidigare skulle beflita sig om att inte avge ett digert slutbetänkande, i många fall en tegelstensroman, som vi har mycket svårt att smälta, utan i stället bryta ut vissa viktiga frågor och avge delbetänkanden, som kan bli remissbehandlade och föränleda riksdagsbeslut så fort som möjligt. Jag tror det är en väg som skulle vara bra ur alla synpunkter, framför allt ur saklig synpunkt, så att vi kunde få beslut på de punkter där vi inte anser att förhållandena nu är tillfredsställande.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Nu har statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen gemensamt tillsatt en kommitté, som skall analysera de resultat som kommer fram. Herr Hamrin i Kalmar trodde dock inte att det skulle bli några större resultat. Det tror däremot jag.

Det har också sagts att de utredningar som nu pågår inte kan bli färdiga inom rimlig tid, men att en ny stor utredning kan bli det. Där anser jag att man gör sig skyldig till en felbedömning. Om inte de utredningar som nu arbetar kan komma med sina betänkanden inom rimlig tid, så skall vi inte inbilla oss att en ny stor utredning som spänner över hela området kan komma fram till det resultat som motionärerna hoppas på. Det är den enkla sanningen, och den går inte att förneka.

Vidare måste väl statistiska centralbyråns material ställas till förfogande inte bara för en tänkt ny utredning utan även för den kommitté som redan är tillsatt. Den sistnämnda kan väl också ha nytta av materialet och på grundval av det ännu snabbare komma fram till värdefulla resultat, vilket jag hoppas är meningen med det hela.

Fröken Elmén sade i sitt anförande att vi saknar utredningar på flera områden. Ja, det kan tänkas. Men vi har ändå inte så få utredningar här i landet, och vi kan nog nöja oss med dem som redan finns på detta område. Men när dessa arbetande utredningar kommer fram till resultat, skall det göras något av materialet i tid, det vill jag kraftigt understryka. Och om utredningarna går för sakta, skall vi hålla ett öga på dem och efterhöra när vi kan vänta något resultat av deras arbete.

Det är säkert bättre att gå den vägen än att tillsätta en ny stor utredning. Den kan nog lösa problemen men inte inom loppet av ett eller två år. Det tar många år. Och jag undrar om man verkligen är villig att begrava frågan för ett stort antal år bara för att få denna nya stora utredning tillsatt. Jag är det

inte, och därför har jag intagit den ståndpunkt jag gjort i utskottet. Det kan vara lämpligt att tillsätta en stor utredning, om man vill bli av med en fråga för lång tid, men det vill inte jag. Därför har jag inte biträtt reservationen.

För att få en så stor utredning som motionärerna har tänkt sig att fungera, måste man också ha tillgång till många kvalificerade experter. Redan nu ser man allt emellanåt i tidningarna, att det inte finns tillräckligt många experter för de utredningar som är beslutade. Jag ifrågasätter därför, om vi inom rimlig tid kan få fram den expertis som är oundgängligen nödvändig för en stor utredning, som skall syssla med samtliga problem på detta område. Har vi inte denna expertis — och ingen har hävdats motsatsen — så skulle det bli ett slag i luften att tillsätta utredningen. Då blir det ingenting av dess arbete — och det förstår jag att motionärerna inte har tänkt sig.

Alla är väl eniga om att allt som kan göras på detta område skall göras. Så fort utredningarna kommer med sina betänkanden skall det enligt min mening också göras någonting åt dem. Det utlåtande som lades fram i fjol angående familjepolitiken och befolkningsfrågans olika aspekter — och som utskottet och riksdagen enhälligt antog — skulle det sålunda vara mycket lämpligt att omsätta i handling så fort som möjligt, så att vi verkligen kom i gång. Där tycker jag att det finns anledning till anmärkning. Men det finns det inte när det gäller att vi inte vill ha någon ny stor utredning tillsatt. I den grupp jag företräder har vi kommit fram till att det i dagens läge inte skulle gagna saken på något sätt att nu tillsätta en ny utredning. Vi anser att man i stället skall se till att de utredningar som finns gör någonting.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

I detta anförande, under vilket herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Jacobsson* i Sala (s).

Herr **HAMRIN** i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste erkänna att jag inte riktigt fattat vad utskottet skulle enas om. Och efter herr Nilssons i Bästekille anförande fattar jag ännu mindre, eftersom herr Nilsson anser att både debatten och tillsättandet av en utredning är onödiga ting. Jag undrar vad utskottsutlåtandet då skulle ha innehållit som kunnat ena utskottets ledamöter.

Jag begärde emellertid inte ordet för att säga detta utan för att ännu en gång betona en sak, som herr Nilsson i Bästekille tydligen inte har fattat, nämligen att det material som blir resultatet av statistiska centralbyråns mycket lovvärda ansträngningar för dessa 1,5 miljoner kronor inte kan vara till fyllest beträffande alla de tio frågor, som fru Eriksson i Stockholm läste upp och som ju omspannar mycket stora områden. Det kan inte bli den analys av den fråga motionärerna har tänkt sig.

Det var bara detta jag ville framhålla, när jag talade om statistiska centralbyråns insatser.

Herr **NILSSON** i Bästekille (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte brukligt att vi här i kammaren redogör för utskottets interna förhandlingar. Men herr Hamrin i Kalmar kommer väl ihåg, att jag både vid den preliminära och den definitiva behandlingen av denna fråga framförde förslag om på vilket sätt vi skulle enas oss. Och det hade varit lyckligt om vi hade kunnat enas. Men det gick inte. Reservanterna har givetvis varit i sin fulla rätt att avge en reservation. Det kunde jag icke hindra och vill det inte heller.

Men det som nu finns räcker ju ändå,

herr Hamrin, utan att bryta ut vissa viktiga frågor och få dem behandlade av en ny utredning. Vi kan säkert vara överens om att det olyckligaste som kunde inträffa vore att genom en ny stor utredning begrava frågan för flera år framåt, eftersom ingen lösning kan ernås så länge utredningen pågår.

Fröken **WETTERSTRÖM** (h):

Herr talman! Jag tänker inte här lägga några kol på elden i denna delvis ganska hetsiga debatt, där meningarna brytes mot varandra. Jag vill bara anlägga några synpunkter på frågan och tala om hur jag ser på och personligen bedömer den.

En sociologisk undersökning av det omfång motionärerna tänkt sig kan jag bedöma på samma sätt som man gjort i ett av remissvaren, där man säger att den nära nog är en forskningsuppgift inom universitetets ram. Motionärerna hänvisar bl. a. till professor Edmund Dahlström och åberopar de åtta punkter där han angivit de förhållanden han anser vara särskilt viktiga för moderns beslut att förvärvsarbete eller inte. Bland de åtta punkterna finns t. ex. familjeideologi och familjerollsnormer, uppfostringsideologi, hustruns anseende och inflytande, den äktenskapliga sammanhållningen. Jag bryter ut dessa därför att jag personligen sätter ett stort frågetecken i kanten för en utredning som skall syssla med sådana ting.

Fröken Elmén tog i sitt inlägg upp ytterligare en mängd exempel från olika fält, som hon anser vara värdefulla att utreda när det gäller den gifta kvinnans inställning till förvärvsarbete och till arbete inom hemmet. Jag gjorde den stillsamma reflexionen: När får vi en forskning som visar hur mannens yrke påverkar t. ex. barnen?

I allt detta tal om valfrihet för kvinnan tycker jag liksom att den synpunkten glöms bort, att många kvinnor själva *önskar* vara hemarbetande och överger — det må vara temporärt eller för

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

alltid — sitt förvärvsarbete. Men många överger naturligtvis förvärvsarbetet av skatteskal. Då är det fel på skattesystemet, något som inte minst den meningsriktning jag företräder ofta och med rätta påpekat här i kammaren under olika debatter. En rättvisare ordning t. ex. när det gäller förvärvsavdraget tror jag skulle lösa många av problemen och innebära att de gifta kvinnor, som innerst inne vill ha sitt förvärvsarbete kvar, inte såsom nu många gånger rent av hindras att vara yrkesverksamma.

Jag tycker faktiskt att utskottet har välgrundade motiv för sitt yrkande om avslag på de likalydande motionerna, och jag finner det alltså även välgrundat att yrka avslag på reservationen. Utskottet hänvisar till de många olika sittande utredningar som sysslar med åtskilliga av de ämnesområden som motionärerna tagit upp. Inte minst viktig härvidlag är väl den utredning, som nu skall utföras och som nämnts flera gånger under debatten, nämligen den som skall göras av statistiska centralbyrån och bostadsstyrelsen och som i ett avsnitt skall ta upp »Familjen och den yrkesarbetande kvinnan — en statistisk-sociologisk studie». Det måste vara klokare att vänta och se vad alla dessa utredningar kommer till, innan man sätter i gång en så stor och säkerligen svår genomförbar utredning som den motionärerna och reservationerna begärt. Inte minst bör beaktas att det, som herr Nilsson i Bästekille sade, ej torde finnas tillgång till erforderlig expertis.

Herr talman! Även om man trots dessa invändningar måhända skulle fundera på att rösta för reservationen, så måste i varje fall jag säga mig att jag inte kan göra det på grund av den formulering klämman har. Jag tycker att den i alltför hög grad binder den förordade utredningen genom att som mål uppställa att »bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft». Det heter att man vill ha till stånd un-

dersökningar »rörande olika förhållanden i familjelivet som kan tänkas höra samman med gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut som innebär ökad valfrihet för de gifta kvinnorna mellan arbete i och utanför hemmet och som kan bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft». Det är den sista passusen i reservationen som fått en tendentiös utformning som jag inte kan ansluta mig till. Om det åtminstone varit en förutsättningslös utredning som förordats kunde jag måhända ha funderat på att stödja förslaget. Men jag tycker att utskottets ställningstagande i sak är fullkomligt riktigt och kommer följaktligen, herr talman, att rösta för utskottets hemställan.

Herr LARSSON i Borrbj (cp):

Herr talman! Jag skulle inte ha tagit kammarens uppmärksamhet i anspråk om inte fru Eriksson i Stockholm hade efterlyst motiveringen för centerledamöternas ställningstagande i denna fråga. Fru Eriksson säger att centerpartiets ledamöter brukar behandla frågorna med klokhet och med behovet av sparsamhet för ögonen. Det är en riktig anmärkning, och så långt kan jag instämma med fru Eriksson. Men låt mig i korthet ange hur vi sett på denna fråga; egentligen kunde vår inställning också sammanfattas genom ett instämmande i fröken Elméns synpunkter.

Vad sparsamheten beträffar anser vi att detta är en mycket väsentlig fråga för kvinnorna. Det är egentligen ganska unikt att man skall behöva debattera mot kvinnor i detta sammanhang. Jag är inte alldeles säker på att det beror på att vi har en felaktig uppfattning i frågan.

Vår motivering är att vi inte gärna vill att denna väsentliga fråga skall drunkna i en mastodontutredning — ty

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

det är en sådan utskottet vill hänvisa till. Ingen reservant har begärt en stor utredning. Vi har sagt oss, att den utredning som verkställs av statistiska centralbyrån torde ha så pass omfattande uppgifter när det gäller undersökningen rörande de punkter fru Eriksson refererat, att punkten 7, som är besläktad med den fråga det nu gäller, måhända inte får det utrymme i utredningens arbete som skulle vara vara önskvärt. Då drar vi den konklusionen, att den statistiska utredningen kan vara ett lämpligt siffermässigt underlag för den sociologiska utredning, som vi reserverar vill ha och som vi tror skulle vara utomordentligt värdefull just när det gäller kvinnans intressen på detta område.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Fröken ELMÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja konstatera att fröken Wetterström, när hon talar om dessa problem, hela tiden säger att hon *tror* att det är så eller så i den ena frågan efter den andra. Hon säger inte att hon *vet* att det ligger till så och så. Jag tycker att detta visar att det behövs vidare utredningar på detta område.

Vidare skulle jag vilja konstatera, att den konservativa fronten håller, nämligen socialdemokraterna—högern.

Fröken WETTERSTRÖM (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara helt lugnt konstatera, att jag inte bedömer detta som en politisk fråga. Det är en fråga där det gäller att bedöma om behov finns av ytterligare utredningar eller ej till vilken var och en själv måste ta ståndpunkt. Det är riktigt att jag sagt att jag *tror* så och så i dessa frågor; varken fröken Elmén eller jag har härvidlag fakta framför ögonen. Vad jag hela tiden velat framhålla men kanske inte klart nog fått fram är att alla de

utredningar, som är på gång och som kommer att sättas i gång, täcker nära nog hela detta fält. Jag tycker därför att det är förnuftigare att vänta och se vad resultat de ger än att sätta i gång ytterligare en stor utredning. Låt oss vänta och se. Sedan kan vi ta upp frågan igen.

Herr NILSSON i Bästekille (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt säga något mer i detta ärende, men när fröken Elmén säger att de konservativa har hållit socialdemokraterna om ryggen, vill jag peka på att vid behandlingen av tidigare ärenden i dag har folkpartiet hållit socialdemokraterna så mycket om ryggen, att det kan jämna ut sig. Jag förmodar att folkpartiet gjort det av sakliga skäl. När vi gör det gör vi det i alla fall av sakliga skäl.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt deltaga i denna debatt — den har varit onödigt lång ändå. Det var när herr Hamrin i Kalmar för en stund sedan talade »om något annat» som jag begärde ordet. Herr Hamrin drog ett exempel, som jag tror var taget ur Arbetarbladet.

Ja, herr Hamrin, enstaka exempel kan vi alltid dra fram. Jag har ett annat exempel: En rektor som står herr Hamrins parti nära och som undervisar ungdomar avrådde häromdagen flickorna i en klass från att sedan de tagit realen genomgå någon yrkesutbildning, eftersom kvinnans uppgift är, alltid har varit och alltid kommer att förbli — som orden föll — att stå vid spisen och föda barn. Vi kan konstatera, herr Hamrin, att sådana här saker tydligen förekommer även i de bästa familjer.

Jag vill till herr Hamrin även säga, att jag är förvånad över att någon som deltagit vid utskottets behandling eller läst utskottets utlåtande kan påstå, att vi som utgör majoriteten i detta ärende har tagit kallsinnigt på problemen. Anled-

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

ningen till att vi inte nu vill tillsätta ytterligare en utredning är så noga redovisad förut, att jag inte skall ta upp den, utan jag kan helt och fullt instämma i vad herr Nilsson i Bästekille och fru Eriksson i Stockholm sagt i detta avseende.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag skulle först vilja säga, att fröken Wetterströms yttrande att denna motion egentligen inte innebär en begäran om grundforskning utan om en mycket bestämd målforskning är riktigt. Motionen är direkt tillkommen för att få till stånd en undersökning om med vilka medel man kan stimulera de gifta kvinnorna till att gå ut på arbetsmarknaden och ta förvärvsarbete och vilka hinder som behöver undanröjas på detta område. Detta står mycket tydligt i motionen, såsom fröken Wetterström mycket riktigt sade. Detta hindrar inte att även en sådan undersökning kan vara intressant. Det kan emellertid bli ett vidare utbyte av en undersökning i enlighet med den formulering som står som rubrik för den tidigare beslutade undersökningen.

Jag reagerade litet när en talare i debatten sade att reservanterna inte har begärt en stor undersökning. Om man läser motionen finner man nämligen att det står: »En sociologisk undersökning av angiven art kommer sannolikt att bli tidskrävande om tillfredsställande resultat skall kunna nås. En mångfald delutredningar behöver företagas, och sociologisk och psykologisk expertis behöver utnyttjas i stor utsträckning.» Visst behöver det bli en stor utredning. Det är ju en sådan som motionärerna begärt.

När herr Hamrin i Kalmar antyder att det inte finns något intresse från utskottsmajoritetens sida för denna fråga, talar han mot bättre vetande. Herr Hamrin känner till att vi inom utskottet var överens om att stödja just det som herr Hamrin ansåg vara det vikti-

gaste med en sådan utredning, nämligen att frågan om familjen och den yrkesarbete kvinnan skulle undersökas. Detta utgjorde punkt 7 i riktlinjerna för den beslutade statistiska utredningen. För att stödja kravet på en sådan utredning beslöt vi att skriva in i utskottsutlåtandet, att vi var angelägna om att denna rubrik skulle få förtur vid utredningsarbetet. Om man har samma uppfattning som konjunkturinstitutet, nämligen att tio monografier som täcker hela fältet icke kan komma fram lika snabbt, borde kanske denna punkt vara den som kom i förtur. Den tanken avvisades av herr Hamrin. Något sådant hade han inget intresse för. Då tycker jag inte man kan tala om att man är intresserad för saken. Då är man intresserad av att själv göra en krumelur i riksdagen och inte av att rikta hela riksdagens intresse mot just denna del av den redan nu beslutade utredningen. Men jag skulle ändå tro att denna debatt kommer att ge en sådan tyngd åt just den punkten, att den trots folkpartiets ovilja att medverka ändå får förtur.

När herr Larsson i Borby säger att det är underligt att kvinnor debatterar på två linjer har han blandat ihop olika saker. Här gäller det inte om kvinnorna skall gå ut i förvärvsarbetet eller inte. Här gäller det att få till stånd en utredning — på somliga håll anser man att det gäller att få i gång två utredningar. Men herr Larsson i Borby yttrade sig inte i utskottet vad jag kan minnas, så han är väl litet ovan vid hela frågeställningen.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var värst, fru Eriksson, vad det tog hårt!

Vare sig rektorn står nära mig eller inte får han stå för sin egen uppfattning. Jag förmodar att fru Eriksson säger detsamma om Arbetarbladet. Det har jag ingenting att invända emot i så fall.

Sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Vad jag ifrågasatt, fru Eriksson, är utskottsmajoritetens vilja att *nu* sätta till den utredning som motionärerna har begärt, och den viljan ifrågasätter jag fortfarande, ty det förnekas fortfarande från fru Erikssons och utskottsmajoritetens sida att den utredningen *bör* tillsättas.

Jag kan också konstatera, att om utskottsmajoriteten hade velat ha detta utrett med förtur, hade det stått utskottsmajoriteten fritt att i utlåtandet skriva detta, men jag kan inte finna att det står där.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Det förekommer ibland att man har väldigt svårt att låta bli att begära ordet fastän man inte direkt har haft med ett ärende att göra, och jag befinner mig just i en sådan situation. Jag ber om överseende med att jag tar till orda.

Jag skall med en gång deklarerera, att jag har en ganska primitiv inställning till dessa frågor. Jag kan inte hjälpa att jag reagerar mot fröken Elméns övertro — som jag ser det — på värdet av dylika utredningar. Ännu mera skeptisk blev jag när jag lyssnade till fru Ryding. Hon sade att man måste ha fakta och vetande för att få en rätt målsättning. Jämför man hennes uttalande med vad som står sist i reservationens kläm, nämligen att utredningen skall syfta till att bereda arbetsmarknaden ökad tillgång till kvinnlig arbetskraft, så finner man, tycker jag, en viss släktskap mellan kommunisternas och reservanternas målsättning.

Jag instämmer med fru Eriksson i Stockholm när hon säger att det inte är fråga om grundforskning utan om målforskning. Man talar om valfrihet för kvinnorna, men bakom detta tal spårar man en viss attityd, som pekar åt ett bestämt håll. Mitt i allt detta ordande om valfrihet glömmer man att vi är individer som reagerar olika, det må sedan vara fråga om män, barn

eller t. o. m. faktiskt också om kvinnor. Inte ens alla individerna i en familj reagerar på alldeles samma sätt. Jag kan därför inte förstå vad sådana här attitydundersökningar skulle kunna åstadkomma. Syftar man till att söka pådyvla oss människor något slags enhetligt beteendemönster eller vart vill man komma? Hela resonemanget tyder på en fruktansvärd övertro på utredningars förmåga att lösa mänskliga problem. Men jag är när jag säger detta väl medveten om att den inställning jag här gett uttryck åt är en smula infantil. Men, herr talman, vad skall man göra åt det?

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin i Kalmar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Widén m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin i Kalmar begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 129 ja och 67 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Sänkning av rösträttsåldern och myndighetsåldern

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 2

Föredrogs bankoutsrottets utlåtande nr 14, angående användande av riksbankens vinst för år 1962 samt i anledning av framställning av fullmäktige i riksbanken angående återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 3

Sänkning av rösträttsåldern och myndighetsåldern

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av dels väckta motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m., dels ock väckta motioner angående sänkning av myndighetsåldern.

Första lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta, till lagutskott i sin helhet eller i viss del hänvisade motioner, nämligen *dels* likalydande motionerna nr 1 i första kammaren av herr *Dahlberg m. fl.* och nr 1 i andra kammaren av herr *Haglund m. fl.*, *dels* likalydande motionerna nr 533 i första kammaren av herr *Lundström* och nr 642 i andra kammaren av herr *Helén*, *dels ock* motionen nr 643 i andra kammaren av herrar *Nordgren* och *Wennerfors*.

I motionerna I:1 och II:1, vilka i vad de avsåge hemställan om sänkning av rösträttsåldern hänvisats till konstitutionsutskottet, påyrkades, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte besluta »att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan utredning rörande myndighetsåldern, som möjliggör en ytterligare sänkning av rösträttsåldern till förslagsvis 18 år».

I motionerna I: 533 och II: 642 hemställdes, »att riksdagen måtte besluta att

i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning med uppgift att undersöka förutsättningarna för en sänkning av den nuvarande myndighetsåldern», medan i motionen II: 643 hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, nämligen

1. I: 1 och II: 1, såvitt nu var i fråga,
2. I: 533 och II: 642 samt
3. II: 643,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Hilding*, vilken ansett att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 533 och II: 642 samt i anledning av motionen II: 643 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning av förutsättningen för en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern, samt

2. att de likalydande motionerna I: 1 och II: 1, såvitt nu var i fråga och i den mån de icke kunde anses besvarade med vad reservanten anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag skall inte vid denna tidpunkt dra upp någon lång debatt om rösträttsålder och myndighetsålder utan bara motivera varför jag trots att motionerna är avstyrkta har kunnat avsluta mig till utskottet.

Det har i motionerna yrkats på att riksdagen måtte dels besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan utredning rörande sänkning av myndighetsåldern som möjliggör en ytterligare sänkning av rösträttsåldern till förslagsvis 18 år, dels att som vilande grundlagsändring besluta om sådana

Sänkning av rösträttsåldern och myndighetsåldern

ändringar av gällande bestämmelser att rösträtt till allmänna val inträder då vederbörande fyller 21 år. Motionerna berör alltså två frågor, frågan om myndighetsåldern, som har behandlats i första lagutskottet, och frågan om rösträttsåldern, som har behandlats i konstitutionsutskottet.

Vi är fullt på det klara med sambandet mellan dessa båda frågor. Vår avsikt har varit att myndighetsåldern bör anpassas till rösträttsåldern. Vår huvudinställning har också varit den, att rösträttsåldern skall sänkas, och vi har förstätt att den saken måste kopplas ihop med frågan om myndighetsåldern. Vi har inte velat ta upp den senare frågan i hela dess vidd utan begärt en begränsad utredning om en sådan sänkning av myndighetsåldern som kunde möjliggöra att rösträttsåldern anpassades till denna. Av dessa skäl har jag vid behandling i första lagutskottet anslutit mig till majoriteten. Konstitutionsutskottet har bordlagt frågan till hösten, och jag hoppas få komma igen till detta ärende när författningsutredningens arbete tas upp där. Jag går därför inte nu i kväll in på problemen om ungdomens mognad och det berättigade i att sänka rösträttsåldern till 18 eller 19 år utan yrkar bifall till utskottets utlåtande.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Herr Haglunds motion har nr 1 här i kammaren, och jag tror det var nr 1 också i första kammaren. Socialdemokratiska ungdomsförbundet har i sin tidning uttalat att frågan är nr 1, en första rangens fråga. Jag undrar om det socialdemokratiska ungdomsförbundet är så nöjt när motionärerna uraktlåter att yrka bifall till sina egna motioner och i stället yrkar bifall till utskottet, som avstyrker dessa motioner, en inkomsekvens som förefaller mig egendomlig.

Föreliggande motioner som avser sänkt myndighetsålder är som alla vet betingade av önskemålet om sänkt röst-

rättsålder. Första lagutskottet redovisar frågans tidigare behandling i riksdagen, men den redovisningen finner jag långt ifrån tillfredsställande. Om ett utskott vill göra anspråk på att referera vad som har förekommit, bör man väl göra referatet objektivt. Under rubriken »Tidigare riksdagsbehandling» går utskottet tillbaka till 1960 års riksdag men berör även 1962 års riksdagsbehandling av frågan. Nu måste jag få fråga: Varför denna blyghet? Är det kanske så att utskottet, om det gjort en grundligare undersökning i ämnet, skulle ha stött på ett flertal initiativ från det kommunistiska partiet och dess riksdagsgrupp? Vi har ju under årtionden fört fram frågan om sänkt rösträttsålder. Så sent som vid 1962 års riksdag hade jag själv en motion i denna fråga.

Jag skall emellertid inte träta om den saken. Därest utskottet finner nöje av en falsk historieskrivning är det utskottet som främst drabbas härav. Om intresse funnits för en sänkt rösträttsålder skulle beslut härom ha kunnat fattas utan att fördenskull myndighetsåldern sänktes. När man emellertid nu tycks ha den uppfattningen, att rösträttsålder och myndighetsålder bör sammanfalla, skall vi anmäla vår enighet på den punkten. Vi är eniga med de motionärer som vid årets riksdag föreslår rösträtt vid 18 års ålder. Det skulle även innebära att myndighetsåldern sänks till detta åldersstreck. Författningsutredningen, vars förslag herr Haglund ansluter sig till och sätter sin lit till, går här på linjen om rösträtt vid 20 års ålder. Skall denna fråga kunna lösas i enlighet med motionärernas önskemål måste sålunda opinionen redan nu enas om att sätta åldersstrecket vid 18 år. Det betyder att kommande beslut gällande en ny grundlag inte förbiser denna mycket viktiga fråga.

Utskottets argumentation på basis av hur förhållandena är i andra länder finner jag ovidkommande, särskilt som

Sänkning av rösträttsåldern och myndighetsåldern

utskottet inte tycks fästa något avseende vid förhållandena i alla de socialistiska länderna, där rösträtts- och myndighetsåldern är 18 år. Vill man sålunda åberopa förhållanden i andra länder bör dessa fakta inte förbises vid frågans handläggning i vårt land. Eller är det så, att förhållandena i andra länder bara har betydelse i sådana fall, då dessa förhållanden sammanfaller med utskottets sätt att se på en fråga? Objektiviteten lyser även här med sin frånvaro.

Till utskottsutlåtandet är fogad en reservation. I denna reservation yrkas på en utredning om förutsättningarna för en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern. Det synes oss kommunister mera befogat att i dagens läge rösta för denna reservation, detta särskilt som utskottet för sin del hänvisar till frågans fortsatta behandling i anslutning till författningsreformen. Då vi redan nu kan säga att vi anser att författningsutredningens förslag om 20 år inte kan vara tillfredsställande, bör reservanternas yrkanden ge bättre plats och större möjligheter att komma fram till vad opinionen helst vill, nämligen att såväl rösträttsåldern som myndighetsåldern sänks till 18 år.

Slutligen, herr talman, uttalar jag min stora tillfredsställelse över att även andra meningsriktningar än kommunisterna äntligen insett ungdomens rätt att redan vid 18 års ålder bli fullvärdiga medborgare. Vid tidigare riksdagsbehandling av denna fråga har som bekant herrarna återfunnits bland dem som yrkat avslag på våra framställningar i detta ämne. Utvecklingen går alltså, herr talman, framåt, även om det sker sakta. Det skulle ha varit bättre och sett snyggare ut om motionärerna vidhållit sin uppfattning från tiden för motionsskrivningen och inte deklarerat en sådan rosenrasande lojalitet mot en utskottsmajoritet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! I dagens debatt i medkammaren liksom i Nordiska rådets debatt för några veckor sedan har man vid behandlingen av frågan om myndighetsåldern fäst avgörande vikt vid sambandet mellan myndighetsåldern och rösträttsåldern. Från de som uppträtt som motståndare till en sänkt myndighetsålder har det argumentet anförts, att man får akta sig för att koppla samman frågan om en sänkt myndighetsålder så ovillkorligt med frågan om själva rösträttsåldern, att man därigenom kan riskera att lägga hinder i vägen för en önskvärd sänkning av rösträttsåldern. Man menar att det finns så pass många fler skäl som talar för den nuvarande myndighetsåldern än för den nuvarande rösträttsåldern, att en sådan hopkoppling av frågorna i ett avgörande skede av behandlingen av författningsutredningens förslag skulle komma att utgöra ett väsentligt hinder för dem som verkligen med kraft vill driva frågan om sänkt rösträttsålder.

Jag tror att det delvis bottenar i ett missförstånd. Det måste väl ändå vara så, att om man kommer fram till att en sänkning av rösträttsåldern i och för sig är motiverad på grund av förändringar i ungdomens biologiska, sociala och ekonomiska mognad — som ju i dag inträder tidigare än vid den tidpunkt för mycket länge sedan, då de nuvarande åldersgränserna fixerades — och vill driva en linje som tar hänsyn härtill, så är det i och för sig tillräckliga skäl för en förändring på det politiska planet beträffande rösträttsåldern. Vad man då har att göra är att undersöka vilka komplikationer som uppstår ifall rösträttsåldern och myndighetsåldern inte sammanfaller.

Jag tror alltså att det ligger något litet av den obofärdiges förhinder i de motargument som här har anförts. Men eftersom det har kommit fram att här finns en växande opinion för en sänkt rösträttsålder och eftersom det är många

Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

av kammarens ledamöter som uppenbarligen inte känner sig beredda att ännu ta ställning i de båda frågorna, vill jag här inte driva saken till sin spets. Jag vill bara erinra om att samtliga de politiska ungdomsorganisationerna här i landet, såväl ungdomsförbunden som studentförbunden från samtliga demokratiska partier, klart har engagerat sig för en sänkning härvidlag. Det socialdemokratiska ungdomsförbundet skrev direkt till författningsutredningen för att begära en sänkning just av myndighetsåldern.

Med framhållande av dessa synpunkter och i den absoluta övertygelsen, herr talman, att det inte kommer att dröja länge förrän vi med positiv inställning behandlar frågan om en kraftig sänkning av rösträttsåldern i anslutning till en på en grundlig undersökning fotad bedömning av myndighetsåldern vill jag här nöja mig med detta konstaterande.

I detta anförande instämde herrar *Lundberg* (s) och *Keijer* (fp).

Herr **HAGLUND** (s):

Herr talman! Bara en kort replik till herr Nilsson i Gävle, som säger att vi handlar inkonsekvent. Anledningen till att vi inte anslutit oss till reservationen är att vi inte vill ha en förutsättningslös utredning om alla dessa olika myndighetsåldrar. Med risk för att vi skulle få en stor utredning, som man sedan skulle kunna hänvisa till och säga att man måste avvakta denna utrednings resultat innan man företar sig något, har vi nu inte velat göra något åt frågan om rösträttsåldern. Av den anledningen har jag för min personliga del ansett att vi skulle ha större möjligheter att nå fram till ett snabbare avgörande på detta sätt. Jag hoppas just på det som herr Helén här har framhållit, nämligen att vi inte skall behöva koppla ihop rösträttsåldern så starkt med myndighetsåldern.

Herr Nilsson i Gävle klagar på den

falsa historieskrivningen, men det är ju ändå så, att första lagutskottet enbart har behandlat frågan om myndighetsåldern och redogjort för den frågans behandling. Vi kan kanske våga hoppas och tro på att konstitutionsutskottet när det kommer att behandla frågan om rösträttsåldern kommer att omnämna den kommunistiska motion som herr Nilsson har talat om.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Hilding; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 4

Föredrogs vart för sig

första lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion om förlängning av preskriptionstiden för borgensåtaganden; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av väckta motioner om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för kostnader för viss psykologisk samtalsbehandling och rådgivning, och

nr 43, i anledning av väckt motion om förbud mot försäljning av vissa livsmedelsimitationer.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5

Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 44, i anledning av väckta motioner om tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 454 i första kammaren av herr *Stefan-*

Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

son *m. fl.* och nr 647 i andra kammaren av herr *Andersson* i Knäred *m. fl.*

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning och förslag rörande möjligheter för företagare och fria yrkesutövare

1) att tillhöra tilläggs sjukpenningförsäkringen utan samtidig skyldighet till anslutning till tilläggs pensionsförsäkringen;

2) att begränsa anslutningen till tilläggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet;

3) att begränsa anslutningen till tilläggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet jämte halva ålderspensionen».

Utskottet hemställde,

att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 454 och II: 647, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam prövning och förslag rörande möjligheter för företagare och fria yrkesutövare att dels tillhöra tilläggs sjukpenningförsäkringen utan samtidig skyldighet till anslutning till tilläggs pensionsförsäkringen, dels begränsa anslutningen till tilläggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskydd, dels ock begränsa anslutningen till tilläggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskydd jämte halv ålderspension.

Reservation hade avgivits av herrar *Strand*, *Nils Elowsson*, *Axel Svensson*, *Dahlberg*, *Nilsson* i Göteborg och *Odhe*, fru *Eriksson* i Ängelholm samt herr *Svensson* i Kungälv, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, I: 454 och II: 647, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **NORDGREN** (h):

Herr talman! Från företagarkåll ser vi med oro den tendens, som vi tyc-

ker oss förmärka i olika sammanhang och som synes gå ut på att begränsa våra utvecklingsmöjligheter och våra möjligheter att få konkurrera på lika villkor. Jag tillåter mig bara erinra om bestämmelserna om avsättning till investeringsfonder, om vissa paragrafer i lagen om allmän varuskatt liksom lagen om viss punktbeskattning m. m. När lagen om allmän sjukförsäkring infördes, omfattade den obligatoriska försäkringen för tilläggs sjukpenning inte de självständiga företagarna, och när tilläggs pensioneringen beslutades ställdes likaledes de mindre företagarna på visst undantag.

Dessa brister i respektive försäkringslagar har efter olika framstötter i stort sett undanröjts. Men genom det beslut som fattades vid fjolårets riksdag sammankopplades sjukförsäkringen och pensioneringen. Visserligen äger företagaren rätt till utträde ur tilläggs sjukpenningförsäkringen men endast under förutsättning att utträde även sker ur pensioneringssystemet.

Denna obligatoriska sammankoppling medför — trots allt vackert tal om valfrihet — att företagarna i många fall inte kan få ett efter sina ekonomiska möjligheter anpassat försäkringsskydd. Ett försäkringsskydd, som är avsett för alla medborgare, får enligt min mening inte vara så utformat, att vissa medborgargrupper i praktiken tvingas avstå från all försäkring därför att de påtvingas en anslutningsform, som inte svarar mot deras behov.

Dessa problem har närmare påtalats i motionerna I: 454 och II: 647, där vi understrukt de speciella önskemål och behov, som från företagarnas och de fria yrkesutövarnas sida gör sig gällande.

I många fall är det nämligen så, att företagarna kanske inte har behov av eller helt enkelt inte anser sig ha möjlighet att ansluta sig till de sammankopplade ATP- och tilläggs sjukpenning-

Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

försäkringarna utan att detta får menliga följder för deras näringsutövning. Det är därför angeläget och nödvändigt, att försäkringssystemet utformas smidigare och bättre avpassat till företagarernas behov och möjligheter.

Ytterligare synpunkter kan anföras, men då utskottets majoritet delar motionärernas uppfattning och reservanterna icke har andra skäl att anföra mot förslaget än att den här begärda valfriheten enligt deras uppfattning inte passar in i systemet och att den skulle »med största sannolikhet göra detta ohanterligt» och därmed yrkar avslag på en prövning av här berörda möjligheter, ger detta ytterligare belägg för den tendens jag inledningsvis antydde.

Herr talman! Jag beklagar denna inställning hos reservanterna till företagarna och då speciellt de mindre företagarna, som till större delen driver sina företag som enskilda firmor, men jag hoppas att kammarens majoritet skall visa bättre förståelse för företagarna i denna fråga.

Jag ber med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Genom fru Fortuna har vi inom regeringspartiet hamnat på reservationsplats. Vi yrkar där avslag på ett motionspar från de tre borgerliga partierna. Den majoritet som herr Nordgren talar om är sålunda inte särskilt stor eller särskilt mycket att hurra för.

I motionerna upprepar man kravet på att företagare och fria yrkesutövare skall få vissa »förmåner» framför löntagarna, nämligen att kunna

1) tillhöra tilläggs sjukpenningförsäkringen utan samtidig skyldighet till anslutning till tilläggs pensionsförsäkring; en;

2) begränsa anslutningen till tilläggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet;

3) begränsa anslutningen till till-

läggs pensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet jämte halva ålderspensionen.

Denna fråga, herr talman och ärade kammarledamöter, har varit föremål för en lång och mycket ingående debatt vid förra årets riksdag. De yrkanden man ställer i år motsvarar den reservation som då avgavs, och jag hänvisar till den.

Rent allmänt skulle jag vilja säga att om man vill införa ifrågakvarande undantag, måste man, såvitt jag förstår, tänka sig ett premiereservsystem, som är avskilt från det försäkringssystem som har byggts upp på fördelningsprincipen.

Utöver den debatt i ärendet vid förra årets riksdag, som var och en kan ta del av, finns inte mycket att tillägga, utan jag ber att få yrka bifall till den reservation vars första namn är herr Strand.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Andra lagutskottets utlåtande nr 44 behandlar ett motionsyrkande om ökad valfrihet för företagare, inom lagen om allmän försäkring. Utskottet föreslår prövning och förslag rörande möjligheterna härtill. Som kammarens ledamöter redan hört, har denna fråga diskuterats vid ett flertal riksdagar, och eftersom vi redan har lyssnat till motionärernas synpunkter, är det väl ingen som misstycer om jag begränsar mig i mitt anförande och inte tar upp alla de spørsmål som ingår i ärendet.

Reservanternas talesman har yttrat, att om man skall tillåta så många valmöjligheter inom systemet, måste man övergå till ett premiereservsystem. Till det vill jag säga, att det finns ändå vissa valmöjligheter i det system vi har. Det skulle alltså gälla en utökning av dem. I t. ex. sjukförsäkringen finns det tre olika valmöjligheter beträffande karenstiden, men ingen har sagt att detta har omöjliggjort försäkringens

Tilläggs-pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

fortlevnad. Jag tror heller inte att det är omöjligt att genomföra de framställda yrkandena inom det system vi har.

Vi har också inom utskottet sagt, att vi begär prövning och förslag rörande möjligheterna att genomföra dessa reformer. Företagarnas ställning inom den allmänna försäkringen är ju faktiskt annorlunda än löntagarnas. De betalar t. ex. individuellt sina egna avgifter. Därför måste en företagare i sin privata budget ha utrymme för dessa avgifter. Det kan för en mindre rörelseidkare ibland te sig svårt att åstadkomma detta utrymme vid sidan om de pengar han måste lägga ned i rörelsen och de andra utgifter han kan ha. Därför kan han vilja ha ett mindre omfattande försäkringsskydd såsom alternativ till utträde ur försäkringen. Den valmöjligheten finns ju, och den har också i viss mån utnyttjats. Genom lagen om allmän försäkring fick ifrågavarande företagare och rörelseidkare möjlighet att ompröva sitt utträde ur ATP. Det kan ha sitt intresse att se hur denna möjlighet har utnyttjats. Före lagens ikraftträdande hade 76 000 utträtt ur försäkringssystemet. Genom den möjlighet till återinträde som öppnades kom under senare delen av 1962 i runt tal 21 000 att återinträda i försäkringen. Utanför systemet kvarstod alltså 55 000. Senare har utträtt ytterligare 3 000 som eljest skulle ha anslutits till försäkringen. Sammanlagt står alltså nu i runt tal 58 000 utanför försäkringen. Det är givet att för dem skulle de nya möjligheterna att partiellt ansluta sig till försäkringen vara välkomna. Det är inte alls säkert att de vill stå helt utanför, utan de skulle nog vara glada om de kunde ansluta sig delvis. Därför kan det finnas ett reellt underlag för prövning av denna fråga. Vi har ju bara begärt en sådan prövning.

I frågor av detta slag brukar det alltid finnas de som säger — det har glädjande nog inte hänt under denna

debatt — att reformen leder till att en grupp kan åka snålskjuts på andras bekostnad. Därför vill jag, innan jag lämnar denna talarstol, slå fast att det inte är vår mening att företagarna skall få åka snålskjuts på övriga försäkringstagares bekostnad. Den som väljer att i någon form ansluta sig till försäkringen, bör också betala vad det kostar.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON i Knäred (cp):

Herr talman! Mot tilläggsjulkpenningförsäkringen för företagare som isole-rad företeelse finns det egentligen ingenting att erinra. Med det beslut som fattades förra året finns det ju en viss valfrihet; man kan använda den gängse karenstiden på tre dagar, karenstiden på 33 dagar och 93-dagarskarensen. Men beslutet förra året om den nya socialbalken innebar ju att tilläggsjulkpenningförsäkringen sammankopplades med tilläggs-pensioneringen.

Det är med de valmöjligheter som finns inte så mycket att säga om det förhållandet att den som vill vara försäkrad för tilläggs-pension också skall vara försäkrad för tilläggsjulkpenning. Men det omvända förhållandet måste man kritisera. Åtskilliga företagare — man kan väl säga den övervägande delen av företagarna — har inte samma behov av åldersskydd i form av pension som löntagarna i allmänhet har. Men de måste under sin aktiva tid göra väsentliga amorteringar och investeringar i sitt företag och har därför många gånger ganska litet att leva av, även om inkomsten framstår som förhållandevis ordentlig. När företaget realiserar kommer de insatser de gjort i form av amorteringar och investeringar att ge ett kapital som kan användas för ålderdomsförsörjning.

Det förefaller vara ett rimligt krav från företagarehåll att man grundligt utreder om det finns något utrymme för

Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

en viss valfrihet inom ATP och om det finns möjligheter att frikoppla tilläggs-sjukpenningen från pensioneringen. En ordentlig utredning skulle säkert visa att det finns väsentliga möjligheter; låt vara att det kanske skulle visa sig att inte samtliga de valmöjligheter som skisserats i motionerna föreligger, men det borde i varje fall vara möjligt att t. ex. ta en familjepension men låta bli ålderspensionen. Det skulle knappast heller medföra några administrativa problem. En sådan pension skulle bli väsentligt billigare än en fullständig pension, eftersom ålderspensionen tar ungefär två tredjedelar av premiekostnaden.

Som jag inledningsvis sade kan man mycket väl acceptera tilläggs-sjukpenningförsäkringen som en isolerad företeelse, men sammankopplingen med ATP, stelbentheten och bristen på variationsmöjligheter i ATP måste man opponera sig emot.

Som herr Jönsson i Ingemarsgården sade är det inte fråga om att begära några extra förmåner. Jag skall emellertid gärna medge att det under uppbyggnadstiden kan uppstå vissa svårigheter på grund av att ATP är så konstruerat att förmånerna i inlednings-skedet i förhållande till premien är större än vad de är avsedda att bli på längre sikt. Men det problemet tror jag skulle vara möjligt att lösa ganska lätt.

Alla krav på en utredning angående variationsmöjligheter har avvisats. Frågan har över huvud taget inte utretts ordentligt; man har bara spikat att så och så skall det vara, och sedan har man i stor utsträckning konstruerat skäl härför efteråt.

Herr Svensson i Kungälv säger att om man vill ha variationsmöjligheter så går det inte att bygga på det nuvarande systemet utan då måste man ha ett premiereservsystem; jag förmodar att han avser ett individuellt system. Jag tror inte alls att det är så krångligt. Det finns alldeles säkert möjligheter att

utan att överge det nuvarande systemet komma fram till hyggliga variationsmöjligheter för företagarna.

Det är väl ingen tvekan om att denna fråga kommer igen till dess den verkligen har lösts eller till dess en utredning kunnat visa att den inte går att lösa — och något sådant resultat tror jag inte att en utredning skulle komma till. Hela problemkomplexet förtjänar en ordentlig utredning. Jag vill gärna uttrycka den förhoppningen att majoritet i utskottet också skall visa sig innebära majoritet här i kammaren.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! I och för sig skulle det naturligtvis vara intressant att ta upp en verklig sakdebatt i denna fråga. Jag tycker dock att detta är ganska onödigt eftersom vi debatterade denna fråga förra året och även har haft en ganska ingående debatt i första kammaren. Jag skall därför inte låta provocera mig här till. För övrigt har inläggen varit ganska hovsamma.

I ett sådant här system måste man naturligtvis röra sig med ganska stora schabloner, och det är alldeles självklart att systemet måste bli ganska stelbent. Den väsentligaste friheten ligger i att vid låga inkomster är avgifterna låga och vid höga inkomster är avgifterna höga, varvid förmånerna blir där efter. Vidare finns det en gräns uppåt och ett grundskydd i botten.

Herr Andersson i Knäred talade om att företagarna måste göra investeringar och amorteringar. Det ligger naturligtvis mycket i det resonemanget. Företagarna kan ju delvis leva på dessa företag när de blir gamla. Jag vill endast erinra om att vi har haft en ganska ingående — jag var nära att säga litet förvirrad — debatt i denna fråga. Först skulle den obligatoriska försäkringen inte omfatta de självständiga företagarna. Detta förslag ansågs inte riktigt.

Fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana

Sedan konstruerades ett schablonavdrag, den s. k. tredjedelsregeln. En tredjedel av inkomsten skulle gå till investeringar och amorteringar. Inte heller detta ansågs riktigt. När man slutligen kom fram till att företagen skulle vara försäkrade efter den inkomst de verkligen hade, trodde jag att de reglerna var de rätta. Men tredjedelsregeln är det enda sättet såvitt jag kan förstå att lösa den fråga som motionärerna talar om. Företagen har emellertid säkerligen behov av ett ordentligt skydd vid sjukdom, invaliditet och ålderdom. De behöver också det skydd försäkringen ger de efterlevande. Det är också ganska svårt att veta hur stort behov av individuella avvikelser är.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svensson i Kungälv begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 44, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Strand m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställ-

des. Därvid avgavs 96 ja och 100 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr Strand m. fl.

Ordet lämnades på begäran till

Herr TRANA (s), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstat fel rörande andra lagutskottets utlåtande nr 44.

§ 6

Fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av motion om fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! I motion nr II: 674 har jag påtalat det år från år ökande antalet bilar på våra vägar och att detta gör det angeläget att ägna trafiksäkerheten all den uppmärksamhet som är möjlig. De problem man brottas med är stora, och det tar tid att få fram resultat av försöks- och forskningsverksamheten på området. Riskerna, olyckstillfällena och olyckorna fortsätter att öka. Den s. k. mörkerdöden utgör en stor procent av dödsolyckorna.

Mot denna bakgrund och med nära trettioårig erfarenhet från bilkörning, huvudsakligen på norrländska vägar och i stor utsträckning under kvälls- och nattetid, och efter upprepade samtal med chaufförer och bilägare har jag kommit till den bestämda uppfattningen att det är i hög grad angeläget att bryta ut frågan om den s. k. mörkerdöden ur de stora utredningarna och söka vidtaga snabba åtgärder just på den punkten.

Det torde nämligen finnas möjlighe-

Fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana

ter att i viss mån motverka riskerna och olyckorna vid möte i mörker genom att samtliga bilar förses med en mindre strålkastare som riktas vinkelrätt ut från fordonets sida och belyser den mötandes del av vägbanan.

Utskottet erinrar om att några remissinstanser ansett att en dylik strålkastare är för dyr. Med tanke på all mer eller mindre nödvändig utsmyckning av bilarna och den snabba utveckling som sker på det bilelektriska området torde några tekniska svårigheter numera ej föreligga, och i förhållande till kostnaderna för en bil torde den merutgift, det här är fråga om, vara ytterst blygsam. Om det bara skulle kunna rädda några få liv per år — vilket jag är övertygad om att det gör — synes mig detta vara väl använda pengar.

Med tillfredsställelse konstaterar jag att utskottet i fortsättningen erinrar om att Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande har förordat att förslaget skall prövas av vetenskaplig expertis. Enligt statens trafiksäkerhetsråd skall sådana prov utföras. Rådet har i sitt yttrande framhållit, att rådet — i samband med de mörkertrafikstudier som pågår vid Uppsala universitet — kommer att närmare studera effekten av den i motionen avsedda hjälpstrålkastaren. Genom den undersökning som således skall företagas blir, säger utskottet, motionärens hemställan tillgodosedd. Jag är tacksam för detta.

Det är möjligt att införande av högertrafik och den ändrade körteknik vi då sannolikt lägger oss till med kan medverka till att minska mörkerolyckorna. Men om högertrafiken blir införd vet vi ännu inte — i varje fall dröjer det några år och detta ljus behövs förvisso även då.

Får jag, herr talman, med stöd av vad jag här anfört uttala den förhoppningen att den undersökning, som i utskottsutlåtandet utlovas, göres snarast i hopp att den skall medverka till åtgärder som kommer att minska mörkerdöden.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! I likhet med den föregående talaren har jag heller inte anspråk på något annat beslut än utskottet föreslagit, och jag vill även i övrigt instämma i hans yttrande.

Detta gäller en så viktig sak att vi har all anledning att ägna den allvarlig uppmärksamhet. Det har på många håll gjorts experiment med ifrågavarande strålkastare, och jag har själv varit med om att anordna prov med den. Man kan utan tvekan konstatera att medelst den är vi på rätt väg, när vi vill söka lösa problemet om den s. k. mörkerdöden.

Vad som har uppkallat mig till att delta i denna debatt är emellertid den tendens som jag har kunnat märka i yttrandena från speciellt motororganisationerna. Jag måste med skärpa vända mig mot det resonemang man där för, vilket innebär att dessa, så fort det är fråga om en åtgärd som på något sätt skulle komma att kosta deras medlemmar någon krona eller något tiotal kronor, avstyrker att en sådan åtgärd vidtages, även om de inser att åtgärden skulle ha betydelse ur trafiksäkerhetssynpunkt. Enligt min mening gör inte motororganisationerna sina medlemmar den bästa tjänsten genom ett sådant ställningstagande. Det borde vara mera angeläget för en motororganisation att kunna säga, att med detta kan den rädda en medlem från att bli beskylld för att ha berövat en annan människa livet.

Det är rätt anmärkningsvärt att fina hurusom dessa remissinstanser går emot varandra. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen säger att den belysning man verkställt prov med var så svag att man inte kunde märka, om den var tänd eller släckt. Vad är detta för prat av en sådan myndighet? Det är väl ändå fullt klart för vem som helst att man kan låta en strålkastare få vilken styrka man önskar. Här är det inte fråga om att den skall ha större

Fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbanan

ljusstyrka än att vägbanan tvärsöver belyses. Man kan ju åstadkomma strålkastare som belyser vägen 200 meter framåt. Hur kan man under sådana förhållanden säga att man inte kan få en strålkastare att lysa tvärsöver vägbanan?

En av motororganisationerna, Fomo, säger att det föreligger en mycket stor risk för att en mötande bilist blir bländad av stark belysning tvärsöver vägbanan. Dessa synpunkter är fullständigt omöjliga att förena. Det finns inte heller fog för att göra det.

Den som färdas på någon av våra riksvägar en mörk natt och passerar genom en stad möter kanske sedan en ström av 50—100 bilar i rad. Han får kanhända köra en hel mil med halvljus. Då skulle en anordning med sidobelysning på samtliga bilar vara till oerhörd fördel. Bilisten skulle med absolut säkerhet kunna upptäcka föremål på den sida av vägen som hans egna strålkastare inte kan belysa. Handen på hjärtat, ni som kör bil! Om vi tvingas att på en riksväg köra en mil med halvljus, hur många av oss håller då den lämpliga hastigheten, låt oss säga 25 km i timmen? Om vi skall färdas säkert på vägen kan vi inte köra fortare — men det gör vi. Kan vi underlätta färden genom sidobelysning är det vår skyldighet att göra det, även om det kostar oss några tior.

Det enda hinder jag kan finna för en sådan reform är att man inte tillräckligt klart har experimenterat ut hur belysningen skall döljas för att inte medföra risk att blända såväl framåt som bakåt. Lämpligast vore väl att den sidobelysning man önskar byggs in i karossen. Då kommer kruxet. Vi har bara kort tid framför oss innan vi skall besluta om höger- eller vänstertrafik i vårt land. Jag anser det omöjligt att få belysningsreformen genomförd innan vi bestämt oss för på vilken sida vi skall färdas. Kommer vi — som jag tror — dithän att vi

får samma bestämmelser som nära nog hela det övriga Europa, dröjer det nog inte många år förrän fabriker tvingas bygga in lämplig sidobelysning.

Någon invänder kanske att sidobelysningen inte är någonting som man själv har nytta av och att det därför blir svårt att få folk att frivilligt skaffa den. Det är riktigt, men om var och en som kör bil själv hade fått avgöra om han skulle ha färdriktningsvisare på sin bil, hur många skulle då ha skaffat sådana? Vill någon påstå att en bilförare har någon nytta av att visa andra vart han ämnar svänga? Det måste naturligtvis finnas bestämmelser om att en bil skall vara försedd med blinker. Om det inte vore stadgat att det skall finnas belysning på nummerplåten, vem tror man då skulle ha någon sådan? Sådana anordningar till gemensam nytta måste föreskrivas i lag för att effektivt slå igenom.

Jag är övertygad om att sista ordet inte är sagt beträffande sidobelysningen. Enligt alla experiment som hittills gjorts på detta område är denna belysning det enda som lovar att minska riskerna för mörkerdöden. Vi får säkerligen anledning att ta upp frågan på nytt i samband med att vi bestämmer oss för på vilken sida av vägen vi skall köra.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Den senaste talaren kom med ett angrepp på motororganisationerna och ansåg att deras ställningstagande bara dikterades av hänsyn till bilisternas kostnader. Men om man läser motororganisationernas yttranden skall man finna att kostnadssynpunkterna bara utgör en del av de skäl som anföres. Det heter sålunda i Motororganisationernas samarbetsdelegations yttrande: »Belysningsproblemen är föremål för ett omfattande forskningsarbete såväl i Sverige som utomlands, varför förbättringar efter hand är att förvänta. Att separat utreda frågan om

fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbanas synes därför knappast vara motiverat, varför MSD icke anser sig kunna förordna sådana försök. Däremot är det önskvärt att de olika frågorna som sammanhänger med mörkerkörning ägnas uppmärksamhet, förslagsvis genom Statens trafiksäkerhetsråd.»

Jag tror att den av herr Nordgren föreslagna anordningen med en separat strålkastare kan ha sitt värde, men det pågår många olika försök med belysningsanordningar, t. ex. med asymmetriskt ljus, polariserat ljus o. s. v. Jag kan nämna att jag så sent som i söndags såg ett utomordentligt förslag som utarbetats av en svensk forskare på området. Det var fråga om en fördröjd utlösning av bländningen av den ena lyktan, och effekten föreföll att vara precis densamma som herr Nordgren talade om, dock utan att det behövdes någon extra utrustning av bilen. Anordningen hade redan passerat experimentstadiet och skulle i höst kunna inköpas av bilisterna.

I ett sådant läge, då det alltså är aktuellt med många olika lösningar av problemet, kan det inte vara riktigt att sätta i gång en utredning om en enda av de tänkbara lösningarna. Jag tycker därför att vi kan vara nöjda med utskottets utlåtande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogs vart efter annat tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 18, i anledning av motioner om aneckning i fastighetsbok angående fast fornlämning, och

nr 19, i anledning av motioner om lagstadgad förhandlingsskyldighet vid ifrågasatt expropriation.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 8

Älgjakten

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 20, i anledning av motion angående älgjakten.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det gäller här en motion där jag med åberopande av fritids- och jaktvårdssynpunkter föreslår att allmän och särskild jakttid för älg skall begränsas till högst en vecka per år. Jag har också understrukit att man bör ta hänsyn till att fritidsintressena under lång tid skjutits åt sidan till förmån för licensjakt m. m., och jag har särskilt betonat fritidsfrågornas betydelse.

Jag vill nu bara erinra om att utskottet säger att utskottet i likhet med Svenska jägareförbundet finner att motionären tagit upp ett väsentligt problem. Jag förutsätter därför att Kungl. Maj:t och de beslutande myndigheterna skall beakta de synpunkter som i motionen och utskottsutlåtandet har anförts och därvid speciellt ta hänsyn till de mindre markägarnas intressen.

Eftersom utskottet rekommenderar att frågan skall överlämnas till 1949 års jaktutredning skulle jag även vilja uttala den förhoppningen att denna utredning försöker bereda skydd åt skogens fåglar och djurbestand. Det kan exempelvis inte vara rimligt att kalhugga ett skär på, låt oss säga, 50—100 tunnland mark och därmed äventyra livsbetingelserna inte bara för tusentals fåglar utan också för älgar och annat djurbestand. I en kulturaktion måste man jämväl tillgodose djurens rätt att leva och att ha tillgång till betesmarker, så att man icke på stora markområden förstör förutsättningarna för ett någorlunda rikt djurliv genom att antingen kalhugga områdena eller lägga gift och ta bort lövsöksbeståndet.

Jag förutsätter att både statsrådet och utredningen skall beakta de anförda synpunkterna, och eftersom tiden är långt framskriden skall jag inte, herr talman, framställa något yrkande.

I detta anförande instämde herr *Dickson* (h).

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9

Interpellation ang. statsgaranterade värbrukslån

Ordet lämnades på begäran till

Herr *PERSSON* i Heden (cp), som yttrade:

Herr talman! Vårbruket innebär alltid ett koncentrerat behov av rörelsekapital för jordbrukarna. Nödvändiga produktionsmedel såsom utsäde och handelsgödsel ställer dem inför stora utgifter. Maskiner och redskap, som skall anskaffas eller sättas i stånd, kräver också betydande kapital.

Situationen måste i år sägas vara särskilt besvärlig för många jordbrukare. Såväl inkomst- som kostnadsutvecklingen har varit ogynnsam för jordbruket. Fjölårets skörd drabbades av svåra skador. Skördeskadeförsäringen har visserligen utfallit med ersättningar på drygt 28 miljoner kronor. Men försäkringsutfallet har varit mycket ojämnt. Många jordbrukare med betydande skördeskador har inte alls kunnat få någon ersättning.

Läget är i många fall det att jordbrukarna saknar erforderligt rörelsekapital för vårbruket. Oftast är det frågan om sådana som drabbats av upprepade skördeskador. Möjligheterna för dem att på rimliga villkor upplåna ett kortfristigt rörelsekapital måste sägas vara mycket begränsade.

Naturligtvis måste det anses angeläget, att jordbrukarna får erforderligt

rörelsekapital till förfogande för vårbruket. Skall vårbruket kunna genomföras på tillfredsställande sätt, är det emellertid enligt min mening nödvändigt med speciella åtgärder till underlättande av den besvärliga kredit situationen. Den lämpligaste lösningen synes mig vara, att staten lämnar lånegarantier för kortfristiga värbrukslån. Det är givetvis angeläget, att sådana åtgärder vidtages mycket skyndsamt.

Med anledning av vad jag här anført hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet ställa följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att skyndsamt vidtaga sådana åtgärder att jordbrukare, som saknar erforderliga rörelsemedel för vårbruket, kan få möjligheter till särskilda värbrukslån med statliga lånegarantier?

Denna anhållan bordlades.

§ 10

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningskatt å motorfordon i vissa fall, m. m.; och

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande i viss del av den vid förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om särskild varuskatt fogade varuförteckningen, m. m.

Vidare anmäldes och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 155, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 11

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 161, angående godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m., överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 12

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 907, av herr *Källstad*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 144, angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m.,

nr 908, av herr *Alemyr* och fru *Svensson*, i anledning av Kungl. Maj:ts pro-

position nr 149, med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall, och

nr 909, av herr *Johansson* i Öckerö m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 152, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att för Sveriges del godkänna ändring i konventionen angående upprättandet av Europeiska frihandelssammanslutningen.

Dessa motioner bordlades.

§ 13

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 22.14.

In fidem

Sune K. Johansson
